STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03708

BLONZENDE SHTEREN

Sholem Aleichem

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום עליכם

בלאנזענדע שטערן

א ראמאן אין צוויי טייל

ערשטער טייל

אקטיארן

פארלאג „קולטור-ליגע“ ווארשע

לויטן אָפּמאַך פֿון פֿאַרלאַג „קולטור־ליגע“ וואַרשע מיט די יורשים פֿון שלום עליכם איז פֿאַרבאָטן צו קויפֿן און פֿאַרקויפֿן דעם דאָזיקן בוך אין אַמעריקע און ענגלאַנד.

געדרוקט פֿון פֿריער צוגעגרייטע מאַטריצן
געדרוקט אין 1000 עקזעמפּלאַרן וואַרשע 1924

דרוקעריי „די וועלט“ נאָוואָליפּיע 7

Szolem Alejchem— Blondzende Sztern

Druk. „Di Welt“ Warszawa Nowolipie 7
Wydawnictwo „Kultur Liga“ Warszawa

ערשטער טייל

אקטיארן

די אלע, וואָס האָבען זיך בעמיהט צו
מיין 25=יאָהריגען ליטערארישען יום=טוב
דאַנק איך אָב מיט׳ן, דאָזיגען ווערק.

קאַפּיטעל איינס

אַרויסגעפלויגען דאָס פייגעלע

זונטאָג פאַור — סוף זומער איז דאָס געווען — האָט זיך לאה די חזנ׳טע אויפגעהאַפּט פריהער פאַר אַלעמען אין שטוב. זי האָט זיך דער־מאָנט, אַז ס׳איז היינט זונטאָג, אַ מאַרקטאָג. געהאַפּט אַ קוק אין פענס־טער און דערזעהען, אַז ס׳איז שוין גרויסער טאָג, האָט זי אַ זאָג גע־טאָן צו זיך אַליין: „אוי, אַ מכּה איז מיר!”... אין דער גיך זיך אָנגעטאָן, אָבגעגאָסען נעגעלוואַסער, איינגעשלונגען דעם „מודה־אני”, געהאַפּט דעם קויש און אַוועק מיט אַזאַ מין אימפּעט, גלייך ווי איהר איז געשטאַנען אָנצוּוועהרען גאָט ווייסט וואָס פאַר אַ יאַריד.

אין דרויסען איז געשטאַנען אַ מחיה׳דיגער פריהמאָרגען. די זון האָט זיך אויפגעהאַפּט מיט אַ היץ און מיט אַ ברען און האָט בעגאָסען האַלענעשטי מיט איהרע גינגאָלדענע שטראַהלען. ווי אַ פיש אין וואַ־סער, האָט זיך לאה די חזנ׳טע געפיהלט, אַז זי איז געקומען אין מאַרק אַריין. און אַ מאַרק האָט זיך אין האַלענעשטי אויסגעשטעלט — אַ מורא׳־דיגער! די מאָלדאַוואַנעס האָבען אַרויסגעפיהרט מילכיגס פון זייערע שאָף, גרינצייג און גאָרטענוואַרג פון זייערע באַקטשיס אָהן אַ שיעור. פּאַפּעשויעס (מאַאיס), גרינע אוגערקעס בזיל־הזול. היינט ציבעלקעס און קנעבעלעך און שאר ירקות. פון די אַלע מינים האָט לאה די חזנ׳טע איינגעהאַנדעלט צו ביסלעך אַ פולען קאָשיק. און פיש האָט איהר גאָט צוגעשיקט — אַ כּשר׳ע מציאה! עס האָט זיך איהר אַפילו ניט גע׳חלומט קיין פיש. נאָר זיי זעגען איהר ווי אַקעגען געקומען. מאָלט אַייך פיש — סע רעדט זיך נאָר אַזוי „פיש”! קליינינטשקע פישעלעך, פלאָט־וויצעס, ביינדלעך, קיי און שפיי, נאָר אַזוי וואָלוועל, אַז ס׳איז, כ׳לעבען, אַ חרפּה אויסצוזאָגען: קיינער וועט גאָר ניט ווערען גלויבען!...
יאָ, לאה די חזנ׳טע האָט געהאַט אַ גליקליכען מאַרק. פונ׳ם איינאונ־

איינציגען קערבעל, וואָס זי האָט אַרויסגעטראָגען, האָט זי נאָך צו ברענגען אַהיים אַ היבשען אויסגאָב. וויבאַלד אַזוי, דאַרף מען קויפען דעם חזן אַ מתנה — אַ צעהנדלינג פרישע אייער, „ביי ישראל׳ן וועט דאָס זיין אָנגעלייגט. — ער וועט האָבען אויף צעהן גאָגעל-מאָגעלס, עס געהט צו ימים-נוראים — האָסט דו געזעהען אַ ביסעל!... היינט צוקערקעס דאַרף מען ברענגען דער טאָכטער. רייזעל האָט ליעב זיסע זאַכען, קאָנ-פעקטלעך, נאַשערייען, מיר זאָל זיין פאַר איהר קאָפּ, ס׳אַר אַ קינד דאָס איז! הלוואַי וואָלט איך איהר קאָנען קויפען אַ פּאָר נייע שיך, די אַלטע האָבען זיך שוין צוריסען, טויגען אויף כפרות...”

מיט אַזעלכע געדאַנקען האָט זיך די חזנ׳טע אַרומגעדרעהט נאָך אַ היבשע ווײַלע צווישען די קלייטען, ביז דאָס גאַנצע קערבעל איז ביי איהר צוגאַנגען געוואָרען אונטער די פינגער אַזוי ווי שניי. ערשט דעמאָלט האָט זי זיך בערוהיגט און איז געגאַנגען אַהיים.

צוגעקומען צו איהר שטוב, האָט זי נאָך פון דרויסען דערהערט דעם חזן, ווי ער קאָטשעט זיך אויפ׳ן האַלז: „מי—י—י בא—א—א—אש ומי—י—י—י במים!”... זיין בעקאַנטע ליעבע שטימע, וואָס קלינגט איהר שוין אַזוי לאַנג און ווערט איהר קיינמאָל נישט נמאס! ישראלי דער חזן שטעלט אויס בעציייטענס אַ שפּאָגעל-נייעם „ונתנה-תוקף” אויף ראש-השנה. ישראלי דער חזן איז נישט פון די גרויסע חזנים, וואָס זאָל שמ׳ען אויף דער וועלט, נאָר ביי זיך אין האָלענעשטי איז ער געגוג גרויס. דאָס שטעדטעל וועט איהם, זייט זיכער, נישט פערביי-טען אויפ׳ן גרעסטען כאָהר-חזן און וועט איהם נישט אַוועקגעבען פאַר קיין מיליאָן! פונדעסטוועגען, איינס צום אַנדערן קעהר זיך ניט אָן. אַז ישראלי דער חזן זאָל ניט צוקנעלען, וואָלט ער פערוואָרפען די צייהן אויף די באַנטענעס. אַ גליק, וואָס ער איז אַ פיינער בעל-תנ״ך און אַ שאַרפער בעל-לשון-קודש, און דערצו האָט איהם גאָט געבענשט מיט אַ שען הענטעל צום שרייבען, האָט ער אַ שטיקלעך צעהן תלמידים, די רייכסטע קינדער פון שטאָדט (דעם נגיד בעני ראַפאַלאָוויטשעס זוהנ-דעל איז פון זיינע ערשטע תלמידים). צוויי פרנסות איז נישט קיין קלייניגקייט. אמת, עס טרעפט אַמאָל, אַז פונ׳ם חזנות מיט׳ן מלמדות זאָל ביי ישראלי דעם חזן ניט זיין אויף שבת. נאָר שטאַרבען פון הונ-גער וועט מען שוין ניט שטאַרבען. מע קאָן זיך שוין מוטשען...

געקומען אַהיים אַ פערשוויצטע מיט אַ פולען קאָשיק פון מאַרק, האָט לאה די חזנ׳טע ניט געקאָנט פערשטעהן דעם שכל, פאַרוואָס זי

זעהט ניט די טאָכטער און הערט ניט איהר קול? זי איז געוואוינט גע-וואָרען, אַז זי קומט פון מאַרק, טרעפט זי די טאָכטער אָנגעטאָן, איינגעוואַשען און צוגעקעמט, שפּרינגט איהר אַקעגען, קעהרט איבער דעם קויש, זוכט און נישטערט: „מאַמע, וואָס האָסט דו מיר געבראַכט צוטראָגען?"—„האָב צייט, דער טייך ברענט ניט. לאָמיך פריהער אָב-געבען דעם טאַטען זיין גלעזעל ציקאָריע, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל!"...

אָט אַזוי איז זי געוואוינט געוואָרען, די חזנ'טע. און איצט איז שטיל אין שטוב, מאָדנע שטיל, מע זעהט נישט רייזלען און מע הערט זי ניט, חאָטש די טיר איז אָפען. די משמעות, אַז זי שלאָפט נאָך?... און דער חזן הערט ניט אויף צו קאַטשען זיך אויפ'ן האַלז און פער-געהן זיך אויף דער דינסטער אָקטאַווע מיט אַ געוויין: „אָך, מי—י—י באש ומי—י—י במים! און נאָכאַמאָל — מי—י—י בא—א—אש ומי במ—י—י—י—ים!"...

שטיל, אויף די שפּיץ פינגער, געהט לאה אַריין אין שטוב אַריין, שטעלט אַוועק דעם קויש אין אַ ווינקעלע, און בכדי ניט צו שטערען דעם מאַן אין זיין אַרבייט, האָט זי, רייבענדיג זיך ביים אויווען, גענומען רעדען צו זיך אַליין:

— פינסטער איז מיר! נאָך שלאָפט זי?... אַ מיידעל קאָן! אָט באַלד וועלען קומען די תּלמידים אין חדר אַריין, און זי וועט זיך אַרומדרעהען אַ נאַקעטע פאַר אַלע יונגלעך אין די אויגען... זי מיינט, זי איז נאָך אַ קינד... ישראלי!... ישראלי?... ניין, ער הערט נישט... ער האָט זיך עס אַ ביסעל צע'באש'ט און צע'במים'ט היינטיגען פריה-מאָרגען, טאַטעניו!... אַנ'אַנדערער וואָלט מיינען, אַז מע שטופּט אָן פולע זעק פון אָט דעם חזנות. און צום סוף געהט רייזעל מיט אויס-געדרעהטע צוריסענע שיכלעך, מיר זאָל זיין פאַר איהרע ביינער... ביז וואַנען וועט זי שלאָפען, אַ דונער איז מיר! מע דאַרף אויפוועקען דאָס קינד, האָסט דו געזעהן אַ ביסעל!...

מיט די דאָזיגע ווערטער געהט צו לאה האַסטיג צום ווענטעל, וואָס צוטיילט מיט אַ ליילעך דעם חדר אויף צווייען, הערט זיך איין אַ ווײַלע, הויבט אויף דעם פאָרהאַנג פאַוואָלינקע, מיט צוויי פינגער, קוקט זיך איין אין בעט, וואַרפט אַ קוק אויפ'ן אָפענעם פענסטער, שטעהט אַ ווײַלע אָהן ווערטער. דערפיהלט, ווי עמיצער וואָלט איהר דערלאַנגט מיט אַ שטיין אין האַרצען אַריין, דרעהט זי אויס דעם קאָפּ צום מאַן:

— ישראלי !...

דאָס איז שוין אויסגעשאָסען געוואָרען מיט אַזאַ קול, אַז ישראלי האָט באַלד אויפגעהערט זינגען און אויסגעדרעהט דעם קאָפּ צום ווייב:

— וואָס איז, לאה?

— וואו איז רייזעל?

— וואָס הייסט — וואו איז רייזעל? זי שלאָפט דען ניט?...

. . . .

זיין אַ האַלבע שעה אַרום האָט שוין די גאַנצע שטאָדט געוואוסט פונ'ם חזנ'ס אומגליק, און דער עולם האָט אָנגעהויבען געהן געוואָהער ווערען, דער אַריין, דער אַרויס.

— וואָס הערט זיך? טאַקי נישטאָ?... ווי איז דאָס מעגליך?... ווי אַזוי איז דאָס געשעהען?...

דעם גאַנצען פריהמאָרגען האָט דאָס געקאָכט, ווי אין אַ קעסעל: „געהערט? נישטאָ דעם חזנ'ס מיידעל!"... „וואָס הייסט, וואו איז זי דען?"...—„פערפאַלען געוואָרען, ווי אין וואַסער אַריין"...

דער חזן אַליין — וואָס טוט זיך עס מיט איהם? נישט ער וויינט, נישט ער רעדט. ער שטעהט אין מיטען שטוב, ווי אַ גולם, און קוקט אַלעמען אין די אויגען אַריין. אַפנים, עס האָט איהם אָבגענומען דאָס לשון מיט'ן שכל?... נאָר די חזנ'טע לויפט אַרום ווי אַ צודולטע איבער דער שטאָדט, ברעכט די הענד, שלאָגט זיך אין קאָפּ, לייגט אַיין די וועלט: „מיין טאָכטער! מיין קינד! מיין אויג אין קאָפּ!"... איהר געהען נאָך ווייבער און יודען, העלפען איהר זוכען. מען איז שוין אויסגעווען וואו די וועלט האָט אַנ'עק: אויף יענער זייט בריק, און אויפ'ן בית-עולם, און ביי אַלע וואָלעכשע גערטנער, און ביים טייך — נישטאָ!

אַ האַלב-טויטע האָט מען געבראַכט צופיהרען אונטער די הענד די חזנ'טע אַהיים. דאָרט איז געווען אַ פולע שטוב מיט מענשען. אַלע האָבען גערעדט פונ'ם אומגליק, וואָס האָט געטראָפען ביים חזן אין שטוב. אייניגע האָבען פערקאָטשעט דעם פאָרהאַנג, אַ קוק געטאָן אויפ'ן בעט און אויפ'ן אָפענעם פענסטער און אַ פרעג געטאָן ווי זיך אַליין.

— אָט דאָ אַרומער איז אַרויסגעפלויגען דאָס פייגעלע?...

ביי אַ פרעמדען אומגליק געפינט זיך נאָך אין האָלענעשטי אַ גלייכווערטעל...

קאַפּיטעל צוויי

זי פּאַלט חלשות

אַ יודיש שטעדטעל, ווי אָרעם ס׳זאָל ניט זיין, מוז עס האָבען איהר אייגענעם רויטשילד.

דער רויטשילד פון האָלענעשטי — דאָס איז בעני ראַפּאַלאָוויטש

דערצעהלען אַייך רוב גדלו ורוב עשרו איז איבעריג. עס וועט זיין גענוג, מיין איך, אויסמאָלען אַייך נור דעם טיש אַליין. ביי בענין צום טיש געהען אַלע טאָג נישט ווינציגער פון עטליכע און צוואַנציג פּאַרשוין: זיהן, און טעכטער, און איידעמס, און שניר, — אַלע שענע, געזונטע, גוט אויסגעפּאַשעטע נפשות, מיט פעטע פּיסקעס. און איין אַלטע מאַמע, וואָס שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ „ניין-ניין", און איין אַם אַ ווייסע ווי אַ געביײטעלטע בולקע מיט רויטע באַקען, און אַ בחור אַ קאַסיר, טאַקי אַנ׳אייגענער, אַ פריינדעל. דער דאָזיגער בחור הייסט שמחה, נאָר רופען רופט מען איהם „ששון ושמחה". נישט דעריבער ווייל ער איז אַזאַ פריילּיכע בריאה, נאָר אדרבה — טאַקי ווייל דער בחור איז בטבע איין אומעטיגער בחור, אַ מרה-שחורה׳דיגער, אַ פער-שלאָפענער. אַליין איז ער אַ שוואַרצער, אַ גלאַנצענדיגער, מיט באַנ-קעוואַטע אויגען, מיט כמעט שטענדיג אַ פערלייגטע נאָז, וואָס איבער איהר איז איהם שוער אַרויסצורעדען אַ מ"ם און אַ נו"ן. די אויבער-שטע ליפּ איז ביי איהם אַ גראָבליכע און אַ רייך בעוואַקסענע.

מיט די איבעריגע פּאַרשוינען פון דער דאָזיגער משפחה וועלען מיר נאָך האָבען די געלעגענהייט זיך צו בעקאַנען. נאָר בכלל דאַר-פען מיר זאָגען, אַז דאָס איז אַ נגידישע, אַ פריילּיכע, אַ לעבעדיגע שטוב, און מע האַלט דאָרט פון דער אכילה. דאָרט, אַז עס קומט צום עסען, ווערט אַזאַ טאַראַראַם, מיט אַזאַ געפּילדער, מיט אַזאַ קלאַפּע-ריי פון לעפעל מיט גאָפּלען, אַז מען קאָן טויב ווערען. גאַנץ אויבענ-

אָןביים טיש, ווי אַ מלך, זיצט דער בעל-הבית אַליין, אַ בעסאַ-ראַביער יוד מיט נישקשה פון אַ בייכל און מיט אַ באָרד, וואָס האָט זיך ביי איהם צעוואַקסען אויפ'ן טונקעל-גלאַנצענדיגען פנים אין דער ברייט, וויל נישט ליגען ווי ביי לייטען, נאָר צושמיסען רעכטס און לינקס — און טו מיר עפּיס!

בעני איז אַ מענש, וואָס אַז ער עסט — עסט ער. צוויי אַרבייט מיט אַמאָל—דאָס האָט ער פיינט, און וויל גאָר נישט וויסען בעת-מעשה, וואָס אין דרויסען טוט זיך. אַליין רעדען רעדט ער ווינציג וואָס, נאָר אַז יענער רעדט — אַרט איהם נישט. זעלטען-זעלטען, אַז ביים טיש ווערט שוין צו אַ גרויסער ליאַרעם, שרייט ער אָן אויף דער חברה:

— לאָז זיין שטיל, ממזרים, קוקט בעסער אין סדור אַריין און ווייסט, וואָס איהר זאָגט!...

דאָס מיינט, מע זאָל אַריינקוקען אין שיסעל אַריין און וויסען, וואָס מע עסט. ס'איז שוין אַזאַ טבע ביי איהם רעדען פערשטעלט, בלשון סגי-נהור. למשל, אַ פערד איז ביי איהם אַ „בחור״, געלד איז „שערבלעך״, אַ ווייב איז אַ „אומגליק״, אַ זוהן איז אַ „קדיש״, אַ טאָכ-טער איז אַ „בלאָטער״, ברויט איז „פּאָדעם״, אַ שטוב איז אַ „בוידעם״, איין אַלקיר איז אַ „לאָך״ — און אַזוי ווייטער. פון בעני ראַפּאַלאָוויטשעס שפּראַך וואָלט מען געקאָנט מאַכען אַ גאַנצען ווערטערבוך.

דעם לעצטען אָרט ביים טיש פערנעמט בעניס ווייב, ביילקע. אַ יודינע אַ קליינינקע, אַ שוואַכינקע, אַ שטילינקע. מע הערט זי ניט און מע זעהט זי ניט. אַ קוק טון אויף איהר, מוז מען זיך אַליין פרעגען: אָט דאָס האָט אַראָבגעבראַכט אויף דער וועלט אַזאַ חאַליאַסט-רע?... פונדעסטוועגען, האָט קיין יסורים ניט, טראָגט אָט דאָס קליי-נע ווייבעלע אויף זיך דעם גלות פון דער גאַנצער שטוב, אומעטום איז זי פול, און איהר קאָפּ טוט וועה פאַר אַלעמען. זי אַליין דאַרף גאָרנישט. דאָס גאַנצע לעבען זענען די קינדער. איהר אָרט אויבענאָן האָט זי אָבגעטראָטען דער אַלטער מאַמע, וואָס שאָקעלט מיט'ן קאָפּ „ביין-ביין״... די דאָזיגע אַלטע מאַמע איז, אַפּנים, בעשאַפען געוואָרען דערויף, מע זאָל זיך דערמאַנען אינ'ם סוף פונ'ם מענשען. אַנגעוואָהַ-רען שוין כמעט אַלע חושים, איז איהר פערבליבען מעהר ניט אַז איין זאַך — אַ שאַרף אויג: אַלסדינג דערזעהט זי פריהער פאַר אַלעמען. קיי-נער, אַחוץ איהר, האָט זיך נישט אַרומגעקוקט ביים טיש צווישען דער

חאַליאַסטרע, אַז עס פעהלט דער יונגסטער פון די יונגלעך—לייבעל. די אַלטע האָט דאָס בעמערקט די ערשטע און האָט גענומען אַרומקוקען מיט איהר שאַרף אויג דעם גאַנצען טיש און שאָקלען מיט'ן קאָפּ:

— וואו איז דאָס ערגיץ לייבעל?

נאָך איהר האָבען זיך שוין אַלע אַרומגעזעהן, אַז ס'איז ניטאָ לייבעל און מע האָט אָנגעהויבען זוכען לייבלען אין אַלע ווינקעלעך:

— וואו איז לייבעל?

ווי אומגעלומפּערט גרויס בעניס שטוב זאָל ניט זיין, האָט זיך נאָך ניט געטראָפען, אַז צום טיש זאָל פעהלען אַ קינד. איז דער פאָטער געוואָרען בייז און האָט אַרויסגעגעבען אַ בעפעהל:

— לאָז מען ברענגען דעם „פידסוויניק" פון דער „טשערעדע"!

אויף בעניס לשון האָט דאָס בעדאַרפט הייסען, מע זאָל ברענגען דעם „מיזיניק" פון „חדר". און מע האָט אַוועקגעשיקט אַ שליח צו ישראלי דעם חזן אין חדר אַריין, מע זאָל ברענגען לייבלען אַהיים עסען וואַרמעס

דער עולם האָט שוין געהאַלטען ביים לעצטען געריכט, ביי די פרישע פּאַפּעשויעס, ווען דער שליח איז געקומען צוריק מיט דער ידיעה, אַז לייבעל איז ביי ישראל דעם חזן אין חדר היינט נאָך נישט געווען אפילו, און אַז ביים חזן מיט דער חזנ'טע האָט זיך געטראָפען, ניט דאָ געדאַכט, אַנ'אומגליק: זייער טעכטערל, די בת-יחידקע, איז די היינטיגע נאַכט פערפאַלען געוואָרען, מע ווייסט ניט, וואו איהר געביין איז אַהינגעקומען...

ווי אַ באָמבע איז געווען די דאָזיגע בשורה פאַר די ראַפאַלאָ-וויטשעס, און די גאַנצע משפחה איז געבליבען זיצען ביים טיש, אי-בערקוקענדיג זיך איינס מיט דאָס אַנדערע. וואָס יעדער פון זיי האָט איבערגעטראַכט אין דער מינוט—איז שווער צו וויסען. איטליכער בע-זונדער האָט זיך בעהאַלטען זיינע געדאַנקען פאַר זיך. נאָר איין אַל-טע איז געוואוינט געוואָרען אַרויסצוזאָגען אַלסדינג, וואָס זי טראַכט, הויך אויף אַ קול, צושאָקלענדיג בעת-מעשה מיט'ן קאָפּ:

— טוט נאָר אַ קוק אין טישקעסטעל. איך וואָלט געמעגט שווע-רען, אַז איך האָב געהאָרכט היינט אַרום האַלבע נאַכט עמיצען זיך פּאָרען דאָרט אין דער פינסטער, בעת דער בחור (זי האָט בעוויזען אויף „ששון ושמחה'ן") האָט געחראָפּעט אַזוי, אַז ער האָט געקענט אויפוועקען אַ טויטען...

אַלטע מענשען האָבען אין זיך ווילדע געדאַנקען! וואָס הייסט „ששון ושמחה” האָט געחראָפּעט? און אַז אַ פליג וועט דורכפליהען, וועט ער ניט דערהערען—אַזאַ גרינגען שלאָף ווי ער האָט!?—פונדעסט-וועגען האָט זיך דער פערשלאָפענער קאַסיר געמוזט מטריח זיין פון אָרט, פּאַוואָלי אָבגעווישט די אויבערשטע גראָבע רייך-בעוואַקסענע ליפּ מיט די שוואַרצע גלאַנצענדיגע הענד, אַרויסבעקומען מחילה פון דער הויזענקעשענע אַ גאַנצען בונד מיט שליסעלעך, פּאַוואָלי, ניט געחאַפּט, אויפגעעפענט דעם מיטעלסטען שיפלאַד פונ׳ם דעמבענעם שרייבטיש, געגעבען אַ קוק אַריין און געבליבען שטעהן ווי געליהמט. זיינע פער-שלאָפענע באַנקעוואַטע אויגען זענען לחלוטין פערגלעזערט געוואָרען, ער האָט נישט געקאָנט אַרויסרעדען קיין חצי דבור. איז איהם דער בעל-הבית געקומען צו הילף:

— מירקע, געב לשון!—האָט בעני אַ דונער געגעבען אויפ׳ן קאַסיר אַזוי, אַז „ששון ושמחה” איז פערציטערט געוואָרען און איז באַלד אַרויס מיט דער שפּראַך, אַ ביסעלע צוגעפּלאָנטעט מיט דער צונג און שטאַרק אונטער דער נאָז:

— אָט דאָ זענען געווען ביי מיר די שליסעלעך אַ גאַנצע נאַכט, איהר הערט צי ניין, אין דער הויזענקעשענע, נישט געקומען קיין שלאָף אויף מיינע אויגען, איהר זאָלט זאָגען אַ שאָראָך, הערט-זשע, און אין שיפלאָד איז איצטער ליידיג, חאָטש שפּייט אָן, דאָס גאַנצע מזומן, איהר הערט צי ניין, ניט אַ לעק!...

נאָך די דאָזיגע ווערטער האָט עמיצער ביים טיש אַרויסגעלאָזט אַ שטילען געשריי, אָנגעבויגען זיך און אַנידערגעפאַלען חלשות.

דאָס איז געווען די קליינינקע, די שוואַכינקע, די שטילינקעביילקע.

קאַפּיטעל דריי

האָלענעשטי געהט חאָדאָראָם

עס קאָכט האָלענעשטי. עס זידט. עס טוט זיך חושך. האָלאָנעשטי געהט חאָדאָראָם.

אַקלייניגקייט — אין איין טאָג אַזוי פיעל נייעס! צוויי סקאַנדאַלען מיט אַמאָל! און נאָך וואָסערע סקאַנדאַלען! און עפּיס אַזוי מאָדנע צונויפגעשפּאַנט: דעם אָרעמען חזנ׳ס מיידעל מיט׳ן נגידס יונגעל — אַ ביסעל אַ סמיכות הפרשה!?...

און האָלענעשטי האָט זיך גענומען צו דער אַרבייט. קרעמער האָבען פערמאַכט די קלייטען, מלמדים האָבען צולאָזט די חדרים, אַרבייטער האָבען אַוועקגעלייגט שער-און-אַייזען, ווייבער האָבען איבערגעלאָזט זייערע אויוועגס, און מען איז אַרויס אין שטאָדט, צונויפגעקליבען זיך רעדלעכווייז און פערפּלייצט די גאַסען — עס האָט אויסגעזעהען עפּיס טאַקי נאָר ווי שבת ביי טאָג. און עס זענען אַוועק מימרות מיט זאָגעכצען מיט מעשות און מעשות און מעשות, וואָס ס׳איז אונמעגליך דאָס אַלץ איבערצוגעבען אויף פּאַפּיר. וואָרום אויף יעדער מעשה, וואָס איינער האָט דערצעהלט, האָט דער צווייטער געהאַט דריי אַנדערע מעשות. האָט זיך אַריינגעמישט אַ דריטער און האָט זיי אָבגעהאַקט די פליגלען, אַז זיי זענען ביידע בהמות; זיי ווייסען ניט, ווער ס׳האָט זיי געשלייערט. איז אָבער דער חסרון, וואָס ס׳איז דאָ נאָך איינער, אַ פערטער, זאָגט ער, אַז דער דריטער ווייסט אויך מעהר פון אַ טויטען. אָט לאָזט איהם, וועט ער אייך דערצעהלען אַ שענס!

און עס געהט אַוועק אַ לאַנגע מעשה, אַפילו זעהר אַ שענע, נאָר געבויעט אויף אייגענע סברות, על-פּי פּשט און על-פּי שכל. דער עולם אָבער, ווייזט אויס, איז מיט דעם ניט אינגאַנצען צופרידען. על-פּי

שכל איז דאָס טאַקי אַ שכל, נאָר וואָס דען? עס לייגט זיך עפּיס ניט אויפ׳ן מח... ביז עס האַפּט זיך אַרויס נאָך איינער, דוקא אַ געלער און דוקא מיט בלייזע אויגען, און שלאָגט זיך אַרויף אויף אַ שטיקעל דרך און שטעלט אַוועק אַ קלאָץ-קשיא:

— הערט-זשע, יודישע קינדער, וואָס איך וועל ביי אייך פרעגען: זאָגט מיר, איך בעט אייך, וואָס איז עפּעס אויסגעקומען אונזערע צוויי חברה-לייט נעלם צו ווערען פּונקט נעכטען, שבת-צו-נאַכטס, אין דערזעלביגער נאַכט, ווען דאָס גאַנצע יודישע טהעאַטער איז פון אונז אָבגעפאָהרען?

— אם-כן, איז וואָס לאָזט דאָס מיך דאָ הערען?

— לאָזט דאָס מיך הערען — צי האָט דאָס נישט אַ שייכות מיט׳ן יודישען טעאַטער און מיט די יודישע אַקטיאָרשטשיקעס?

— שטראָם-גראָם- מאַך מיר אַ האַרמידער!

דער עולם שיסט אויס אַ געלעכטער, און דער געלער מיט די בלייזע אויגען געפינט זיך ווי בעליידיגט:

— איהר קאָנט אייך הירזשען צוזעצטערהייד. אַז איהר זענט אַזעלכע חכמים, ענטפערט מיר, איך וועל אייך פרעגען נאָך אַ קשיא: וואָס האָבען די אַקטיאָרשטשיקעס געהאַט צו טון יענע וואָך ביי ישראלי דעם חזן? אפשר גלויבט איהר מיר ניט, זייט זיך מטריח, טוט אַ פרעג דעם חזן אַליין.

— אַט באַלד וועלען מיר איהם געהן זאַלצען אויף די וואונדען!

— רעדט זשע ניט קיין נאַרישקייטען און לאָזט אייך פיהרען אויף אַ וועג. איהר בעסער פרעגט מיך, וועל איך אייך יאָ זאָגען, וואָס די אַקטיאָרשטשיקעס האָבען געטאָן ביי ישראלי דעם חזן. זיי זענען געוואָהרע געוואָרען, פערשטעהט איהר מיך, אַז ישראלי דער חזן האָט אַ מיידעל, און אַ שען מיידעל, וואָס קאָן שען זינגען, און אַב׳אָרעמאַן איז ער דאָך, דער חזן הייסט עס, האָבען זיי איהם פּירגעלייגט, ער זאָל זי אָבגעבען, דאָס מיידעל הייסט עס, צו זיי אין טעאַטער, וועלען זיי פון איהר מאַכען אַ לייט... יודען? לייגט זיך עס אייך אויפ׳ן טעם?

— לייגען לייגט זיך עס, וואָס זשע וועט איהר אָבער טון מיט בעני ראַפאַלאָוויטשעס זוהנדעל?

— איז מיר טאַקי שלעכט, עס ווערט מיר שיער דער קאָפּ צו-

שפּאָלטען טראַכטענדיג. זאָל איך קלערען, אַז בעני ראַפּאַלאָוויטשעס בחור'על, וואָס לערנט ביי ישראלי דעם חזן אין חדר, איז אַ מחותּן, געווען מיט'ן חזנ'ס מיידעל — ווי קומט אַזאַ שנעק צו אַזעלכע זאַכען?... זאָל איך זאָגען, אַז דאָס מיידעל האָט איהם אַרויפגעפיהרט אויף אַ גליטש מיט'ן הסכם פון איהרע פאָטער און מוטער — קענען מיר אַלע ישראלי דעם חזן, אַז ער איז, דאַכט זיך, ניט אַזאַ מענש. סיידען אפשר די חזנ'טע? איז דאָס שוין, זעהט איהר, דוקא אַ שטיקל גאַנג. אַ קשיא אויף אַ יודינע...

— שאַט, קינדער, גובערנאַטאָר יעדיט! — האָט זיך אַרויסגעחאַפּט איינער אַ גראַמאָטיאַק, אָנווייזענדיג מיט דער האַנד אויפ'ן פּריסטאַוו, וואָס איז דורכגעפלויגען פייל אויס'ן בויגען אויף אַ נייער סקריפּענדי־גער נאַטאַטשאַנקע מיט אַ סך גלעקעלעך און מיט אַ פּאָר ווייסע פערד־לעך, וואָס דער עולם האָט זיי באַלד דערקענט, אַז דאָס זענען „ראַ־פּאַלאָוויטשעס סוסים". אינאיינעם מיט'ן פּריסטאַוו איז געזעסען אויף דער נאַטאַטשאַנקע אַנ'איבערגעשראָקענער, אַ טויטער, יחיאל דער כּלי־זמר, וואָס האָט די גאַנצע צייט געשפּיעלט ביי דער „חברה אַקטיאָר־שטשיקעס" אין טעאַטער.

אָט די נאַטאַטשאַנקע מיט בעני ראַפּאַלאָוויטשעס פערדלעך מיט יחיאל דעם כּלי־זמר האָבען מיט אַמאָל אויפגעהויבען די אַקציעס פונ'ם געלעגען יודען מיט די בלייזע אויגען אַזוי הויך, אַז מע האָט ניט־ווילענ־דיג אָנגעהויבען צורוקען זיך צו איהם נעהנטער און נעהנטער און צו־הערען זיך צו זיינע רייד, וואָס לייגען זיך סיי אויפ'ן טעם, סיי אויפ'ן שכל, און האָבען טאַקי אַ ממשות.

אַרויפגעשלאָגען זיך אויפ'ן ריכטיגען וועג און געפונען אינ'ם יו־דישען טעאַטער דאָס אמת'ע שליסעלע צו דער דאָזיגער מאָדנער גע־שיכטע, לאָזען מיר איבער די האָלענעשטער יודען מיט זייערע מעשות — לאָזען זיי זיך שאַרפען די מהות — און מיר קעהרען זיך אום מיט אַ קורצער צייט צוריק, ווען דאָס יודישע טעאַטער איז נאָר־וואָס געהאַט אַראָבגעקומען קיין האָלענעשטי, — דאָס ערשטע מאָל זינט האָלענעשטי איז אַ שטאָדט און בעסאַראַביע — אַ גובערניע.

קאַפּיטעל פיער

אַ פערשלעפּטע קרענק

נאָך מיט אַ וואָך דריי פריהער האָט מען אונטערגערעדט אין האָלענעשטי, אַז עס קומט צופאָהרען אַ יודיש טעאַטער, נאָר קיינער האָט זיך ניט געריכט, אַז ס׳זאָל זיך אין האָלענעשטי אַזוי אָננעמען. „ווייס איך, — האָבען געשמועסט האָלענעשטער יודען, — אויך מיר אַ זאַך — אַקטיאָרשטשיקעס, קאָמעדיאַנטען, ווער דאַרף זיי?...״

מע קאָן ניט זאָגען, אַז האָלענעשטער יודען זאָלען זיין אַזוי צובאַלעוועט, אויסגעוואַקסען אויף טעאַטער. אדרבה, מע דאַרף זיך מודה זיין, אַז זיי האָבען קיין טעאַטער, אייגענטליך, נאָך קיינמאָל נישט געזעהען אין די אויגען און ווייסען אַפילו ניט, מיט וואָס מע עסט דאָס. נאָר צוריקשמועסענדיג, וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז מע דאַרף אַלסדינג טאַקי אַליין זעהען מיט די אויגען? און צו וואָס האָט גאָט געגעבען אַ מענשען שכל? אַ יוד פערשטעהט, דאַנק גאָט, גרעסערע זאַכען. אַ יוד איז ניט אַ גוי...

איינמאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען איז אַראָבגעקומען קיין האָלענעשטי עפּיס איינער אַ פּאַרשוין, אָנגעטון אין אַ געל-רויטליכען-טונקעל-גרין-בלויליכען פּאַליטאָ, מיט איין אָבגעבאַרעט קאַפּעלישעל אויפ׳ן קאָפּ און מיט אַ צוטרענטען טשעמאָדאַן אין די הענד און האָט זיך אַרויסגעגעבען, אַז ער איז דאָס געקומען אַהער אָבדינגען דאָס טעאַטער, איז מען זיך צונויפגעלאָפען אויף חדושים. דאָס הייסט, נישט מחמת דער פּאַרשוין אַליין איז געווען אַזאַ חדוש, — דאָס איז אַחוץ אַ מעשה, — נאָר גלאַט, מען איז געווען ציקאַווע זעהען, וואָס וועט ער טון?

דער פּאַרשוין, אַ נידעריגער, מיט אַ געגאָלט פּנים פון אויבען ביז אַראָב, האָט אַ קוק געטאָן מיט אַ פּאָר ממזרישע אויגען אויף דער שטאָדט האָלענעשטי און אויף איהרע יודען, און האָט אַ זאָג געטאָן צום

עולם מיט אַ מאָדנע הייזעריגע שטימע, און דאָס אָבגעבאַרעטע קאָפּע־לישעל האָט איהם געגעבען אַ פאָהר אַרויף און אַראָב:

— אַפּנים, ווי איך זעה אַרויס, האָט דאָ ביי אייך אדם הראשון נאָך קיינמאָל קיין שבת ניט געהאַלטען?

דאַכט זיך, וואָס איז דאָ פאַרהאַן אַזעלכס? עטליכע געוויינטליכע יודישע ווערטער. אַיאָ? האָט איהר בעדאַרפט אָנקוקען, וואָס די עט־ליכע ווערטער האָבען אָנגעמאַכט. עס האָט אַ חאַפּ געטאָן איטליכען בעזונדער ביים בויך, טאַקי נאָר ווי מיט צוואַנגען, און דער עולם האָט אויסגעשאָסען אַ געלעכטער. דער פאַרשוין האָט זיך תחלת ווי דערשראָקען פאַר די האָלענעשטער יודען, האָט אָבגעשוויגען אַ ווײַלע, געקוקט אויף זיי, ווי אויף משוגעים, און געלאָזט, זיי זאָלען זיך אַ ביסעל אויסלאַכען. און אַז זיי האָבען זיך גוט אָנגעלאַכט, האָט ער זיך דעמאָלט אָנגערופען צו זיי שוין גאַנץ ערנסט, מחמת ער האָט שוין לאַנג געפיהלט, נאָך פאָהרענדיג אין וועג, אַז דער מאָגען איז איהם ליידיג און עס חלשט איהם אונטערן טלית־קטן.

— זאָגט מיר, מיינע ליעבע יודען, ווייסט איהר ניט, וואו קאָן מען דאָ שטילען דעם הונגער?

דאַכט זיך, ווידער גאַנץ געוויינטליכע ווערטער. נאָר ווי ער האָט זיי אַרויסגערעדט, איז געוואָרען צווישען עולם אַזאַ געלעכטער, אַז ממש מע האָט זיך געהאַלטען ביי די זייטען. דאָס האָט שוין דעם פאַרשוין אַ ביסעל פערדראָסען, און ער רופט זיך אָן צו זיי נאָך ערנס־טער ווי פריהער:

— איך מיין דאָ נישט קיין חכמות; איך מיין פשוט — עפּיס נע־מען אין פּיסק אַריין.

מעהר האָט מען נישט בעדאַרפט. פון די לעצטע ווערטער האָט דער עולם בעקומען נישט אַנדערש ווי אַ מין קראַמפּף אין בויך פאַר געלעכטער.

אין אַ האַלבע שעה האָט שוין גאַנץ האָלענעשטי איבערגע׳חזרט די דאָזיגע ווערטער: „עפּיס נעמען אין פּיסק אַריין" — חאַ־חאַ־חאַ!...

— אַ פערשלעפּטע קרענק! — האָט דער עולם געזאָגט און גע־ווישט זיך די טרערען, וואָס האָבען זיך געשטעלט פאַר געלעכטער. — אַ מאָדנע פערשלעפּטע קרענק מיט אַ מאָדנעם פאַליטאָ, מיט אַ מאָדנע קאָפּעלישעל און מיט אַ מאָדנע לשון, מע קאָן אויסגעהן פאַר געלעכטער!...

און די „פערשלעפּטע קרענק״ האָט אַזוי לאַנג געזוכט, ביז ער האָט זיך אָבגעזוכט זיינס. אַיין אכסניה אפילו ניט אַזאַ געהויבענע, נאָר אין גלייכען געלד ...

זיך בעקענט מיט אַ קערטשער הערינג און פערטרונקען מיט אַ בעסעראַביער גלאָז וויין, האָט אונזער פּאַרשוין גאַנץ פיין פעררויכערט אַ פּאַפּיראָס, זיך צעווערטעלט מיט דער בעל-הבית'טע, אַ שוואַרצ'חנ'עוו-דיג ווייבעל, וואָס מע רופט זי נעחע, געוואָלט וויסען, צי זי האָט אַ מאַן, צי זי איז אַיין אלמנה, אָדער גאָר אַ גרושה, צי גלאַט אַ ווייבעל? נאָר נעחען האָט זעהר געשטיקט אויף צו לאַכען, האָט זי זיך אויסגעדרעהט פונ'ם „שלים-מזל, און דער שלים-מזל האָט גענומען דאָס שטעקעל, אָנגערוקט דאָס אָבגעבאַרעטע קאַפּעלישעל אויפ'ן שטערן, אַריינגעלייגט די הענד אין די קעשענעס און געלאָזט זיך איבער דער שטאָדט שפּאַצירען, און אין איינוועגס טאַקי אויסקוקען עפּיס אַיין אָנשטענדיג פלאַץ אויף אַ טעאַטער.

געגאַנגען איז ער נישט אַליין. איהם האָבען בעגלייט אַ גאַנצע חאַליאַסטרע ווייסע-חברה'ניקעס, באָרוויסע, נאָר גרויסע ליעבהאָבער פון יודישען טעאַטער. פיס-טריט זענען זיי איהם נאָכגעגאַנגען, ביז ער איז צוגעקומען צו אַ הויף. דאָ האָט ער דערזעהען אַ ליידיגע סטאַדאָלע, אַ שטאַל אַ מורא'דיגע, אַ ברייטע, מיט אַיין אַייזערנעם דאַך:

— אָט די סטאַדאָלע האָט גאָט בעשאַפען משׁשת ימי בראשית פאַר אַ יודישען טעאַטער! — האָט ער אַ זאָג געטאָן צו זיך אַליין און איז אַריין אין הויף אַריין.

דאָס איז געווען בעני ראַפּאַלאָוויטשעס הויף מיט בעני ראַפּאַ-לאָוויטשעס סטאַדאָלע.

קאַפּיטעל פינף

אַ פּאָר בריוולעך

האָלענעשטי האָט ניט בעדאַרפט לאַנג וואַרטען אויפ׳ן יודישען טעאַטער. וויבאַלד נור די „פערשלעפּטע קרענק” איז דורכגעקומען מיט בעני ראַפאַלאָוויטשען פאַר דער סטאַדאָלע, אויסגעגלייכט זיך מיט׳ן פרייז, אַזוי האָט ער אַוועקגעשריבען צו זיינע לייט אַ בריעף, וואָס מיר געבען איהם דאָ איבער פּינקטליך, וואָרט אין וואָרט, מיט דעם זעלבען לשון, ווי ער איז געשריבען געוואָרען:

„ליבער פריינד אַלבערט עך שרייב דיר אַ בריף אונ קום דיר
„צו מעלדען אַז עך בין אין האָלענעשטי אין בעסעראַביע אַ שטעד-
„טעל גרויס ווי אַ געניץ און מענטשען כאַיעס וואָס פרעסען מאַמעלי-
„גע און זליאָקען ווין אַזוי ווי וואַסער נאָר „מאָישע” וועט געהן אין
„טיאַטער אַז דער ריך וועט זיי נעמען און אַ טיאַטער האָב עך אָפּ-
„געדונגען מעג ער שטעהן אין לאָנדאָן און אַ ביהנע האָטש פּאָהר זעך
„דאָרעך מיט אַ שליטען און געדעקט מיט אַייזען אַ קרענק ווט אַהין
„קומען ניט קיין רעגען דער ווירט פון טיאַטער הייסט בעני אָנגע-
„שטאָפּט מיט געלט ווי אַ זאַק מיט פּאָלאָווע פון דעסטוועגען איז ער
„אַ באַלן געוועזן דער דאָווראַכער אויף אַנ׳אויפגאַב האָב עך איהם
„געזאָקט ער זאָל דאַרען ווארום עס דאַרף מיר אָנקומען די טעג קאַ-
„דאָכעס מיט דער פּאָטשט און אַ סטאַנציע האָב עך דערטאַפּט דאַפּקע
„אַ נישקאָשעדיקע און אַ באַלאַבאָסטע אַ מעזוועלע עס און טרינק און
„לאָז דיר וואהל באַקומען און קרעדיט וויפיעל דו ווילסט אַלקיין זיי
„ניט קיין אידעאָט מאַך קיין לאַנגע שיעס שיק אַרויס באַלד דעקאָ-
„ראַציעס מיט אַפּישען און פערזעך וואָס דו האָסט און קום צופאָה-
„רען מיט׳ן גאַנצען כיידער לימאַנישעם ניט פערציהען אין דער לאַנ-
„גער באַנק ווארום עס געהט צו די דריי וואָכען מיט די נייען טעג ווט

„מען פייגערען פאַר הונגער און אַ ראַזרעשעניע איז דאָ צוקריגען אַזוי
„גרינג ווי ביי האָצמאַכען אַ ראָסעלפליישעל אויפ׳ן ניכטערען האַרצען
„זאָלסט איהם לאָזען גרוסען האָצמאַכען פון מיינעטוועגען אַ ריך איהם
„אין טאַטען און גאָה זיך דאַרעך ליובעניו צו מיר אויף דער קוואַ-
„טיר דאָרט האָב עך פערגעסען אונטערן בעט מיינע מעשטעס מיט
„אַ פאָר צענזורירטע פּיעסען און שיק מיר אַרויס אַפּישען לימאַנישעם
„וואָס פריהער און זיי נאָר ניט מעשיגע וואָס עך קלאָפּ דיר ניט
„קיין דעפּעש ווייל איך פאַרמעג ניט מעהר ווי אָפּגעבאַרעטע צוואַנציק
„קאָפּיקעס מיט אַ לעכעל פון מיר דיין פריינד וואָס גריסט אייך יע-
„דען בעזונדער גאָר פריינדליך

שאָלעם מייער מוראַווטשיק.

אין עטליכע טעג אַרום האָט דער דאָזיגער שלום-מאיר מוראַווטשיק
בעקומען תשובה — אַזאַ מין בריעף:

„אָכגעשעצטער פריינד שאָלעם מייער מיט׳ן קאָפּ זאָלסט דו
„אָנלעגען וואָס אָט דיר געטויגט האַפּען ביי בריינדעלע קאָזאַק פּופּ-
„צעהן קאַרבען און זאָגען אַז ס׳איז אויף מיין רעכענונג וואָסערע
„כעשבאָינעס אָב עך מאַמדזער מיט בריינדעלע קאָזאַק די גאַנצע
„טרופּע אָבען זי ליב ווי אויגענווייטיג פאַר איהר ציטערען וואָס זי
„ציטערט איבער אַ גראָשען און פאַר איהר פּראַטען וואָס זי פּראַטעט
„און וואָס דו שרייבסט וועגען דעקאָראַציעס פערשטעה עך ניט אָדער
„דו מאַכסט זיך געפּייגערט אָדער דו ביזט טאַקי אַ בעהיימע מיר
„דאַכט אַז דו ווייסט גאַנץ גוט אַז די דעקאָראַציעס זענען שוין לאַנג
„פאַרזעצט וואו אָב עך געלד אויף אויסצוקויפען אַז קיין ראַזרעשעניע
„וויל מען דאָ מעהר ניט געבען פאַר קיין מיליון און מיין ביסעל
„געלד און באַרליאַנטען וועל עך צוליב פרעמדע קישקעס ניט פאַר-
„טאַכטאָרען ס׳איז מיר נישט אַזוי גרינג אָנגעקומען סיידען זיי ווע-
„לען מיר אונטערשרייבען קאָנטראַקטען בעראָכל ביטכאָ אַנאַקעטע און
„נישט דערמאַנען מעהר פון קיין מאַרקעס און פון קיין כאַלאָקים נאַ
„דיר גאָר קאָמפּאַניאָנען אָצמאַך אויך אַ קאָמפּאַניאָן צו מיר אין טי-
„אַטער ניט דעראַרען וועט אָצמאַך עך זאָל מיך מיט איהם טיילען
„אויף דער אַלב חאָטש זיי סטראַשען מעך אַז זיי מאַכען אַ בעזונדער
„קאָמפּאַניע לאָזען זיי מאַכען מיט די זייטען עך אָב זיי אין דער
„ערד עך שיק דיר אַפּישען און נעם אַרויס באַלד אַ ראַזרעשעניע
„אויף אַכט ספּעקטאַקלען מיט אַ בענעפּיס און וואָס שרייבסט דו מיר

„גאַנעף איסנאַצלעס אַז דו פאַרמאָגסט אָפגעריבענע צוואַנציג קאָפּיקעס
„מיט אַ לעכעל ביזט ניט קראַנק פאַרזעצען דעם זייגער אַזוי ווי עך
„איטליכער איז אַ באַלן אויף מיר אַלע אויף מיינע פלייציס אַלע ווי-
„לען ערשטע ראָלען און קומט צו עפּיס איז ניטאָ קיינער אין דער
„איים היצט מאַך עך דאָס די לעצטע פּראָבע וועט מיר בעסאַראַביע
„אָפּגעראָטען איז גוט עלע ניט שלאָגט אַייך קאָפּ אָן וואַנט און עך
„קאָן באַשטעהן זיך דורכפאָהרען גאָר קיין רומעניע און צענויפשטע-
„לען דאָרט אַ כיידער אַז גאָט און לייט זאָלען זיך פרייהען און טאַ-
„קי פּאָטער ווערען אין איין וועגס פון מיין פּריטשעפּע די כאָליערע און
„דערווייל גרייט צו דאָרט אַלסדינג וואָס מע דאַרף נאָר מאַך גישט
„קיין גרויסע אויסגאַבען דאָרטען היט די קעשעני מיר קומען צו-
„פאָהרען אַלע מירטשעם אויף שאָבעס און שאָבעס צו נאַכטס מאַכען
„מיר פּראָבען און זונטאָג שטעלען מיר זיך שפּיעלען און זיי ווי-
„סען אַז דיינע מעשטעס מיט די צענזורירטע פּיעסען ליגען שוין לאַנג
„אויפ׳ן מיסט מיט אָכאַכטענג און גליקסווינשענד דיין פריינד דירעקטאָר
אַלבערט שטשופּאַק״.

קאַפּיטעל זעקס

דאָס האָלענעשטער פּובליקום

שפּורים, וואָס האָבען שוין לאַנג נישט פערזוכט דעם ביטערען טראָפּען, הונגעריגע, וואָס האָבען שוין לאַנג אין מויל נישט געהאַט, דאַרפען זיך נישט אַרויפוואַרפען אויף טרינקען און עסען מיט אַזאַ יצר-הרע, ווי די האָלענעשטער האָבען זיך אַרויפגעוואָרפען אויפ׳ן יודישען טעאַטער.

צו דער ערשטער פאָרשטעלונג איז נישט נאָר ראַפּאַלאָוויטשעס הויף געווען בעלעגערט מיט מענשען—די גאַנצע גאַס איז געווען איין עפּעל נישט דורכצוואַרפען. מען איז געווען זעהר נייגיריג אַ קוק צו טון אויפ׳ן טעאַטער האָטש פון דרויסען. אויף אַריינטרעטען אינווענינג זענען געווען שוין ווינציגער בעלנים, איבער אַ סך טעמים: ערשטענס, דאַרף עס, זאָגט מען, קאָסטען געלד, און געלד איז אין האָלענעשטי אַ זעלטענער אַרטיקעל. צווייטענס, נישט איעדער קאָן זיך ערלויבען צו געהן אין טעאַטער אַריין. דאָס פּאַסט פאַר יונגע ווייבלעך, בחורים און מיידלעך, אָבער ניט פאַר אַנשטענדיגע מענשען, יודען מיט בערד, וואָס האָבען שוין אפשר דערוואַקסענע טעכטער אויף חתונה צו מאַכען. איז דאָך אָבער פאַרהאַן אַ יצר-הרע, ניט געדאַכט זאָל ער ווערען, רוימט ער איין אַ סוד אין אויער: „וואָס וועט אייך אַרען, רב יוד, אַז איהר וועט אַ קוק טון פון דערווייטען דורך אַ שפּאַרינקעלע האָטש און וועט זעהען, ווי מע שפּיעלט יודיש טעאַטער?...”

אַזעלכע בעלנים אויף אַ קוק טון דורך אַ שפּאַרינקעלע האָבען זיך אָבער צונויפגעקליבען אין האָלענעשטי שוין אַ ביסעל צו-פיעל, אַזוי פיעל, אַז די אַדמיניסטראַציע פונ׳ם טעאַטער האָט געמוזט פון דער ערשטער נאַכט אָנווענדען דערצו אַן עקסטרע מיטעל פון „וזרקתי”. דאָס איז אַזאַ מין מאַשינע, וואָס טוט אַ שפּריץ אָב דעם עולם מיט

קאַלט וואַסער, ווירקט דאָס אויסגעצייכנט, טויזענד מאָל בעסער ווי די בעסטע פּאָליציע. ס'איז גוט און סע קאָסט וואָלוועל.

צוגעקלערט האָט דאָס דאָזיגע מיטעל פון „וזרקתי" אונזער גוטער בעקאַנטער, שלום-מאיר מוראַוושיק, די „פּערשלעפּטע קרענק".

וואָס איז, אייגענטליך, אָט דער שלום-מאיר מוראַוושיק אין טעאַטער—האָבען מיר שוין געזאָגט. ער איז גאַרניט און ער איז אַלסדינג. ער איז בוכהאַלטער, און קאַסירער, און קאָנטראָלער, און אַ בילעטיאָר, און צייטענווייז אַ סופלער, און אַמאָל, אַז עס פעהלט אויס איין אַקטיאָר, איז ער איין אַקטיאָר אויך. מע זאָל זאָגען אויף איהם, אַז ער איז אַ גרויסער אַרטיסט—קאָן מען נישט. עס וועט זיין נישט קיין אמת. דערפאַר איז ער אָבער איין עהרליכער „מענש", איבערגעגעבען דעם דירעקטאָר און דיענט איהם געטריי, ווי אַ הונד. דער דירעקטאָר, אַלבערט שטשופּאַק, מיט וועלכען מיר וועלען זיך אין גיכען בעקענען נעהנטער, ווייסט דאָס גאַנץ גוט, און דעריבער טאַקי פערשטופּט ער מיט איהם אַלע לעכער, און אומעטום, וואו מע טוט זיך אַ ריהר, איז שלום-מאיר און שלום-מאיר. ביי אַריינגעלאָזען ווערען אין טעאַטער אַריין אָהן געלד, מיט אַ קאָנטראָמאַרקע, איז אויך שלום-מאיר. און אַזעלכע מיוחסים מיט קאָנטראָמאַרקעס זענען אין האָלאָנעשטי, קיין עין הרע, דאָ אַ סך.

ראשית חכמה—בעני ראַפּאַלאָוויטשעס הויז, אַ פאַרשוין עטליכע און צוואַנציג. בעני איז טאַקי אַ יוד אַ יין עושר און איז אפשר ניט קליין צו צאָהלען. איז ער אָבער אויך גערעכט: וואָס הייסט ער וועט צאָהלען געלד פאַר אַריינגעהן אין זיין אייגענער סטאַדאָלע?

די ערשטע נאַכט, אַז עס האָט זיך אויפגעעפענט דאָס טעאַטער, האָבען די ראַפּאַלאָוויטשעס אַריינגעמאַרשירט מיט דער גאַנצער האַליאַסטרע, מיט'ן קאַסיר דעם קרוב, מיט דער אַם און מיט די איבעריגע „מענשען", און האָבען פערנומען דעם גאַנצען אויבענאָן, די ערשטע צוויי רייהען בענק. איז צוגעגאַנגען צו זיי שלום-מאיר און געוואָלט מאַכען אַ שמועס מכח בילעטען. האָט איהם בעני תחילת גאָר אפילו נישט געוואָלט ענטפערן. האָט אָנהם שלום-מאיר מיט זיין הייזעריגער שטימע געגעבען אָנצוהערעניש, אַז זיי האָבען פערנומען אַלע בעסטע ערטער. האָט בעני ערשט דעמאָלט איהם געשענקט אַ קוק מיט איין אויג און אַ זאָג געטאָן אויף זיין לשון סגי-נהור, פערשטעלט:

—טראָג אַוועק פון דאַנען, פּערשלעפּטע קרענק, דיינע קורצע

חאָדוליס, וואָרום אָט האָפסט דו אַ שמיר איבער דעם אָבגעשאָבענעם לאָקשענברעט, אָדער איך וועל הייסען, די קלאָפּערס זאָלען דיך נעמען צו דער אַרבייט, וועט פון דיר ווערען אַ מאַמעליגע...

נאָך אַזאַ מין מענה-לשון האָט שלום-מאיר פערשטאַנען, אַז דאָ וועט מען קיין געלד ניט לייזען, ס'איז אַיין עבירה די טרחה, און די צייט שטעהט ניט. דאָס טעאַטער איז אָפען און דאָס פובליקום געהט און געהט, און צום מיינסטען — אויף קאָנטראָמאַרקעס. יחיאל דער כּלי-זמר אַליין האָט אויסגענוצט אַ היבש ביסעל קאָנטראָמאַרקעס. שלום-מאיר האָט זיך גאָר ניט געדעכט, אַז אַ כּלי-זמר זאָל האָבען, קיין עין-הרע, אַזאַ משפחה! היינט וואו זענען די איבעריגע כּלי-זמרים? וואו איז אַ פאַריקמאַכער? וואו איז אַ סטאָליער? אַ שמיד? אַ שניידער? אַ שוסטער? אַלע אַרבייטען אַרום טעאַטער און אַלע האָבען, ברוך השם, ווייב און קינדער און אַלעמען קומט קאָנטראָמאַרקעס. היינט וואו איז עפּיס די בעל-הבית'טע פון דער סטאַנציע, וואָס שלום-מאיר האָט זי אָנגערופען „מזוזה'לע״? וואָס איז זי שולדיג, אַז זי האָט צוויי יונגערע שוועס-טערלעך מיט אַיין אַלטע מאַמע, אַ טויבע אַזוי ווי די וואַנד? לאָ די זי האַלט זיי אויס מיט ברויט, זאָל זי נאָך צאָהלען געלד פאַר זיי אין טעאַטער? ס'איז טאַקי אַ יושר? צי אַ שטייגער, שמעון-דוד דער בעל-עגלה און חיים-בער דער טרעגער, וואָס האָבען געהאָלפען אַראָב-פיהרען די דעקאָראַציעס פון דער באַהן? זייער נשמה איז פון קלאָ-טשע?... דער דירעקטאָר, אַלבערט שטשופּאַק, ביים אויסטיילען די קאָנ-טראָמאַרקעס, מעג זיך זיין משוגע, קריצען מיט די צייהן, שמיצען זיך און וואַרפען זיך ער מעג אפילו איננאַנצען אַיינעמען אַ מיתה-משונה — שלום-מאיר הערט איהם, ווי דעם פאַראַיאָריגען שני. ווען מע דאַרף געבען קאָנטראָמאַרקעס, וועט מען געבען, און ווער ס'וועט דאַרפען אַזוי אַריינגעהן אין טעאַטער, וועט ער אַריין.

מע קאָן זיך מיט אַ פּובליקום נישט קריעגען.

קאַפּיטעל זיבען

אויגען

לאָז דער לעזער נאָר נישט לעבען אין טעות און נישט מיינען, אַז דאָס גאַנצע האָלענעשטער פּובליקום בעשטעהט דורכאויס פון „קאָנטראָמאַרקעס“. ס'איז דאָ אַזעלכע, וואָס האָבען אָוועקגעגעבען דאָס לעצטע פערהאָרעוועטע קערבעל, פערזעצט אַ משכון, אָדער אַזוי געחאַפּט אויף אַ פּאָר טאָג אַ גמילת-חסד ביי אַ גוטען פריינד און געקויפט בילעטען פאַר זייערע קינדער.

יודיש טעאַטער — ווי אַזוי לאָזט מען נישט אַ קינד אין יודיש טעאַטער אַריין? ס'איז דען פאַראַן אַנדערע פערגעניגענס אין האָלאַנד? יאָ, וואָס זשע טוט מען אָבער, אַז ס'איז פּאָרט ניטאָ קיין געלד, און האַפּען איז ניטאָ וואו, און דאָס קינד בעט זיך, געהט אויס, חלשט אין טעאַטער אַריין, ממש כלות הנפש?

למשל, לאָמיר נעמען ישראלי דעם חזנ'ס טאָכטער, רייזעל. מיט וואָס איז זי ערגער פון אַנדערע מיידלעך? מע דאַרף האָבען אַ האַרץ פון אַ טאָטער, מע זאָל קיין רחמנות נישט האָבען אויף אַזאַ קינד, ווי רייזעל איז. ובפרט נאָך, אַז רייזעל איז אַ בת-יחידה ביי איהרע פאָטער און מוטער, וואָס וואָלטעןביידע געגאַנגען צעהן מייל צופוס, זיי זאָלען נאָר וויסען, אַז זיי וועלען קריגען דאָס, וואָס דאָס קינד דאַרף האָבען. איז אָבער, מעשה-שטן, פּונקט אין יענער צייט, ווען דאָס טעאַטער האָט זיך בעדאַרפט עפענען, נישט געווען וואו צו קריגען קיין קאָפּיקע פאַר ישראלי דעם חזן. נישט פון חזנות, נישט פאַר שכר-למוד. עפּיס טאַקי נאָר ווי פונ'ם שטיין! לאה די חזנ'טע האָט זיך נעבעך געוואָרפען אויף אַלע זייטען. נישטאָ—האַטש ציה זיך אויס! לאָזען בייזע מיילער רעדען וויפיעל זיי ווילען. זיי זאָגען, אַז לאה

די חזנ׳טע באַלעוועט איהר טאָכטער שוין צו פיעל. אַז לאה האָדעוועט זי מיט צוקערקעלעך, קויפט איהר נגידישע שיך...

— נו, טאַקי. לאָזען זיי פריהער פרובען האָבען אַ בת-יחידה, אַזוי ווי איך, און אַזאַ געראָטענע בת-יחידה, ווי מיין רייזעל איז,— מיר זאָל זיין פאַר איהר פּנים,— וועלען זיי נאָכדעם רעדען פון שיך און פון צוקערקעלעך. האָסט דו געזעהען אַ ביסעל!...

אַזוי האָט זיך אויסגע׳טענהט מיט זיך אַליין לאה די חזנ׳טע און איז געפאַלען אויף אַנ׳עצה (וואָס טוט ניט אַ מאַמע צוליעב אַ קינד?): אַזוי ווי ביי איהר מאַן לערנט דעם נגידס זוהנדעל, לייבעל, און אַזוי ווי די גאַנצע חתונה איז ביי בעני ראַפּאַלאָוויטשען אין הויף — איז דאָך עס, ווי מע זאָגט, אַ כשר׳ער טאָפּ מיט אַ כשר׳ען לעפעל. האָט זי זיך פריהער געפּרובט שיסען דורכ׳ן מאַן, אַז ישראלי זאָל זאָגען לייבלען, אַז לייבעל זאָל זאָגען דער מאַמע, אַז די מאַמע זאָל זאָגען דעם טאַטען, אַז מע זאָל הייסען, מע זאָל איהר טאָכטער אַריינלאָזען אומזיסט אין טעאַטער אַריין.

איז אָבער דער פּלאַן נישט אָבגעראָטען. ישראלי דער חזן, גענוג וואָס ער איז אַיין אָרימאַן, איז ער נאָך צו די צרות אַ גדלן אויך. סע שטעהט איהם ניט אָן, זאָגט ער, זיין אַ בעטלער און בעטלען ביי זיינע תלמידים. האָט לאה אָבגעווישט די ליפּען און האָט דערטאַפּט בעני ראַפּאַלאָוויטשעס זוהנדעל אין אַ ווינקעלע און מאַכט צו איהם אַזוי:

— לייבעל, איך האָב צו דיר אַ בקשה.

אַ בקשה?... לייבעל איז געבליבען שטעהן: צו איהם? צו לייבלען? אַ בקשה?... אויסגעהערט פון לאה׳ן די בקשה, זענען לייבעלס שטענדיג רויטע בעקלעך נאָך מעהר רויט געוואָרען און ער האָט איהר צוגעזאָגט, אַז ער וועט געוויס רעדען מיט דער מאַמע, אַז די מאַמע זאָל רעדען מיט׳ן טאַטען, אַז דער טאַטע זאָל רעדען מיט דער מאַמע, אַז די מאַמע זאָל רעדען מיט׳ן טאַטען — טפו! לייבעל האָט זיך פערפּלאָנטעט. בקצור, עס וועט שוין זיין רעכט.

און לייבעלס גרויסע, שענע, ווייכע, מילדע אויגען בעת-מעשה האָבען זיך בעגעגענט מיט רייזעלס שוואַרצע ציגיינער-אויגען, וואָס האָבען געגליהט, געקוקט אויף איהם פון דערווייטען מיט דאַנק און מיט פרייד. עס האָט זיך איהם אויסגעדאַכט, אַז איהרע אויגען רעדען. זיי זאָגען איהם: „דו ביזט אַ וואוילער בחור. דו, אַז דו וועסט נאָר וועלען, איך זאָל זיין אין טעאַטער, וועל איך שוין זיין. איך ווייס עס״...

האָט ער אַראָבגעלאָזט די אויגען.

און דעמזעלבען טאָג, נאָכ'ן וואַרעמעס, האָט לייבעל געבראַכט אין חדר אַריין די גוטע ידיעה, אַז ער האָט שוין גערעדט מיט דער מאַמע, און די מאַמע האָט שוין גערעדט מיט'ן טאַטען, און דער טאַטע האָט געזאָגט, אַז לאָז זי קומען (רייזעל הייסט דאָס) היינט פאַרנאַכט צו זיי אַהיים, וועט זי מיט זיי אַלעמען אַריינגעהן אין טעאַטער אַריין.

דערהערט די דאָזיגע ווערטער, האָט זיך רייזעלס שוואַרצחנ'עוודיג ציגיינער-פנים פעררויטעלט און איהרע מאַט-שוואַרצע ציגיינער-אויגען האָבען זיך אָנגעצונדען. זי האָט אַרומגעחאַפּט די מאַמע קושען. נאָכדעם האָט זי אָנגעהויבען זינגען און טאַנצען און דרעהען זיך און געוואָלט חאַפּען די מאַמע אויך טאַנצען און דרעהען. האָט איהר לאה געזאָגט מיט אַ געלעכטער:

— ביזט משוגע געוואָרען, מיינע שונאים? נעם בעסער, צוואַג דיך אויס, טו זיך אָן, וועל איך דיר פערפלעכטען די האָר, דו קומסט דאָך צווישען מענשען, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל!...

פאַרנאַכט האָט זי לאה אַליין אָבגעפיהרט צו די ראַפאַלאָוויטשעס אין שטוב אַריין, איבערגעגעבען אויף ביילקע ראַפאַלאָוויטשעס הענד און געבעטען, זי זאָל אויף איהר אַכטונג געבען.

— איהר דאַרפט וויסען, אַז זי איז ביי מיר אַ בת-יחידה, איינאונאיינציגע הייסט עס.

ביילקע האָט בעטראַכט דעם חזנ'ס מיידעל מיט די שוואַרצע ציגיינערישע אויגען. ווייזט אויס, זי איז איהר געפעלען געוואָרען.

— האָט קיין יסורים ניט, — האָט זי געזאָגט צו דער חזנ'טע, — זייט זיכער. אַזוי ווי אַב'אייגען קינד.

און די חזנ'טע איז אַוועקגעגאַנגען אַהיים.

נישט גוט האָט זיך דעם חזנ'ס מיידעל געפיהלט ביי בעני ראַפאַלאָוויטשען אין דעם רייכען הויז צווישען דער „חאַליאַסטרע". נישט גוט דערפאַר, וואָס אַלע האָבען זי „געגעסען מיט די אויגען". דאָס הויז אַליין איז איהר אַפילו זעהר געפעלען. די מענשען אויך. נאָר אָט דאָס קוקען, וואָס עס קוקען אויף איהר אַזוי פיעל אויגען! יעדען בעזונדער געה ענטפער: „ווי אַזוי רופט מען זי?" „וויפיעל איז זי צַלט?" „קאָן זי שוין דאַוונען, לייענען, שרייבען?"...

רייזעל האָט זיך קיינמאָל ניט פאָרגעשטעלט אַזאַ שטוב, אַזאַ גרויסע שטוב און אַזאַ שענע שטוב, מיט אַזוי פיעל חדרים, בעטלען,

טישלעך, בענקלעך, שפּיגלען און צאַצקעס. היינט דער טיש מיט אַזוי פיעל גלעזער און גלעזלעך און שעלעכלעך און לעפעלעך און אויבסען אַלערליי און איינגעמאַכטס, אָהן אַ שיעור איינגעמאַכטס! און דער גע-פּילדער, וואָס דאָ איז אַרום טיש, מיט די געשרייען, מיט דער פריי-ליכקייט, מיט די געלעכטערן—צט וואָס הייסט אַ נגידישע, אַ גבירישע שטוב?!...

רייזעל האָט געוואוסט, אַז לייבעל, וואָס לערנט ביי איהר טאַ-טען אין חדר, איז אַ נגידס אַ יונגעל, אַז זיינע טאַטע-מאַמע זענען גבירים, די גרעסטע גבירים אין שטאָדט. נאָר וואָס הייסט דאָס, איי-גענטליך, „נגיד"? וואָס איז דער פּשט „גביר"?—דאָס האָט זי נאָך נישט רעכט פערשטאַנען. אַז אַ נגיד איז אַ גוטע זאַך און אַ קבצן איז אַ שלעכטע זאַך—דאָס האָט זי געהערט פון איהר מאַמע טויזענדער-טוי-זענדער מאָל. „דעם דלות פערזעצען און אַ נגיד זאָל מען זיין"... „דער נגיד האָט מזל"... „דעם נגיד איז גוט אפילו אויף יענער וועלט"... אָט דאָס הערט זי פון דער מאַמע פון קינדווייז אָן כמעט אַלע טאָג. נאָר דעם טעם דערפון האָט זי ערשט דערפיהלט, זיצענדיג אָט דאָ היינט ביי דעם דאָזיגען גרויסען, רייכען, געדעקטען, פרייליכען טיש. און עס האָט זיך איהר נאָך קיינמאָל נישט אַזוי שטאַרק געוואָלט זיין רייך, ווי אין דער מינוט, און אַ געפיהל פון קנאה—אַ נייע געפיהל—האָט זיך אַריינגעגנב׳עט צו איהר צום ערשטען מאָל אין האַרצען אַריין. און איהרע שוואַרצע גליהענדע ציגיינער-אויגען האָבען זיך בעגעגענט מיט נאָך אַ פּאָר אויגען, בעקאַנטע, גרויסע, שענע, ווייכע, מילדע אוי-גען, וואָס האָבען געקוקט אויף איהר שעמעוודיג, נאָר וואַרעם און פריינדליך. און עס האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אַז די אויגען רעדען צו איהר. זיי זאָגען איהר: „עס געפעלט דיר ביי אונז? מיר טוט הנאה, וואָס סע געפעלט דיר. מיר טוט הנאה, אַז דיר איז גוט"... עס האָט זיך איהר אַ ריהר געטאָן דאָס האַרץ, ס׳איז איהר געוואָרען מיט אַמאָל וואַרעם, הייס, און זי האָט דערפיהלט, אַז עס ברענט איהר דאָס פּנים.

האָט זי אַראָבגעלאָזט די אויגען.

קאַפּיטעל אַכט

עס הויבט זיך אויף דער פאָרהאַנג

פריה האָט זיך דאָס האָלענעשטער פּובליקום צונויפגעקליבען צו דער ערשטער פאָרשטעלונג און אָנגעפילט דאָס טעאַטער. מע האָט מורא געהאַט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאָמער וועט מען חלילה פער־שפּעטיגען. קאָפּ אויף קאָפּ איז מען געשטאַנען. און די, וואָס זענען געזעסען, זענען געזעסען איינס ביים אַנדערן אויפ׳ן שויס. גליקליך זענען געווען נאָר די, וואָס זענען געקומען צום אַלעם ערשטען: זיי האָבען פערחאַפּט די בעסטע ערטער, דעם רעכטען אויבענאָן. האָט דאָס נאַטירליך, פערדראָסען די, וועלכע זענען געקומען אַ ביסעל שפּעטער. זיי האָבען בעצאָהלט געלד, מזומן געלד, פאַר פּלעצער—און קיין פּלע־צער איז נישטאָ! איז געוואָרען אַ „ויצעקו" מיט אַ טומעל—מע האָט שיער ניט צוטראָגען דאָס טעאַטער. אַ גליק, וואָס שלום-מאיר (אומע־טום שלום-מאיר!) האָט אַ וואונק געטאָן צו יחיאל דעם כלי-זמר, ער זאָל „געבען" אַ פריילכס. דערהערט כלי-זמר, האָט דער עולם פער־שטאַנען, אַז דאָ הויבט זיך שוין אָן דאָס שפּיעל, האָט מען זיך שוין ווי ס׳ניט איז איינגעזעצט און ס׳איז געוואָרען שטיל.

דער עולם האָט אָבער געהאַט אַ גרויסען טעות. די מוזיק האָט שוין לאַנג אויפגעהערט שפּיעלען און דער פאָרהאַנג איז נאָך אַלץ פעסט אַראָבגעלאָזט, און עס לאָזען זיך הערען פון יענער זייט פאָר־האַנג קולות, געשרייען, קללות, אַ קלאַפּען פון העק און פון האמערס. עפּיס טוט זיך דאָרטען, נאָר וואָס—ווייסט מען ניט. דער עולם זיצט אויף שפּילקעס. און ווער שמועסט, יונגוואַרג—איז גאָר אויסער זיך. מע וואָלט שוין וועלען דערלעבען זעהען—וואָס וועט זיין, אַז ס׳וועט זיך אויפהויבען דער פאָרהאַנג?

צווישען יונגוואַרג, וואָס האָבען אַזוי גייציג אַרויסגעקוקט, ס׳זאָל

זיך אויפהויבען דער פּאָרהאַנג, איז געווען אַ יונג פּאָרעל, צוויי זעל-טען שענע קינדער, אַ בר-מצוה בחור׳ל מיט גרויסע שענע מילדע אוי-גען און אַ שוואַרץ מיידעל פון אַ יאָהר פערצעהן-פופצעהן מיט מאַט-שוואַרצע ציגיינער-אויגען און מיט חן-גריבעלעך אין די בעקלעך. זיי זענען געזעסען האַרט איינס נעבען דאָס אַנדערע, חאָטש זיי זענען פון פערשידענעם שטאַנד. ער—דעם נגיד ראַפּאַלאָוויטשעס זוהנדעל. זי—דעם אָרעמען חזנ׳ס מיידעל.

ווער האָט דאָס דאָזיגע פּאָרעל בעזעצט אַזוי נאָהענט? אָדער אפשר האָבען זיי זיך אַליין בעזעצט?... אין אַזאַ טומעל ווער האָט זיך אויף זיי אַרומגעקוקט? ווער האָט זיי איצט אין זינען, אַז אַלע אויגען זענען אַהין, אויפ׳ן פּאָרהאַנג, אויפ׳ן פּאָרהאַנג, אויפ׳ן פּאָר-האַנג! און אָט זיצט זיך דאָס דאָזיגע גליקליכע פּאָרעל, לייבעל און רייזעל, זייט ביי זייט דעם ערשטען מאָל אויף זייער לעבען אַזוי נאָ-הענט. מע קאָן זאָגען, דעם ערשטען מאָל אויף זייער לעבען זעהען זיי זיך ווי עס געהער צו זיין. דאָס הייסט, זעהען זעהט מען זיך אַלע טאָג ביי רייזעלס טאַטען, ביי ישראל דעם חזן אין חדר. נאָר וואָס פאַר אַ זעהען איז דאָס? קומט לייבעל אין חדר אַריין, איז אָדער געלערנט, אָדער געשריבען. ניטאָ קיין צייט און ניטאָ קיין אָרט אויף צו פיהרען שמועסען מיט אַ מיידעל, ובפרט נאָך מיט׳ן רבינס אַ מיי-דעל, וואָס האָט אַ מאַמע זאָל לעבען, און אַ מאַמע גיט אַכטונג אויף אַ קינד. אַ מאַמע קאָן אַכטונג געבען. זי היט איהר די טריט, לאָזט ניט איהר טאָכטער אַריינשמעקען אין די דלית אמות פון די חדר-יונגלעך און נישט אַריינקוקען אין זייער ווינקעל אפילו:

—אַ מיידעל האָט נישט וואָס צו טון צווישען יונגלעך, וואָרום אַ מיידעל איז אַ מיידעל, און יונגלעך זענען יונגלעך—האָסט דו געזע-הען אַ ביסעל!...

אַזוי זאָגט די חזנ׳טע לאה, און אַז לאה זאָגט—איז געזאָגט. אפילו אויפהויבען אַ קול, זינגען אַ ליעדעל, לאָזט איהר נישט לאה, כּל-זמן די יונגלעך זענען אין חדר. און רייזעל האָט דוקא אַ זיס קול און האָט דוקא ליעב זינגען ליעדלעך. און אַז רייזעל צוזינגט זיך אַמאָל, האָרכען זיך איין די עלטערע יונגלעך מיט פערשטאָרבענע הערצלעך. און אַז זיי קומען נאָכדעם אַהיים, דערמאַנען זיי זיך, ליגענדיג אין בעט, רייזעלס קול, זיפצען זיי אָב שטילערהייד און ווערען אַנשלאָפען און עס חלומט זיך זיי נאָכדעם „דעם רבינס מיידעל״...

אויב נישט מיט אַלע עלטערע יונגלעך איז געווען דער פּאַל, וואָס רייזעל זאָל זיי קומען צו חלום, איז מיט בעני ראַפּאַלאָוויטשעס זוהנדעל, לייבעל, דער דאָזיגער פּאַל געווען נישט איין מאָל. לייבעל האָט נישט איין מאָל פערטראַכט זיך בעת לערנען, און געקלערט האָט ער גאָר וועגען רייזלען. לייבעל האָט נישט איין מאָל געהאַלטען פאַר זיך די גמרא, און געזעהען האָט ער גאָר רייזלען...

און איצט איז זי אַזוי נאָהענט נעבען איהם, אַז ניט נאָר ער זעהט זי, ניט נאָר ער הערט זי—ער פיהלט זי, ער פיהלט זי... ער הערט אַ קלאַפּען פון אַ האַרץ: טיק-טאַק! און ער ווייסט ניט, וועמענס האַרץ קלאַפּט דאָס—זיין אייגען האַרץ, אָדער איהרס, אָדער זייערעביידענס הערצער צוזאַמען קלאַפּען? גיכער זייערע ביידענס, ווארום זיי ביידע קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע, און בעגעגענען זיי זיך מיט זייער קוק, לאָזען זיי אַראָב די אויגען ביידע. און ביידע וואָלטען וועלען עפּיס רעדען, עפּיס זאָגען, און רעדען קענען זיי נישט. נישט ער, נישט זי. נישטאָ קיין ווערטער!...

און לייבעל דערמאַנט זיך, וויפיעל מאָל ער האָט געזוכט איין אויסרייד אויף צו שטעהן נאָהענט נעבען רייזלען, הערען איהר קול, רעדען מיט איהר האָטש דריי ווערטער. וואַקסט אויס די מאַמע איהרע אויך מיט איין אויסרייד—און נישטאָ רייזעל... אויך רייזעל דערמאַנט זיך, וויפיעל מאָל זי האָט געוואָרפען אויגען אויפ׳ן טאַטענס תלמידים, אַלעמאָל געזוכט צווישען זיי דעם נגידס יונגעל, נישט אַזוי דערפאַר, ווייל ער איז אַ נגידס אַ יונגעל, נאָר דערפאַר, וואָס דער טאַטע איהרער האַלט פון איהם מעהר ווי פון אַלע תלמידים. ער זאָגט אויף איהם נביאות,—און ישראל דער חזן איז אויף אַ מבין אויף מענשען,—אַז „דאָס וואַקסט אַ כלי״... דערהערט דאָס לאה די חזנ׳טע און טייטשט דאָס אויס אויף איהר שטייגער:

—וואָס דען? אַ נגיד האָט מזל צו אַלסדינג, אפילו צו קינדער, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל!...

און זיצענדיג אַזוי נאָהענט איצט מיט רייזלען, פערדריסט דאָס לייבלען, וואָס גראָד איצט האָט ער פאַר איהר קיין ווערטער. און אויך רייזעל ווייסט נישט, צי זאָל זי מיט איהם רעדען? און וואָס און ווי אַזוי זאָל זי מיט איהם רעדען?... און ביידע טראַכטען זיי איינס פון דאָס אַנדערע, און ביידע שווייגען זיי... פּלוצים הויבען אָן איינגעלאָשען ווערען די לאָמפּען און זיין טעאַטער ווערט פינסטער. אַ סימן, אַז

אָט באַלד וועט זיך עס אָנהויבען... און עס לאָזען זיך הערען פער־שידענע קולות פון פובליקום:

— אָאָאָאָ!

— אַקוראַט ווי אין מצרים!

— אַי—אַי—אַי, מיין פוס!

— אַ מצוה, ווער איז אַייך שולדיג? איהר האָט אַיין איבעריגען פוס? לאָזט מען איהם אין דער היים!

— שטיל זאָל זיין, אַ רוח אין אַייער טאַטענס טאַטען אַריין!

דאָס פובליקום ווערט לעבעדיג, פריילין. לייבעל פערשטעהט ניט, ווי אַזוי און ווען דאָס האָט זיך געטראָפען, נאָר רייזעלס הענטעל— אַ ווייך גלאַט וואַרעם הענטעל—איז אויסגעוואַקסען אין זיין האַנד. ער האַלט אַ ווילע איהר הענטעל אין זיין האַנד. נאָכדעם טוט ער איהר אַ קוועטש דאָס הענטעל, גלייך ווי ער וואָלט איהר וועלען זאָגען: „צופרידען?”... זי ענטפערט איהם אָב צוריק מיט אַ קוועטש אין האַנד, וואָס דאַרף בעדייטען: „זעהר!”...

עס הויבט זיך אויף דער פאָרהאַנג.

קאַפּיטעל ניין

אין גן-עדן

אויב דאָס יודיש-דייטשע טעאַטער איז געווען פאַר האָלענעשטער יודען גלאַט אַ פערגעניגען, וואָס איז זיי אַראָבגעפאַלען פונ׳ם הימעל, איז דאָס פאַר אונזער יונג פּאָרעל, דעם נגידס יונגעל און חזנ׳ס מיידעל, געווען אַ גן-עדן. אַ גן-עדן פון גאָט, וואוהין נישט יעדער האָט די זכיה אַזוי גרינג אַריינצוטרעטען. זיי, דעם נגידס זוהנדעל און דעם חזנ׳ס מיידעל, איז דאָס אָבגעגאָלטען מעהר ווי אַלעמען. אַלע נאַכט, אַלע נאַכט געהען זיי אין טעאַטער אַריין, פערנעמען די בעסטע ערטער, זעהען זיך אָן אין הערען זיך אָן אַזעלכע חדושים, וואָס האָט זיך זיי נאָך קיינמאָל נישט גע׳חלומט.

אַ גאַנצע וועלט, אַ נייע וועלט האָבען זיי דאָ פאַר זיך דערזעהען. אַ וועלט, וואו מענשען טוען זיך איבער, פערשטעלען זיך, דרעהען זיך אַרום, רעדען מאָדנע ווערטער, האַלב אויף יודיש, האַלב אויף דייטש, זינגען און טאַנצען, מאַכען אַזעלכע אָנשטעלען, וואָס מע דאַרף אָדער צוגאָסען ווערען פאַר געלעכטער, אָדער צוגאַנגען ווערען פאַר געוויין.

און דאָס אַלעס טוען מענשען? געוועהנליכע מענשען?

ניין, דאָס זענען נישט קיין געוועהנליכע מענשען, ווי, למשל, איך און איהר. דאָס זענען אָדער לצים, רוחות, שדים, אָדער מלאכים פון הימעל. זייער שטעלען זיך, זייער אַרויסטרעטען, זייער געהן, זייער רעדען, — יעדער ריהר זייערער איז פול מיט חן, פול מיט כשוף. און אַלץ אַרום און אַרום איז כשוף און זיי אַליין, לייבעל דעם נגידס און רייזעל דעם חזנ׳ס, זענען פון דער ערשטער מינוט, וואָס דער פאָרהאַנג הויבט זיך אויף, גאַנץ פער׳כשופט, אַריבערגעטראָגען אין איין אַנדער וועלט, אין אַ וועלט פון לצים, רוחות, שדים און מלאכים... און לאָזט זיך אַראָב דער פאָרהאַנג — איז אויס כשוף, אויס לצים, אויס

רוחות, שדים, מלאכים. ווידער מענשען ווי אַלע, געוועהנליכע מענ-
שען. ווידער די פריהעריגע, די אַלטע וועלט, און זיי פיהלען זיך
גלייך, ווי זיי וואָלטען נאָר-וואָס געוועזן אויפ׳ן זיבעטען הימעל און
פלוצים האָט מען זיי אַראָבגעלאָזט צוריק אויף דער ערד. און עס טוט
זיי האַרצעדיג באַנג, וואָס מע האָט זיי אַראָבגעלאָזט אַזוי גיך צוריק
אויף-דער ערד. און זיי טרייסטען זיך דערמיט, וואָס אָט הויבט זיך
אויף דער פאָרהאַנג, וועלען זיי ווידער זיין דאָרטען, אויפ׳ן הימעל,
אין גן-עדן. און אַזוי מאָרגען, און אַזוי איבערמאָרגען, און אַזוי אַלע
טאָג.

גליקליכע קינדער!

וויפיעל יונגלעך זענען פאַרהאַן אין האָלענעשטי, וואָס זענען
מקנא לייבלען, וואָס ביי זיין טאַטען אין הויף איז די גאַנצע שמחה!
וויפיעל מיידלעך זענען פאַרהאַן אין האָלענעשטי, וואָס זענען מקנא
רייזלען, וואָס אַדאַנק איהר מאַמען האָט זי זיך אַריינגעכאַפּט אין די
הויכע פענסטער, צו די ראַפאַלאָוויטשעס. און וואָס פאַר אַ ווערט האָט
דאָס ביי אַזעלכע גבירים, אַז עס געהט מיט זיי נאָך אַ מענש אין
טעאַטער?

— מיין קינד האָט אַזוי נושא חן געוועזן ביי די נגידים, קיין
עין הרע, אַז עס מעג איהר נאָר ניט פערשטערט ווערען...

אַזוי בעריהמט זיך די חזנ׳טע פאַר איהרע שכנה׳טעס, און בכדי
מע זאָל ניט מיינען חלילה, אַז דאָס האָט זי אויסגעבעטעלט אַ טובה
פאַר איהר טאָכטער, פערהאַפּט זי זיך גאַנץ דיפּלאָמאַטיש:

— ווי קומט, אַ שטייגער, מיין רייזעל צו די נגידים? וועט איהר
האָרכען. איך געה אַזוי אין מאַרק, בעגעגענט מיך ביילקע, די ראַ-
פעלאָוויטשקע הייסט עס. „גוט מאָרגען". „גוט יאָהר". „וואָס הערט
זיך?" „וואָס הערט זיך ביי אייך?" „פרעגט ניט, אַ טאַרעראַם ביי מיר
אין הויף, אַ טעיאַטער. אַ גדולה, אַ יום-טוב פאַר מיין חברה. ביי זיי
איז דאָס אַ גאַנצער אַנטיק. יאָ, און וואָס מאַכט אַ יי ע ר ע?" „אַ דאַנק,
וואָס זאָל זי מאַכען?" „מע זאָגט, עפּיס זעהר אַ געראָטענע ביי אייך?"
„אַ דאַנק, נישט צו פערזינדיגען." „פאַרוואָס זאָלט איהר זי ניט צו-
שיקען צו מיר?" „אַ דאַנק, וואָס וועט זי טון ביי אייך?" „זי וועט זיך
בעקענען מיט מיינע מיידלעך און אגב געהן מיט זיי אין טעיאַטער.
וואָס וועט אייך אַרען?" „אַ דאַנק, אויב זי וועט נאָר וועלען, וועל
איך זי געוויס שיקען"...

אַזוי קונציג האָט זיך פּערענטפערט לאה די חזנ׳טע, בעדיי אויס-געטראַכט אַ גרויסען ליגען, אַבי פּערלייגט אַ קלאָץ, וואָרום וואָס טוט ניט אַ מאַמע צוליעב אַ קינד?...

נישט מחמת מיר ווילען נעמען די חזנ׳טע אונטער אונזערע פּלי-געל, נאָר וויל מיר דאַרשטען נאָכ׳ן אמת, מוזען מיר זאָגען, ווי די מעשה איז געווען, אַז מיט אַבי-ווּעמען וואָלטען אפשר די חזנ׳טע ניט געשיקט איהר קינד אין טעאַטער אַריין; נאָר מיט די ראַפּאַלאָוויטשעס— מהכתיתי, פּאַרוואָס ניט? מיט׳ן גרעסטען כבוד. אדרבה, לאָז טאַקי די וועלט זעהן, מיט וועמען איהר קינד קומט זיך צונויף... און אויף מאָרגען נאָך דער פאָרשטעלונג האָט לאה די חזנ׳טע געטשאַטעוועט פאַר פרעמדע אין די אויגען איבערפרעגען ביי איהר טאָכטער נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל:

— מיט וואָס-זשע האָט מען דיך, הייסט עס, נעכטען מכבד געווען ביי די נגידים?

אָדער:

— רייזעל! וויפיעל אַ זייגער געהסט דו היינט צו די נגידים?

אָדער:

— אַז מע וועט דיך בעטען, טאָכטער, נאָך אַ מאָל ביי די נגידים עסען וועטשערע, זאָלסט דו זיך מעהר ניט אָבזאָגען. וואָס דאַרף מען זיך שעמען, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל?...

נאַרישקייטען! די טאָכטער האָט אַפילו ניט אין זינען געהאַט אָב-זאָגען זיך. רייזעל האָט זיך אין דער דאָזיגער רייכער שטוב וואָס ווייטער געפיהלט אַלץ היימישער און היימישער. אַלעמאָל, ווען זי איז אַהין געגאַנגען, איז זי געגאַנגען יום-טוב׳דיג געשטימט. מיט אַ פול וואַרעם האַרץ, ווי מע געהט צו אַ נאָהענטען גוטען פריינד אויף אַיין אָנגעלייגטער שמחה.

און ס׳איז גאָר קיין חדוש ניט. אַלעמאָל, ווען רייזעל איז אַהין געקומען, איז זי געווען אַ גאַסט. דאָס גרויסע ליכטיגע רייכע הויז פון די ראַפּאַלאָוויטשעס האָט אויפגענומען דעם חזנ׳ס מיידעל אַלעמאָל מיט דער אייגענער פריינדשאַפט, פריילי‌כקייט, געלעכטער, טומעל און געפילדער. און אַלעמאָל איז מען מיט דער גאַנצער חאַ-ליאַסטרע געגאַנגען אין טעאַטער אַריין, פערנומען דעם אויבענאָן, און

אַלעמאָל איז איהר אויסגעקומען זיצען זייט ביי זייט מיט בעני ראַ-פּאַלאָוויטשעס זוהנדעל, מיט לייבלען... און אַלעמאָל, ווען עס האָט זיך אויפגעהויבען דער פאָרהאַנג און אין טעאַטער איז געוואָרען פינס-טער, איז איהר האַנד געווען אין זיין האַנד. און אַלעמאָל האָבען זיי דאָ ביידע אויפגעהויבען זיך פון דער ערד, דערפיהלט, אַז עס זענען אויסגעוואַקסען ביי זיי פליגלען און עס טראָגט זיי אַרויף אַהין, אַהין, גאַנץ הויך, אין זיבעטען הימעל אַריין, אין גן-עדן.

קאַפּיטעל צעהן

אַהיים פון טעאַטער

אַהיים פון טעאַטער קומט דעם חזנ'ס מיידעל אַ צוהיצטע, מיט אַ פעררויטעלט פּנים, מיט אַ בעזונדערען גלאַנץ אין די אויגען און מיט אַ פול, איבערגעפילט האַרץ, און עס דאַכט זיך איהר, אַז נאָך קלינגט איהר אין די אויערן דאָס רעדען פון די מענשען-מלאכים, אויסגעמישט מיט'ן שפּיעלען פון די כלי-זמר און מיט די הילכיגע געלעכטערן פון די ראַפּאַלאָוויטשעס. און זי דערמאַנט זיך, וואָס דעם נגידס זוהנדעל, לייבעל, האָט איהר אַ זאָג געטאָן שטילערהייד, כמעט אויפ'ן אויער, און אַ קוועטש געגעבען איהר בעת-מעשה די האַנד:

— קומסט דאָך מאָרגען נאָך אַ מאָל?...

— אַ שאלה אַ ביסעל?

אַזוי האָט זי איהם געענטפערט. ניט מיט ווערטער, נאָר מיט אַ קוועטש די האַנד, ווי אַלעמאָל.

דאָס איז געווען ביים אַרויסגעהן פון טעאַטער. דער עולם האָט זיך געשטופּט מיט סכנת נפשות אויף דערשטיקט צו ווערען, ווי אַלע מאָל. יודען האָבען ליעב זיין די ערשטע ביים אַריינגאַנג. זיי האָבען ליעב זיין די ערשטע אויך ביים אַרויסגאַנג. מע האָט זיך אַזוי צונויפגעקוועטשט, אַז לייבעל מיט רייזלען האָבען זיך אויף אַ מינוט געפיהלט ווי איין מענש און מע האָט זיי כמעט ווי אַרויסגעטראָגען פון טעאַטער.

אין דרויסען איז אַ נאַכט אַיין אויסגעשטערנטע, אַ מחיה'דיגע נאַכט. פון יענע ווצרעמע ליכטיגע זומערדיגע נעכט אין בעסאַראַביע, וואָס עס ווילט זיך גאָר ניט געהן אַהיים שלאָפען. אין אַזאַ נאַכט צו שלאָפען איז באמת אַיין עבירה פאַר גאָט. די אויגען קוקען אַרויף, צום הימעל. צו דער לבנה. צו די שטערען. די נשמה רייסט זיך — מע

ווייסט ניט וואוהין. דאָס האַרץ ציהט — מע ווייסט ניט צו וואָס. עס פיהלט זיך אַ מאָדנע בענקעניש — מע ווייסט ניט, נאָך וועמען... שטיל איז אין האָלענעשטי און רוהיג. אָבגעקיהלט האָט זיך די ערד נאָכ'ן אונטערגאַנג פון דער בעסאַראַביער זון. אָבגעלייגט האָט זיך דער שטויב, וואָס איז געשטאַנען אַ גאַנצען טאָג, ווי אַ זייל, און מע קאָן שוין חאַ-פען דעם אָטעם. און אַ גרינג ווינטעלע פערבלאָזט פון ערגיץ, ברענגט צו טראָגען אַ גרוס פון די בעסאַראַביער גערטנער און פעלדער, וואָס שמעקען ניט מיט בשמים, נאָר מיט ברויט, מיט פּאַפּעשויעס, מיט עפּעל און מיט באַרען. און אַ פייפעל לאָזט זיך הערען פון אַ פּאַסטוך, וואָס טרייבט די שאָף ערגיץ דאָרטען אויף דער פּאַשע. דאָס פייפעל קוים-קוים וואָס מע הערט, אַלעמאָל שטילער, ביז סע ווערט פער-שטאָרבען.

און יודען געהען פון טעאַטער. פון יודישען טעאַטער. און אַז יודען געהען פון טעאַטער, געהען דאָס יודען, ניט קיין גויים. רעדט מען, שרייט מען און מע מאַכט מיט הענד. איינער גיט איבער דעם אַנדערן, וואָס ער האָט געזעהען אין טעאַטער און וואָס ער האָט גע-הערט. און איטליכען דאַכט זיך אויס, אַז דאָס, וואָס ער האָט גע-זעהען, האָט נאָר ער געזעהען, און דאָס וואָס ער האָט געהערט, האָט נאָר ער געהערט. און מע זינגט איבער נאָך אַ מאָל די ליעדלעך פון טעאַטער. און העכער פאַר אַלע רעדען יונגוואַרג. און פריהער פאַר אַלע לויפען קליינוואַרג. און האָלענעשטי חאַפּט זיך אויף, עס ווערט געשטערט די שטילע נאַכט, די שענע, די וואַרעמע ליכטיגע זומער-נאַכט, אָבער נישט אויף לאַנג. יודען קומען אַהיים, לייענען אָב קריאת-שמע, לעשען אויס די לעמפּלעך און לייגען זיך שלאָפען — אַ גוטע נאַכט!

אין אַ קליין שטיבעלע אויף „באָטס גאַס" (דאָרט וואוינט ישראלי דער חזן) לייכט זיך נאָך. דער חזן מיט דער חזנ'טע קלויבען זיך שוין אויך שלאָפען לייגען. נאָר זיי וואַרטען נאָך אויף דער טאָכטער, זי זאָל שוין קומען פון טעאַטער, וועט מען „מאַכען נאַכט"...

ישראלי דער חזן, נאָך אַ גאַנץ שענער יונגערמאַן מיט שוואַרצע זיידענע האָר, אין אַ ווייסען טלית-קטן, זיצט האַלב אויסגעטאָן, פּאָכט זיך מיט דער יאַרמעלקע און לייענט קריאת-שמע. לאה די חזנ'טע איז שוין אויך העכער האַלב אויסגעטאָן. דער שאָטען פון איהר ווייסען שלייער, וואָס פּאַסט זיך אַזוי צו איהר שוואַרץ שטרענג פּנים מיט

איהרע שוואַרצע בייזע אויגען, שפּיעלט זיך אָב אויף דער ווייסער געל-אונטערגעפּאַרבטער וואַנד. דערוואַרט זיך ביז די טאָכטער קומט אַהיים בשלום פון טעאַטער, טרעט לאה ניט אָב פון איהר, זי זאָל איהר דערצעהלען — וואָס פאַר „קאָמעדיעס" מע האָט דאָרט היינט גע-שפּיעלט? ווער איז געווען פון בעקאַנטע? וואָס האָט מען געגעבען ביי די נגידים צום טיש?....

און נאָך עפּיס רעדט די חזנ'טע איבער איהר און לאָזט אויס מיט די ווערטער:

— איאָ? וואָס-זשע, איך פערשטעה ניט, וואו יאָ און וואו ניין? אַמאָל דאַרף זיין יאָ, און אַמאָל דאַרף זיין ניין, האָסט דו גע-זעהען אַ ביסעל!...

נאָר רייזעל הערט נישט. רייזעל הערט נאָר, אַז דער מאַמעס קול קלינגט איהר אין די אויערן, און עס גיסען זיך, גיסען זיך רייד, און דער טאַטע לייענט קריאת-שמע און פּאַטש זיך פון היץ.— אַך! וואָס פאַר אַ קאָנטראַסט! דאָ, און דאָרט... וואָס פאַר אַ חילוק דאָ איז קעגען די ליכטיגקייט, פרייליכקייט און פריינדליכקייט, וואָס דאָר-טען!... און בכלל, ווי ענג און ווי פינסטער און ווי אומעטיג דאָ איז נאָכ'ן אָוועגד, וואָס זי האָט היינט פערבראַכט, פריהער ביי די ראַפּאַ-לאָוויטשעס, אין דער גרויסער שענער ליכטיגער פרייליכער שטוב, און דערנאָך אין טעאַטער, אין גן-עדן, און דערנאָך געהענדיג פון טעאַטער אַהיים אין דער דאָזיגער וואַרעמער שענער ליכטיגער אויסגעשטערנ-טער זומער-נאַכט!...

און לאה די חזנ'טע שיט נאָך אַלץ מיט רייד, זי קוקט זיך אָבער אַרום, אַז זי רעדט שוין, דאַכט זיך, אַ ביסעל צו לאַנג, און ס'איז שוין טאַקי ניט פריה אויך, האַקט זי זיך אַליין איבער די ווערטער:

— אַ דונער איז מיר! נייען מאָס רייד... צייט שלאָפען, און איך דול איהר אַ ספּאָדיק, האָסט דו געזעהן אַ ביסעל!... אָט פערלעש איך, טאָכטער, דאָס לעמפּעל. אַ גוטע נאַכט. שלאָף געזונד.

— אַ גוטע נאַכט!— ענטפערט איהר רייזעל און נאָרעט זיך אַיין אין בעט, דעקט זיך איבער, מאַכט צו די אויגען און די מחשבות האַפּען זי אויף און טראָגען זי אַריבער פון „גאָטס גאַס" צוריק אַהין, אַהין, אין גן-עדן אַריין.

קאַפּיטעל עלף

געהויבענע געסט

די ערשטע איז אַרויסגעטריבען געוואָרען פון גן-עדן דעם חזנ׳ס טאָכטער, רייזעל. אָט וואָס מיט איהר האָט זיך געטראָפען.

איינמאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען, אַז דער חזן איז געווען אין שוהל, די חזנ׳טע—אין מאַרק, און פון די תלמידים איז נאָך אין חדר נישט געווען קיינער, איז זיך רייזעל געזעסען ביים אָפענעם פענסטער, וואָס איבער איהר בעט, אַ האַלב-נאַקעטע נאָך, מיט נישט-פערפלאָכטענע האָר, מיט אַ נאָדעל-פאָדעם פערנייהט אַ צוטרענטע נאָט פון אַ קאָפטעל און געזונגען פון „שולמית" דאָס שענע ליעדעל מיט׳ן שענעם מאָטיוו, וואָס זי האָט געהערט אין טעאַטער:

דאָס ציגעלע איז געפאָהרען האַנדלען —
דאָס וועט זיין דיין בערוף:
ראָזינקעס מיט מאַנדלען—
שלאָף זשע, יודעלע, שלאָף!...

— בראַוואָ, קעצע״ע, בראַוואָ!—האָט זיך אָנגערופען אַ הייזעריג-ליכע שטימע אונטער רייזעלס פלייצעס גלייך צו איהר אין פענסטער אריין.

דאָס איז געווען נישט קיין אַנדערער, ווי אונזער גוטער בעקאַנ-טער שלום-מאיר מוראַווטשיק, די „פערשלעפּטע קרענק" פונ׳ם יודיש-דייטשען טעאַטער.

שלום-מאיר מוראַווטשיק, וואָס האָט אויף זיך, ווי מיר ווייסען שוין, טויזענדערליי אַרבייט אין טעאַטער, טראָגט אויף זיך אויך בעל-הבתישקייט. גאַנץ פריה, אַז דער גאַנצער טעאַטער שלאָפט נאָך, געהט שלום-מאיר מיט אַ קויש אין האַנד אין מאַרק אַריין איינקויפען עפּיס צו פּיקען פאַר די „קינדער" (אַזוי הייסען ביי איהם די אַקטיאָרען פון

טעאַטער). דערוויל, אַזוי ווי ער געהט פאַרביי „גאָטס גאַס", דער-הערט ער — עמיצער זינגט אַ בעקאַנט ליעדעל פון זייער טעאַטער, און אַזוי געשמאַק, אַזוי זיס, אַזוי האַרצעדיג, אַז ער איז געבליבן אַ „צו-געקאָוועטער". איז ער אַ בעלן געוועזן אַ קוק טון, ווער זינגט דאָס אַזוי שען? איז ער צוגעגאַנגען צום פענסטער און דערזעהען אַ שוואַרץ מיי-דעל, נאָך גאָר אַ קינד, בלוט און מילך, איז פערטיעפט אין דער אַר-בייט. האָט דאָס איהם געגעבן אַ „מאָרדעוועע" און ער האָט זיך ניט געקאָנט איינהאַלטען און געגומען אַפּלאָדירען דער יונגער זינגערין: בראַוואָ! בראַוואָ!"

די יונגע זינגערין האָט זיך, ווייזט אויס, פאַר דעם בראַוואָ-פּאַ-טשען נישט אויף קאַטאָוועס דערשראָקען. דאָס קליינע רויטע שאַלעכעל, וואָס האָט פערדעקט איהרע שענע קינדערשע פּלייצעס, האָט זיך אַראָב-געגליטשט אַ ביסעל אַראָב און אַנטפּלעקט אויף אַ ווײלע פאַר אַ פרעמד אויג איהר נאַקעט לייב, וואָס האָט שוין אויסגעזעהען מעהר מיידעלש אַלס קינדעריש, און דאָס האָט אונזער גוטען שלום-מאיר׳ן נאָך מעהר צוגעגעבן חשק אויף צו שטעהן אָט דאָ אונטערן פענסטער און דרשנ׳ען ווייטער, ווי זיין שטייגער איז:

— פויגעלע, וואָס האָסט דו זיך אַזוי דערשראָקען? אַ שטימע האָסט דו, דאַרף איך דיר זאָגען, צוקער-זיס. דריי פרימאַדאָנעס מעגען זיין פאַר דיר די כפרה, גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און הצלחה. און אַ ציפּערבלעטעל איז ביי דיר — אויף מיר שוין אַזאַ יאָהר... שאַ! אויב איך בין נישט עובר-בטל, וואָלט איך געזאָגט, אַז דו ביזט מיר קענטליך. איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז איך האָב דיך געזעהען מיט ראַפאַלאָוויטשעס פּעמפּיק אויף איין בענקעל אין טעאַטער. אַניט — זאָ-לען מיר אַרויס די אויגען. אַהאַ! איאָ, דו ביזט רויט געוואָרען? נאָך רויטער פונ׳ם שאַלעכעל... לאַך, לאַך, מיידעלע, אַז דו לאַכסט, ביזט דו נאָך שענער ווי אַזוי. די חן-גריבעלעך ווערען דעמאָלט ביי דיר נאָך גרעסער און די ווייסע ציינדעלעך פאַסען אויסגעצייכענט צו דיינע שוואַרצע האָר און צו דיינע ציגיינערישע אויגלעך, גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און הצלחה...

נישט אַזוי דער שמאַלץ-נוסח און נישט אַזוי די בלאַזנע שפּראַך פונ׳ם דאָזיגען נפש, וועלכע רייזעל האָט נאָך זעהר ווינציג פערשטאַ-נען, האָבען זי אָנגעשראָקען, ווי דאָס, וואָס זי איז נאָך גאָר כמעט אַ האַלב-נאַקעטע, און דאָ שטעהט אַ פרעמדער, אַ מאַנספּאַרשוין, אונטער

איהר פענסטער. „וואָס וועט זאָגען די מאַמע, טאָמער קומט זי אָן?"...
אוי רייזעל האָט זיך געגעבען אַ חאַפּ אויף און צוגעמאַכט דאָס פענסטער.

* *

*

יענעם אויפדערנאַכט, אַז רייזעל איז געקומען מיט די ראַפּאַלאָוויטשעס אין טעאַטער, האָט זי שלום-מאיר מוראַוושיק בעגריסט מיט זיינע ממזורישע אויגען זאָהן ווערטער, און רייזעל איז רויט געוואָרען, אַזוי ווי די פערגעהענדע זון אין בעסאַראַביע... נאָכדעם, צום ערשטען אַנטראַקט, בעת יחיאל דער כלי-זמר שפּיעלט אַ יודישען ניגון, בעוויזט, וואָס ער קען, און דער עולם קנאַקט ניסלעך, עסט באַרלעך און רעדט און לאַכט און חזר'ט איבער, וואָס מע האָט געשפּיעלט אויף דער ביהנע איטליכס וואָרט, האָט רייזעל בעמערקט, ווי אַט דערזועלבער נפש האָט פון דערוייטען אָנגעוויזען אויף איהר מיט'ן פינגער דעם דירעקטאָר פון טעאַטער, און דער דירעקטאָר פון טעאַטער, אַ הויכער פאַרשוין אין אַ הויכען צילינדער מיט מורא'דיג גרויסע ברילליאַנטען כמעט אויף אַלע פינגער, שטעהט פון דערווייטען און וואַרפט אויף איהר מיט אויגען — קליינע, רויטע, אָהנגברעמענדיגע אויגען. און אין רייזעלס פּנים האָט זיך ווידער אָנגעצונדען אַ העליש פייער...

אויף מאָרגען, בעת ישראל דער חזן האָט צולאָזט דעם הדר אויף וואַרעמעס און אַליין האָט ער זיך אויך נאַר-וואָס געוואַשען און געזעצט מיט לאה'ן און מיט רייזלען צום טיש, עפענט זיך די טיר און עס קומען אַריין צוויי פּאַרשוינען: שלום-מאיר, די „פערשלעפּטע קרענק", און דער דירעקטאָר פונ'ם יודישען טעאַטער. ביידע זענען זיי געווען פריש געראַזירט און שטאַרק אָנגעפּאַרפומירט מיט פּאַטשולי-זייף און מיט אָדעקאָלאָן ווערא-וויאָלעט. דער דירעקטאָר האָט געטראָגען אַ גרויסאַרטיגען שניפּס, אין וועלכען עס האָט געשטעקט אַ ברילליאַנט-נאָדעל. כמעט אַלע פינגער האָבען ביי איהם געפינקעלט מיט ברילליאַנטען, און אויף דער גרויסער גאָלדענער קייט פונ'ם זייגער איז אַראָבגעהאַנגען אַ שווערער מאַסיווער מעדאַליאָן. אויפ'ן מעדאַליאָן איז געווען קונציג אויסגעלייגט פון ווייסע ברילליאַנטען, בלויע סאַפּפירען, רויטע רובינען און גרינע שמאַראַגדען אַ קרוין פון צוויי גרויסע צונויפ-

געפלאָכטענע בוכשטאַבען: A און S. דאָס האָבען די טייערע שטיינער בעצירט דעם שענעם בעריהמטען נאָמען:

„אַלבערט סטשופאַק״.

די דאָזיגע אַלע טייערע שטיינער פון די גאָלדענע רינגען מיט׳ן מאַסיוועז מעדאַליאָן, וואָס הענגען אויפ׳ן דירעקטאָר, האָבען צו דער-צעהלען און צו דערצעהלען!... נאָר אַזוי ווי מיר געהען ראַשיג צו אונזער געשיכטע, וועלען מיר זיך דאָ ניט אָבשטעלען. מיר וועלען מסתמא האָבען די געלעגענהייט ניט איין מאָל צו בעגעגענען זיך אין אונזער ראָמאַן מיט׳ן דאָזיגען פאַרשוין. אין קורצען מוז מען אייך אָבער זאָגען, — און צווישען אונז זאָל דאָס בלייבען, — אַז אומזיסט שטעלט ער אַרויס די אַלע טייערע זאַכען, מע זאָל מיינען, אַז דאָס איז געשענקטע מתנות פון פובליקום, „אַרטיסטישע טראָפּעען״ פון טע-אַטער. ניין. דאָס האָט ער זיך אַליין ביסלעכוויז דערראָבערט, איינגע-קויפט פּאַוואָלינקע פאַר זיין אייגען געלד, „כשר״ פערדיענט דורך דער האָרעוואַניע פון אַ פּאָר צעהנדלינג אָרעמע, שטענדיג הונגעריגע, נאָר תמיד פריילינכע נפשות... אַלבערט סטשופאַק געהט מיט דעם גאַנג, אַז גלויבען טאָר מען נישט קיינעם, אפילו אַיין אייגען ווייב. דערי-בער טראָגט ער אויף זיך זיין גאַנץ פערמעגען אין ברילליאַנטען. ס׳איז, פערשטעהט איהר מיך, זיכער פאַר זיך און שען פאַר לייטען...

דערזעהען אַזעלכע געהויבענע געסט, האָט זיך ישראל דער חזן געגעבען אַ הויב אויף פון אָרט. לאַה די חזנ׳טע האָט זיי אונטערגע-טראָגען צוויי שטוהלען און געבעטען זיצען. און רייזעל? — לאָמיר זי בעסער לאָזען צורוה: נאָך אַ מינוט — און זי ווערט פערברענט!...

— בחורים ברוכים אַרוח איהם... ווי זאָגט מען דאָס ביי אונז? — האָט זיך אָנגערופען דער דירעקטאָר, אַלבערט סטשופאַק, און האָט זיך אַרויפגעהאַקט ווי אויף אַ שטיין, ניט אַהין, ניט אַהער. אַ גליק, וואָס שלום-מאיר זיצט ביי דער זייט (פון אַלע צרות דאַרף ער איהם אַרויסשלעפען!). שלום-מאיר איז אַרויסגעקראָכען מיט זיין הייזעריגלינכע שטימע אויף זיין בלומען-שפּראַך:

— ברוכים היושבים, קומט עסען, עסט געזונד. קייעט און שלינגט און שטערט אייך ניט. מיר זענען פּראָסטע חי-וקימ׳ס, פשוט׳ע יודען, אַזוי ווי איהר. דאָס איז מיין פּרינציפּאַל, דער דירעקטאָר פונ׳ם היגען יודיש-דייטשען טעאַטער, און איך בין ביי זיי דאָס אוי-בערשטע פונ׳ם שטויסעל, דאָס מיטעלסטע פונ׳ם חריין און דאָס אונ-

טערשטע פונ׳ם בענטשען. זייער נאָמען איז אַלבערט שטשופּאַק און מיך רופט מען שלום-מאיר מוראַוווטשיק. איצט, אַז מיר האָבען זיך שוין בעקענט, הייסט דאָס, פון דער נאָהענט, קאָנען מיר נעמען מיט אייך צו ביסלעך בראָנפען, אויב ס׳איז פאַרהאַן ביי אייך אין שטוב, און אויב ניט — שיקט, וועט מען ברענגען. און פערבייסען וועלען מיר פערבייסען טאַקי מיט דעם, וואָס איהר. איך זעה, איהר רייבט בערעטשקעס מיט פלאָמען, אַ מין מאכל, וואָס איך האָב איהם נישט געגעסען, איך זאָל אייך ניט זאָגען קיין ליגען, אודאי אַ יאָהר הונ-דערט, גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און הצלחה!...

קאַפּיטעל צוועלף

ישראלי דער חזן קאַטשעט זיך אויפ׳ן האַלז

אין דער גאַנצער צייט, וואָס שלום-מאיר האָט גע׳דרשנ׳ט און דער חזן מיט דער חזנ׳טע מיט דער טאָכטער האָבען איהם אויסגעהערט, איז דער דירעקטאָר פונ׳ם יודיש-דייטשען טעאַטער, אַלבערט שטשופּאַק, געזעסען ביים חזנ׳ס טיש מיט געשלאָסענע ליפּען, געשפּיעלט זיך מיט׳ן מעדאַליאָן, געפינקעלט מיט אַלע דימאַנטען און בריליאַנטען, וואָס אויף די פינגער, און האָט ניט אַראָבגעלאָזט זיינע קליינע, רויטע, אָהנבּרעמענדיגע אויגען פונ׳ם חזנ׳ס מיידעל.

נאָכ׳ן עסען, אַז שלום-מאיר האָט זיך שוין אָנגערעדט ווי אַ פּויק, די חזנ׳טע האָט צוגענומען פונ׳ם טיש און דער חזן האָט אָבגעבענטשט, האָט דער דירעקטאָר אַלבערט שטשופּאַק געפונען, אַז ער מעג שוין אויך עפּיס רעדען אַ וואָרט און אַז ס׳איז שוין צייט טאַקי צוטרעטען צום עסק, צוליעב וועלכען זיי זענען געקומען. האָט ער געגעבען פריהער אַ הויב אויף דעם צילינדער פונ׳ם קאָפּ, בעוויזען אַ גרויסען פליך, אויסגעגלעט אַרום און אַרום מיט גלאַטע פעט-אָנגעשמירטע האָר, אָבגעווישט דעם שווייס פונ׳ם שטערן און איז אַרויס מיט דער שפּראַך.

בטבע איז אָט דער נפש אַ יוד אַ שווייגער. נאָר אַז ער צורעדט זיך שוין, איז איהם שווער אָבצושטעלען זיך. די צונג הויבט איהם אָן אין מויל פּלאָנטען זיך, פערטראָגט איהם דער שוואַרציאָהר ווייסט וואוהין און עס קומט איהם אויס אָפטמאָל צו זאָגען ניט דאָס, וואָס ער האָט געוואָלט. שלום-מאיר מוראַווטשיק, זיין רעכטע האַנד און פליגעל-אַדיוטאַנט, ווייסט שוין זיין חולאת, שלאָגט ער איהם איבער פונ׳ם אָנהויב אָן און דערדערט שוין נאָכדעם אַליין פאַר איהם דאָס איבעריגע אויף זיין לשון.

— פערשטעהט איהר מיך, ליעבער חזן, — אַזוי האָט שטשופּאַק

אַנגעהויבען זיין געשפּרעך, — ס'איז אַזוי די מעשה, הערט-זשע, איך אַליין בין אויך געווען אַמאָל בסך-הכל אַ משורר'ל ביי אַ חזן, הייסט עס, געטראָגען די פּאַמעניצע, מיין איך געזונגען, הערט-זשע, אַ קול, אַ שטימע, הייסט עס, אַ סאָפּראַנאָ-שטימע אַן'אמת'דיגע, און געהאַפּט פּעטש, מיין איך געהאָלפען ביים עמוד, ביז איך בין געוואָרען אַליין אַ דאָס, אַ מענש פאַר זיך הייסט עס, אויף חתונות און אויף ברית'ען און אויף פדיון-הבנ'ס מיר געזונגען, הערט-זשע, אַ כל-מקדש'ל, מיין אייגענע פּערפאַסונג טאַקי, וואָס איך האָב אַליין פערפאַסט, איהר זאָלט זעהען אַ בוך אַ גאַנצען אָבגעדרוקט מיינע ליעדער הייסט עס מיט מיין פּאָטרעט פון פאָרנט, איז דאָרטען דאָ ביי מיר אַ „כל-מקדש", הערט-זשע, הויב איך אָן אַזוי (זינגט און ציקעלט זיך):

כל-מקדש — ציפּקעלע מיין ווייב,
שביעי — דער שלאָק זאָל דיך טרעפען,
כראוי לו — היינטיגע נאַכט!...

אַלבערט שטשופּאַק, ווי עס זעהט אויס, איז אַריין אין זיין ראָל. ער האָט זיך פערקאַטשעט צו זינגען כל-מקדש גאָר אויף אַיין אַנדער אופן, האָט איהם אָבער שלום-מאיר בעצייטענס דערלאַנגט אַ סיגנאַל מיט'ן פוס אונטערן טיש, אַז ער זאָל בעסער אויפהערען, ווען זיין גלייכער פאַר איהם, און האָט געגומען מיט זיין פה-קדוש געבען צו פערשטעהן דעם חזן, צוליעב וואָס, אייגענטליך, זיי זענען אַהער אַריינגעקומען:

אַזוי ווי זיי האָבען געהאָרכט פון ישראלי דעם חזן נאָך פריהער, איידער זיי האָבען נאָך גאָר געקלערט פאָהרען קיין בעסאַראַביע, אַז ער איז אַ בעריהמטער זינגער, און אַזוי ווי מוזיק איז זייער פרנסה, דאָס הייסט, זייער פרנסה, אייגענטליך, איז טעאַטער, און טעאַטער מיט מוזיק איז דאָך ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער, אָדער ווי אַ מאַן מיט אַ ווייב, על-כן וואָלט אפשר געווען אַ יושר, אַז דער חזן זאָל זיי עפּיס „זאָגען"?...

— עפּיס אַזעלכס הערט-זשע עפּיס אַ דאָסיגס, אַ יודיש, אַ פּע-פעריגס!... — האָט צוגעלייגט אַלבערט שטשופּאַק, בעוויזען מיט די פינגער און געשמייכעלט מיט די צונויפגעשנורעוועטע ליפּען, און דאָס מגושמ'דיג געקנייטשטע פנים האָט זיך איהם נאָך מעהר צונויפגעקנייטשט.

ישראלי דער חזן האָט באַלד פערשטאַנען, וואָס מע פערלאַנגט פון איהם. האָט ער תחילת אַפילו ווי געבערעקעלט זיך, געלאָזט בעטען,

געמאַכט אָנשטעלען: „ווייס איך וואָס! ס׳איז גאָר ניט אַזוי די מעשה! די וועלט האָט ליעב מגזם זיין!״... און אַליין האָט ער זיך שוין גע-נומען אָנשטעלען די כּלי (וואו האָט איהר געזעהען, אַז אַ חזן, אָדער אַיין אַרטיסט זאָל זיך אָבזאָגען, ווען מע בעט איהם שוין זעהר שטאַרק?). נאָכדעם איז ער אויפגעשטאַנען פון טיש, אָבגעווישט די ליפּען, אויס-געהוסט זיך, צורעכט געמאַכט די כּלי, אַ פרעג געטאָן אַזוי פון יוצא וועגען:

— איז וואָס-זשע זאָל איך אַייך, למשל, זאָגען?...

און נישט געוואַרט אויף אַיין ענטפער, הויבט ער אָן „זאָגען״ אַ זאַך, געוועהנליך פון ימים-נוראים, קאַטשעט זיך אויפ׳ן האַלז, חאַפּט זיך אַרויף גאַנץ הויך און לאָזט זיך אַראָב ביז דער נידעריגסטער „אָק-טאַבע״, און ווידעראַמאָל אַרויף, און ווידער אַראָב, געדרעהט און געקאַטשעט זיך, און געקאַטשעט זיך...

די געסט האָבען געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע אָהן ווערטער, נאָר געוואונקען מיט די אויגען, געמאַכט מיט די ליפּען, געקוויקט זיך ווי פון אַ געשמאַקען מאכל, אָדער פון אַ גוט גלעזעל וויין, און דער-מיט האָבען זיי איהם אונטערגעגעבען היץ אַ סך מעהר, ווי זיי וואָל-טען איהם אָבשיטען מיט די גרעסטע קאָמפּלימענטען. דעם חזן נעבעך האָט זיך אַזש דער קאָפּ פערדרעהט. אַז ס׳איז יאָ אַזוי, דאַרף מען זיי ערשט ווייזען, וואָס ער קאָן! און ער האָט גענומען זינגען נאָך אַ שטיקעל און נאָך אַ שטיקעל, און צום לעצט געוואָלט זאָגען זיי גאָר אַ נייע זאַך, טאַקי זיין אייגענע „קאָמפּאָזיציע״ האָט איהם שלום-מאיר אָנגענומען פאַר אַיין אַרבעל:

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, מיין ליעבער חזן, איהר זינגט אַזוי זיס, אַז אַלע כּאָהר-חזנים פון דער גאַנצער וועלט מיט זייערע משוררים און זינגערלעך מעגען זיין די כּפּרה פאַר אַייער מינדסטען נאָגעל. גלויבט מיר, ווען מיר זאָלען ניט האָבען אויף זיך קיין טעאַטער מיט פּראָבען מיט אַקטיאָרען מיט שלעק און מיט צרות, וואָלטען מיר ניט אַרויסגעטראָטען פון אַייער שטוב ביז נאָך שמיני-עצרת, עס וואָלט אונז גאָר קיינמאָל ניט נמאס געוואָרען זיצען אָט אַ דאָ ביי אַייך און הערען אַייערע „זאַכען״, גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און הצלחה. איז אָבער דער חסרון—פּרנסה! ניטאָ קיין צייט, פערשטעהט איהר מיך, מיר פיהרען אויף מאָרגען אַ שפּאָגעל-נייע פּיעסע: „קוני לעמעל״...

אפשר וואָלט געווען אַ סברה, אַז פאַר'ן אַוועקגאַנג זאָלט איהר אונז מכבד זיין מיט אַ פערבייסעכטסעל ?...

דער חזן איז געבליבען עפּיס ווי צומישט:

— דהיינו, מיט וואָס פאַר אַ פערבייסעכטסעל זאָל מען אַייך, למשל, מכבד זיין ?

— אָט מיט וואָס פאַר אַ פערבייסעכטסעל !...

און שלום-מאיר מוראַווטשיק האָט אָנגעוויזען מיט'ן פינגער אויף דעם חזנ'ס טאָכטער, וואָס האָט פון איהם די גאַנצע צייט קיין אויג ניט אַראָבגעלאָזט. דערהערט אַזעלכע דבורים, איז נעבעך רייזעל גע-בליבען טויט, און דער חזן מיט דער חזנ'טע האָבען אויפגעשטעלט מויל און אויערן. דאָ האָט דער דירעקטאָר געוואָלט אַרויס מיט זיין שפּראַך, האָט איהם שלום-מאיר מוראַווטשיק דערלאַנגט דעם סיגנאַל אונטערן טיש און האָט זיך גענומען בעסער אַליין געבען צו פערשטעהן, וואָס מע מיינט:

— מיר מיינען, פערשטעהט איהר מיך, אַז זי, אַייער טעכטערל הייסט עס, זאָל אונז עפּיס „זאָגען". זי האָט, שמועסט מען, אַ שטימע-לע און זינגט, זאָגט מען, ליעדלעך — אַ כפרה דרייצעהן פּאַטטיס מיט זיבעצעהן נעלסאָנס ...

— פון וואַנען ווייסט איהר דאָס, אַז מיין טאָכטער זינגט ליעד-לעך ?—האָט זיך די חזנ'טע שוין מעהר ניט געקאָנט אַיינהאַלטען, און רייזעל האָט נעבעך פערחאַפּט דעם אָטעם. זי האָט געוואַרט — אָט-אָט וועט ער דערצעהלען די מעשה, ווי אַזוי ער האָט מיט איהר ערשט נעכטען געשמועסט אונטערן פענסטער, און פאַר דער מאַמע האָט זי דאָס גאָר ניט דערמאַנט אַפילו !... „זי וועט שוין דאָ חאַפּען פון דער מאַמע אַ רעכטען פּסק!"... שלום-מאיר אָבער האָט מיט זיינע ממזרישע אויגען דערזעהען, ווי רייזעל ווערט אַלערליי פאַרבען, האָט ער זיך אויסגעדרעהט ווי אויף אַ טעלער:

— אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע ! פון וואַנען ווייסט מען אומע-טום, אַז אַייער מאַן ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר האָט אַ „האַלז" מיט אַ „קאַלוואַטור", וואָס מע מעג דאָס געהן הערען אויף חדושים ? פופצעהן יאָהר אַז מיר פאָהרען אַרום איבער דער וועלט מיט אַ יודיש-דייטשעס טעאַטער און נישט געהערט קיינמאָל, צי ס'איז גאָר פאַראַן ערגיץ אַ שטאָדט, וואָס הייסט האָלענעשטי. און פונדעסטוועגען זעהט איהר דאַך ! אַ קלייניגקייט — „ישראלי האָלענעשטער" ? עס קלינגט דאָך

מיט איהם די וועלט! נו, וואָס וועט איהר דערויף זאָגען, מיין ליעבע חזנ׳טע?

די „ליעבע חזנ׳טע" האָט דערויף נישט וואָס צו זאָגען גאָרנישט. ביי איהר איז דאָס גאָר קיין חידוש ניט, וואָס איהר מאַנס נאָמען קלינגט אויף דער וועלט. נאָר אַז איהר טאָכטער זאָל נעמען איצט פלוצים אין מיטען דערינען און אַוועקזעצען זיך אָט אַ דאָ זינגען פאַר צוויי ווילד-פרעמדע מאַנספאַרשוינען — איהר מעגט אייך זאָגען וואָס איהר ווילט — נאָר נאָך איבער ווייבערשען שכל קומט דאָס אויס, זי ווייסט אַליין ניט, ווי אַזוי זי זאָל דאָס אָנרופען:

— עפּיס גלאַט אַזוי אָ נעמט אַ מיידעל און זינגט, גאָרנישט, מיצקעדרינען, טיץ טאַבי דורען, הפקר ציבעלעס? אַ מיידעל איז דאָך ניט קיין יונגעל. אַ יונגעל איז אַ יונגעל און אַ מיידעל איז אַ מיידעל — האָסט די געזעהען אַ ביסעל ...

קאַפּיטעל דרייצעהן

דעם חזנ׳ס טאָכטער זינגט „רבונו-של-עולם"

ניט אַזוי האָט דערויף געקוקט ישראל דער חזן. ער האָט אָנגענומען די זאַך גאַנץ פּשוט. אמת, לאה די חזנ׳טע איז אפשר גערעכט, וואָס זי טענה׳ט אַלץ, אַז „אַ יונגעל איז אַ יונגעל און אַ מיידעל איז אַ מיידעל"... פונדעסטוועגען, איין מאָל אין אַ יובל, צוליעב אַזעלכע געסט, וואָס וואָלט דאָס געשאַדט, למשל, ווען זי זאָל אײנאיינעם מיט׳ן טאַטען עפּיס טאַקי זאָגען?... און אגב האָט זיך איהם טאַקי אַליין אויך געוואָלט נאָך אַ ביסעל זינגען. אַ חזן, אַז ער צוזינגט זיך, איז ווי אַ רעגען. אַז ער הויבט אָן געהן, געהט ער...

און ישראל דער חזן טוט אַ קוק אויף לאה זיין ווייב מיט אַ לשון בקשה, ווי איינער רעדט: „וואָס וועט דיך אַרען, למשל, אַז דאָס קינד וועט עפּיס זאָגען?"... די חזנ׳טע פערשטעהט דעם חזנ׳ס קוק. וויבאַלד דער יצר-הרע פון זינגען האָט איהם שוין אָנגעשפּאַרט, איז דאָך פערפאַלען!... האָט זי איהם אָבגעענטפערט אויך מיט אַ קוק, פון וועלכען ער האָט פערשטאַנען גלייך, ווי זי וואָלט איהם זאָגען: „עס האָט זיך דיר שטאַרק פערוואָלט? מילא, אַז דיר איז ליעב, איז מיר ניחא, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל!"...

און ישראל דער חזן ווערט פריילִיך. ער הוסט זיך אויס, שטעלט אַ טאָן און רופט זיך אָן צו דער טאָכטער:

— אַז יענער בעט, מע זאָל עפּיס זאָגען, קאָן מען ניט זיין אַזוי גראָב און מע מוז זיי עפּיס זאָגען. די קשיא — וואָס זאָלען מיר זיי, למשל, זאָגען? אפשר וואָלטען מיר זיי גאָר געזונגען דעם „רבונו-של-עולם"? הא? לאָמיר זיי זינגען דעם „רבונו-של-עולם"... דו וועסט זאָגען, און איך וועל דיר צוהאַלטען אויף דער נידעריגער „אָקטאַבע"... נו, רייזעל, הויב אָן: לאַ-לאַ-לאַ-לאַ!

רייזעל, וועלכע איז געווען צופרידען, וואָס דער נעכטיגער אינצידענט איז אַריבער בשלום, איז אויס דאַנקבאַרקייט אַליין גרייט געווען צו זינגען. ובפרט, אַז זינגען האָט זי פון קינדוויייז אָן ליעב געהאַט און האָט דאָס ליעב נאָך איצט אויך. גאַנצע טעג וואָלט איהר ניט נמאס וורען זינגען, ווען די מאַמע זאָל דאָס איהר ניט פער-ווערען. אַלעמאָל, ווען רייזעל הויבט אויף אַ קול, צושרייט זיך אויף איהר לאה:

— לאָז זיין שטיל, רייזעל, האָב איך דיר געזאָגט וויפיעל מאָל! דו מיינסט, אפנים, אַז דו ביזט אַ ברעקעלע מיידעלע? אַ מויד, קיין עין-הרע, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל!...

— אַ מויד? — צולאַכט זיך רייזעל, און לאה אַליין לאַכט אויך, נאָר זינגען לאָזט זי איהר נישט, סיידען אַמאָל מיט'ן טאַטען אינאיינעם, אי דאָס — ווען קיינער הערט ניט...

און רייזעל האָט זיך אַוועקגעשטעלט נעבען ישראלי דעם חזן, די הענד פערלייגט אַהינטער, די אויגען אויפגעהויבען צו דער סטעלי, און מיט אַ גלאַטע זיסע ריינע מעטאַלקלינגענדע שטימע, ווי אַ פידעל, האָט זי אויסגעצויגען אַ טרויעריגען עכט-יודישען נגון מיט אַ תפלה-נוסח, אין וועלכען עס האָבען זיך געלאָזט הערען אי אַ קלאָג, אי אַ פערדראָס, אי אַ געבעט, אי טרערען:

„רבונו של עולם!
רבונו של עולם!
אתיתי — בין געקומען צו דיר זיך
באַקלאָ—אָ—אָגען.
אוי, גאָטעניו, דעם אמת
דיר זאָ—אָ—אָגען:
עד מתי — אין גלות
זיך פלאָ—אָ—אָגען
ביז וואַנען דאָס טרייבען,
דאָס יאָ—אָ—אָגען?
געבוג שוין, גענוג שוין, גענוג שוין
געשלאָ—אָ—אָגען —
מיר קאָנען דאָס שוין מעהר ניט
פאַרטראָ—אָ—אָגען!
גענוג שוין, גענוג שוין, גענוג שוין

40712

געשלאָ—אָ—אָגען —
מיר קאָנען דאָס שוין מעהר ניט
פאַרטראָ—אָ—אָגען!"...

ביידע געסט, דער דירעקטאָר מיט זיין פליגעל-אַדיוטאַנט, זע־נען געזעסען פער'כשופט. ביידע האָבען זיי געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע מיט אָפענע מיילער און זענען געווען אויסער זיך, וואָס דאָס זינגען האָט זיך אַזוי גיך געענדיגט. זיי האָבען גאָר נישט געהאַט קיין ווערטער. שלום-מאיר האָט אפילו אויסגעשריגען מיט זיין הייזעריגלי־כע שטימע: „בראַוואָ! בראַוואָ! ביס!" — ער האָט אָבער אַליין באַלד פערשטאַנען, אַז דער דאָזיגער „בראַוואָ, בראַוואָ, ביס" האָט דאָ אַ פנים פון חוזק. צו טרויעריג איז דער מאָטיוו. צו הייליג זענען די ווערטער. צו זיס איז די דאָזיגע יונגע פידעלשטימע און צו שען און צו געטליך איז די יונגע זינגערין, וועלכע איז, אייגענטליך, נאָך גאָר אַ קינד...

און אַלבערט שטשופאַק, דער דירעקטאָר פונ'ם יודיש-דייטשען טעאַטער?

עס איז שווער צו וויסען, וואָס ביי דעם דאָזיגען יודען האָט זיך געטאָן אויף דער נשמה... ער האָט אַרויסבעקומען פון דער אונ־טערשטער קעשענע אַ זיידענע שטאַרק אָנגעפּאַרפומירטע פאַטשיילע און האָט אויסגעווישט די טרערען, וואָס האָבען זיך איהם געשטעלט אויף זיינע קליינע רויטע אָהנברעמענדיגע אויגען...

אַפנים, אַז אינ'ם דאָזיגען שוין לאַנג אויסגעטריקענטען איינגע־שרומפענעם נפש קלאַפּט נאָך אַ יודיש האַרץ, אין וועלכען עס פליסט נאָך וואַרעם בלוט און עס שלאָגט נאָך איין אָדער. דאָס געפיהל פון רחמנות איז ביי איהם, ווייזט אויס, נאָך נישט אינגאַנצען אָבגעשטאָר־בען, ווען זיין אויג האָט נאָך אַ טרער פאַר יודישע צרות, וואָס האָ־בען זיך אויסגעגאָסען ביי אַ פאָלק פון גלות אין אַזעלכע פשוט'ע וואַ־רעמע ווערטער און אין אַזאַ פּראָסטע ריהרענדע מעלאָדיע, וואָס קאָן בעמען אפילו אַ שטיין...

אָדער אפשר איז גאָר שולדיג אין דעם אָט דאָס געטליך-שענע שוואַרצע מיידעל מיט די חן-גריבעלעך אין די בעקלעך און מיט די שענע שוואַרצע ציגיינער-אויגלעך און מיט איהר צוקער-זיסע פידעל־שטימע, וואָס גיסט זיך פון דער נשמה גלייך אין האַרצען אַריין און

ווערט, ווי אַ גוטער בוימאייל, צוגאַנגען אין אַלע אברים?... ווער קאָן דאָס זאָגען? ווער קאָן דאָס וויסען?...

דער לעזער, וואָס איז שוין בעקאַנט מיט אונזער דירעקטאָר פונ׳ם יודיש-דייטשען טעאַטער פון די פריהעריגע קאַפּיטלעך, ווייסט וואָס פאַר אַ בעל-דברן אָט דער נפש איז. איצט, נאָך דעם דאָזיגען „רבונו-של-עולם״, איז ער אויפגעשפּרונגען, צוגעגאַנגען צום חזן, איהם אָנגענומען מיטביידע הענד ביי דער האַנד און מיט טרערען אויף די אויגען האָט ער געקאָנט אַרויסרעדען נאָר די דאָזיגע גע-צעהלטע עטליכע ווערטער:

— זאָל מיין נאָמען ניט הייסען אַ ל ב ר ע ט!... (עס איז גאַנץ נויטיג צו בעמערקען, אַז ער אַליין קאָן זיין אייגענעם נאָמען — עס זאָל אַייך צו קיין חרפּה ניט זיין — קיינמאָל נישט אַרויסרעדען ריכ-טיג, און „אַלבערט״ קומט ביי איהם תמיד אויס „אַ ל ב ר ע ט״).

— הערט זשע, זאָל מיין נאָמען ניט הייסען אַלברעט!

דאָס איז דער גרעסטער קאָמפּלימענט, וואָס עמיצער האָט ווען געהערט פון אַלבערט שטשופּאַק, דעם דירעקטאָר פונ׳ם יודיש-דייטשען טעאַטער.

קאַפּיטעל פערצעהן

אַלבערט שטשופּאַק געהט אַרויס פון די כלים

וואָלט דער דירעקטאָר פון'ם יודיש-דייטשען טעאַטער, אַלבערט שטשופּאַק, זיך בעגגיגעגט נאָר מיט דעם קאָמפּלימענט אַליין („זאָל מיין נאָמען ניט הייסען אַ ל ב ע ר ט"), וואָלט געווען אַלסדינג שען און פיין, און אַלע וואָלטען געבליבען צופרידען, יעדער אויף זיין שטייגער: די געסט וואָלטען געווען צופרידען, וואָס זיי האָבען געהערט זינגען אַזאַ „רבונו-של-עולם", וואָס ניט יעדער און ניט אַלעמאָל קאָן מען אַזעלכעס האָרכען. רייזעל, דעם חזנ'ס מיידעל, וואָלט געווען צופרידען מיט איהר ערשטען „אַרויסטריט" פאַר פרעמדע מענשען. דער חזן וואָלט געווען גליקליך, וואָס זיין טאָכטער האָט אַזוי אויסגענומען ביי די געסט (וועלכער פאָטער פיהלט זיך דאָס ניט גליקליך ביים ערשטען ערפאָלג פון זיין קינד?). וואָס דאַרפט איהר מעהר? אפילו לאה די חזנ'טע, וואָס האָט גישט געקאָנט איבערטראָגען, אַז איהר טאָכטער זאָל אויפהויבען איהר קול פאַר פרעמדע מאַנסבילען, איז איצטיגס מאָל געווען אַזוי גערירהרט, אַז ניט ווילענדיג האָט זיך ביי איהר אַרויסגעכאַפּט אַ שטילער זיפץ:

— אַ קינד, מיר זאָל זיין פאַר איהרע ביינער!...

איז אָבער בעשערט געווען, אַז אויף דעם דאָזיגען לויטערען הימעל זאָל זיך אָנרוקען אַ וואָלקען און די גאַנצע שמחה זאָל פערשטערט ווערען. און איבער ווען? טאַקי איבערן דירעקטאָר פון'ם יודיש-דייטשען טעאַטער און איבער זיין צונג, משטיינס געזאָגט, וואָס איז ביי איהם אין גלות. אַ מענש, אַז ער געהט אַרויס פון די כלים, איז קיין קאַטאָוועס ניט.

צי פאַר גרויס התפעלות, צי דאָס געשעפט האָט פון איהם געפאָדערט, נאָר אַלבערט שטשופּאַק איז ווידעראַמאָל אַרויס מיט דער

שפּראַך, שפּיעלענדיג בעת-מעשה מיט די דימאַנטען און בריליאַנטען, וואָס אויף זיינע פינגער:

— אַי, אַ קול׳כעל! אַי, אַ העלזועלע! אַי, אַ פּיסקעלע! נו-נו! הערט-זשע, ליעבער חזן, איהר זיצט אָט דאָ אין דעם האָלענעשטי, הערט-זשע, אַ העק, אַ גרוב, וואָס? ווער? פּאָליאָסקעט זיך אין דער בלאָטע און ווייסט נאָר פּאַפּעשויעס, מאַמעליגע, כל מקדש, חע-חע... אַ רחמנות, הערט-זשע, אַזאַ באַרליאַנט, וואָס וועט פון איהר אָט דאָ, נעבעך, אַייער קינד הייסט עס, איך ווייס? דאַכט זיך מיר, זאָל מיין נאָמען ניט הייסען אַלבערט!...

פון די דאָזיגע דבורים האָט די חזנ׳טע פערשטאַנען, אַז מע רעדט פון איהר קינדס תכלית, האָט זי באַלד אָבגעהאַקט, ווי מיט אַ שאַרף מעסער:

— ביי יענעם אין מויל דאַרף מען די צייהן נישט צעהלען... מיין קינד האָט, דאַנקען גאָט, ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר, ווען דער קאָפּ זאָל פאַר איהר וועה טון...

אַלבערט שטשופּאַק האָט, ווייזט אויס, ניט פערשטאַנען דעם ווי׳ץ, אָדער ער האָט זיך געמאַכט, ווי ער פערשטעהט ניט, און איז געגאַנגען ווייטער צו זיין זאַך, זיך געווענדט נאָר צום חזן, גאָר נישט געקוקט אַפילו אויף דער חזנ׳טע:

— איז וואָס-זשע האָב איך אַייך, הערט-זשע, געוואָלט זאָגען, מיין ליעבער חזן? יאָ. וועגען דעם, וואָס איהר זענט בלינדע מענשען, פערפיהרטע אָט דאָ אָ. פאַנאַטיזמע, איך ווייס וואָס? אַ וועלט! אַזאַ וועלט! דאַכט זיך, ביי מיר, איהר זאָלט זעהען, הערט-זשע, קינדער—גאָלד! מיידעלעך — אַזאַ יאָהר אויף מיר! ליאַלקעס! אוגערקעלעך! אַ פּרימאַדאָנאַ — אויך אַ טאַטענס אַ קינד. ניט אַזאַ פּנים׳על, ווי ביי אַייערע, דערפאַר אָבער אַ שטימעלע, הערט-זשע, אין דער גרעסטער אָפּערע! ווען זי טרעט אַריין צו מיר, אַייערע הייסט עס, איז איך ווייס? אין דריי-פיער יאָהר אַרום, הערט-זשע, מיט אַזאַ היטעל אָ!...

דערביי האָט שטשופּאַק אַ וויז געטאָן מיט ביידע הענד, וואָס פאַר אַ היטעל מיט גאָלד זי וואָלט זיי אַריינגעבראַכט, ווען זייער טאָכטער טרעט אַריין צו איהם אין טעאַטער.

צי האָט דאָס די חזנ׳טע פערשטאַנען ווי עס געהער צו זיין — איז שווער צו זאָגען. אַרויסגעזעהען האָט זי, אַז דער דאָזיגער פּאַרשוין מיט׳ן הויכען קוימען, מיט דער מגושמ׳דיגער געגאָלטער מאָרדע,

רעדט איהר עפּיס אַ מאָדנעם שידוך פאַר איהר טאָכטער און לייגט איהר פאָר אַזעלכע זאַכען, וואָס סע שלאָגט צו דער גאַל הערענדיג... און עס האָט זיך אויפגעחאַפּט אין איהר די „מאַמע", די מאַמע, וואָס איז בעשאַפען געוואָרען „אויף צו בעשיצען און צו בעשירמען איהר קינד, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג". די מאַמע, וואָס האָט קוים דער-לעבט זי צו זעהען אויף די פיס. די מאַמע, וואָס ציטערט איבער איהר, ווי איבער איין איידעלע, שענע, טייערע גלעזערנע כלי, — און זי האָט נישט געוואָלט אַריינלאָזען זיך אין ווייטערע חקירות און האָט אָבגעהאַקט נאָך שאַרפער, ווי פריהער:

— ניט דערהאַרען וועלען דאָס מיינע שונאים! וואָס מיינט איהר דאָס עפּיס, מיר זענען פון שניידערס, צי פון שוסטערס, וואָס מיר וועלען דערלאָזען אונזער בלוט צווישען פורים-שפּיעלערס, אַקטיאָר-שטשיקעס, קאָמעדיאַנטען, שלעפּערס?... האָסט דו געזעהען אַ ביסעל!...

די דאָזיגע עטליכע וואַרעמע ווערטער, וואָס לאה האָט אַרויס-גערעדט אין איין אָטעם, האָבען דעם דירעקטאָר פונ'ם יודיש-דייטשען טעאַטער, ווי עס ווייזט אויס, גאָר ניט געשמעקט און, אַפּנים, טאַקי רעכט פערדראָסען. דאָס מגושמ'דיגע געקנייטשטע פּנים איז איהם גע-וואָרען מיט אַמאָל געל און גרין און אַ שווייס האָט איהם בעשלאָגען. די פערשנורעוועטע ליפּען האָבען זיך ביי איהם מאָדנע צונויפגעלייגט און די קליינע אָהנבּרעמענדיגע אויגעלעך האָבען ביי איהם אָנגעגאָסען זיך מיט בלוט. אַלבּערט שטשופּאַק איז גרייט געווען אַוועקצוגעבען דער חזנ'טע אַ פּאַרציע, ווי איהר קומט. אַ העזה אַ ביסעל פון אַ יודינע אַזוי צו רעדען מיט איהם, מיט'ן דירעקטאָר פון יודיש-דייטשען טעאַטער!

גאָט ווייסט, צו וואָס פאַר אַ סקאַנדאַל דאָ וואָלט געקאָנט קומען... אַלבּערט שטשופּאַק האָט פיינט מאַכען לאַנגע „ספּראַווּעס". ביי איהם איז איינס פון די צוויי: „אָ ד ע ר ג ע ב ע ן פּ ע ט ש, אָ ד ע ר ח אַ פּ ע ן פּ ע ט ש"... אַ גליק, וואָס דאָ איז געווען שלום-מאיר. שלום-מאיר קען זיין פּרינציפּאַל, וואָס פאַר אַ פויגעל דאָס איז. ווי ווייט מעגליך, דערלאָזט ער איהם נישט צו קיין סקאַנדאַלען. ער געהט מיט דעם גאַנג, אַז מע דאַרף ניט ג ע ב ע ן קיין פּעטש און מע דאַרף ניט ח אַ פּ ע ן קיין פּעטש. ער האַלט, אַז מיט גוטען מאַכט מען אַלעמאָל בעסער... האָט ער אַ ציה געטאָן דעם פּרינציפּאַל פאַר'ן אַרבּעל, ממזריש אַ וואונק געטאָן צו איהם מיט איין אויג, אַ פאָהר מיט'ן קאַפּעלישעל אַרויף און אַראָב און אַ זאָג געטאָן צום חזן:

— אייער זוגתי איז גאַנץ גערעכט, לאָמיך האָבען אזא יאָהר, וואָס פאַר אַ חזנ׳טע איהר האָט, אַ חוץ שוואַרצקייט... נאָר וואָס דען? איין חסרון: זיי זענען אַ ביסעל צו אַ הייסע יודינע. זיי האָבען ניט פערשטאַנען, וואָס דער דירעקטאָר האָבען דאָ געזאָגט. זיי האָבען גע-דעדט גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין, אַז ס׳זענען פאַרהאַן אַלערליי פּרנסות אויף דער וועלט. יאָ׳ער לויבט זיך זיין פּרנסה, ווי זאָגט איהר: יעדער הונד איז זיך ביי זיין טיר בעל-הבית און יעדער חזיר מיינט, אַז זיין בלאָטע איז טיעפער... און ווייטער האָבען זיי חלילה נישט געמיינט גאָרנישט, ניט קעגען אייך, ניט קעגען אייער מאַן, ניט קעגען אייער טאָכטער. אַריינגעקומען זענען מיר אַהער, זאָג איך אייך נאָך אַ מאָל, נאָר צוליעב׳ן חזן, איהם הערען זינגען, גאָט זאָל אונז אַלעמען אַזוי געבען גליק און הצלחה. מיר וואָלטען נאָך געזע-סען און געזעסען, ווילען מיר אייך מעהר ניט שטערען. אגב זעה איך, עס קלויבען זיך שוין די ממזרים צו אייך אין חדר אַריין. איהר דאַרפט זיך זעצען צו דער אַרבייט, ווי זאָגט איהר: תורה׳ איז די בעסטע סחורה, ראָזינקעס מיט מאַנדלען... זייט געזונד און האָט אַ גו-טען שליטוועגס.

— מיט׳ן קאָפּ אין דער ערד און מיט די פיס צו דער טיר! — האָט זיי די חזנ׳טע מכבד געווען מיט אַ ברכה דעמאָלט, ווען די געסט זענען שוין געווען אויף יענער זייט שוועל. און צו דער טאָכטער האָט זי אַ זאָג געטאָן:

— מעגסט זיך שוין, טאָכטער, געזעגענען מיט׳ן יודישען טעאַטער. דו וועסט דאָס ביי מיר ניט אָנקוקען מעהר, כל-זמן איך ליג נאָך ניט אויפ׳ן בית-עולם!...

דעם גרעסטען חלק וואָלט געחאַפּט פון איהר דער מאַן (לאָה די חזנ׳טע, אַז זי ווערט אין כעס, איז געפעהרליך)!, איז אָבער דעם חזנ׳ס גליק געווען, וואָס די תלמידים זענען שוין געזעסען אַרום טיש ביי די אָפענע ספרים. ישראלי דער חזן האָט, אייגענטליך, אַליין אויך געפיהלט זיך עפּיס נישט אַזוי פויגעלדיג נאָך דעם דאָזיגען געשפּרעך פון די ניט-געבעטענע געסט. נאָר ער האָט זיך אָנגענומען מיט הארץ, געמאַכט כלומרשט אַ פריילין פּנים, געריבען אַ האַנד אָן אַ האַנד און אויסגעצויגען מיט אַ ניגון פון דער גמרא:

— געדענקט-זשע, קינדערלעך, נאָך אַ מאָל, למשל, וואו האַלטען מיר? יא—אָ—אָ...

קאַפּיטעל פופצעהן

אַ נייער פאַרשוין — האָצמאַך

ביי בעני ראַפאַלאָוויטשען אין גרויסען ברייטען הויף איז פריי-ליך. די סטאַדאָלע, וואָס מע שפּיעלט דאָרט יודיש טעאַטער, איז קיינמאָל ניט געשלאָסען, ניט בייטאָג, ניט ביינאַכט. קומט דער פריהמאָרגען — הויבט זיך אָן דאָרט אַ לעבען. מענשען — אויף און אָב. דער אַריין, דער אַרויס. סטאָליערס מאַכען צורעכט די בענק. פאַר-בערס מאָלען דעקאָראַציעס. טרעגערס טראָגען קאַסטענס, ברענגען האָלץ, שלעפּען ברעטער. מע הערט נישט אויף צו קלאַפּען מיט האַ-מערס, שלאָגען צוויעקעס, דרעהען שטריק, און שטענדיג איז דאָרטען קולות, געשרייען, געפּילדערן.

אָפּטער און העכער פון אַלע אַנדערע קולות און פון אַלע גע-שרייען הערט זיך איין קול, איין געשריי: „האָצמאַך!"

— האָצמאַך, דער רוח זאָל דיך נעמען!

— האָצמאַך, די אויגען זענען דיר אַרויס

— האָצמאַך, ריהר זיך!

— האָצמאַך, האַלט! האָצמאַך, שטעה! האָצמאַך, לויף! האָצמאַך! האָצמאַך! האָצמאַך!

„ווער איז אָט דער האָצמאַך?" — טראַכט זיך בעני ראַפאַלאָ-וויטשעס זוהנדעל, לייבעל, און איידער ער דאַרף געהן אין חדר אַריין, חאַפּט ער פריהער אַ קוק אַריין אין דער סטאַדאָלע. לייבעל ווייסט שוין, ווער דער האָצמאַך איז.

אַ הויכער, אַ דאַרער, אַ קרענקליכער, אַ הוסטענדיגער, מיט אַ קור-צען אָטעם, מיט אַ ווייס געשטופּעלט פּנים, מיט אַ שפּיצעכיגער נאָז, מיט אַ שפּיציגען קאָפּ, מיט שפּיציגע אויערן, און אויגען אייך שפּי-

ציגע, הונגעריגע, שטעכענדיגע, שאַרפע אויגען — אָט דאָס איז דער פּאַרשוין...

זיין נאָמען, אייגענטליך, איז האָלצמאַן. נאָר דער דירעקטאָר פונ׳ם טעאַטער, אַלבערט שטשופּאַק, האָט איהם פונ׳ם ערשטען טאָג געקרוינט מיט׳ן נאָמען „האָצמאַך״ — און אַזוי איז ער פערבליבען, עד היום הזה.

לייבלען איז אָט דער האָצמאַך געפעלען געוואָרען פון דער ערשטער מינוט, וואָס זיי האָבען זיך בעקענט. און בעקענט האָבען זיי זיך דוקא אָהן פאָרשטעלענישען, אָהן צערעמאָניעס און אָהן חכמות. אַזוי איז געווען די מעשה.

האָצמאַך האָט דערזעהען לייבלען איינמאָל שטעהן ביי דער טיר פון דער סטאַדאָלע, האָט ער פון דערווייטען געמאַכט מיט איהם אַ שמועס:

— יאָלד! וואָס טוסט דו דאָ?

— גאָרנישט.

— וועמען דאַרפסט דו?

— קיינעם נישט.

— ווער ביזט דו?

— בעני ראַפּאַלאָוויטשעס זוהן.

— וואָס-זשע שטעהסט דו ווי אַ קבצנ׳ס אַ יונגעל ביי דער טיר? קום אַהערצו, בחור׳ל! פּאַפּיראָסען רויכערסט דו שוין? צי נאָך נישט?

— נאָך נישט.

— אָבער דיין טאַטע רויכערט? דיינע ברידער רויכערן, אַ רוח אין זייער טאַטען אַריין? נו, קאָנסט דו דאָך מיר ברענגען פּאַפּיראָסען.

אויפ׳ן אַנדערן טאָג האָט איהם לייבעל, אַ פּערסאַפּעטער, אַ פערשוויצטער, אַ רויטער, געבראַכט צו טראָגען אַ פולע קעשענע מיט פּאַפּיראָסען, אַרומגעקוקט זיך בעת-מעשה אויף אַלע זייטען. האָצמאַך האָט די אויסגעשאָטענע פּאַפּיראָסען גיך מיט זיינע דינע שפּיציגע פינגער צונויפגעשאַרט און אַריינגעלייגט צו זיך אין קעשענע, נישט חלילה ווי אַ גנבה, נאָר ווי אַ מתנה פון אַ גוטען בעקאַנטען, זיך נישט פערקרימט און אַפילו נישט געזאָגט קיין דאַנק, פעררויכערט, פערצויגען זיך, אַרויסגעלאָזט דורך דער שפּיציגער נאָז אַ דין רויכעל, פערהוסט זיך און אַ זאָג געטאָן:

— ווער רויכערט ביי אַייך אַזעלכע יום-טוב׳דיגע פּאַפּיראָסען?

— מיין עלטערער ברודער, — ענטפערט איהם לייבעל שטיל, קוים וואָס מע הערט.

— אַ רוח אין דיין עלטערען ברודערס טאַטען אַריין, ער ווייסט, וואָס מע דאַרף רויכערן! — ענטפערט איהם האָצמאַך דוקא הויך אויף אַ קול. — זאָג נאָר, מיין טייער שפּיעלפויגעל, וואָס עסט מען ביי אייך, אַ שטייגער, אַז עס קומט אין דערפריה, צו דער קאַווע?

— וואָס מע עסט? ווי אַמאָל. אַמאָל עסט מען פּוטער, קעז, אַמאָל אייער, קיכלעך, פּוטערגעבעקס...

— אָט-אָט-אָט, שלאָגט איהם איבער האָצמאַך, — דאָס מיינט דער פּסוק! ברענג, חכם, אַ פּאָר פּוטערגעבעקסלעך, נאָר פרישע. דו הערסט, וואָס מע רעדט צו דיר? פרישע!

דאָס וואָרט „פרישע" שרייט אויס האָצמאַך אַזוי הויך, אַז לייבעל ווערט אַ פערציטערטער. ער האָט מורא, מע זאָל ניט דערהערען.

פונדעסטוועגען האָט ער איהם געפאָלגט און דעם צווייטען פריה-מאָרגען געבראַכט צו טראָגען אין קעשענע אַ פּאָר פרישע פּוטערגעבעקס-לעך, געציטערט, מע זאָל ניט חלילה דערשמעקען... און איידער ער האָט זיך אַרומגעקוקט, האָט זיי דער הונגעריגער האָצמאַך שוין דורכ-געלאָזט דורכ'ן דינעם האַלז און גיך איינגעשלונגען.

— פילען! — האָט איהם האָצמאַך אַ זאָג געטאָן און בעלעקט זיך, ווי אַ קאַץ נאָך אָנבייסען, פּעררויכערנדיג אַ פּאַפּיראָס פון לייבעלס ברודערס פּאַפּיראָסען, וואָס זענען איהם אַזוי געפעלען, אַז ער האָט זיך געהייסען ברענגען נאָך.

און לייבעל ברענגט איהם נאָך און נאָך, און האָט דערפאַר אַ פרייען צוטריט אין טעאַטער ניט נאָר ביינאַכט, בשעת שפּיעלען, נאָר אויך בייטאָג, בעת פּראָבען, רעפּעטיציעס מאַכען, און אַפילו אַהינצוצו, אויף יענער זייט פּאָרהאַנג, הינטער די קוליסען, וואוהין לייבעלס נשמה האָט זיך געריסען די גאַנצע צייט, געוואָלט זעהען, וואָס טוט זיך דאָרטען?

און — אַך וואָס לייבעל האָט דאָרטען דערזעהען! גאָר-גאָר אַ בעזונדערע וועלט. אַ וועלט, וואו מענשען טוען זיך איבער, פּערשטעלען זיך, שמירען זיך אָן און פּאַרבען זיך צו און געהען אַרויס פון דאָר-טען לצים, שדים, רוחות און מלאכים. און אַ לעבען איז דאָרטען ווי אין גן-עדן, שטענדיג לעבעדיג, פריילעך. דער זינגט, דער טאַנצט, דער שטופּט אָן פולע באַקען, דער טרינקט פון אַ פלעשעל — בול-בול-בול,

און דער רויכערט אַ פּאַפּיראָס שטילערהייד, זיצענדיג אויף אַלע פּיער אין אַ ווינקעלע, דער דירעקטאָר זאָל ניט דערזעהען און בעגראָבען אין דער ערד ... אַ בייזער דירעקטאָר! אַלע ציטערן פאַר איהם, ווי פאַר אַ מלאך-המות, און אַלע לאַכען פון איהם, מאַכען פון איהם חוזק, שטעלען איהם אַרויס אַ צונג אונטער די פּלייצעס און קרימען איהם אי-בער, ווי ער געהט און ווי ער שטעהט און ווי ער זיצט און ווי ער רעדט און ווי ער בלישטשעט מיט די בריליאַנטען—מזיקים!

בעסער פון אַלעמען מאַכט איהם נאָך האָצמאַך. ער מאַכט נאָך יעדען איינציגען אַזוי קונציג, אַז מע קאָן בלייבען פון איהם אָהן אַ בויך לאַכענדיג. אַ פריילּיכע בריאה אָט דער האָצמאַך! לייבעל פער-שטעהט ניט, פון וואַנען נעמט זיך צו אָט דעם מענשען אַזוי פיעל פריילּיכקייט? דאַכט זיך, אַז קיינער האָרעוועט ניט אַזוי פיעל, ווי האָצמאַך, קיינער לויפט ניט אַזוי פיעל, קיינער ווערט ניט אַזוי אויס-געריסען, קיינער הונגערט ניט אַזוי פיעל, קיינער הוסט ניט אַזוי פיעל און קיינער חאַפּט ניט אַזוי פיעל פּעטש, קלעפּ און סטוסאַקעס פון יע-דען בעזונדער, ווי האָצמאַך, און קיינער איז נישט אַזוי אויפגעלייגט שטענדיג אויף צו לאַכען, ווי אָט דער האָצמאַך. אָט ערשט האָט איהם, דאַכט זיך, דער דירעקטאָר אָנגעחאַפּט פאַר׳ן קאָלנער און אַרויסגעוואָר-פען פון גאַרדעראָב: „האָצמאַך, דער רוח זאָל דיך נעמען!” און אָט שטעהט ער שוין אונטערן דירעקטאָרס פּלייצעס אַ ביסעלע איינגעבויגען, דאָס קעפּעלע אויף אַ זייט, די ליפּעלעך צונויפגענומען, און אַ קוק טון אויף איהם פון פאָרנט, וועט איהר דערזעהען אַ מגושמ׳דיג פּנים מיט קליינע אויגעלעך—אַלבערט שטשופּאַק מיט די ביינער!

נו, ווי אַזוי האָט מען פיינט אַזאַ מענשען?

קאַפּיטעל זעכצעהן

האָצמאַך שרייבט אַ בריעף

— הער נאָר, דו, פּאַנסקיצאַפּ! דו לערנסט דאָך אין חדר, קעהרסט דו דאָך אודאי קאָנען גוט שרייבען? ברענג נאָר אַריין אַהער- צו אַ טינט און פעדער, אַ בויגעלע פּאַפּיר מיט אַ קאָנווערט... און אַ מאַרקע פאַר זיבען קאָפּיקעס!

אַזוי האָט זיך אָנגערופען האָצמאַך צו זיין יונגען גוטען פריינד לייבעל איינמאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען, פוצענדיג די שטיוועל פאַר אַלע אַקטיאָרען אין טעאַטער.

אין עטליכע מינוט אַרום זענען די אַלע אויסגערעכענטע זאַכען געווען אין דער סטאַדאָלע, דאָס הייסט, אין טעאַטער, אויף יענער זייט פאָרהאַנג, אונטער די קוליסען.

אויף אַיין איבערגעקעהרטען קאַסטען ביי אַ דרייפיסיג טישעל אין געזעסען ראַפּאַלאָוויטשעס זוהנדעל, לייבעל, און געשריבען אַ בריעף. אַקעגען איהם, אויף דער ערד, האָט זיך צוליגט האָצמאַך מיט אַ פּאַ- פּיראָס אין די צייהן, אָבגעלייגט די שטיוועל פוצען אויף אַ זייט, אונ- טערגעהוסט און ברייטליך דיקטירט:

— שרייב אַזוי, נשמה מיינע:

„צו מיין ליעבע טייערע מוטער שרה-ברכה לעב וואָהל! און צו מיין ליעבען טייערען פעטער זלמן לעב וואָהל! און צו מיין ליעבע טייערע שוועסטער זלאַטקע לעב וואָהל! און צו אַלע מיינע ליעבע און געטרייע פריינד לעבט וואָהל!”

— פאַרטיג, ליובעניו? פאָהר ווייטער:

„ערשטען קום איך דיר צו מעלדען פון מיין וואָהל בעפונדען, אַז איך בין, ברוך-השם, פאָלקאָם געזונד, ווי איך ווינש אַייך פון

טיעפען האַרצען אימער און שטענדיג, צו יעדער צייט פון איך צו הערען — אמן״.

— האָסט דו געשטעלט, קאָטעקעל, דאָס וואָרט אמן? האָב איך דיך ליעב. רייב ווייטער:

„און צווייטענס קום איך דיר צו מעלדען, מיין ליעבע טייערע מוטער, אַז מיר געפינען זיך אין באַססעראַביע, אַ לאַנד פון פאַפּעשויעס, מאַמעליגע און גראַבע ווייבער. און מיר שפּיעלען אַלע נאַכט טעאַטער, און איך קום דיר צו מעלדען, אַז איך שפּיעל שוין די ערשטע ראָלען און פון נאָך יום-טוב הויבען מיר אָן צו אַרבייטען אויף מאַרקעס, חלקים הייסט עס, דערווייל אַרבייט איך אויף גאַזש, דאָס הייסט איך בעקום אויף דער וואָך, דאָס הייסט, אַלע וואָך קריג איך בע-צאָהלט. ניט אַזוי פיעל, אַז דער קאָפּ זאָל האַרט ווערען, נאַר, דאַנ-קען גאָט, אַבי נישט געאַרבייט אומזיסט. איך ווייס, אַז לויט מיין אַרבייט בין איך ווערט אַ סך מעהר, און וואָלט אפשר בעקומען מעהר, איז פאַרהאַן ביי אונז איינער אַ ממזר, שלום-מאיר רופט מען איהם, אַ שלום-מאיר פון גאָט, ער וואָלט דיר געמעגט זיין די כפרה פאַר דיר און פאַר מיר און פאַר זלאַטקען. דאָס איז אַ הונד, וואָס עסט אַליין מכות און לאָזט דעם אַנדערן אויך ניט. און איך שיק דיר אַ דרייערל, און איך בעט דיך, מיין ליעבע מוטער, זאָלסט קיין פאַראיבעל ניט האָבען, וואָס ניט קיין דריי הונדערט. דאָס איז אינגאַנצען, וואָס איך פאַרמאָג, און מאַך דיר עפּיס אויף יום-טוב, וואָס דו דאַרפסט, און זלאַטקען שיך זאָלסט דו קויפען למען השם, גאַר אָהן אַ שום תירוץ, און זאָלסט זאָגען דעם פעטער זלמן, לאָז ער מיר ניט דרעהען אַ מח וועגען פּריזיוו, איך האָב איהם אין דער ערד! איך בין שוין מיט'ן פּריזיוו בעוואָהרענט פון לאַנג. דאָס האָב איך איהם צו פערדאַנקען, דעם פעטער זלמנ'ען טאַקי... און איך בעט דיך, מיין ליעבע מוטער, אַז דו וועסט מיר שרייבען אַ בריעף, זאָל מיר אַלי דער מלמד פאַר איינוועגס שרייבען, ווען האָב איך יאָהר-צייט. פאַראַיאָהרען איז אויסגעקומען אַקוראַט דעם דריטען טאָג חול-המועד סוכות. און שרייב מיר, צי ביזט דו נאָך אויף דער אַלטער שטעלע, און למען-השם זלאַטקען שיך, און מעהר קיין נייעס האָב איך דיר ניט וואָס צו שרייבען, און זיי געזונד, מיין ליעבע מוטער, פון מיר דיין זוהן, וואָס ווינשט דיר פיעל גוטס און גליק אויף אי-מער און שטענדיג צו יעדער צייט פון דיר צו הערען — אמן״.

— איצט, פעמפיק, לאָז מיך, געב אַהער די פעדער, וועל איך לייגען דעם טאַטען.

און האָצמאַך האָט פערקאַטשעט איין אַרבעל פון דער רעכטער האַנד ביז׳ן עלענבויגען און האָט זיך גענומען צו דער אַרבייט, און האָט אָוועקגעשטעלט עטליכע קאַטשערעס מיט עטליכע לאַפּעטעס, און האָט אַ פרעג געטאַן ביי זיין קאָרעספּאָנדענט, ביי לייבלען:

— מאַכט דאָס ניט הערש בער האַלצמאַן?

לייבעל האָט זיך שטאַרק איינגעקוקט אין די דאָזיגע הערוגלי-פען און האָט לאַנג געזוכט און האָט נישט געקאָנט געפינען ניט קיין הערש, ניט קיין בער און ניט קיין שום אַנדער חיה.

— מיין טייערער פּיפּערנאָטער! וואָס קוקסט דו זיך אַזוי צו? — האָט זיך אָנגערופען האָצמאַך צו זיין יונגען פריינד, צו לייבלען, און גענומען זיך צוריק צו דער פריהעריגער אַרבייט — די שטיוועל פו-צען. — ווי איך זעה, איז, אַפנים, דיר געפעלען מיין האַנדשריפט? דאָס האָב איך מיך אַליין אויסגעלערנט, נאַרעלע. אַליין פון מיין קאָפּ. אַלסדינג, וואָס איך קאָן, איז אַליין פון זיך. מיר זאָגען אַלע, אַז איך וואָלט געהאַט זעהר אַ שענע האַנד צום שרייבען, ווען מען זאָל מיך נאָר געוועזען לערנען. נאָר וואו? אַז איך בין אַזוי יונג געבלי-בען אַ יתום, און מיין מאַמע האָט זיך געשטעלט דינען, און מיך האָט צוגענומען דער פעטער זלמן צו זיך אין דער אַרבייט. ער איז אַ שניידער, אַ לאַטוטניק, אַ ווילסטע קאַליקע, נאָר שלאָגען שלאָגט ער זיך דוקא ווי אַ גוטער בעל-מלאכה. האָט ער מיר איינמאָל, ביים טיש זיצענדיג, געגעבען אָנצוהערעניש מיט אַ פּרעסעל גלייך אין האַרצען אַריין. הוסט איך דאָס פון דעמאָלט אָן... האָט מיך די מאַמע אָבגע-נומען פונ׳ם פעטער דעם רוצח און אָוועקגעגעבען מיך צו אַנ׳אַנדער קאַליקע. האָב איך אָבער נישט געקאָנט זיצען ביי דער אַרבייט אי-בערן פּרעסעל, וואָס דער פעטער האָט מיך מכבד געוועזען. איז זיך מיישב די מאַמע און בעשטעלט מיך גאָר פאַר אַ בעהעלפער ביי אַ דרדקי-מלמד, וואָשען קליינע קינדערלעך, זאָגען מיט זיי מודה-אני, טראָגען זיי דעם אָנבייסען אין חדר אַריין. מילא, טראָגען אָנבייסענס איז דוקא נישקשה פון אַ שטיקעל אַרבייט: מע קאָן חאַפּען אַ נאַש, אַ לעק, אַ שמעק. איז אָבער דער חסרון, וואָס מע דאַרף זיך מטריח זיין טראָגען די קינדער אויף די פּלייצעס, אַז ס׳אַ בלאָטע, וואו זשע נעמט מען דערצו כח? העלפט גאָט, עס פאָהרט אַראָב אין אונזער

שטאָדט אַ יודיש טעאַטער. יודיש טעאַטער — סטייטש? די גאַנצע וועלט לויפט אין טעאַטער, און איך וועל זיצען אין דער היים? חאַפּ איך מיך אַריין אַהינצו מסתמא אַזוי, אָהן אַ בילעט. דאַרף זיך טרעפען אויף מיין גליק, אַז דעם דירעקטאָר, שטשופּאַק טאַקי, פערגלוסט זיך דורכגעהן דורך די בענק, הייסט עס, קאָנטראָלירען די בילעטען. חאַפּט ער מיך מסתמא און דרעהט מיר אָן גאַנץ גוט אַנ׳אויער און וואַרפט מיך אַרויס אין דרויסען. וואָלט דאָס אפשר נאָך ניט געווען אַזאַ גוואַלד, ווען ער זאָל ניט אַראָפּרייסען ביי מיר דאָס היטעל. ווי אַזוי קאָן איך קומען אַהיים אָהן אַ היטעל? די מאַמע וועט דערצעהלען דעם פעטער, וועט מיך דער גזלן טויטען! האָב איך אָבגעוואַרט גאַנץ פיין אין דרויסען אויפ׳ן פראָסט, ביז דער עולם איז זיך צוגאַנגען אַהיים, בין איך צוגעפאַלען צום דירעקטאָר, צו שטשופּאַקען הייסט עס, געוויינט, גע׳חלש׳ט, געקושט איהם די הענד, ער זאָל מיר אָבגעבען דאָס היטעל, דערצעהלט איהם דעם גאַנצען אמת, אַז איך בין סך-הכל אַ יונגעל אַ יתום און האָב אַ פעטער אַ רוצח... הערט ער מיך אויס, שטשופּאַק הייסט עס, בעטראַכט מיך פון קאָפּ ביז די פיס מיט זיינע קליינע אויגעלעך, זיי זאָלען איהם אַרויס אויף יענער זייט, און מאַכט צו מיר: „ביזט אַ יתום, זאָגט ער, און האָסט ניט וואו צו זיין? אפשר וואָלסט דו, זאָגט ער, אַריינגעטראָטען צו מיר אין טעאַטער? איך וועל דיך מאַכען, זאָגט ער, פאַר אַנ׳אַקטיאָר״...

קאַפּיטעל זיבעצעהן

חדושים ווי מע ווערט אַ קאָמיקער

האָצמאַך האָט זיך פערהוסט. ער רייסט איבער אויף אַ ווײַלע דאָס שטיוועל פוצען, פערדרוכֿערט אַ פּאַפּיראָס, פערציהט זיך עטליכֿע מאָל און נעמט זיך דערצעהלען ווייטער פאַר זיין יונגען פריינד חדושים, ווי אַזוי ער איז געוואָרען איין אַקטיאָר.

— מיינסט אודאי, חכם בלילה, אַז די מאַמע איז געווען צופרידען, וואָס איך האָב בעקומען אַזאַ שטעלע? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן. און נישט אַזוי די מאַמע, ווי דער פעטער זלמן. „פאַהרט ער אַוועק מיט די אַקטיאָרען, אַזוי הערט ער אויף צו זאָגען קדיש, אָט דער גנב!"... אַזוי האָט דער פעטער געוואָלט איינרעדען דער מאַמע. נאָר ווער מיר פעטער? וואָס מיר קדיש? אַז איך בין פלוצים אַזוי געהויכט געוואָרען? מאָל דיר, קיין הזניג האָב איך די ערשטע צייט נישט געלעקט. שטשופּאַק האָט גענומען לערנען מיט מיר בלק גאָר אויף איין אַנדער מין אופן. קודם האָט ער מיך מכבד געווען מיט עטליכֿע כפל-שמונה'דיגע פעטש פאַר די שטיוועל פוצען. „אָט אַזוי, זאָגט ער, פוצט מען שטיוועל?" און נעמט אַוועק ביי מיר דאָס בערשטעל פון די הענד און ווייזט מיר, ווי אַזוי אַ שטיוועל האָט ליעב, מע זאָל איהם פוצען. נאָכדעם האָט ער גענומען מיך טרייבען, ווי אַ גוטען הונד, שאַפען מיט מיר אַזעלכע גענג, וואָס מע בעדאַרף האָבען אַ קאָפּ פון אַ מיניסטער, מע זאָל אומעטום קאָנען זיין און אַלסדינג קאָנען טון. און טאָמער עפּיס ניט אַזוי, איז באַלד געפּאַטשט. אָט אַזאַ טבע האָט דער דאָזיגער יוד, די הענטעלעך זאָלען איהם אָבדאַרען! עס געהט אַוועק אַ חודש און צוויי און דריי און פיער—איך קוק נישט אָן די ביהנע. גוואַלד, וואָס וועט זיין דער תכלית? דערויף האָב איך מיך מפקיר געווען?... פרעגען איהם, ווען וועל איך מיך זעהען מיט

דער ביהנע — האָב איך מורא פאַר פעטש. קלאָגען זיך פאַר די אַקטיאָ-רען, איז דאָ אַ ממזר שלום-מאיר, וואָס טראָגט איהם אָב אַלסדינג אין די אויערן אַריין, אַ חלירע זאָל קומען אויף זיי ביידע! בקצור, עס העלפט נישט, מע מוז אַ ביסעל צודאַרען, אַיינגעדאַרט זאָל ער ווערען, שטשופּאַקען מיין איך דאָס! איך וואַרט אַ יאָהר, איך וואַרט צוויי — איך האָב מיך אָבער דערוואַרט. עס האָט זיך געטראָפען אַ מעשה. ס'איז געשעהען אַ נס מן השמים.

און האָצמאַך פערהוסט זיך אויף לאַנג און שילט דעם הוסט מיט טויטע קללות: „אַ חלירע זאָל קומען אויף מיין הוסט! אַ מיתה-משונה! אַ פּאָהיבעל!“...

אָבגעפּאַרטיגט זיך מיט'ן הוסט און מיט די קללות, אָטעמט ער אָב, פערציהט זיך נאָך עטליכע מאָל מיט'ן פּאַפּיראָס, נעמט זיך צו די בערשטלעך און דערצעהלט ווייטער:

— געווען ביי אונז איינער אַנ'אַקטיאָר, אַ ליובאָווניק, אוכוואַ-טעווקער האָט מען איהם גערופען, אַ טייערער, אַ זעלטענער ליובאָווניק, געשפּיעלט די שטאַרקסטע ראָלען און אַ שאַרלאַטאַן—הגדול הגבור והנורא! אַ יונגאַטש געווען אַ שענער, אַ געזונדער, מיט פּלייצעס, מיט ביינער, אַ געמבע האָט ער געהאַט אַנ'אַייזערנע, אַנ'אמת'ע אַ גאָרגעלשטימע. און אַ ציינגעל האָט דאָס געהאַט, און דייטש האָט דאָס גערעדט — שוין איינמאָל אַ ליובאָווניק! וואָס טוט גאָט? נעמט מסתמא אָט דער אוכ-וואַטקעווער און לייגט זיך אַוועק אויף קאַטאָוועסען קראַנק און חאַפּט אַ שטאַרב אַוועק שוין דוקא אויף דער רעכטער אמת. מילא געשטאָר-בען — געשטאָרבען. ברוך דיין אמת. וואָס-זשע טוט מען אָבער אָהן אַ ליובאָווניק? אַפּישען זענען שוין אויסגעקלעפּט, די קאַסע לייזט געלד, מע רייסט בילעטען טאַקי נאָר ווי אויף צו-להכעיס. מיין שטשופּאַק — אָט-אָט נעמט ער איין אַ מיתה משונה. „האָצמאַך, — מאַכט ער צו מיר — וועסט קאָנען שפּיעלען אַ ליובאָווניק?“ — „אָך, זאָג איך, פאַרוואָס ניט?“ און האָב גענומען אַיינשטודירען מיין ראָל. געשפּיעלט האָט מען זעהר אַנ'ערנסטע שטיק: „דאָראַ, אָדער דער רייכער בעט-לער פון שעקספּיר, אויסגעבעסערט און אויפגעפיהרט פון מיר אַלבערט שטשופּאַק“. אַזוי טאַקי איז געשטאַנען אויף די אַפּישען! אַז ס'איז געקומען צו שפּיעלען, האָט מען מיך גאַנץ פיין פאַרגראַמירט און אַרויסגעלאָזט אויף דער ביהנע, אַלס ליובאָווניק, אַנ'-אויסגעצוואָגענעם, אַנ'אויסגעפּוצטען „רודאָלף“, מיט אָנגעפּאַרבטע בעקלעך

און מיט שוואַרצע וואָנסעלעך, און אַ פּידזשאַק האָט מען מיר אָנגע-
טאָן אַ נייעם, און הויזען נייע, שטיוועל אַ פּאָר, גאַנצע שטיוועל, —
איך זאָג דיר אַ „רודלאָף״, אויף מיר אַזאַ יאָהר! און וואָס זאָל איך
דיר לאַנג ברייען, מיין טייער שפּיעלפויגעל? חייס דער רוח דאָס
פּובליקום! פון דער ערשטער מינוט, וואָס איך האָב מיך בעוויזען אויף
דער סצענע, איך האָב נאָך קיין מויל נישט אויפגעעפענט, — אַז מע
האָט אָנגעהויבען צו לאַכען, לאַכט מען נאָך! און ווער שמועסט, אַז
איך בין צוגעגאַנגען צו דער פּרימאַדאָנאַ, צו דאָראַ׳ן הייסט עס, און
האָב אָנגעהויבען וואַרפען אַ קאַנטשיק, דאָס הייסט, שפּיעלען מיין ראָל,
אָנגענומען זי פּאַר אַ האַנד און אַ זאָג געטאָן צו איהר אויף טיעף-
דייטש, פּונקט אַזוי ווי אוכוואַטקעווער עליו השאָלעכץ: „אָ! ליעבעס
קינד! מיר מוזען הייראַטען, דען נאָך דער האָכצייט
איז די ליעבע פיעל שטאַרקער אַלס פאַר דער האָכצייט!״...
איז געוואָרען אַנ׳אײַנלייגעניש אפשר אויף אַ האַלבע שעה, איך האָב
געמיינט, מע וועט צוטראָגען דאָס טעאַטער! וואָס שטאַרקער איך האָב
געשפּיעלט מיין ראָל, אַלץ גרעסער איז געווען דאָס געלעכטער. טאַקי
נאָר דער שלאַק האָט זיך אין זיי אַריינגעחאַפּט!... בקצור, קוים דער-
לעבט, דער פאָרהאַנג האָט געגעבען אַ פאַל אַרונטער, האָב איך מיך,
אַ פערשוויצטער, געלאָזט געהן וואו די אויגען טראָגען, קוים געפלאָנ-
טעט מיט די פיס, נישט געזעהען פאַר זיך די וועלט, נאָר דערפיהלט
האָב איך, אַז איך בין ביי שטשופּאַקען אין די הענד, און דערהערט,
אַז עס פליהען פּעטש, ווי האָלץ: „ממזר! פאַרוואָס האָסט דו מיר
ניט געזאָגט פריהער, אַז דו ביזט אַ קאָמיקער?!״... זאָל איך אַזוי ווי-
סען פון איהם און ער זאָל אַזוי וויסען פון זיינע דריטהאַלבען ווייבער,
רבונו-של-עולם, אויב איך האָב אפילו נאָך אָנגעהויבען צו וויסען, וואָס
דאָס הייסט — אַ קאָמיקער! אין אָט אַזוי איז ביי מיר פון דעמאָלט אָן
אַוועק אַ גאַנג, און איך האָב אָנגעהויבען צו וואַרפען קאַנטשיקעס, דאָס
הייסט, איך האָב אָנגעהויבען צו שפּיעלען די גרעסטע קאָמישע ראָלען,
פריהער „שמענדריק״, דערנאָך „ציגניטאַנג״, דערנאָך „קוני-לעמעל״, דער-
נאָך נח דעם שכור אין „דוד׳ס פידעלע״, און אפילו „פפוס״ אין „בר-
כוכבא״ אויך. און אפילו דעם טעם פון „זעליקעל מנגן״ אין לאַטיי-
נערס בלימעלע האָב איך שוין אויך אַמאָל פאַרזוכט. איך, אַז איך געב
מיך נאָר אַ שטעל אַוועק מיט אַ מזל-טוב: „חתן כלה, מזל-טוב! אָט
וועל איך אייך מאַכען אַנ׳איבעראַשעכץ, אַ אינקוויזיציע, אַ קאָמפּעדריציע,

דאָלעלע—לעמאָלע! סילעלע — לעמאָלע!״ — פאַלט מען אויף די בייכער און מע שטאַרבט אַוועק!... און ווער שמועסט, אַז איך טרעט אַרויס אין אַ צוריסענער קאַפּאָטע און טאַנץ אַ „חסיד׳על״:

יאַך בין מיר אַ חסיד׳על,
אַ לוסטיגע בריאה,
יאַך בין מיר אַ חסיד׳על,
גאָר אָהן אַ פּניה;
יאַך בין מיר אַ חסיד׳על,
אַ חסידאַק —
און איך זינג מיר:
האָפּ-טשיק-טשאַק! —

דעמאָלט ווערט דאָס גאַנצע טעאַטער פאַר מיר די כפּרה. איך בעדאַרף מיך פאַר אַזאַ וועוריק, ווי דו, נישט אַרויסשטעלען. נאָר איך מעג מיך בעריהמען, אַז האָצמאַך האָט, דאַנקען גאָט, אַ נאָמען. דער חסרון נאָר, וואָס מע לאָזט מיך ניט אַלע נאַכט אויף דער ביהנע. און ווער מיינסט דו? שטשופּאַק! אַ ביטערער יונג, פערהאַפט זאָל ער ווערען! ער גיט נישט קיין ראָלען, געבען זאָל איהם גאָט קרענק אויף אַ גאַנץ ווינטער! די בעסטע ראָלען נעמט ער זיך, וואָרום טאָמער פּאַטשט מען בראַוואָ חלילה עמיצען אַנדערש, ניט איהם, בעקומט ער די נכפּה. אָט אַזאַ פּרא-אדם איז דאָס... אַזוי לאַנג קרענקט ער, ווי לאַנג איך וואָלט איהם געפּוצט שטיוועל! נאָר האָב קיין מורא ניט — ס׳איז אַלסדינג ביז אַ צייט. אם-ירצה-שם נאָך יום-טוב מאַכען מיר אַלע אַקטיאָרען יד-אחת — אַרבייטען אויף מאַרקעס, חלקים הייסט עס. אלא ניט — שלאָגען מיר מיט איהם כפּרות און מאַכען זיך אַליין אַ בעזונדערע קאָמפּאַניע. מיר וואָלטען שוין לאַנג דאָס געטאָן, ווען ניט אָט דער ממזר שלום-מאיר, אַ חלירע — טפו!...

אַזוי לאָזט אויס האָצמאַך זיין ביאָגראַפיע מיט אַ שפּיי אויפ׳ן בערשטעל און נעמט זיך רייבען די שטיוועל מיט אַלע כחות

קאַפּיטעל אַכצעהן

לייבעל בעווייזט וואָס ער קאָן

לייבלען איז האָצמאַכס ביאָגראַפּיע אָהן איין ערך געפעלען. און נישט נאָר האָצמאַכס ביאָגראַפּיע אַליין, נאָר אַלסדינג, וואָס ער האָט דאָ דורך דער גאַנצער צייט געזעהען און געהערט, און אַלץ, וואָס האָט אַ שייכות צום טעאַטער, איז ביי אונזער יונגען העלד געוועזען טייער און הייליג.

געזעהען זיך מיט האָצמאַכען האָט אונזער יונגער העלד גאַנץ אָפטליך, עטליכע מאָל אַ טאָג. געקומען פון חדר אהיים עסען, איז לייבעלס אַרבייט געוועזען קודם געבען אַ קוק אַריין אין דער סטאַדאָלע, וואָס הערט זיך דאָרטען. אויפגעשטאַנען גאַנץ פריה — אַריינגעכאַפּט זיך אין דער סטאַדאָלע און געבראַכט צו טראָגען האָצמאַכען עפּיס אויף צו קייען. און האָצמאַך געפינט זיך דאָך אין דער סטאַדאָלע שטענדיג. דאָרט עסט ער, דאָרט לעבט ער, דאָרט שלאָפט ער.

— אַ טעאַטער טאָר מען נישט לאָזען אַליין. אין אַ טעאַטער בעדאַרף זיך תמיד עמיצער געפינען. אַ קלייניגקייט — דעקאָראַציעס, קאָסטיומען, פאַריקען! און אויסער מיר וועט דאָך שטשופּאַק זיין פאַרמעגען נישט געטרויען קיינעם.

אַזוי בעריהמט זיך האָצמאַך פאַר זיין יונגען פריינד, פאַר לייבלען, און וואָס ווייטער ווערט די גוטפריינדשאַפט פון די צוויי אַלץ נעהענטער און שטאַרקער. האָצמאַך האָט געפונען פאַר וועמען אַ ביטעל אויסצורעדען זיך, אויסגיסען זיין ביטער האַרץ. איהם איז געפעלען אָט דער דאָזיגער „פּעמפּיק“ (לייבעל) מיט זיינע שענע, מילדע, גוטע, ערנסטע אויגען. אויסער דעם, וואָס ער טראָגט איהם אונטער אַלעמאָל גוטע זאַכען פון׳ם טיש און האַלט איהם אויס מיט פּאַפּיראָסען.

— שווער און ביטער, מיין טייער שפּיעלפויגעל, — אַזוי בעקלאָגט זיך האָצמאַך פאַר זיין יונגען פריינד, — קומט אָן דאָס שטיקעל ברויט, אַז מע בעדאַרף זיין אַנ'אַקטיאָר אַ קאָמיקער ביי אָט אַזעלכע לייט, ווי שטשופּאַק, מע זאָל זיי געדיכט זייהען און שיטער אויפגעהען. אָבגע-שניטענע יאָהר האָבען מיר פון אָט דעם פּעזעווענ׳יק מיט די גרויסע באַרליאַנטען, פאַרשטערט זאָלען זיי איהם, רבונו של עולם, ווערען!

האָצמאַך פערהוסט זיך און רעדט ווייטער:

— מאָל דיר, ער האָט פון אונז אויך קאַלט און וואָרעמס. אַלע מאָנטאָג און דאָנערשטאָג וואַרפען מיר איהם דעם גט פאַר די פיס און סטראַשען איהם, אַז מיר וואַרפען איהם אַוועק און מאַכען אַליין אַ טעאַטער. און ווען ניט זיין פּליגעל-אַדיוטאַנט, אָט דער שלום-מאיר, ס'זאָל אויף איהם קומען אַ שטילע קרענק, וואָלטען מיר דאָס שוין לאַנג אויסגעפיהרט. נאַר זאַפּט זיי ביידען דער וואַטענמאַכער! אַבי איך וויים מיר מיינס, אַז איך בין מיט גאָטס הילף אַ יודישער אַק-טיאָר, חאָטש אפילו אַ קאָמיקער.

האָצמאַך מאַכט זעהר איין ערנסטע מינע און זעהט אויס נאָך מעהר „קאָמיקער", ווי ער איז. לייבעל קוקט אויף איהם מיט גרויס רעספּעקט, און האָצמאַך דער קאָמיקער רעדט ווייטער:

— אַז עס קומט, הערסט דו, דער אויפדערנאַכט און מע טרעט נאָר אויף אויף דער ביהנע, אַזוי ווערען פערשוואונדען אַלע צרות מיט אַלע יסורים, ווי מיט'ן רויך. אויף דער ביהנע בין איך גאָר אַנ'אַנ-דער מענש. וואָס מיר שטשופּאַק? ווען מיר שלום-מאיר? איך האָב זיי אין דער ערד מיט די ביינער! בין איך אויף דער ביהנע, זעה איך קיינעם נישט פאַר מיינע אויגען. איך זעה נאָר לעמפּלעך זעה איך, און מענטשישע קעפּ זעה איך, ליסענעס, קאַפּעליושען, היטעלעך און היטלען, און ווייטער גאָרנישט. ווער איז צו מיר דעמאָלט גלייך? דיין טאַטע מיט'ן גרויסען טרעלבויך! אַנו, לאָז ער מיר, כּדומה למשל נאַפּרימער, אַוועקגעבען אָט די סטאַדאָלע מיט דעם גאַנצען הויף מיט זיין גאַנץ עשירות אַרום און אַרום, און לאָז ער מיר זאָגען, אַ שטיי-גער, איך זאָל איהם אָבטרעטען די ביהנע אויף איין נאַכט — פּשע-פּראַשאַם פּאַנאַ!

אָט אַזוי בעריהמט זיך האָצמאַך פאַר זיין יונגען פריינד, פאַר לייבלען, און זיין יונגער פריינד לייבעל קוקט איהם אין די אויגען אַריין און שלינגט, שלינגט איטליכס וואָרט.

און האָצמאַך הערט נישט אויף צו בעריהמען זיך:

— אָדער, אַ שטייגער כּדומה נאַפּשיקלאַד, לאָז מען מיר אָנשיטען אָט די שטאַל מיט גאָלד און צוגעבען מיר נאָך די בת-מלכה פאַר אַ ווייב, איך זאָל אַוועקוואַרפען דאָס קאָמיקערייַ און געהן דיענען ערגיץ אין אַ קלייט, אָדער בעשטעלען זיך פאַר אַ בעל-מלאכה, וועל איך יענעם אָנהראַקען אַ פולען פּנים! הערסט דו, קטנ׳ער, ביזט נאָך גאָר אַ נעוויקעל, מיין טייער שפּיעלפויגעל, און דו ווייסט גאָר ניט, וואָס פאַר אַ יצר-הרע דאָס טעאַטער איז, ווי עס ציהט, ציהט, ווי אַ מאַגניט, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר!

— פּונקט דאָס אייגענע, וואָס מיט מיר! — חאַפּט זיך אַרויס לייבעל דעמאָלט, ווען האָצמאַך פערדוויכערט אַ פּאַפּיראָס, און ער איז זיך מודה פאַר זיין פריינד האָצמאַך, אַז איהם ציהט אויך דאָס טעאַטער, שוין פון לאַנג ציהט דאָס איהם, פון זינט ער איז צו זיין שכל געקומען. נאָך דעמאָלט, ווען ער האָט נאָך גאָר נישט געוואוסט אַפילו, צי ס׳איז פאַרהאַן ערגיץ אַ טעאַטער אויף דער וועלט, האָט ער שוין מיט זיינע חברים געשפּיעלט „מכירת יוסף”, „יציאת מצרים”, „אויפ׳ן באַרג סיני”, וכדומה אַזעלכע זאַכען פון חומש, וואָס זיי אַליין טאַקי אין חדר האָבען צוגעטראַכט. און לייבעל גיט איהם איבער, ווי אַזוי מע שפּיעלט ביי זיי אין חדר:

— איך קום אַריין, אַ שטייגער, צו פּרעה מלך מצרים אין פּאַלאַץ אַריין, שטעל מיך אַוועק פאַר איהם אָט אַזוי און רוף מיך אָן צו איהם (לייבעל לייגט צונויף די הענד אויפ׳ן האַרצען און רעדט פריהער שטיל, דערנאָך העכער און העכער, מיט אַלץ מעהר פייער): „מיין נאָמען איז משה בן עמרם... איך בין געשיקט געוואָרען צו דיר, אדוני קעניג, פונ׳ם יודישען גאָט, דער גאָט פון אברהם, יצחק ויעקב, וואָס זיין נאָמען איז אהיה אשר אהיה, אַז דו זאָלסט אַרויסלאָזען זיינע יודעלעך פון דיין לאַנד, פון מצרים. ביז וואַנעט איז דער שיעור? וואָס האָסט דו צו זיי? וואָס פּייניגסט דו זייערע לייבער?! וואָס קוילעסט דו זייערע קינדער און באָדסט זיך אין זייער בלוט, דו רשע מרושע! דו רוצח!! דו גזלן!!?? ווייסט דו, מיט וועמען דו שפּיעלסט זיך? (לייבעל הויבט אויף די האַנד). אָט הויב איך אויף מיין רעכטע האַנד צום הימעל און בעוויַיז דיר, וואָס איך קאָן!”...

לייבעלס אויגען צינדען זיך אָן מיט פייער, די בעקלעך פלאַמען,

דאָס פּנים שיינט, און האָצמאַך ווערט נתפּעל און שלאָגט איהם איבער אינמיטען:

— אַ שטאַרקע ראָל! — שרייט אויס האָצמאַך און חאַפּט זיין יונגען פריינד פאַר די אַקסלען און הויבט איהם אָן צו טרייסלען. — אַ שטאַר-קע ראָל! זאָל איך איינעמען אַ מיתה-משונה, ווען עמיצער וועט זאָגען אויף דיר, אַז דו ביזט ניט קיין אַקטיאָר! אַנ'אמת'ער אַקטיאָר, ווי איך בין אַ יוד, אַ געבוירענער אַקטיאָר פון דער ביהנע! ווייסט דו, וואָס איך וועל דיר זאָגען, פעמפּיק?...

האָצמאַך קאָן ניט רעדען ווייטער. עס שטיקט איהם דער הוסט. אָנגעהאַפּט מיט ביידע הענד פאַר אַ קלאָץ, האָט ער זיך פריהער גאַנץ גוט אויסגעהוסט און אויסגעשאָלטען זיך אויף אַלע זייטען:

— אַ פּאָהיבעל זאָל קומען אויף מיין הוסט, רבונו של עולם! ער זאָל אַריבערגעהן צוזאַמען מיט מיין קורצען אָטעם אויף שלום-מאיר'ן, און דאָס שטעכען, וואָס סע שטעכט מיך אין אַ זייט, שענק איך אַוועק שטשופּאַקען אויף יום-טוב...

אָבגעאָטעמט און אָבגערוהט זיך פון'ם הוסטען, ווערט האָצמאַך ווידער לעבעדיג און פאַלט אַריין אין פריהעריגען טאָן אַריין:

— ווייסט דו, יאַטעל, וואָס איך וועל דיר זאָגען?

לייבעל קוקט איהם אין די אויגען, וואָס וועט איהם האָצמאַך זאָגען?

— אָט וואָס איך וועל דיר זאָגען, מיין טייער שפּיעלפויגעל. איך אויף דיין אָרט וואָלט גאָר אַ שפּיי געטאָן אויף אַלסדינג. דעם טאַטען מיט די גראָבע פּיסקעס וואָלט איך אָבגעשיקט אין חדר אַריין, לאָז ער בעסער דאָרטען קוועטשען די באַנק. דער בייכיגער גמרא וואָלט איך געבען דעם וועג. דעם רבין דעם חזן וואָלט איך געהיי-סען זינגען „ומפּני חטאינו”, און אַליין וואָלט איך...

דאָ קומען אָן חברה אַקטיאָרען מאַכען פּראָבען און מע שלאָגט זיי איבער דעם שמועס אין דער רעכטער מיט.

קאַפּיטעל ניינצעהן

אַנ׳אויג, וואָס קוקט

קיינמאָל וואָלט מען ביי די ראַפּאַלאָוויטשעס אין שטוב נישט אַרומגעקוקט זיך, אַז עס טאָגט אין די פּאַפּיראָסען און אַז עמיצער טראָגט אַרויס פון שטוב גאַנצע שטיקער פּוטערגעבעקס און אַז עס סטייעט ניט אַלעמאָל קיין צוקער פון דער פּושקע, ווען נישט די אַלטע מאַמע, וואָס שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ „ניין-ניין״, מיט איהר שאַרף אויג, וואָס קוקט און זעהט פּאַר אַ מייל. די דאָזיגע אַלטע האָט בעמערקט שוין פון אַ צייט, אַז אין שטוב זיצט ערגיץ אַ גנב, האָט זי גענומען נאָכקוקען, נאָכשפּירען, נאָכזעהען, און ס׳איז איהר, דאַנקען גאָט, אָפּגעגאָלטען. זי ווייסט שוין, ווער׳ס אַרבייט עס איז. „דאָס איז דער קליינער ימח-שמו׳ניק, לייבעל!״...

איין זאַך איז איהר נאָר קשיא: „אויף וואָס דאַרף עס אַ יונגעלע פּוטערגעבעקס, צוקער און פּאַפּיראָסען? און וואוהין טראָגט ער עס? שוין-זשע אין חדר אַריין? וועמען? די חברים? אָדער אפשר טאַקי דעם רבין אַליין?״... און די אַלטע האָט גענומען נאָכשפּירען און האָט בעמערקט, אַז גאַנץ פריה, ווען אַלע שלאָפען נאָך, כאַפּט ער זיך אויף, דער כל-בו׳ניק, פּערקרייטשט דאָס דאַוונען און ווערט פערשוואונדען... „וואוהין? וואָס האָט אַ בחור׳ל צו טון אַזוי פריה אין חדר, אַז דער רבי אַליין שלאָפט נאָך?״...

און די אַלטע מאַכט זיך בלאָ, זיצט כלומרשט איבער אַ גראָבען קרבן-מנחה, דאַוונט שטילערהייד און שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ „ניין-ניין״, און דאָס אויג קוקט און זעהט אַלסדינג... און ווי באַלד לייבעל כאַפּט זיך נאָר אַרויס פון שטוב, אַזוי איז די אַלטע באָבע איהם שוין פון הינטען, און זי קוקט איהם נאָך פון׳ם גאַניק און זי זעהט, ווי ער

האָט זיך אַריינגעחאַפּט אין דער סטאַדאָלע. „וואָס האָט ער, אַ שטייגער, צו טון, אַזאַ יונגער צוצעק, אין דער סטאַדאָלע?”...

אויף מאָרגען די אייגענע געשיכטע. די אַלטע רוהט ניט. דאָס אויג קוקט, דאָס האַרץ קאָכט, דער קאָפּ שאָקעלט „ניין-ניין” און דער מח אַרבייט. געלויבט איז גאָט — זי ווייסט שוין אַלעס: „דער כל-בו'ניק האָט זיך צונויפגעחבר'ט מיט איינעם פון די „פּורים-שפּיעלער”, וואָס נעכטיגט אין דער סטאַדאָלע, — אַ שענע קאָמפּאַניע, נאַקעטע, באָרוויסע און הונגעריגע הינטשלעגערס, גאָט זאָל ניט שטראָפען פאַר די רייד!”...

איצט בלייבט איבער מעהר ניט איין זאַך: „וואָס טוט מען ווייטער? זאָגען דעם עכבראָש — למאי טראָגסט דו? וואוהין קריכסט דו? — וועט ער זי מסתמא באַלד האָרכען! היינטיגע קינדער — ניט געדאַכט זאָלען זיי ווערען! — זיי ווייסען דען, אַז מע בעדאַרף אָבגעבען כבוד אַן'אַלטע מאַמע, וואָס איז שוין קרוב צו אַכציג? וואָס-זשע דען טוט מען? זאָגען דער שנור? משטיינס געזאָגט, ביילקע, אויך מיר אַ מאַמע! כלומרשט אַ גוטע זעל, אַ ווייכינקע נשמה'לע... נאָר וואָס טויג מיר איהר ווייכקייט, וואָס נוצט מיר איהר גוטסקייט, אַז די קינדער קריכען איהר אויפ'ן קאָפּ, טוען וואָס זיי ווילען, וואַקסען אין שטויבער אַריין! ניין-ניין. אויב זאָגען, דאַרף מען שוין זאָגען דעם זוהן, בענין... בעני איז אַ טאַטע ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר, און אַ טאַטע איז ניט קיין מאַמע. אַ טאַטע שרייט אָן אויף אַ קינד, בייזערט זיך אויס, שענקט אַמאָל אַ פּאַטש, אָדער ער לייגט גאָר אַוועק און פיצקעט אַריין, אַ יונגעלע זאָל וויסען דאָס אַנדערע מאָל”...

אָט אַזוי האָט די אַלטע אָבגעקלערט ביי זיך און אָט אַזוי האָט זי טאַקי געטאָן. און נאָך מיט אַ יתר-שאת. פער'מסר'ן, צושטעלען אַ בענקעלע — דאָס אַליין איז נאָך ווינציג. מע דאַרף איהם חאַפּען, דעם גנב, ביי דער האַנד, און, פערקעהרט, לאָזען אַלע זעהען, ווי אַזוי אַ מאַמע אַ גוטע זאָל באַלעוועט קינדער, צו'פּטר'ט זיי, מאַכט פון זיי אַ תל!...

קאַפּיטעל צוואַנציג

אַריינגעלאָזט אַוואָרעם

שטיל און קונציג האָט די אַלטע אָבגעאַרבייט איהר זאַך. אַזוי קונציג, אַז קיין פויגעל האָט נישט געוואוסט. בסוד-סודות, אויף די שפּיץ פינגער, האָט זי אָבגעטראָגען דעם זוהן, בענין, שטיל אויפ׳ן אויער, וואָס זיין מיזיניקעל טוט, וואוהין ער געהט און וואָס ער טראָגט און מיט וועמען ער בעגעגענט זיך... בעני האָט זי אויסגעהערט, אויסגעדרעהט צו איהר דאָס בעוואַקסענע פּנים, אַ קוק געטאָן אויף דער אַלטער מאַמע מיט קעלבערנע אויגען און אַ זאָג געטאָן אויף זיין לשון, קורץ און שאַרף:

— אַ קוה איז געפלויגען איבערן דאַך און געלייגט אַנ׳איי...

דאָס האָט בעדאַרפט בעדייטען, אַז ער גלויבט ניט. בעני קאָן אַזאַ זאַך אויף זיין מיזיניק נישט גלויבען. לייבעל איז דער בעסטער, דער שטילסטער, דער גרעאָטענסטער פון אַלע זיינע „בנים״. בעני איז ניט קיין גרויסער למדן, אָדער, ווי ער אַליין זאָגט אויף זיך: נישט קיין גרויסער „יודע-נגן״, נאָר ער הערט, וואָס די וועלט זאָגט. און די וועלט זאָגט, אַז זיין לייבעל וואַקסט אַ לייט. ערשט אַנומעלט האָט ער זיך בעגעגענט מיט ישראלי דעם חזן, לייבעלס רבין, און האָט איהם אַ פרעג געטאָן: „וואו האַלט דאַרטען מיין פּידסוויניק אויפ׳ן פּאָפּאָס?״... האָט איהם ישראלי דער חזן אַוועקגעלייגט אַ צעטעל, אַז דער קאָפּ האָט זיך איהם אַזש אָנגעהויבען דרעהען. דער חזן האָט איהם געזאָגט, אַז אָט דאָס יונגעל איז נישט קיין געוויינטליך יונגעל, אַז עס מוז פון איהם עפּיס אַרויס, עפּיס אַזעלכעס, עפּיס, עפּיס... דאָס איבעריגע דערמאַכט שוין דער חזן מיט די הענד, און בעני ענדיגט שוין אַליין פאַר איהם:

— אַ קליאַמקע צו אַ טיר, אָדער אַ פלעקעל צו־נ־אַ וואָגען, אָדער גאָר אַ נעכטיגער טאָג ?...

און ביי זיך אין האַרצען וואַקסט בעני, ווערט ברייטער ווי לענגער. גאָט האָט איהם געבענשט מיט אַזאַ וואוילען זוהן, אַזאַ גראָטענעם, אויף דער עלטער!... און ער קוקט אויף איהם און קוועלט און טראַכט זיך: „וואָס קאָן פון איהם זיין? אפשר אַ רב? און אפשר נאָך גרעסער פון אַ רב? ווער ווייסט, אפשר איז איהם דורך אָט דעם זוהן גאָר בעשערט צו בעקומען אַ נאָמען אויף דער וועלט? ביז אַהער האָט מען געוואוסט נאָר דאָ, אין האָלענעשטי, אַז ס'איז פאַראַן אַ יוד אַ בעל־הבית, בעני, און שפּעטער וועט פון איהם וויסען די גאַנצע וועלט. פון אַלדי גוטע יאָהר וועט מען צו איהם קומען אַהער, קיין האָלענעשטי: „דאָס זענט איהר אָט דעם בעריהמטען לייב ראַפּאַלאָוויטשעס אַ פאָטער?" וועט ער זיי ענטפערן: „דער בעריהמטער לייב ראַפּאַלאָוויטש — דאָס איז מיינער אַ זוהן"...

אָט אַזעלכע גאָלדענע חלומות חלומט בעני אויף דער וואָהר — קומט צו געהן די אַלטע און „לאָזט איהם אריין אַ וואָרעם", אַז אָט דער תכשיט, אָט דער אַנטיק, איז גאָר סך־הכל אַ דער רוח הייסט וואָס, אַ גנב, אַ פּראָסטער גנב! און בעני ווערט אויפגעבראַכט, צורייצט, ווי אַ בער, און געהט אַרום אַ גאַנצען טאָג אָנגע'ברוגזט, לאָזט אויס דעם כעס אָדער אויף די „מענשען", אָדער אויפ'ן ווייב, אויףביילקען.

ביילקע קען שוין איהר בעני'ן דורך און דורך. טוט זי איהם אַ פרעג פאַרבייגעהענדיג:

— וואָס איז שוין?

ענטפערט ער איהר ניט.

— דער בעל־הבית האָט איינגעשלונגען אַ קאַץ, — זאָגען אויף איהם די „מענשען".

— דער טאַטע איז אויפגעשטאַנען אויף דער לינקער זייט, — זאָגען די קינדער, און אין שטוב געהען אַלע אַרום אויף די שפּיץ פינגער. מע ווייסט נישט, פון וואָס און פון וואַנען — נאָר עס שמעקט מיט פּולווער...

ביינאַכט, אויפ'ן געלעגער, קאָטשעט זיך בעני פון איין זייט אויף דער אַנדערער, דיפּצט און קרעכצט, ווי אַ געפּענטעטער אָקס, קאָן קיין אויג ניט צומאַכען.

— אַי, אָ וואָרעם! נו, אַ וואָרעם! מע האָט גענומען און מע האָט מיר „צושטאורכּעט“ די גאַנצע „ראַחאובע“!...

אַ מינוט טראַגט עס איהם פון בעט. עס גלוסט זיך איהם עפּיס צוקלאַפּען, צוברעכען, צונעמען אויף שטיקלעך, צוואַרפען אויף אַלע זייטען—מאַכען פון אַלעס אַ באַרג!... ביסלעכוויז, ביסלעכוויז בערוהיגט ער זיך. „אפשר איז דאָס נאָך גאָר איינגאַנצען אַ „חימענע קאורע?“... אפשר האָט זיך דער אַלטער אויסגעוויזען אַ סוטע ציג פאַר אַ באַרען־בוים?“...

און בעני ווערט אַנשלאָפען, שלאָפט געשמאַק און חראָפּעט מיט סכנת-נפשות.

קאַפּיטעל איין און צוואַנציג

געפּאַקט אַ גנב

אַז גאָט אַליין שלאָפט נאָך, איז שוין בעני ראַפּאַלאָוויטש אויף די פיס.

בעני איז זיך נוהג אין דערפריה, אַז ער שטעהט אויף, נעמט ער אויף זיך אַ חאַלאַט און אַ פּאָר שווערע שטעק-שיך אויף צוויעקעס און געהט אַרויס אַ ביסעל אין הויף צו דער „חודאָבע” און חאַפּט אַ קוק, צי ס'איז אַלסדינג אויף אַנ'אָרט. בעני האָט פיינט, אַז „מע קנייטשט איהם די יאַרמעלקע” און מע „פייפט איהם אויף די פּאָסטאָ-ראָמקעס”. אויף זיין לשון זאָל דאָס הייסען, אַז ער האָט פיינט, אַז ס'איז ניט אַקוראַט און אַז מע פאָלגט איהם ניט. דאָס געהילץ דאַרף ליגען אויסגעצעהלט. דער הויף — אויסגעקעהרט. דאָס מיסט — צונויפגע-שאַרט. און אַפילו די בהמות דאַרפען זיין יעדע אויף איהר אָרט.

— גראָבע קצב'טע! דו ביזט שוין ווידער ביי דער מורע רביצין צו גאַסט? אַ גוט יום-טוב אַייך ביידען!

אַזוי טענה'ט זיך אויס בעני מיט די בהמות, פון וועלכע איינע איז טאַקי אַ גראָבע, אַ בייכיגע, אַ פערשייטע קוה, און די אַנדערע איז אַ שטילינקע, אַ גלאַטינקע, מיט אַיין אומשולדיג פרום פנים, ווי ביי אַ רביצין. און ער חאַפּט אַ שטעקען און איז זיי מכבד ביידען, נאָר מעהר קלעפּ בעקומט די קצב'טע, און בעני גיט איהר צו פער-שטעהן מיט אַ שכל פאַרוואָס:

— מע האָט דיר אַוועקגעשטעלט אַ שיסעל? — רייב! וואָס קריכסט דו צו אַ פרעמדער בעל-הבית'טע אין טעפּעל אַריין?...

פון די בהמות געהט ער זיך דורך צו די פערד און שמועסט זיך אויס מיט זיי אויך בלשון סגי-נהור:

— הער נאָר, דו, חכם פון דער מה-נשתנה! אַז דו וועסט זיך

מיר זאָטשעפּען מיט די בחורים, וועל איך דיר דערצעהלען, וואָס רש״י מאַכט אויפ׳ן פסוק יבבה!...

און די פערד הויבען ניט אָן צו פערשטעהן דעם בעל-הבית׳ס לשון (פערדישע קעפּ!), דרעהען זיי אויס צו איהם זייערע חנ׳עוודיגע מאָרדעס און קוקען אויף איהם היטרע-תמ׳עוואַטע, ווי איינער רעדט:

— וואָס זאָגט איהר עפּיס האָבער?...

דער בעל-הבית דערלאַנגט איינעם מיט׳ן עלענבויגען אין זיין אַריין, דעם אַנדערן אַ קיצעל איבערן האַלז, דעם דריטען אַ גלעט איבער דער גריווע און לאָזט זיך געהן צו די אַרבייטער, זיך אויס-שילטען אַ ביסעל אויף מאָלדאַוואַניש: „אַלאַ דראַקאָ!״ — פּלוצים טראָגט אָן דער גוטער יאָהר די אַלטע, וואָס שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ „ניין-ניין״. זי ווינקט צו איהם מיט׳ן שאַרפען אויג: „אָט איז ער, דער תכשיט, מיט פולע קעשענעס״ — און ווערט פערשוואונדען.

בעני דערמאַנט זיך, וואָס מע האָט איהם דערצעהלט אויף זיין זוהן, און עס טוט איהם אַ טיאָכקע דאָס האַרץ. ער וואָלט אַ בעלן געווען, אַז ס׳זאָל זיין אַ ליגען די גאַנצע „חאַלעבורדע״. אַ מינוט ווילט זיך איהם גלאַט אַ מאַך טון מיט דער האַנד אויף דער גאַנצער מעשה: „וייס איך וואָס? פּוסטע ווערטער, ווייבערשע מאַניפאָרגעס, באַבסקע פּליאָטקעס!״... נאָר דערזעהען דעם זוהנדעל געהן מיט גיכע טריט צו דער סטאַדאָלע צו, צינדט זיך שוין אָן אין דעם פאָטערס האַרץ אַ פייער אויפ׳ן זוהן — וואָס האָט ער צו געהן, אַזאַ יונגער פּידסווינ יק, אַזוי פריה צו די קאָמעדיאַנטען? און ער טוט איהם אַ רוף מיט זיין שטאַר-קער דונערדיגער שטימע צו זיך.

לייבעל, וואָס איז געגאַנגען פערטראַכט אין זיינע אייגענע גע-שעפטען, דערהערט דעם טאַטענס קול, בלייבט ער שטעהן אין אַ פער-לעגענהייט, צי זאָל ער געהן, צי ניין? נאָר אַז דער טאַטע רופט, געהט מען.

— וואוהין איז אַזוי פריה? — פרעגט איהם דער פאָטער.

לייבעל האָט זיך ניט געריכט אויף אַזאַ בעגעגעניש, פרעגט ער איבער ביים פאָטער:

— פריה?

— וואָס-זשע? שפּעט איז איצט? וואוהין געהסט דו דאָס, אַ שטיי-גער?

— וואוהין זאָל איך געהן?

— איך ווייס, וואו דו זאָלסט געהן? אָט דאָס טאַקי וויל איך וויסען ביי דיר.

לייבעל האָט געבעך קיין צייט ניט געהאַט אַפילו צוטראַכטען עפּיס אַזאַ מין אָרט, וואָס זאָל זיך קאָנען לייגען אויפ׳ן מח. שטעהט ער און קוקט, ווי אַ זינדיגער מענש, דעם פאָטער אין די אויגען אַריין.

— וואָס „זירקעסט" דו אויף מיר מיט די „גלאָזעניאַטעס"? האָסט מיך ניט דערקענט? צי וואָס? געדאַוועגט האָסט דו שוין? צי נאָך ניט?

— יאָ... ניין... מיין איך, יאָ.

לייבעל האָט זיך פערפּלאָנטערט, און דער פאָטער ווערט אַלע מאָל מעהר אין כעס:

— געדאַווענט, צי ניט געדאַווענט? לאָמיך שוין וויסען, וואו האַלט איך מיט דיר?

לייבלען בעשלאָגט אַ קאַלטער שווייס:

— יאָ, נאָך ניט. דאָס הייסט, איך האָב נאָך ניט געדאַווענט. דאָס האָב איך טאַקי געוואָלט געהן, דאָס געה איך טאַקי אין שוהל אַריי דאַווענען.

דעם פאָטער ווערט אַ ביסעל גרינגער אויף דער נשמה; ער וואָלט אַ בעלן געווען, ס׳זאָל זיין איין אמת. זעהט ער אָבער נאָכ׳ן זוהגס אויגען, אַז ס׳איז אַליגען, אַליגען! און עס קאָכט איהם אויפ׳ן זוהן. דאָס בעסטע פון אַלע קינדער!... ער געהט צו נאָך נעהנטער צו איהם, קוקט, ווי ער האַלט זיך ביי ביידע קעשענעס. איז, אַפנים, טאַקי איין אמת, וואָס די אַלטע דערצעהלט, אַז ער טראָגט איבער די גאַנצע שטוב אַהין?... און דער פאָטער טוט איהם אַ זאָג:

— אַנו, וויין באָר, וואָס טעלעבענדעט זיך דאָרט ביי דיר? עפּיס ביזט דו מיר זעהר אָנגעדראָלען?...

אויף אַזאַ שלאַק האָט זיך לייבעל בשום אופן ואופן נישט געריכט. ער בלייבט שטעהן צוגעשרויפט צום אָרט און קאָן ניט ריהרען מיט קיין אבר.

— ווילסט דו ניט בעווייזען? וועל איך אַליין מוזען אַריינפאָהרען צו דיר מיט מיינע צעהן פינגער גלייך אין די טאָרבעס אַריין. — אַזוי זאָגט דער פאָטער און פאָהרט איהם אַריין מיט די הענד טאַקי גלייך אין די קעשענעס, און נעמט איהם בעזוכען, און טרייסעלט אויס ביי איהם אַ גאַנצען אוצר פון אַלע גוטע זאַכען: פרישע פוטערגעבעקסלעך, שטיקלעך קוילעטש, טיי און צוקער, און פאַפּיראָסען אַ גוזמא, און אַ האַלבען פּוּפּיק פון אַ געבראָטענע גאַנז אויך בתוכם.

קאַפּיטעל צוויי און צוואַנציג

אַ מיאוסער פּסק

זאָגען אויף בעני ראַפּאַלאָוויטשען, אַז ער איז אַ שטרענגער פאָטער — קאָן מען נישט. בעני מישט זיך איבערהויפּט ווינציג וואָס צו זיינע קינדער. די שטוב פיהרט דאָס ווייב, ביילקע. ער, בעני, ווייסט נאָר איין זאַך: „מע דאַרף שיטען האָבער". אויף זיין לשון הייסט עס, אַז מע דאַרף געבען אויף דער הוצאה. און בעני גיט וויפיעל מע דאַרף. ער דינגט זיך ניט, פרעגט קיינמאָל נישט, אויף וואָס — ס'איז ניט זיין עסק. אויך די קינדער קאָנען זיך טון וואָס זיי ווילען, אָבבייסען איינס דאָס אַנדערע די נעז אפילו — איז ניט זיין עסק. סיידען עס מאַכט זיך אַמאָל, אַ קינד טוט אָב אַ זאַך, וואָס דער פאָטער מוז זיך שוין אַריינמישען, דעמאָלט איז הימעל עפען זיך: עס רוקט זיך אָן אַ חמאַרע אויף דער גאַנצער שטוב. עס דונערט און עס בליצט און עס האָגעלט. אַלע געהען אַרום אָהן קעפּ, בעהאַלטען זיך אין די ווינקעלעך — און מעהר פון אַלעמען קומט נעבאַך אָב בעניס ווייב, די קליינינשקע, די שוואַכינקע, די שטילינקע ביילקע.

בעני האָט זיך ניט בעגנינענט דערמיט אַליין, וואָס ער האָט אויפגעוואָרפען דעם געראָטענעם מיזיניק באַלד אויף דער הייסער מינוט צוויי פלאַמפּייעריגע פעטש אין יעדע בעקלעך, אַז פונקען זענען געפלויגען פון די אויגען. ער האָט איהם גענומען פאַר אַ האַנד, אַריינגעפיהרט איהם אין שטוב אַריין, צונויפגערופען די גאַנצע חאַליאַסטרע און געצוואונגען דעם שענעם תכשיט, ער זאָל דערצעהלען פאַר דער גאַנצער שטוב, וואָס ער האָט געטאָן און צוליעב וועמען ער איז געוואָרען אַ גנב... דאָס אַליין איז אָבער אויך געווען קאַרג. בעני האָט אַרויסגעגעבען אַ פּסק, מע דאַרף דעם בחור „אַריינצימבלען אין חד-גדיא אַריין"...

וויפיעל די שוואכע ביילקע נעבעך האט זיך ביי איהם ניט גע-בעטען, ער זאל בעסער איהר פלייש שניידען אויף שטיקלעך, איידער אנטון דעם קינד אזא בזיון; וויפיעל די גאנצע שטוב האט זיך ניט אנגענומען פאר לייבלען, געוואלט איהם פערענטפערן, אז ער האט דא גאר ניט געטאן אזא גרויסע עולה; וויפיעל לייבעל אליין האט ניט געבעטען, געשווארען, געקושט דעם פאטער די הענד, — עס האט נישט געהאלפען קיין זאך: האט בעני געזאגט „אריינצימבלען אין חד-גדיא" — איז פערפאלען! . . . .

קאַפּיטעל דריי און צוואַנציק

נאָך דער „עקזעקוציע"

אויפדערנאַכט, אַז בענין איז אָבגעגאַנגען דער כּעס און דאָס האַרץ איז איהם געוואָרען וויך (תּמיד אַזוי: אַ פֿאָטער, אַז ער שמייסט אָב אַ קינד, ווערט ביי איהם דאָס האַרץ ווייך), האָט ער אַרויסגעגעבען אַ בעפעהל דער חאַליאַסטרע, מע זאָל געהן אין טעאַטער אַריין. און האָטש ביי בעני ראַפאַלאָוויטשען אין שטוב איז נאָך דער „עזעקוציע", וואָס מע האָט אַזוי מיאוס בעשטראָפט לייבלען, קיינעם ניט געווען צום האַרצען געהן אין טעאַטער, נאָר אַז דער טאַטע זאָגט, מע זאָל געהן — געהט מען.

דאָס טעאַטער (די סטאַדאָלע הייסט עס) איז געווען געפּאַקט, ווי אַלעמאָל. די כּלי-זמר האָבען געשפּיעלט. די אַרטיסטען האָבען געזונגען. דאָס פּובליקום האָט געקנאַקט ניסלעך, גע'רעש'ט, זיך משמח געווען, ווי אַלעמאָל. נאָר איין לייבעל נעבעך איז בעזעסען ווי אַ פרעמדער, מיט אויסגעטריקענטע בלאַנזשענד-קוקענדיגע אויגען. דער קאָפּ איז איהם געווען שווער, ווי מיט בליי אָנגעגאָסען, און אין האַרצען האָט געברענט אַ גיהנם. קיינמאָל האָט זיך לייבעל ניט פאָרגעשטעלט אַזאַ בזיון, אַז אַ יונגעל ווי ער, שוין אַ בר-מצוה-בחור'ל, דער בעסטער תּלמיד אין חדר און דאָס ליעבסטע קינד אין דער היים, זאָל אַזוי מיאוס בעהאַנדעלט ווערען פון'ם פאָטער — און פאַר אַלעמען אין די אויגען!... אַזוי אומגעריכט איז דאָס אַלעס פאָרגעקומען, אַז ער האָט גאָר קיין צייט געהאַט אַפילו זיך אַרומצוקוקען. און ערשט דעמאָלט, ווען די זאַך איז שוין געווען אָבגעטאָן, האָט זיך ביי אונזער יונגען העלד אויפגעכאַפּט אַ מורא'דיגער פּראָטעסט, אַ גאַנצער שטורם. דאָס איז אָבער געווען אַ פּראָטעסט פון אַ שוואַכען ווערעמעל קעגען אַ שטאַרקען ריז, אַ פּראָטעסט, וואָס קאָן אַרויסבעווייזען זיך נאָר אין טרערען. און לייבעל האָט געוויינט, ביטער געוויינט און אַ סך געוויינט.

לייבעל האָט געוויינט ניט אַליין. איהם האָט מיטגעהאָלפען ווײ-

נען די מאַמע. ביילקע נעבעך האָט ניט געהאַט קיין ווערטער אויף צו טרייסטען איהר ליעבסטען זוהן דעם מיזיניק, האָט זי איהם נאָר גע-קושט, געגלעט און געשיוּנגען איהרע אייגענע טרערען, נישט אָבגע-טראָטען פון איהם דעם גאַנצען טאָג. אין הדר איז שוין יענעם טאָג לייבעל נישט געגאַנגען. ביים טיש איז ער אַפילו געזעסען, נאָר צום עסען זיך ניט צוגעריהרט. יענעם טאָג איז ביי ראַפאַלאָוויטשעס טיש געווען מאָדנע שטיל. אַלע האָבען געהאַלטען די אויגען אַראָב, יעדער צו זיך אין זיין טעלער אַריין. נאָר די איינע „אַלטע" האָט געקוקט אויף דער גאַנצער שטוב מיט איהר שאַרף אויג, ווי זי וואָלט וועלען זאָגען: „אויף הרעטשקע בעדאַרף מען זיי אַלעמען טרייבען איינציגווייז"...

— בונע דעמעניאַצע! (אַ גוט מאָרגען הייסט דאָס) — האָט זיך אָנגערופען בעני ראַפאַלאָוויטש צו דער גאַנצער האַליאַסטרע, דערזעהען, אַז כּמעט ער איינער ביים טיש עסט און טרינקט. — וואָס זענט איהר געבליבען שטעהן מיט די אָקסען אין דער בלאָטע? שמירט דעם וואָגען און פאָהרט ווייטער!

איצטיגס מאָל האָט אָבער בעניס סגי-נהור-שפּראַך נישט געהאַט דעם עפעקט, וואָס תמיד. שטיל האָט מען אָבגעגעסען, שטיל איז מען זיך צוגאַנגען פוּנ'ם טיש, איטליכער צו זיך אין זיין ווינקעלע. אַלע האָבען געפיהלט, וואָס דער קליינער לייבעל דאַרף אַצינד טראָגען ביי זיך אין האַרצען, און אַלע האָבען זיך געוואונדערט, אַז זיי האָבען דערזעהען, אַז לייבעל געהט מיט זיי אין טעאַטער.

אין תוך אַריין האָט אָבער קיינער ניט געוואוסט, וואָס ביי לייב-לען אין האַרצען טוט זיך. אין דער צייט, ווען אַלע האָבען געקוקט אויף דער סצענע, ווי מע שפּיעלט (און לייבעל אויך בתוכם), זענען אָבער זיינע מחשבות געווען ווייט פון דאַנען. דער יונגער גייסט האָט ניט געדוהט, דער יונגער קאָפּ האָט געאַרבייט און אויסגעאַרבייט אַ פּלאַן, ווי אַזוי מע רעכענט זיך אָב מיט אַ טאַטען פאַר דעם אונערהערטען בזיון, ווי אַזוי מען איז זיך נוקם פאַר די שמיץ. „נישקשה, די שמיץ וועלען זיך פערהיילען, — טראַכט זיך לייבעל, — אָבער דעם טאַטען וועט דאָס קאָסטען טייער"... אָ! ער ווייסט שוין וואָס צו טון!... ניט אומזיסט האָט ער זיך פערבונדען מיט אַזאַ מענשען, ווי האָצמאַך. נעכטען האָט ער געהאַט מיט איהם אַיין ערנסטען שמועס, האָט איהם האָצמאַך גע-זאָגט גאַנץ אָפען, ווי זיין שטייגער איז (האָצמאַך האָט פיינט רעדען פערשטעלט):

— שוטה בן פּיקהאָלץ! טו אַ טרויבער דעם טאַטענס קעשענעס, קריג אַרויס אַ רעכטע מטבע און זעץ דיך אויף מיט אונז, מיר פאָהרען שוין שבת-צו-נאַכטס פון דאַנען אַוועק, וועסט דו ווערען אַנ'אַקטיאָר, און נאָך וואָס פאַר אַנ'אַקטיאָר, — אַניט זאָל איך אַיינעמען אַ מיתה-משונה אָט דאָ וואו איך שטעה!...

דאָס, וואָס האָצמאַך האָט אַרויסגעזאָגט אַזוי הויך, האָט גע־טראַכט שטילערהייד ביי זיך אין האַרצען אונזער לייבעל. נאָר פונ'ם געדאַנק „אַ טרויבער טון דעם טאַטענס קעשענעס" הויבט ער אָן צו פּיבערן. „סטייטש, דאָס הייסט דאָך שוין פּשוט גנב'ענען! ווערען אַ גנב!"... אַזוי טראַכט זיך לייבעל. נו, און דאָס, וואָס ער טראָגט די גאַנצע צייט פאַר האָצמאַכען אָנבייסענס מיט מיטאָגס מיט פּאַפּיראָסען אויף צו רויכערן — איז דען ניט גע'גנב'עט?... „ניין, — פערענטפערט זיך אַליין לייבעל, — דאָס הייסט נישט גע'גנב'עט. יענער וויל עסען, טיילט ער זיך מיט איהם אויף דער האַלב. יענער וויל רויכערן, ברענגט ער איהם פּאַפּיראָסען, — וואָס קומט איהם דערפאַר?... אָבער געלד? גנב'ענען ביים טאַטען געלד?"... אַזוי טראַכט זיך לייבעל. נאָר זאָגען פאַר האָצמאַכען, אַז ער האָט מורא גנב'ענען — שעמט ער זיך. געפינט ער אַיין אַנדער תירוץ: וואָס וועט זאָגען דער טאַטע?

— דער טאַטע וועט דען שווייגען? — זאָגט לייבעל און די צייהן קלאַפּען איהם אין מויל.

— פון וואַנען וועט ער וויסען, בהמה? — מאַכט צו איהם האָצמאַך.

— ער וועט זיך חאַפּען, אַז איך בין ניטאָ, וועט ער מיר נאָכ־פאָהרען.

— וועט ער דיר אָנזאַלצען אויפ'ן עק! ווייסט דו, אַז מיר פאָה־רען אַזש קיין בוקאַרעשט, בהמה'לע? ווייסט דו, וואו בוקאַרעשט שפּאַרט אָן, גאַטס פערדעלע? צי דו ווייסט מעהר פון אַ טויטען?

— איך וויס, וואו בוקאַרעשט איז. אין רומעניע. איך ווייס אפילו, אַז ס'איז ניט ווייט פון דאַנען, — ענטפערט איהם לייבעל.

— היינט וואָס-זשע רעדסט דו, חכם עתיק? פאָהרסט דו נאָר אַריבער די גרעניץ, אַזוי האָט אויף דיר דיין טאַטע מעהר קיין שליטה ניט. ניט דער טאַטע, ניט די מאַמע, ניט קיינער. דו האָסט זיי אַלעמען אין דער ערד! דו געהסט דיר אַרום איבער בוקאַרעשט, די הענד אין די קעשענעס, און שטעלסט אַרויס אַ פייג דער גאַנצער

וועלט. ביזט אַ פריי פייגעלע. פערשטעהסט, וואָס מע רעדט צו דיר, צי ווער—וואָס?

לייבעל פערשטעהט זעהר גוט. פאַרוואָס זאָל ער ניט פערשטעהן? נאָר וויל האָצמאַך האָט איהם דערמאָנט די מאַמע, חאַפּט ער זיך אָן אינ'ם דאָזיגען געדאַנק:

— אָך די מאַמע?... מיין מאַמע? ווי אַזוי וועט זי דאָס איבערטראָגען?...

— נו, וויבאַלד אַזוי, טאָ געה זשע צו דער מאַמע דיינער, בעהאַלט זיך אונטער איהר פאַרטוך, ברעקעלע, און לאָז זי דיר געבען אַ לעקעכל...

לייבעל דרעהט זיך און זוכט תירוצים. ער וויל, ער געהט אויס, ער חלש'ט פאָהרען מיט די אַקטיאָרען. וואָס קאָן זיין בעסער דערפון?... נאָר ער קווענקעלט זיך, שלאָגט זיך נאָך מיט דער דעה...

דאָס איז אָבער אַלסדינג געווען פריהער, פאַר דער עקזעקוציע, פאַר דעם מיאוסען פסק. איצט, נאָך אַזעלכע בזיונות, וואָס דער טאַטע האָט איהם אָנגעטאָן, — פונ'ם וועהטאָג רעדט מען ניט, דער עיקר איז דער בזיון! דער בזיון! — איצט איז שוין אַנדערע ווערטער. איצט וועט שוין לייבעל זיך ניט אָבשטעלען פאַר קיין זאַך. עס אַרט איהם שוין אפילו ניט דער מאַמעס טרערען. לאָז זי וויינען. אויף איהר קוקענדיג, וועט די גאַנצע שטוב וויינען און קלאָגען. און אפילו דער טאַטע אַליין וועט אויך בעסער ווערען. נישקשה, די ערשטע צייט וועט ער זיך טאַקי שמיצען און וואַרפען, נאָכדעם וועט ער חרטה האָבען. אַי, חרטה האָבען! ער וועט זיך שלאָגען על-חטא! און אַז קיינער וועט ניט זעהען, וועט ער וויינען שטילערהייד און וועט איהם זוכען, און וועט איהם רופען: „וואו ביזט דו ערגיץ, לייבעלע, מיין טייערער, טייערער?"... ער וועט זיך ניט וועלען טרייסטען, אַזוי ווי יעקב אבינו, בעת מע האָט איהם געבראַכט דאָס פערבלוטיגטע העמדעל און געזאָגט, אַז יוסף זיין זוהן איז פערצוקט געוואָרען פון אַ חיה אין פעלד... אָדער אַזוי ווי דוד המלך, בעת מע האָט איהם אָנגעזאָגט די גוטע בשורה, אַז זיין געליעבטער זוהן אבשלום איז געשטאָרבען.

— געשטאָרבען?... שאַ! אפשר וואָלט גאָר געווען אַ פּלאַן אַוועקשטאַרבען?... שטאַרבען! שטאַרבען! מע דאַרף זיך אַוועקלייגען און שטאַרבען.

קאַפּיטעל פיער און צוואַנציג

לייבעל אויף זיין אייגענער לויה

דער פּלאַן פון שטאַרבען געפעלט אונזער יונגען העלד אין דער מינוט אַמבעסטען. ער שטעלט זיך פאָר אַפילו, אַז שוין. ער איז שוין געשטאָרבען. ווי אַזוי און פון וואָס איז ער געשטאָרבען — ווייסט ער אַליין ניט, אַבי געשטאָרבען. און אָט ליגט ער, בעני ראַפּאַלאָוויטשעס זוהנדעל, אַ טויטער, אַ קאַלטער, אויף דער הוילער ערד, איבערגע-דעקט מיט שוואַרצען. צוקאָפּענס ברענען ליכט. די גאַנצע שטוב שטעהט אַרום איהם און ברעכט די הענד און בעוויינט איהם. די מאַמע ליגט אַ פערחלש׳טע און דאָקטוירים מינטערן זי. אָט מינטערט מען זי אָב און אָט חלש׳ט זי ווידעראַמאָל... און דער טאַטע? אָ! דער טאַטע שלאָגט זיך מיטביידע הענד אין קאָפּ און שרייט: גוואַלד, יודען, דאָס האָט ער, ער, בעני ראַפּאַלאָוויטש אַליין, מיט זיינע הענד גע׳הרגעט אַ קינד, דאָס שענסטע, דאָס בעסטע, דאָס ליעבסטע קינד!... און אַפילו די בזָבע, די אַלטע-אַלטע באָבע, וואָס שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ, וויינט און טענה׳ט זיך אויס מיט׳ן רבונו-של-עולם, פאַרוואָס האָט ער בעסער זי ניט צוגענומען אויפ׳ן אָרט פון אָט דעם יונגען בוימעלע, אומשול-דיג שעפּעלע, וואָס על-פּי-יושר וואָלט ער, דאַכט זיך, בעדאַרפט ערשט לעבען און לעבען?!... אויך די אַם, וואָס ביי זיי אין שטוב, שלאָגט זיך קאָפּ אָן וואַנד פאַר געוויין... און גלאַט ווייבער, ווילד-פרעמדע גזָר, וואָס ער קען זיי ניט און ווייסט זיי ניט, שטעהען איבער איהם און גיכען, גיסען מיט טרערען.

נאָר אָט הויבט זיך אָן די לויה. אַ שענע, אַ רייכע לויה! גאַנץ האָלאָנעשטי האָט זיך צונויפגעקליבען אויף לייבעל ראַפּאַלאָוויטשעס לויה. און ס׳איז אַ געוויין, אַ יאָמער, אַ קלאָג ביז׳ן הימעל. איבערהויפּט די ווייבער. פון זייער יאָמערן מיט זייער קוויטשען קאָן מען טויב ווערען.

— שאַט, ווייבער, שטיל זאָל זיין! מאַכט אַ וואַרע! לאָזט דורך די שמשים!...

און עס שפּאַרען זיך דורך די שמשים מיט די כּלים מיט דער גאַנצער חברה-קדישא, און מע לייגט איהם אַרויף, לייבלען, אויף דער מטה, און מע טראָגט אַרויס דעם יונגען בר-מינן פון שטוב, און די מאַמע חלשט, און דער טאַטע שלאָגט זיך מיט די הענד אין קאָפּ, און די פּושקע קלינגט מיט'ן שוידערהאַפטען נוסח: צדקה תציל ממות! צדקה תציל ממות!...

שטיל, מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ, געהט נאָך דער עולם נאָך לייבעלס לויה, און לייבעל אַליין אויך. מערקווירדיג! עס זאָל דאָס איהם אפילו אָנהויבען אַרען. אדרבה, ער איז זיך מהיה, וואָס ער איז געשטאָרבען, און עס טוט איהם הנאה, וואָס ער האָט אַזאַ שענע לויה. אַלע בעקאַנטע זענען דאָ. אַלע. דער גאַנצער הדר, אַלע זיינע חברים, מיט'ן רבין, ישראלי דעם חזן, און לאה די חזנ'טע, און זייער טעכטערל רייזעל...

— רייזעל!... וואו איז רייזעל? וואָס איז די מעשה מיט רייזלען? פאַרוואָס איז זי היינט ניט געקומען? גראָד היינט!... אַלע פאַרנאַכט קומט זי צו זיי אַהיים און געהט מיט זיי אין טעאַטער. היינט ניט... פאַרוואָס איז דאָס? פאַרוואָס?...

אויס טויט, אויס לויה, אויס „צדקה תציל ממות" — רייזעל איז אַרויסגעקומען איהם אויפ'ן זינען און אַרויסגעיאָגט פון קאָפּ אַלע אַנדערע מחשבות און געדאַנקען.

קאַפּיטעל פינף און צוואַנציג

טרערען

נאָכ'ן וויזיט פונ'ם דירעקטאָר מיט זיין פליגעל-אַדיוטאַנט האָט לאה די חזנ'טע גאָר ניט געוואָלט זיך דערגרונטעווען צום תוך, וואָס דער דאָזיגער יוד מיט'ן הוילען קאָפּ און מיט די בריליאַנטען וויל און וואוהין ער שיסט. זי האָט איהם געבענשט נאָך זיין אַוועקגעהן, ער זאָל ברעכען דעם קאָפּ, און האָט זיך אַרויסגעזאָגט גאַנץ קלאָר און שאַרף:

— מעהר געהט נישט איהר טאָכטער אין יודישען טעאַטער, עס זאָל זיך אַפילו איבערקעהרען די וועלט, סיידען זי, לאה, וועט ניט לעבען אויף דער וועלט!...

— וואָס איז דער שכל? — האָט דער חזן עפּיס ווי ניט-ווילענדיג זיך אַרויסגעחאַפּט מיט אַ וואָרט. האָט איהם די חזנ'טע אָבגעשניטען:

— דעם שכל ווילסט דו וויסען? דער שכל איז אַ פּראָסטער שכל. אַ מענש בעדאַרף האָבען אַ זיבעטע קלעפּקע און בעדאַרף פערשטעהן, וואו יאָ און וואו ניין. אַמאָל בעדאַרף זיין יאָ און אַמאָל ניין — האָסט דו געזעהען אַ ביסעל!

וואָס, אייגענטליך, דאָ איז פאָרגעקומען — האָט רייזעל ניט רעכט פערשטאַנען. נאָר אַרויסגעזעהען האָט זי פון דער מאַמעס רייד, אַז אַנ'עק — מיט'ן טעאַטער מעג זי זיך שוין אָבגעזעגענען. זי קען שוין איהר מאַמע גוט. ביי לאה'ן אַ וואָרט איז אַ וואָרט. עס איז נאָר שווער, ביז מע ברענגט זי דערצו. נאָר קוים האָט זי דאָס וואָרט געגעבען, און נאָך צוגעשוואָרען אויך, מעגען שוין דעמאָלט קומען כל מלכי מזרח ומערב — איז פערפאַלען! אַלסדינג אויף דער וועלט קאָן מען ביי איהר מאַמע פועל'ן, נאָר ניט ברעכען דאָס וואָרט... און רייזלען איז מיט אַמאָל געוואָרען אויפ'ן האַרצען אַזוי וויסט, גלייך ווי די זון וואָלט פאַר איהר

פלוצים אין מיטען העלען טאָג פערגאַנגען און ס׳איז געוואָרען פינס-טער. עפיס האָט מען צוגענומען ביי איהר, מיט גוואַלד פון די הענד ארויסגעריסען, און עס האָט זי געשטיקט אויף צו וויינען. האָט זי זיך אָבער דעם גאַנצען טאָג געשטאַרקט, געמאַכט זיך אַ האַרץ: „וועט זי ניט געהן אין טעאַטער. וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז מע דאַרף זיין אַלע נאַכט אין טעאַטער?״... נאָר אַז ס׳איז געקומען אויפדער-נאַכט, דער חזן האָט צולאָזט דעם חדר, די חזנ׳טע האָט אָנגעצונדען דאָס רוהיגע לעמפעל און „גאָטס גאָס״ האָט זיך איינגעהילט אין אַ וואונ-קעלען שלייער, האָט זיך רייזעל קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען פאַר בענקעניש. עס האָט איהר גענאָגט די נשמה און געצויגען דאָס האַרץ אַהין, אין טעאַטער אַריין. און ניט אַזוי נאָך אין טעאַטער אַריין, ווי צו די ראַפּאַלאָוויטשעס, אין זייער רייכער, ליכטיגער, פריילינער שטוב, מיט די פריילינע, גוטע, ליעבע מענשען... און זי דערמאַנט זיך אין יענע זיסע ווערטער, וואָס לייבעל האָט איהר געזאָגט דעמאָלט, אַרויס-געהענדיג פון טעאַטער: „מאָרגען קומסט דו נאָך אַמאָל?״... און זי דערמאַנט זיך, ווי נאַכדעם, אין דערפריה, אַז לייבעל איז געקומען אין חדר אַריין, אַ פרישער, אַ געזונדער, אַ שענער, אַ ריינער, ווי אַלעמאָל, האָט זי איבערגעלייענט פון דערווייטען אין זיינע גוטע, שענע, מילדע אויגען די אייגענע ווערטער: „היינט קומסט דו נאָך אַ מאָל?״... האָט זי איהם געענטפערט פון דערווייטען אויך מיט אַ קוק: „אַוודאי קום איך היינט נאָך אַ מאָל — אַ שאלה אַ ביסעל?״ — און אַראָבגעלאָזט די אויגען, די מאַמע זאָל ניט דערזעהען, אַז זי קוקט אַהין, צום טאַטענס תלמידים. די מאַמע האָט פיינט, אַז מע קוקט אַהין, וואו יונגלעך לערנען... אַך, מאַמע! זי מיינט טאַקי אַנ׳אמת, אַז רייזלען אינטערע-סירען די יונגלעך... עס הויבט זיך גאָר ניט אָן!... נאָר צווישען די יונגלעך איז דאָ איינער, דעם נגידס יונגעל — לייבעל הייסט ער — אוי, איז דאָס אַ יונגעל!... ניט ווייל ער איז דעם נגידס אַ יונגעל, נאָר ווייל ער איז גוט ווי אַ מלאך, אַ מלאך פון גאָט! אַך, וואָס ווייסט די מאַמע, וואָס דאָס איז פאַר אַ יונגעל, וואָס דאָס איז ביי איהם פאַר אַ שטוב, וואָס פאַר מענשען דאָס זענען!?...

אַזוי פלעגט דעמאָלט רייזעל טראַכטען ביי זיך אין האַרצען און אַרויסקוקען, דער טאָג זאָל שוין אַוועקגעהן, און עס זאָל שוין קומען די נאַכט, דער טאַטע זאָל צולאָזען דעם חדר, וועט זי אָנטון איהר איינציג שבת׳דיג קליידעלע, אַרויפוואַרפען אויף זיך דאָס רויטע שאַלעכעל,

געמען דאָס סיצענע זאַנטיקעל מיט די קוטעסלעך, וואָס די מאַמע האָט איהר געקויפט, און (ווען זי זאָל נאָך האָבען נייע גאַנצע שיך!) געהן אַהין, אין יענער גרויסער, רייכער, ליכטיגער, פריילילכער שטוב, צווישען יענע גוטע, ליעבע, פריילעכע מענשען, און מיט זיי אינאיינעם אויף אַ גאַנצע נאַכט אין טעאַטער — אין גן-עדן אַריין. און פלוצים גאָר — נאָט אייך אַיין איבערקעהרעניש! דער גוטער יאָהר האָט זיי געבראַכט צו טראָגען און דער גוטער יאָהר האָט זי געשטויסען, זי זאָל זיך שטעלען אינגען פּאָר פרעמדע מענשען און דורך דעם אַרויסגעטריבען ווערען פון איהר גן-עדן!...

און רייזעל פאַלט צו מיט'ן פּנים צום בעט און הויבט אָן צו וויינען. לאַנג און געשמאַק וויינט רייזעל אויף איהרע יאָהר און טעג, אויף איהר וויסטען מזל און אויפ'ן גרויסען, גרויסען אומגליק, וואָס איהר איז געשעהען. און וויינענדיג, הערט זי, ווי פון יענער זייט פאָרהאַנג שעפּטשעט זיך דער טאַטע מיט דער מאַמע, קריעגען זיך שטילערהייד. אפּנים, איבער איהר... זי הערט דער מאַמעס קול: „אַז מע זאָגט ניין — איז ניין, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל!"... און רייזעל הויבט אָן וויינען נאָך שטאַרקער. געהט צו צו איהר בעטעל, אונטערן פאָרהאַנג, דער טאַטע, ישראלי דער חזן, מיט שטילע טריט, בויגט זיך אָן איבער איהר, גלעט איהר די האָר, רעדט צו איהר שטיל, לאה זאָל ניט הערען, רופט זי אָן מיט אַלע זיסע נעמען: „רייזעל און רייזעלע און רייזעניו", בעט זי, אַז זי זאָל אויפהערען וויינען, און זאָגט איהר צו אַלע גוטע זאַכען: די מאַמע וועט איהר מאָרגען אָננעמען סיך אויף אַ קליידעל, ווערלענס אויף אַ קאָפּטעל, מע וועט איהר קויפען שיך... נייע שיך... רייזעל וויינט נאָך שטאַרקער, אַזוי לאַנג, ביז לאה, וואָס האָט געהערט אַלסדינג, כאַפּט זיך ביים קאָפּ און הויבט אָן צו שרייען: „אָט הענגט זי זיך! צו שטעכט זי זיך!"... בעט זיך ביי איהר ישראלי דער חזן, ס'זאָל זיין שטיל, מע וועט זיך צונויפלויפען!... דערהערט מען ביי די שכנים, אַז ביי דער חזנ'טע איז אַ געשריי, לויפען זיך טאַקי צונויף עטליכע שכנה'טעס און עס ווערט אויף אַ מינוט אַ האַרמידער: „גאָט איז מיט אייך, לאה'ניו, וואָס איז?" — „גאָרנישט, גאָרנישט". — „ווער האָט דאָס ביי אייך אַזוי געשריגען? חלילה! ס'האָט זיך אייך אויסגעוויזען. דאָס האָבען מיר אַזוי געלאַכט". — „געלאַכט? אַ שיינער געלעכטער!" — „געפעלט אייך ניט? וואָס-זשע זענט איהר געקומען?" — „פאַר גוטפריינדשאַפט, לאה'ניו, פאַר גוטפריינדשאַפט. מיר

האָבען דערהערט, מע שרייט, האָבען מיר געמיינט, מע קוילעט זיך ביי אייך״. — „מע קוילעט זיך ביי מיר? לאָזען שוין מיינע שונאים געקוילעט ווערען פון גאָט!״... עס הערט זיך אַ קלאַפּ פון דער טיר אַזוי שטאַרק, אַז די פענסטער ציטערן. „מיט׳ן קאָפּ אין וואַנט,״ — זאָגט זיי נאָך לאה מיט אַ לאַנגער תּפלה און לאָזט אויס: „גוטע פריינד, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל!״

דאָס אַלסדינג הערט רייזעל, ליגענדיג ביי זיך אויפ׳ן בעטעל, הינטערן פאָרהאַנג, און וויינט שטילערהייד אויף איהרע יאָהר און טעג, אויף איהר פינסטערען מזל, וואָס זי איז געבוירען געוואָרען ביי אָרעמע עלטערן, וואָס קאָנען איהר אַפילו קיין פאָר שיך ניט קויפען, און דאַרף פערברענגען דאָ איהר וועלט אין דער פינסטער ביי אַ לעמפּעל, וואָס טשאַדעט, און הערען די זידלערייען פון דער מאַמע מיט די שכנה׳טעס, וואָס קריעגען זיך אַלע טאָג און בעטען זיך איבער, און מאָרגען וועט מען מסתּמא ווידעראַמאָל צוקריעגען זיך און איבערבעטען— און אַזוי אַלע טאָג... און דאָרטען? אָ! דאָרט איז ליכטיג. דאָרט איז פריילין. דאָרט לאַכט מען. דאָרט לעבט מען. אַי, לעבט מען!...איצט איז מען אין טעאַטער. וואו האַלט מען? סאַמע אין מיטען. און אפשר שוין ביים סוף. אָט באַלד לאָזט זיך אַראָב מסתּמא דער פאָרהאַנג און דער עולם פּאַטשט בראַוואָ און שרייט: „האָצמאַך! האָצמאַך! אַ חסידעל! האָצמאַך!״... דער עולם שרייט אַזוי לאַנג, ביז עס בעוויזט זיך האָצמאַך, איין אויסגעמוטשעטער, אַ פערשוויצטער, איין אָנגעשמירטער מיט קרייד, און טאַנצט דעם דריטען מאָל אַ „חסידעל״. די כּלי-זמר שפּיעלען, דער עולם פּלעסקעט צו און האָצמאַך זינגט:

„יאַך בין מיר אַ חסידעל,
אַ לוסטיגע בריאה...״

מיט׳ן דאָזיגען פריילינען ליעדעל ווערט רייזעל אַנשלאָפען.

קאַפּיטעל זעקס און צוואַנציג

אַ שׂרפה אויף „גאַסס גאַס"

עס איז געווען שוין ווייט נאָך האַלבע נאַכט, אַז עס האָט זיך געלאָזט הערען פון אַלעביידע קלויסטערס:

בום! בום! בום! ...

בום! בום! בום! ...

אין האָלענעשטי, אַז מע דערהערט דריי מאָל „בום", איז דאָס אַ סימן, אַז ס'איז אַ שׂרפה. און וויבאַלד אַ שׂרפה אין האָלענעשטי, אַזוי לויפט זיך צונויף די גאַנצע שטאָדט. מע העלפט אַרויסטראָגען זיך. מע ראַטעוועט די נפשות. און דוקא אַליין. וואָרום קיין פייערלעשערס איז אין האָלענעשטי ניט פאַרהאַן. עס ווערט דעריבער אַזאַ אָנגעלויף מיט אַזאַ געדרענג, אַז כמעט צוליעב דעם אַליין איז אין האָלענעשטי כדאי צו זיין אויף אַ שׂרפה. מע זעהט זיך מיט אַ וועלט. מע הערט נייעס. ס'איז בריילין

ביי ישׂראלי דעם חזן אין שטוב האָט פריהער פון אַלעמען דער-הערט דאָס קלינגען די חזנ'טע לאה. דער טאַכטערס טרערען האָבען איהר נישט געלאָזט אַנשלאָפען ווערען. און חאָטש רייזעל אַליין איז שוין לאַנג געשלאָפען מיט יענעם זיסען שלאָף, וואָס נאָר אומשולדיגע קינדער ווייסען פון איהם, האָט לאה דאָך נישט געקאָנט צומאַכען מיט קיין אויג. זי האָט חרטה געהאַט, אַזוי ווי הינט עסען זי, למאי האָט זי בעדאַרפט געבען דאָס וואָרט און שווערען זיך?!... פינסטערע מחשבות און שוואַרצע געדאַנקען זענען צו איהר, ווי איינגעגעסענע פליגען, געקראָכען און האָבען זי געוואָרפען אין היץ און אין קעלט. אַלע מאָל, וואָס זי האָט צוגעמאַכט איין אויג, האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אַז אָט-אָט שפּרינגט רייזעל אַרויס דורכ'ן פענסטער און לויפט צום טייך — שונאי ציון — זיך טרינקען... און די אָרעמע מוטער נעבעך זעצט

זיך אויף, הערט זיך אײַן אין דער שטילער פינסטערניש פון דער נאַכט: „דאָס קינד שלאָפט"... — שפּייט זי אויס דריי מאָל, לייגט זיך אַוועק צוריק און קרעכצענדיג מוטשעט זי זיך, טאָמער וועט זי פּאָרט אַנשלאָפען ווערען. פּלוצים דערהערט זי דריי מאָל „בום", און נאָך אַ מאָל דריי מאָל „בום", חאַפּט זי אַ קוק אין פענסטער און דערזעהט אַ שטיק רויטען הימעל, שפּרינגט זי אַראָב פון בעט, וועקט זי פּאַוואָלינקע דעם מאַן, ער זאָל זיך ניט דערשרעקען:

— ישראלי! ישראלי! שטעה אויף, גאָט איז מיט דיר, ס'איז גאָרניט. סע נעצט.

— סע נעצט? וואו נעצט?

ישראלי חאַפּט זיך אויף אַ דערשראָקענער. לאה בערוהיגט איהם:

— שרעק דיך ניט, ס'איז טאַקי אויף אונזער גאַס, אויף „גאָטס גאַס", נאָר ט'איז ווייט, ווייט פון דאַנען. איך האָב מורא, אויב ס'איז ניט די דריטע דירה פון בנציון דעם שוחט, — זאָגט לאה און קוקט אין פענסטער. — אוי, אַ דונער האָט מיך דערשלאָגען! קום נאָר אַהער, ישראלי, וואָס זאָגסט דו? די דריטע דירה פון בנציונ'ען, ניט חייט פון שוהל. איאָ?

ישראלי קוקט זיך אײַן דורכ'ן פענסטער:

די דריטע דירה, זאָגסט דו? איך האָב מורא, אויב ניט די צווייטע.

— פ... ינסטערט בין איך געוואָרען! ישראלי, גיכער, טו דיך אָן. פערפאַלען די שוהל חלילה! וואָס וועלען מיר טון?... גיכער, ישראלי, גיכער. נאָר נעם אויף זיך מיין פּאַטשיילע, זאָלסט ניט פערקיהלען דעם האַלז. גיכער, גיכער!

אומזיסט יאָגט איהם לאה אַזוי האַלז אין נאַקען. ישראלי איז שוין אַליין באַלד פאַרטיג. ישראלי האָט שוין אָבגעגאָסען נעגעלוואַסער, געוואַפט אויף זיך די קאַפּאָטע (פון לאה'ס פּאַטשיילע האָט ער זיך אָבגעזאָגט, ס'איז וואַרעם אין דרויסען) און ער לויפט פייל אויס'ן בויגען ראַטעווען בנציון דעם שוחט, ראַטעווען די שוהל.

אויף ראַטעווען ביי אַ שרפה איז ישראלי דער חזן איינער פון די ערשטע אין האָלענעשטי. אַבי ער האָט נאָר פון עמיצען הילף, איין עמער וואַסער, אַ לייטער, אַ האַק, אַ שטריק, אָדער וואָס ניט איז, שפּרינגט ער אין פייער אַריין, ממש מיט מסירת נפש. אַזוי איז ישראלי דוקא איין איידעלע זאַך, אַ רוחניות, אַ פליג. נאָר קומט צו אַ שרפה,

ווערט ער אַ גבר, אַ העלד, אַ גבור שבגבורים. אויסשלאָגען צעהן שויבען און צובלוטיגען זיך די הענד — איז ביי איהם בלאָטע. אַרויפקלעטערן אויפ׳ן דאַך אויף דערהרג׳עט צו ווערען — איז ביי איהם אַ גאָרנישט. לאה ווייסט דאָס. לאָזט זי איהם נישט אַליין. געהט זי איהם נאָך. ובפרט איצט, אַז ס׳איז אַזוי נאָהענט צו דער שוהל!... „וואָס-זשע טוט מען אָבער מיט׳ן קינד?“ — זאָגט לאה צו זיך אַליין, געהט צו צו רייזלען, קוקט זיך איין, ווי זי ליגט צעוואָרפען, און הערט זיך איין, ווי געשמאַק זי שלאָפט, דעקט זי זי איבער מיט דער קאָלדרע, זאָגט שטילערהייד: „אַנשלאָפען געוואָרען נעבעך אין אָנטון, מיר זאָל זיין פאַר איהרע ביינער“... — און לאָזט זיך געהן צו דער שרפה נישט מעהר אַז אַ קוק טון, איין קוק, אַ האַלבען קוק — און באַלד צוריק.

באַלד צוריק? — עס רעדט זיך נאָר אַזוי. ווי קאָן מען אַוועקגעהן פון אַ שרפה, אַז דאָס פייער קנאַקט און וואַרפט פון איין דאַך איבערן אַנדערן? אמת, צו בנציון דעם שוחט׳ס דירה איז נאָך גענוג ווייט, און צו דער שוהל אַודאי. ברענען ברענט דערווייל אשר דער בעקער (וואו איז אשר און וואו איז די שוהל!). נו, אם-כן? אשר דער בעקער איז קיין יוד ניט? אמת, אשר איז אַליין שולדיג. מע האָט איהם געזאָגט וויפיעל מאָל, ער זאָל זיין געהיט מיט די לעזשניס און זאָל טרייסלען אַ ביסעל אָפטער דעם קוימען, וואָרום ס׳וועט אַמאָל זיין דורך איהם אַן אומגליק. וואָס הערט אַ בעקער? האָט ער זיך דערשפיעלט! תאַפּט דער גוטער יאָהר דעם בעקער, זיין דירה איז שוין פערפאַלען, זי ברענט פון אַלע זייטען, ברענט ווי אַ ליכט. וואָס טוט מען אָבער מיט די שכנים? אַרום און אַרום יודישע הייזער, מיט שטרוי און מיט שינדלען, און צונויפגערוקט אינאיינעם. איין ווינטעלע אַ קליינס — אַהאַ, פאַרטיג די גאַנצע גאַס, „גאָטס גאַס“.

און דער עולם האָט זיך אַ נעם געטאָן צו די הייזער, וואָס אַרום אשר דעם בעקער. געלאָפען נאָך עמערס, געבראַכט העק, געטראָגען שטריק, געשלעפּט לייטערס. און ישראלי דער חזן איז אַרויף צו משה-בער דעם קצב אויפ׳ן דאַך, און פון דאָרטען געקאָמאַנדעוועט, ווי אַ געניטער בראַנדמאַיאָר, מע זאָל איהם געבען הילף, וואָרום אָט נעמט זיך אָן דעם קצב׳ס דירה, און נאָכ׳ן קצב געהט רב שמואל דער רב, און נאָך רב שמואל דעם רב געהט נח דער דיין, און נאָך נח דעם דיין געהט בנציון דער שוחט, און נאָך בנציון דעם שוחט געהט די שוהל — ניט אומזיסט הייסט די דאָזיגע גאַס „גאָטס גאַס“...

צו גרויס איז אָבער געווען דער צונויפלויף מיט'ן געשריי מיט'ן געפילדער, מע זאָל האָרכען ישראלי דעם חזנ'ס קול פון משה-בער דעם קצב'ס דאַך אַראָב.

— וועה איז מיר! —האָט געשריגען צו איהם די חזנ'טע לאה פון דערווייטען און געמאַכט צו איהם מיט די הענד. — וואָס טוסט דו, גזלן? דו וועסט זיך חלילה אָבקוילען דעם האַלז אָהן אַ מעסער, עס געהט צו ימים נוראים!...

און ישראלי דער חזן — אַזוי ווי ער האָט געטראָפען. מע האָט נאָך ניט צייט געהאַט דאָס גאַנצע ביסעל, אָרעמקייט אַרויסצוטראָגען פונ'ם קצב'ס שכנים, האָט דאָס פייער זיך שוין געגעבען אַ וואָרף אַרי-בער פון אשר דעם בעקערס שטוב גלייך אויף משה-בער דעם קצב'ס דירה, און ס'איז געוואָרען אַ גוואַלד צווישען עולם:

— דער חזן! דער חזן!...

קאַפּיטעל זיבען און צוואַנציג

שלום-מאיר רעדט פערשטעלט

וואָס האָט מען, אַ שטייגער, געהאַט צום חזנ'ס טאָכטער, צו רייז-לען? גענומען אַ מיידעל און אַוועקגעלייגט זי ביי בעני ראַפאַלאָוויטשען אין הויף, אויף די קלעצער. און ווייבער דרעהען זיך אום הין און הער, אָהן אַ שיעור ווייבער. די ווייבער געהען צו אַלעמאָל צום האָלץ, וואו רייזעל ליגט אַ געבונדענע, בויגען זיך אָן, קוקען זיך איין און פרעגען איינע ביי ד'ער אַנדערער: „עס ברענט?"... — „עס ברענט, עס ברענט"...

וואָס זאָל דאָס בעדייטען? שוין זשע קלויבט מען זיך זי צו פערברענען? פאַרוואָס?... זי וויל אויפשטעהן, קאָן זי ניט. זי איז גע-בונדען הענד און פיס. זי הערט, ווי עס קנאַקט אונטער איהר דאָס האָלץ. אין די אויגען שלאָגט אַ רויטע ליכטיגקייט. נעמט זי זיך אָן מיט אַלע כּחות, צורייסט די שטריק און... זי האַפּט זיך אויף — זי איז ביי זיך, אינ'ם גאַנצען אָנטון, אויפ'ן בעטעל. זי הערט זיך איין — אַ לויפעריי מיט אַ גערעדעריי: „עס ברענט... עס ברענט"... זי האַפּט אַ קוק אין פענסטער — די גאַנצע גאַס איז בעגאָסען מיט רויטען. דער הימעל איז בעלייכט מיט אַ העליש פייער, און עס לויפען מענשען. רייזעל רופט די מאַמע, רופט דעם טאַטען — ניטאָ קיינער. וואָס הייסט דאָס?... נאָך אַ מינוט — און רייזעל איז שוין אין דרויסען.

אַ פער'כּשופטע בלייבט שטעהן רייזעל ביי דער טיר. מיט אַ נאָ-קעט הענטעל פערשטעלט זי די האַלב-פערשלאָפענע אויגען. דאָס רוי-טע שאַלעכל האָט זיך אַראָבגעגליטשט פון די נישט-פערפלאָכטענע האָר אַראָב, אַראָב. פון אונטערן ווייסען קליידעלע קוקען אַרויס אַ פּאָר אויסגעטראָטענע שיכלעך. פון אויבען ביז אַראָב ווערט זי בעגאָסען מיט דעם ליכט פונ'ם העליש-רויטען הימעל, און דאָס מיידעל הויבט אָן

שיינען מיט אַ נייע פייערדיגע שענקייט... נאָר ווער וועט זיך אונ-טערנעמען, ווער וועט זיך וואגען אראָבהאַפּען אָט דאָס זעלטענע גע-מילד, אָט דאָס שווארצע פייערשיינענדיגע מיידעל מיט די צוואָרפענע שענע האָר, מיט די שווארצחנ׳עוודיגע בעקלעך איהרע, וואָס האָ-בען זיך בעפאַרבט פונ׳ם העליש-רויטען הימעל, און מיט די שווארצע גליהענדע ציגיינערישע האַלב-פערשלאָפענע אויגלעך, וואָס האָבען זיך איהר אָנגעצונדען און לייכטען אַרויס פון איהר שען, טונקעל, מיט פייער בעגאָסען פנים, ווי צוויי שטערען פונ׳ם טונקעלען נאַכט-הימעל? און וואו נעמט מען פאַרבען אויף אָבצומאָלען „גאָטס גאַס" אין דער דאָזיגער וואַרעמער שטילער זומער-נאַכט, איבערגעצויגען מיט אַ העליש רויטען הימעל, וואָס בעלייכט די שטאָדט מיט די הייזלעך מיט די פנימ׳ער פון די מענשען, וואָס לויפען און קלויבען זיך צונויף אינאיי-נעם, שרייען און פילדערן, מאַכען מיט הענד, זעהען אויס פון דער ווייטען, ווי טאַנצענדע שדים?...

— אַ גוטען אָוועגד, קעצעלע! איינע אַליין גאָר? אַ מכה דער מאַמע! אַוועק צו דער שרפה מן הסתם? די גאַנצע שטאָדט איז דאָר-טען. דערהערט אַ שרפה אויף „גאָטס גאַס", האָב איך מיר באַלד גע-זאָגט, מע דאַרף געהן אַ קוק טון, וואָס הערט זיך עפּיס ביים חזן? גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און הצלחה!

נאָכ׳ן לשון איז ניט שווער צו דערקענען, אַז דאָס איז אַלבערט שטשופּאַקס רעכטע האַנד און פּליגעל-אַדיוטאַנט, אונזער גוטער בעקאַנטער שלום-מאיר מוראַוויטשיק.

איצטיגס מאָל האָט זיך רייזעל פאַר איהם דוקא נישט איבערגע-שראָקען. אדרבה, זי האָט זיך דערפרייט, וואָס זי האָט דערזעהן אַ בעקאַנטען מענשען: אפשר ווייסט ער, ווער עס ברענט?

שלום-מאיר קאָן איהר ניט זאָגען, ווער עס ברענט.

— זאָל מיך אַזוי וויסען בייז און גימעל און דלות. אַ גרויסע נפקא-מינא ווער: צי בערעל, צי שמערעל? צי יאָקעל, צי טודרוס? איך זעה, מע לויפט — לויף איך אויך. זאָג מיר בעסער, מיידעלע, וואָס איז די מעשה, וואָס ביזט נישט געוועזען ביי אונז היינט אין טע-אַטער? איך האָב דיך געזוכט, פייגעלע, מיט די אויגען נעבען יענעם פּעמ-פּיק, וואָס זיצט מיט דיר תמיד, און נישט געקאָנט געפינען. איך האָב שוין געמיינט, ביזט חלילה חרוב, אָדער אַזוי עפּיס אַנ׳אומגליק?

ערשט דאָ דערמאַנט זיך רייזעל, וואָס פאַר אַ טאָג זי האָט

איבערגעלעבט מיט וואָס פאַר אַ נאַכט פון צרות, פּערדראָס און טרע-רען... און זי ווייסט אַליין ניט, וואָס זי טוט, נאָר זי פּערטרויעט זיך אָט דעם מענשען. זי דערצעהלט איהם דעם גאַנצען אמת אין קורצע ווערטער, אַז דאָס האָט זי די מאַמע אָנגעלערנט, זי ווייסט ניט פאַר וואָס. אפשר דערפאַר, וואָס זי האָט פאַר זיי געזונגען איי-איינעם מיט'ן טאַטען דעם „רבונו-של-עולם”?...

— אָט דאָס איז גאָר? יודישע זאַבובאָנעס — חאַ-חאַ-חאַ! — צו-לאַכט זיך שלום-מאיר מוראַווטשיק מיט אַ דריבנע הייזעריג געלעכ-טערל, פאַלט אַריין באַלד אין איין ערנסטען טאָן אַריין און בעדויע-רענד שאָקעלט ער מיט'ן קאָפּ, צוזיפצענדיג דערביי: — אַז אָך און וועה איז די יאָהר, אַז אַזאַ ברילִיאַנט דאַרף זיך וואַלגערן אָט דאָ, אין דער האָלענעשטער בלאָטע, צווישען חיות, וואָס פערשטעהען ניט, זוי איהם צו שעצען, און ביי פאַנאַטישע עלטערן, וואָס ווייסען אַליין ניט, וואו זייער קינדס גליק געפינט זיך...

רייזעל הויבט אויף די אויגען אויף איהם: וואָס, אייגענטליך, מיינט דערמיט אָט דער מענש?...

שלום-מאיר רעדט ווייטער, און אַלץ פערשטעלט:

— פון דער ערשטער מינוט, וואָס איך האָב דיך געהערט זינגען אָט דאָ, — געדענקסט דו אַנומעלט אין דער פריה? — דו האָסט געזונ-גען „ראָזינקעס מיט מאַנדלען” האָסט דו געזונגען, — האָב איך באַלד געזאָגט: „אָט דאָס איז זי, די אמת'ע פרימאַדאָנאַ פון פרימאַדאָנאַ-לאַנד”, — גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און הצלחה.

רייזעל פערשטעהט איהם נאָך ניט אַקוראַט. ער רעדט ווייטער:

— און ווער שמועסט, אַז דו האָסט דיך אָוועקגעשטעלט זינגען מיט'ן טאַטען דעם „רבונו-של-עולם”, האָב איך געזאָגט: „דאָס מיידעל איז בעשאַפען געוואָרען פון גאָט פאַר אונזער טעאַטער!”

— איך?...

מעהר קאָן רייזעל ניט אויסרעדען אין דער מינוט, און זי פיהלט, אַז דאָס גאַנצע בלוט איז איהר אַריין אין פנים.

— איך האָב עס באַלד געזאָגט אונזער דירעקטאָר. מע טאָר ניט, זאָג איך איהם, לאָזען פערלוירען געהן אַזאַ גאָלדענע פרימאַדאָ-נעכין. מע דאַרף זי, זאָג איך, אַרויסשלעפּען פון דאַנען מיט גוואַלד.

— מיט גוואַלד?...

רייזעל ווערט שוין גאָר איבערראַשט. און שלום-מאיר מוראַוו-טשיק טוט זיין זאַך, רעדט אָהן איין אָבשטעל:

— וואָס דען? ווי אַזוי לאָזט מען אַזאַ שטיק גאָלד זיך וואַלגערן אין דער בלאָטע? ווי אַזוי לאָזט מען פערלוירען געהן אַזאַ טאַלאַנט? איך שטעל מיר פאָר דיין ערשטען אויפטריט ביי אונז אויף דער ביהנע אין דער ראָלע פון „בלימעלע”, אָדער „שולמית”, אָדער „שבת-קודש”, אין קורצע קליידעלעך מיט קליינע שיכעלעך, און דו טוסט אַ זינג מיט דיין זיס שטימעכין די שענע ליעדער פון גאָלדפאַדען, פון פיינמאַן אָדער פון לאַטיינער — איז דאָך, הערסט דו, אַ כּכרה פאַר דיר דאָס גאַנצע טעאַטער מיט די ביינער! אָדער, לאָמיר זאָגען, דו האָסט זיך גאָר פערשטעלט פאַר אַ יונגעל מיט שוואַרצע געקרייזעלטע האָר און טוסט אַ קוק אַרויף מיט דיינע פייעריגע ציגיינערישע אויגלעך און אַ זינג אָב „הייסע באַבקעלאַך”, אַט אַזוי, למשל (שלום-מאיר דינגט שטיל אויף זיין האַלב-הייזעריגע שטימע „הייסע באַבקעלאַך” און קוקט אויף רייזלען, וואָס פאַר איין איינדרוק עס מאַכט אויף איהר):

דאָרט זעה איך אַ שאָלטיק אין מיטען גאַס,
טוען טוט ער גאָר ניט,
ער געהט אַרום פוסט און פאַס,
טוט אַלעס וואָס מען טאָר ניט.
קראַנק איז ער אַזוי ווי איך אויך
צו האָרעווען מיט בלוטיגען שוויים
און צו שרייען אין דער הויך:
הייסע באַבקעלאַך, אידעלאַך, הייס!

— ס'פערשטעהט זיך, אַז דו מיט דיין קול'כעל און מיט דיין פיסקעלע, אַז דו טוסט אַ לעג אַוועק די דאָזיגע באַבקעלאַך, נעמט דאָך דאָס גאַנצע פובליקום איין אַ מיתה משונה אויפ'ן אָרט. זאָג אפשר, אַז ניין, נשמה מיינע?

שלום-מאיר מוראַוועטשיק זעהט, אַז זיינע רייד זענען ניט אַרויס-געוואָרפען אויפ'ן ווינד, געהט ער צו צו איהר גאַנץ נאָהענט, טוט איהר אַ גלעט פון דער גרינג איבערן הענטעל און מאַכט צו איהר אויף זיין הייזעריגליכער שטימע:

— הערסט דו, פייגעלע מיינס, מעגסט גאָט דאַנקען, וואָס דו האָסט זיך מיט מיר בעגעגענט. אונזער איצטיגע פרימאַדאָנאַ איז אויך אַ טאַטעס אַ קינד, און אויך פון אָרעמען גראַד, אַזוי ווי דו. פון אַ

קליין שטעדטעל איז זי, פון פוילען. דאָס האָט זי מיר צו פערדאַנ־קען, וואָס זי איז אַנ׳אַקטריצע ביי אונז אין טעאַטער. דאָס האָב איך איהר געהאָלפען אַנטלויפען. ס׳איז אַ שענע געשיכטע. נישקשה, מעגסט דאָס האָרכען. דער טאַטע איהרער אַליין איז סך-הכל אַ . . . .

. . . .

אַ שאָד. שלום-מאיר מוראַוושיק מוז איבעררייסען די געשיכטע פון דער פרימאַדאָנאַ. ער דערזעהט פון דער וויטען, בעלויכטען פון דעם פייערדיגען הימעל, שניידט זיך פון דער צווייטער גאַס אַרויס אַ פיגור גלייך אַהער, צום חזנ׳ס שטיבעל. פאַסט איהם נישט מעהר צו שטעהן אָט דאָ מיט׳ן חזנ׳ס מיידעל. דאָס קאָן איהם שאַדען צו זיין גאַנצען פלאַן, וואָס איז שוין אויסגעאַרבייט געוואָרען ביי איהם אין קאָפּ, שטעהענדיג אָט דאָ אין דרויסען. געזעגענט ער זיך אָב מיט רייזלען פאַר דער האַנד, וואַרפט איהר אַריין אַ פּאָר ווערטער מיט אַ ניגון, צום גראַם, נאָר פערשטעלט:

— וועסט דו זיין אַ קלוג מיידעלע,
וועסט דו האָבען אַ קליידעלע...

*　　*

*

די פיגור, וואָס האָט זיך געשניטען פון דער צווייטער גאַס אַרויס, איז געווען נישט קיין אַנדערער, נאָר טאַקי אונזער יונגער העלד פונ׳ם ראָמאַן, דעם גביר ראַפאַלאָוויטשעס זוהנדעל, לייבעל.

קאַפּיטעל אַכט און צוואַנציג

פּופּצעהן מינוט אַנטראַקט

מיר האָבען איבערגעלאָזט אונזער יונגען העלד, לייבלען, געהן נאָך זיין אייגענער, לויה. דאָס הייסט, ווי ער זיצט אין טעאַטער און טראַכט פון דעם, ווי אַזוי ער איז געשטאָרבען, און ווי אַזוי אַלע בע-דויערן זיין פריהצייטיגען טויט, בעוויינען איהם און בעגלייטען איהם צו זיין אייביגע רוה. דאָס בילד שטעלט זיך איהם פאָר אַזוי בולט-לע-בעדיג און אַזוי טרויעריג-ריהרענד, אַז עס פערקלעמט איהם ביים האַר-צען, און ער פיהלט אויף זיינע ליפען הייסע געזאַלצענע טראָפּען — זיי-נע אייגענע טרערען. לייבעל בעוויינט לייבלען, און, זיצענדיג אין טעאַטער, הערט ער ניט און זעהט ניט, וואָס אויף דער סצענע טוט זיך, און נאָר דעמאָלט כאַפּט ער זיך אויף, אַז עס ווערט אַ מורא׳די-גער רעש, אַ געלעכטער און אַ געשריי: „האַצמאַך! האַצמאַך!”...

דער דאָזיגער רעש וועקט אויף אונזער יונגען העלד פון זיינע טרויעריגע חלומות און ברענגט איהם צוריק אין דער לעבעדיגער וועלט אַריין, וואו יודען פרעהען זיך מיט יודישען טעאַטער, האָבען הנאה, לאַכען, שרייען און פּילדערן, לייגען אַיין די וועלט.

„פופצעהן מינוט אַנטראַקט”. אַזוי שטעהט בפירוש געדרוקט אויף די אַפישען פון טעאַטער. נאָר דאָס גאַנצע פובליקום ווייסט שוין (אַ יודען נאַרט מען נישט), וואָס פאַר פופצעהן מינוט דאָס איז.

— די מכות זאָל זיך זיי זעצען, וואָס מעהר פון דרייסיג! — אַזוי זאָגט דאָס האָלענעשטער פובליקום. און דער עולם פערלאָזט די פערהאַפטע ערטער און געהט אַרויס אין דרויסען, ווער אַ ביסעל רע-דען, ווער האַפען פרישע לופט, און ווער אַריינשלעפּען אין טעאַטער אַריין אַ קרוב אָדער אַ בעקאַנטען אָהן אַ בילעט, און ווער עס האַפּט זיך אַריין גאָר הינטער די קוליסען.

פאַרהאַן אין האָלענעשטי אַזעלכע, וואָס בעת אַנטראַקט גנב'ענען זיי זיך אַריין אַהין, אויף יענער זייט קוליסען. זעלבסטפערשטענדליך, אַז דאָס טוט ניט קיין לייטישער מענש, קיין בעל-הבית. אַהין טרעט אַריין אָדער אַ כלי-זמר, אָדער אַ בעל-מלכה, אָדער אַזוי אַ הפקר-יונג, וואָס האָט ניט וואָס אָנצוועהרען אין האָלענעשטי. אַהין חאַפּט זיך אַריין גאַנץ אָפּטליך, ווי מיר ווייסען שוין, דעם בעל-הבית'ס זוהנדעל, לייבעל, דורך גאָר אַ בעזונדער טירעל, וואָס נאָר פאַר איהם איז דאָס אָפען.

און אַלעמאָל, ווען אונזער לייבעל טרעט אַריין אַהער, פיהלט ער זיך אין איין אַנדער וועלט. שפּאַנענדיג איבער די שאָקלענדיגע ברעטער פון דער ביהנע, ווייזט זיך איהם אויס, אַז ניט ער געהט, נאָר ער שווימט, ער שוועבט, עס טראָגט איהם אין דער לופטען. און זעהענדיג פאַר זיך די איבערגעטאָנענע, מיט קרייד אָנגעשמירטע אַק-טיאָרען און אַקטריסעס, ווי זיי לויפען, ווי זיי שפּרינגען, ווי זיי חאַ-פּען טאַנצענדיג אַנ'עס, אַ טרונק, אַ זינג, שטעלט זיך איהם פאָר, אַז ער איז איינער פון זיי, און נישט ווילענדיג נעמט ער איבער זייערע גענג, זייער שפּראַך מיט אַלע זייערע תנועות און פאַסטעמקעס, און אַז ער קומט אויף מאָרגען אין חדר אַריין, בעווייזט ער פאַר זיינע חברים אַזעלכע מאָדנע קונצען, אַז זיי זענען איהם דערויף נאָך מעהר מקנא, ווי אויף דעם, וואָס ער איז דעם נגידס אַ יונגעל.

איצטיגס מאָל, אַז לייבעל איז אַריינגעקומען הינטער די קוליסען, איז איהם נישט געלעגען אין זינען ניט קיין ביהנע, ניט קיין אַקטיאָ-רען, ניט קיין קונצען. ער האָט דורכגעלאָזט פאַרביי די פּרימאַדאָנאַ מיט די גרויסע בלויע, שטאַרק אונטערגעשמירטע אויגען און מיט די גרויסע מעשענע רייפלעך, וואָס באָמבלען זיך אויף איהרע אויערן. ער איז דורכגעלאָפען פאַרביי די איבעריגע אַקטיאָרען, וואָס האָבען גע-ביסען אַלע צו שטיקלעך פון איין עפּעל און פערגאַנגען זיך בעת מעשה פאַר געלעכטער. לייבלען איז איצט נישט געלעגען אין זינען קיין זאַך. ער האָט געזוכט אין אַלע ווינקעלעך האָצמאַכען.

האָצמאַכען איז געווען שווער צו דערקענען אינ'ם קאָסטיום פון קבצנזאָהן (יענעם אויפדערנאַכט איז געגאַנגען דאָס בעריהמטע שטיק: „קבצנזאָהן עט הונגערמאַן”).

האָצמאַכס קאָסטיום איז בעשטאַנען פון אַ צוריסענעם, אַ צופליק-טען פראַק, איין אַלטען צוקנייטשטען אָבגעבאַרעטען צילינדער, שטאַרק

צוריסענע קאַמאַשען אויף די פיס מיט אַרויסגעשטעקטע פינגער, אַ פּאָר הויזען פון סאַמע לאַטעס, און צווישן די לאַטעס — אַ קאָרט, די טויז שערעל.

די דאָזיגע טויז שערעל האָט אַרויסגערופן אין האַלענעשטי ביים פובליקום אַזוי פיעל געלעכטערן, אַז פון דער ערשטער מינוט אָן, וואָס קבצנזאָהן (האָצמאַך) האָט זיך בעוויזען אויף דער סצענע, ביז׳ן סוף אַקט איז דער עולם שיער ניט צושטאָרבען. נעמען און פערלאַטען, איך בעט איבער אייער כבוד, אַ פּאָר אַלטע תחתונים מיט דער טויז שערעל — דאָס איז עפּיס אַזאַ המצאה, וואָס אין האַלענעשטי וואָלט דאָס ניט איינגעפאַלען קיינעם אַפילו אין טויזענד יאָהר אַרום! דער עולם איז געווען זיכער, אַז דאָס איז האָצמאַכס אויפטו (נאַאיווע מענשען!), האָבען זיי איצטיגס מאָל געמאַכט דעם ליעבלינג האָצמאַך אַזאַ אָוואַציע, אַז דער דירעקטאָר פונ׳ם יודיש-דייטשען טעאַטער, אַלבערט שטשופּאַק, וואָס האָט געשפּיעלט די ראָלע פון הונגערמאַן, איז שיער ניט צופּיקעט געוואָרען פאַר קנאה.

דערפאַר איז אָבער האָצמאַך געווען אויפ׳ן זיבעטען הימעל. ער האָט געפיהלט, אַז היינטיגען אויפדערנאַכט שפּיעלט ער געטליך, אַז היינטיגען אויפדערנאַכט זענען „אַלע נאָך איהם די כפרה״.

דערזעהען לייבלען אַרומדרעהען זיך הינטער די קוליסען, האָט ער פערשטאַנען, אַז דאָס זוכט ער איהם, האָצמאַכען, מסתמא אָבדאַנקען איהם פאַר זיין היינטיגען שפּיעלען, און אפשר טראָגט ער איהם עפּיס גוטע זאַכען, האָט איהם האָצמאַך פריילעך אַ רוף געטאָן:

— עה, פּעמפּיק! וועמען זוכסט דו? דעם נעכטיגען טאָג? פאַרוואָס זעהט מען דיך עפּיס ניט, נשמה מיינע?

לייבעל געהט צו צו זיין פריינד, בעט איהם, ער זאָל זיך אָנבויגען צו איהם, ער דאַרף איהם עפּיס זאָגען אַ נויטיגע זאַך אויפ׳ן אויער.

— אַ סוד פאַר גאַנץ בראָד? — זאָגט האָצמאַך, בויגט זיך אָן ווי לאַנג ער איז צו לייבלען, ווערט שיער ניט איבערגעבראָכען אויף דער האַלב.

אויסגעהערט דעם סוד, גלייכט זיך האָצמאַך אויס, זיין דיינע שאַרפע שפּיציגע אויגען צינדט זיך אָן אַ פייערל, און ער טוט אַ פּאַטש לייבלען אין פּלייצע:

— אָט אַזוי האָב איך דיך ליעב! אָט אַזוי ביזט דו פון מיינע

מענטשען! וואָס דען? מיינע ווערטער! איך האָב דיר לאַנג געזאָגט, אַז דיין פּלאַץ איז אָט דאָ אָ. אַניט, זאָל איך אײַנגעמען אַ מיתה-משונה!...

אין דער מינוט וואַקסט אויס הינטער האַצמאַכס פּלייצעס הונגער-מאַן (אַלבערט שטשופּאַק).

— וואָסער פּלאַץ? ווער פּלאַצט? ווער צופּלאַצט, האַצמאַך!

דערהערט דעם דירעקטאָרס קול, דרעהט זיך אויס צו איהם האַצ-מאַך אַ פּערציטערטער. ער געפינט זיך אָבער באַלד און ווייזט אָן מיט׳ן פינגער אויף לייבלען:

— ער זאָגט, אָט דער פּעמפּיק, אַז איינער האָט פּערנומען דאָרט אַ פּלאַץ אין טעאַטער אָהן אַ בילעט!...

דערהערט די ווערטער „אָהן אַ בילעט", ווערט דער דירעקטאָר מלא כעס וחמה. אַלבערט שטשופּאַק קאָן ניט הערען די דאָזיגע ווער-טער, ווי אַ גערטנער קאָן ניט הערען, אַז מע זאָגט איהם: „אַ חזיר אין גאָרטען"...

— שלום-מאיר! וואו איז ערגיץ שלום-מאיר? אַ חלירע! — צושרייט זיך שטשופּאַק און זוכט מיט די אויגען לייבלען. נאָר לייבעל איז שוין נישטאָ.

קאַפּיטעל ניין און צוואַנציג

נקמה! נקמה! נקמה

יענע נאַכט איז אונזער העלד געשלאָפען, מע קען זאָגען, ווי נאָך אַ באָד. און אַנשלאָפען געוואָרען איז ער מיט אַ פאַרטיגען אויס-געאַרבייטען פּלאַן פון נקמה, נקמה, נקמה! נוקם זיין זיך דאַרף מען, נוקם זיין זיך! אָנלערנען דעם טאַטען, אָברעכענען זיך פאַר די שמיץ, און פאַר'ן בזיון, און פאַר אַלעס, פאַר אַלעס!...

לאַנג האָט לייבעל נישט בעדאַרפט טראַכטען. וואָס איז דאָ פאַר-האַן צו טראַכטען? עס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אַז דאָס איז אַזוי איינפאַך, על-פי דרך הטבע און אַזוי פּראָסט, וואָס פּראָסטער קען שוין, דאַכט זיך, גאָר נישט זיין.

אָט האָט איהר דעם גאַנצען פּלאַן, ווי מע זאָגט, אויף דער האַנד:

ביינאַכט, אַז אַלע וועלען אַנשלאָפען ווערען, וועט ער זיך פּאַ-מעלינקע אויפשטעהן און צוגעהן אויף די שפּיץ פינגער צום קאַסירס בעט. לייבעל שלאָפט מיט'ן קאַסיר אין איין חדר. און דער קאַסיר, „ששון ושמחה", איז אַ בחור, וואָס האָט ליעב שלאָפען. „ששון ושמחה" בעריהמט זיך אפילו, אַז ער האָט אַזאַ גרינגען שלאָף, אַז ער קאָן דערהערען אַ פליג, נאָר אַלע ווייסען, אַז „ששון ושמחה" ווערט אַנ-שלאָפען, מעג מען איהם אַרויסטראָגען מיט'ן בעט, וועט ער ניט הע-רען, סיידען אָבגיסען איהם מיט אַיין עמער וואַסער.

פונדעסטוועגען קאָן מען זיך מיט דער קאַסע אויף ששון ושמחה'ן פערלאָזען. ערשטענס, איז ער אַיין אייגענער מענש. טאַקי בעני ראַפּאַלאָוויטשעס אַ פריינדעל. אַ פלעמעניק אָדער אַ שוועסטערקינד. און צווייטענס איז ער גלאַט אַיין עהרליכער בחור, אַ געטרייער, און היט די קאַסע, דאָס הייסט, דעם טיש, וואו דאָס געלד ליגט, ווי

אַ גוטער הונד. די שליסעלעך פון די טיש-קעסטלעך טראָגט ער תמיד ביי זיך אין די הויזנקעשענעס, און אַז ער לייגט זיך שלאָפן, לייגט ער זיך ניט אַנדערש, ביז ער קוקט ניט אַרום גוט אַלע פענסטער מיט אַלע לאָדען, צי זיי זענען גוט פערמאַכט, האַפּט אַ קוק אויך אונטער די בעטען, צי ס'האָט זיך ניט אַריינגעגנב'עט בעצייטענס אַ גנב, און אַז ער טוט זיך אויס, לייגט ער אַוועק די הויזען ביי זיך צוקאָ-פּענס. און דעם בעל-הבית'ס זוהנדעל, לייבלען, האָט מען איהם אויך אַוועקגעלייגט אַקעגען אויף אַ בעטעל. — נו, בעדאַרף ער עפּיס מורא האָבען?

אָט דעם דאָזיגען קאַסיר האָט גאָט אַליין צוגעשיקט אונזער לייבלען, ער זאָל קאָנען אַרויסבעקומען די מטבע, ווי זיין פריינד האַצמאַך האָט איהם אויסגעלערנט. האַצמאַך האָט איהם איינגערוימט אַ סוד, אַז „מע דאַרף האָבען קלינגערס, קלינגערס! און וואָס מעהר קלינגערס, וועט אַלץ זיין בעסער!"... און לייבעל, אויסאַרבייטענדיג זיין בעריהמטען פּלאַן, האָט זיך שוין פאָרגעשטעלט, ווי אַזוי ער בעקומט אַרויס ביים קאַסיר די „קלינגערס" פון דער קאַסע. „ששון ושמחה שלאָפט ווי אַ גע'הרג'עטער, חראָפּעט ווי אַ געקוילעטער אָקס, און ער, לייבעל, שטעהט אין דער פינסטערער נאַכט איבער זיין בעט און טראַכט, ווי אַזוי בעקומט מען אַרויס דעם קאַסירס הויזען פון צוקאָפּענס? פּאַמעליך-פּאַמעליך פערלייגט ער אַ האַנד אונטער דעם קי-שען, שלעפּט אַרויס פריהער איין הויז, דערנאָך נאָך אַ הויז און בע-קומט אַרויס דעם בינטעל שליסעלעך. שטיל, אויף די שפּיץ פינגער, געהט ער צו צום טיש. רוהט זיך אָב נאָך יעדען טריט, מע זאָל נים דערהערען, און דאָס האַרץ קלאַפּט איהם מיט סכנת-נפשות. מעהר ווי פאַר אַלעמען האָט לייבעל מורא פאַר דער אַלטער באָבע, וואָס שלאָפט אין צווייטען חדר. די „אַלטע" האָט שוין דוקא יאָ אַ גרינגען שלאָף און אַ שאַרף אויג, וואָס קאָן זעהען דורך אַ וואַנד, ווי איין אַנדערער דורך ברילען. מיט אַ קלאַפּענדיג האַרץ און מיט ציטערנדיגע הענד עפענט ער אויף דאָס טישקעסטעל... לייגט אַריין פּאַוואָלינקע די האַנד און נעמט אָן אַ פּולע זשמעני פּאַפּיר-געלד („וואָס מעהר פּאַ-פּיר-געלד" — זאָגט האַצמאַך), און פּאַוואָלינקע לייגט ער אַוועק די שליסעלעך מיט'ן קאַסירס הויזען צוריק אויף זייער אָרט, און אַליין גליטשט ער זיך אַרויס אין דרויסען אַרויס... דאָרטען וואַרט שוין אויף איהם זיין פריינד האַצמאַך מיט אַ צוגעגרייטע פוהר אויף אַוועקצופאָהר-

רען צו דער באַהן... און בכדי מע זאָל זיי אויף דער הייסער שעה ניט נאָכיאָגען, האָט לייבעל צוגעקלערט נאָך אַ שענערע זאַך. ער וועט זיך איבערטון געוועהנליך אין פרעמדע מלבושים, און זיינע קליידער וועט ער אַוועקלייגען ביים ברעג טייך — לאָז מען מיינען, אַז ער האָט זיך דערטרונקען... וועט מען איהם מסתמא זוכען אין וואַסער, זוכען און זוכען און אַ פייג וועט מען איהם געפינען... וועט מען זיצען נאָך איהם שבעה... מע וועט וויינען און קלאָגען אַזוי לאַנג, ביז מע וועט איהם מסתמא פערגעסען... און אַז ס'וועט אַוועקגעהן אַ צייט, למשל, אַ יאָהר צעהן אָדער צוואַנציג, וועט לייבעל דעמאָלט זיין שוין אַ בע־וואוסטער, אַ בעריהמטער אַרטיסט, האָבען אַיין אייגענע טרופּע און אַרומפאָהרען איבער דער וועלט שפּיעלען טעאַטער. וועט ער אַראָב־פאָהרען אויף אַ טשיקאַוועס קיין האָלענעשטי אויך שפּיעלען טעאַטער, און אָבדינגען דורך אַ מענשען טאַקי ביי זיין טאַטען אָט די סטאַדאָלע, אַריינלאָזען די גאַנצע שטאָדט אָהן בילעטען אין טעאַטער אַריין — אדרבה, לאָז מען זעהען, וואָס הייסט געשפּיעלט! און אַז עס וועט זיך אויפהויבען דער פאָרהאַנג, וועט ער אויפטרעטען אויף דער ביהנע מיט דער גאַנצער טרופּע. אַלע וועלען זיין גרויסאַרטיג אָנגעטאָן, און ער, דער דירעקטאָר הייסט עס, וועט שטעהן אינמיטען איינגע־טונקט אין דימאַנטען און ברילליאַנטען, כמעט אַזוי ווי שטשופּאַק... און ווי נאָר ער וועט זיך בעווייזען אויף דער ביהנע, אַזוי וועט מען איהם מסתמא באַלד דערקענען, אַז דאָס איז ער, לייבעל. וועט די מוטער געוויס פאַלען חלשות, און דער פאָטער וועט געבען אַ געשריי אַרויס מיט זיין דונערדיגע שטימע: „לייבעל!" און פון אַלע זייטען וועט ווערען אַ גדולה: „לייבעל!"

— לייבעל! לייבעל! לייבעל! . . . .

. . . .

לייבעל עפענט אויף די אויגען, דערזעהט ער ביי זיך צוקאָ־פּענס שטעהן דעם קאַסיר.

— ששון ושמחה! וואָס איז?...

— וואָס וואָס איז? האָסט דו געזעהען, אַ מענש זאָל האָבען אַזאַ האַרטען שלאָף! מע וועקט איהם און מע וועקט און מע קאָן איהם גאָרניט דערוועקען. שטעה אויף. עס ברענט.

— ווער ברענט? וואו ברענט?...

— אויף „גאָטס גאַס". אַלע זענען אַוועק אויף דער שרפה.

טו דיך אָן. שוין פון אַ שעה, אַז מע..קלינגט אין אַלע גלעקער. מיר דאַכט, עס קאָן אויפוועקן אַ טויטען.

אַזוי האָט זיך אויסגע'טענה'ט מיט לייבלען ששון-ושמחה דער קאַסיר, וועלכען מע האָט נאָר-וואָס אַליין קוים אויפגעוועקט און אָנ-געזאָגט, אַז ער זאָל נישט דערוועגען זיך אַוועקגעהן פון שטוב.

עס איז אָבער נאָר גרינג אַזוי צו זאָגען — „ניט אַוועקגעהן פון שטוב". ווי קאָן מען דאָס איינזיצען אין שטוב, אַז אין דרויסען איז אַ שרפה? און דער געטרייער קאַסיר, ששון-ושמחה, איז אינאיינעם מיט לייבלען אַרויסגעגאַנגען מעהר ניט אויף אַ מינוטקעלע נאָר אַ קוק טון, ווי עס ברענט. און אַז ער איז אַרויסגעגאַנגען אין דרויסען און דערזעהען דעם מיט פייער בעגאָסענעם הימעל און דערהערט דעם „בום" פון די גלעקער, האָט דאָס איהם ניט-ווילענדיג געגעבען אַ טראָג אַוועק אַהין, וואו עס האָט אַוועקגעטראָגען אַלעמען אין יענער נאַכט, אַחוץ איין לייבלען.

לייבלען האָט דאָס אַוועקגעטראָגען אין אַיין אַנדער אָרט. ער האָט זיך גענומען רעכטס, אַ קוק טון פריהער אין חדר אַריין, צו ישראלי דעם חזן, אָנקלאַפּען אין פענסטער, אויפוועקען זיי, טאָמער שלאָפען זיי נאָך און ווייסען ניט, אַז ס'איז אַ שרפה אויף „גאָטס גאַס".

נאָר איידער לייבעל איז נאָך צוגעגאַנגען צום חזנ'ס שטוב האָט ער שוין דערזעהען פון דערווייטען, בעלויכטען פונ'ם העליש-פייעריגען הימעל, שטעהן ביי דער טיר דעם רבינס טאָכטער ריי-זעל, און נעבען איהר — עפּיס אַ פּאַרשוין, וואָס האָט זיך אָבגעטיילט פון איהר, זיך אַ נעם געטאָן לינקס און מאַכט פּיס. האָט זיך לייבעל אויך גענומען מאַכען פּיס, צוגעהן נעהענטער צו ישראלי דיים חזנ'ס שטוב.

קאַפּיטעל דרייסיג

אַ נאַכט פון כשוף

און אַז אונזער העלד וועט לעבען הונדערט יאָהר אַפּילו, וועט ער דען פערגעסען יענע נאַכט פון דער שרפה אויף „גאָטס גאַס״?

אין די סאַמע בעסטע, ווי אויך אין די סאַמע ערגסטע צייטען פון זיינע שפּעטעריגע יאָהרען, און נאָך עד היום הזה, אַז ער בלייבט מיט זיך איינער אַליין, איז איהם אַנגענעהם צו ליגען מיט צוגעמאַכטע אויגען און איבערלעבען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל יענע גליקליכע, שענע, אונפערגעסליך-כשופ׳דיגע נאַכט, ווען ער איז אַ האַלבפער-שלאָפענער געלאָפען זעהען, ווער ברענט אויף „גאָטס גאַס״.

דער גאַנצער הימעל, אויף וויפיעל דאָס אויג קאָן חאַפּען, האָט זיך בעפאַרבט מיט רויטען, אַזוי ווי מיט בלוט. וואו זענען אַהינגעקו-מען די שטערען? איבער דער דאָזיגער רויטקייט האָבען זיי זיך ער-גיץ בעהאַלטען און זענען פערשוואונדען געוואָרען. פון דעם צווייטען עק גאַס האָט זיך געטראָגען אַ ווייטער הילך. עס האָט זיך געהערט אַ הו-האַ פון מענשען, אַ בילען פון הינד און אַ קנאַקען פון ברענענדיגע דעכער. אויף דער רויטער ליכטיגקייט האָבען זיך אָבגעשפּיעלט פון דערווייטען אַ סך שוואַרצע פיגורען. אין אַ רויטען וואָלקען איינגעהילט איז געשטאַנען פאַר זיינע אויגען דעם רבינס טאָכטער, וואָס האָט אויס-געזעהען, ווי אַ שענע פּערכשופ׳טע נאַכט-פּרינצעסין. קיינמאָל האָבען איהרע שוואַרצע האָר ניט אַזוי געגלאַנצט. קיינמאָל האָבען איהרע טונ-קעל-רויטע בעקלעך ניט אַזוי געפלאַמט. קיינמאָל האָבען איהרע גרויסע ציגיינער-אויגען ניט אַזוי געגליהט, ווי אין דער דאָזיגער נאַכט. און עס האָט זיך איהם אויסגעמאָלט, אַז זי איז אַליין פון פייער, אַז אָט הויבט זי זיך אויף און ווערט פערשוואונדען אינאיינעם מיט די שטערען ערגיץ אין דער רויטער ליכטיגקייט פון דער דאָזיגער כשופ׳דיגער נאַכט. און ער פיהלט, ווי עס ציהט איהם צו איהר נעהענטער און נעהענטער.

און רייזעל האָט איהם דערקענט נאָך פון דערווייטען. זי קוקט

זיך אַרום אויף אַלע זייטען, צי ס'איז ניטאָ קיין פרעמדער מענש, וואָס זאָל זיי זעהען. ניין. ס'איז ניטאָ קיין פרעמדער מענש, וואָס זאָל זיי זעהען. ס'איז ניטאָ קיינער. אַלע זענען ביי דער שרפה. די גאַנ- צע שטאָדט איז ביי דער שרפה.

זי געהט איהם צוויי טריט אַקעגען. איך קורצע ווערטער גיט זי איהם איבער, ווי אַזוי זי האָט זיך אויפגעהאַפּט... איינע אַליין אין שטוב... אַלע זענען ביי דער שרפה ... „ווער ברענט!"

— ווער ברענט? איך ווייס אויך ניט, ווער סע ברענט. מיך האָט מען אויפגעוועקט און געזאָגט, אַז ס'איז אַ שרפה אויף „גאָטס גאַס", בין איך געלאָפען גלייך אַהער.

רייזעל קוקט איהם אין די אויגען אַריין.

— גלייך אַהער? וואָס עפּיס גלייך אַהער?

— איך ווייס אַליין ניט, פאַרוואָס גלייך אַהער, וואָרום ווען אַפילו די שרפה זאָל זיין ניט אויף „גאָטס גאַס", וואָלט איך אויך פריהער געלאָפען גלייך אַהער...

ער בלייבט שטעהן. ער פיהלט, אַז ער האָט זיך אַרויסגעהאַפּט מיט איין איבעריגען וואָרט, און ער ווערט רויט... רייזעל לאָזט נישט אַראָב פון איהם קיין אויג. אַך, ווי שען ער זעהט אויס אין דער מינוט אָט דאָ אויפ'ן פייער! ווי חנ'עוודיג עס פלאַמען איהם די בעקלעך! און די גרויסע און מילדע אויגען זיינע קוקען אויף איהר אַזוי היימיש, ליעבליך, גלייך ווי ער וואָלט איהר זיין אַיין אייגענער, אַיין אייגע- נער ברודער.

לייבעל פערהאַפּט זיך און גיט איהר צו פערשטעהן, פאַרוואָס ער וואָלט לויפען פריהער אַהער: „אין אַזאַ נאַכט!"... „און גלאַט וואָס האָט ער צו טון דאָרטען, ביי דער שרפה? וואָס האָט ער ניט געזעהען? ווי אַזוי הייזער אויף „גאָטס גאַס" ברענען? לאָזען זיי ברענען. לאָז ברענען די גאַנצע גאַס, די גאַנצע שטאָדט אַפילו, וואָס געהט'ס איהם אָן? איצט קעהר ער זיך שוין מיט האָלענעשטי נישט אָן גאָרנישט. גאָרנישט. ער איז שוין מעהר נישט קיין האָלענעשטער. נאָך אַ טאָג. נאָך צוויי טאָג"...

ער נעמט זי אָן ביי דער האַנד:

— ווערסט מיר געבען די האַנד תקיעת-כף, אַז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען? וועל איך דיר עפּיס זאָגען.

און לייבעל דריקט איהר הענטעל אין זיין גרויסער וואַרעמער

האַנד, אַזוי ווי דעמאָלט אין טעאַטער, און ער זאָגט צו איהר שטיל און ערנסט, און בענקעניש הערט זיך פון זיין קול:

— איך פאָהר אַוועק פון דאַנען.

זי שטעלט אַוועק אויף איהם איהרע גליהענדע ציגיינער-אויגען.

— וואוהין?

וואוהין? ער ווייסט נאָך אַליין אויך ניט—וואוהין. נאָר אַז ער פאָהרט אַוועק—דאָס איז זיכער, אַזוי ווי ס'איז איצט נאַכט אויף דער גאַנצער וועלט. אַזוי ווי דאָס איז אַ הימעל פון גאָט.

ביידע הויבען אויף די אויגען אַרויף צום הימעל, און רייזעל דערפיהלט, אַז פון דער בשורה ווערט איהר קאַלט. זי רוקט זיך צו צו איהם נעהענטער, קוקט זיך איין און הערט זיך צו צו איהם, ווי ער רעדט דאָס אַזוי ערנסט. וויפיעל זי קען איהם, האָט זי נאָך קיינמאָל ניט געזעהען איהם אַזוי ערנסט. עס מאָלט זיך איהר אויס, אַז ער איז מיט אַמאָל אויסגעוואַקסען, געוואָרען אַ גרויסער. זי פרעגט איהם, און עס הערט זיך, ווי איהר קול ציטערט:

— אויף לאַנג?

— אויף לאַנג? וואָס הייסט, אויף לאַנג? אויף שטענדיג. אויף אייביג.

— אויף אייביג? וועלען מיר, הייסט עס, שוין מעהר ניט זעהען זיך קיינמאָל ניט?

— קיינמאָל ניט.

לייבעל זעהט אין דעם אָבשיין פון דער רויטער ליכטיגקייט, אַז רייזעלס שען טונקעל פנים ווערט בלאַס, און ער נעמט זי אָן נאָך אַ מאָל ביי דער האַנד און עס דאַכט זיך איהם, אַז איהרע פינגער זענען מיט אַמאָל ווי קאַלט געוואָרען. און עס טוט איהם באַנג, וואָס ער פאָהרט אַוועק. ער קאָן אָבער דערצו גאָרניט העלפען. שוין איין אָבגעמאַכטע זאַך—פערפאַלען. און ער ענטשליסט זיך צו פערטרויען איהר זיין סוד, זיין הייליגען סוד, וואוהין ער פאָהרט און צוליעב וואָס ער פאָהרט און איבער וועמען ער פאָהרט... און רייזעל קוקט איהם אין די אויגען אַריין און הערט איהם אויס און לאָזט אַרויס אַ גרינגען זיפץ.

לייבעל קוקט אויף איהר, ווי ער וואָלט איהר וועלען זאָגען: „דו ווילסט ניט? דו וועסט בענקען? זאָג: דו וועסט בענקען?"...

רייזעל ווערט רויט: „ניין. ניט דאָס. ניט דאָס! זי איז איהם

נאַר מקנא. אָט, למשל, וויל ער אַוועקפאָהרען פון דער היים, נעמט ער און פאָהרט אַוועק. אַנו, לאָז זי, אַ שטייגער, פּרובען וועלען זיך אויפהויבען און אַוועקפאָהרען — ווי קאָן זי? און אַוועקפאָהרען פון דאַנען וואָלט זי אפשר אויך געוואָלט. זעהר געוואָלט. ער מיינט, אַז נאָר ער האָט צרות פון דער היים, פון די עלטערן? אָהאָ! מע זאָל זיך אויסרעכענען, קאָן זיין, אַז זי האָט די אייגענע צרות, וואָס ער, און אפשר נאָך מעהר״...

און זי גיט איהם איבער אַלעס. און זי דערצעהלט פאַר איהם אַלסדינג, וואָס זי האָט איבערגעלעבט אין דעם דאָזיגען טאָג מיט דער דאָזיגער נאַכט. און דעם שמועס, וואָס זי האָט געהאַט נאָר-וואָס מיט דעם הייזעריגען פּאַרשוין, וואָס מע רופט איהם אין האָלענעשטי „די פערשלעפּטע קרענק״. און די ווערטער פונ׳ם דירעקטאָר גיט זי איהם איבער. אַלסדינג דערציילט זי איהם. אַלסדינג.

און לייבעל ווייסט אַליין ניט, ווי אַזוי דאָס איז געוואָרען. נאָר ער געדענקט, אַז זיי זענען ביידע געזעסען אויף דער שוועל פון ישראלי דעם חזנ׳ס דירה. און איהר קליין קינדערש הענטעל איז געוועזן אין זיין האַנד. און ער האָט געגלעט איהר קליין קינדערש הענטעל מיט זיינע הענד. און ער האָט דאָס צוגעטראָגען איין מאָל צו זיינע הייסע ליפּען און ער האָט איהר געקושט, געקושט די שפּיץ פינגער און זי האָט ניט צוגענומען פון איהם איהר הענטעל, נאָר געקוקט אויף איהם דערשראָקען, מיט גרויסע-גרויסע אויגען. און איהרע גרויסע שוואַרצע ציגיינער-אויגען האָבען געגליהט און אָבגעפינקעלט זיך אויף דעם רויטען שיין פון דער דאָזיגער זעלטענער שענער כשופ׳דיגער נאַכט.

וואָס פאַר אַ כח האָט זיי דאָ אַוועקגעזעצט אַזוי נאָהענט, אַזוי האַרט איינס נעבען דאָס אַנדערע, אָט די דאָזיגע צוויי יונגע אומשולדיג-קינדערשע נשמות? וואָס פאַר אַ כח האָט זיי געצוואונגען ביידען, זיי זאָלען אויסגיסען איינס פאַר דאָס אַנדערע אַלעס, וואָס ביי זיי טוט זיך? וואָס פאַר אַ כח האָט זיי געמאַכט מיט אַמאָל אַזוי נאָהענט, גלייך ווי זיי וואָלטען געווען בעפריינדעט גאָט ווייסט, פון ווען אָן?

נישט קיין אַנדער כח, אויסער דעם וואונדערליכען פערבאָרגענעם כח פון יענער געטליך-וואונדערליכער נאַכט.

דאָס איז געווען אַ נאַכט פון כשוף.

קאַפּיטעל איין און דרייסיג

שטערען פאַלען ניט — שטערען בלאָנזשען

דאָס, וואָס רייזעל האָט דערצעהלט לייבלען אין יענער כשופ׳דיגער נאַכט, זיצענדיג אין צווייען ביי ישראלי דעם חזן אויף דער שוועל, איז ביי איהם געווען אַ נייעס. אַ פריילּיכע, אַ מאָדנע אָנגעלייגטע נייעס. איהרע ווערטער האָבען זיך אַריינגעגאָסען ווי בוימאייל צו איהם גלייך אין האַרצען אַריין. איהר קול האָט איהם געקלונגען אין די אויערן ווי די שענסטע מוזיק אין דער דאָזיגער אויסטערליש וואונדערליכער, געטליך כשופ׳דיגער נאַכט. „אַך! עס טוט איהם באַנג, וואָס ער האָט נישט געוואוסט פריהער פון דעם. גוט, וואָס זי האָט איהם דערצעהלט. גוט, וואָס ער ווייסט. איצט זעהט ער אַרויס, אַז ס׳איז פון גאָט. איצט זעהט מען, אַז ס׳איז אַ בעשערטע זאַך, זיי איז, אַפנים, בעשערט, זיי זאָלען ביידע אינאיינעם גלייך האָבען צרות, גלייך טראָגען דעם גלות פון האָלענעשטי, אָבער גלייך אויסגעלייזט ווערען פונ׳ם דאָזיגען גלות. ביידע גלייך זאָלען זיי זיך אַרויסרייסען פון דאַנען, פון אָט דעם ענגען, ווּיסטען, פינסטערען האָלענעשטי. און ביידע גלייך אַוועקלאָזען זיך אַהין, אַהין, אין אַ נייער וועלט אַריין. אין אַ גרויסער ליכטיגער וועלט. אָ! דאָרט וועט זיך אָנהויבען פאַר זיי ביידען גאָר אַ ניי מין לעבען. אַ ניי ליכטיג שיינענדיג לעבען. זיי וועלען ביידע געהן אין איין וועג. זיי וועלען ביידע לערנען איין זאַך. ער — שפּיעלען, און זי — זינגען. און ביידע וועלען זיי ווערען בעריהמט אויף דער וועלט — ער מיט זיין שפּיעלען, זי מיט איהר זינגען״.

און לייבעל גיט איהר זיין האַנד און רופט די נאַכט, דעם הימעל פאַר אַיין עדות: „אָט די דאָזיגע נאַכט, אָט דער רויטער, מיט פייער בעדעקטער הימעל לאָז זיין אַיין עדות, אַז קיינמאָל, קיינמאָל זאלען זיי זיך ניט אָבשיידען איינס פון דאָס אַנדערע. אויף דערויף

געבען זיי זיך ביידע די האַנד תּקיעת-כּף, און גאָט איז זייער עדות, אַז תּמיד, תּמיד זאָלען זיי זיין אינאיינעם, שטענדיג, אייביג און אייביג! וואָס ס׳זאָל זיך מיט זיי ניט טרעפען און וואו זיי זאָ- לען ניט מגולגל ווערען — איז אינאיינעם. תּמיד און אומעטום אינאיינעם. און אַפילו דעמאָלט, אַז זיי וועלען שוין ביידע אויסוואַקסען, ווערען גרויסע, זאָל מען אויך איינס אָהן דאָס אַנדערע נישט פון דאַנען אַהין. קיינמאָל נישט. קיינמאָל נישט! ביידע וועלען זיי זיך האַלטען שטענדיג ביי איין טעאַטער. ביידע וועלען זיי נאָכדעם אַרומרייזען די גאַנצע וועלט. און אַז זיי וועלען שוין האַלטען דערביי, וועלען זיי מסתּמא נאָך קומען אַהער. קיין האָלענעשטי. גע- וויס וועלען זיי קומען אַהער. גאָר אָהן אַ שום תּירוץ. צוגאַסט וועלען זיי קומען צו זייערע טאַטע-מאַמע... וועט געהאָהרע ווערען די שטאָדט, וועט מען זיך צונויפלויפען אויף חדושים אָנקוקען בעני ראַפּאַלאָוויטשעס זוהן און ישראלי דעם חזנ׳ס טאָכטער... אַך, ווי גוט עס וועט זיי דע- מאָלט זיין! אַלע וועלען זיי מקנא זיין. מע וועט זיי נאָכלויפען. מע וועט אויף זיי טייטען מיט די פינגער: „אָט איז דאָס גליקליכע, גליקליכע פּאָר!״... און זיי וועלען דאָך שוין דעמאָלט אודאי זיין חתן-כּלה... וואָס עפּיס חתן-כּלה? ניין, נישט חתן-כּלה, נאָר מאַן און ווייב, האַ-האַ... ווארום חתן-כּלה זענען זיי דאָך שוין פון לאַנג... נאָך פון יענעם ערשטען אויפדערנאַכט, וואָס מע האָט זיי בעזעצט דאָס ערשטע מאָל אין טעאַטער״.

— געדענקסט דו דעמאָלט, ווען מע האָט אונז דאָס ערשטע מאָל בעזעצט אין טעאַטער, האַ-האַ?

„אַ שאלה אַ ביסעל, אויב די געדענקסט?... די וואָלט וועלען איי- ביג אַזוי זיצען. ווארום וואָס קאָן זיין בעסער און ליעבער און זיסער, ווי טעאַטער. ווי יודיש טעאַטער?״...

„אַך, רבונו-של-עולם! גלייך ווי זיי האָבען זיך ביידע אָנגערעדט! גו, איז דאָס נישט קיין גאָטס זאַך? זעהט מען דען ניט אַרויס פון דעם, אַז גאָט אַליין האָט אויף זיי רחמנות געהאַט, אַז גאָט אַליין האָט אַראָבגעקוקט צו זיי פון אויבען און האָט זיי צוגעשיקט יעדען בעזונדער איין אַנדער שליח, איין אַנדער אויסלייזער: איהר אָט דעם שלים-מזל שלום-מאיר, און איהם האָצמאַכען״...

און לייבעל דערצעהלט איהר אַ שענע געשיכטע, די גאַנצע געשיכטע, ווי אַזוי ער האָט זיך בעקענט מיט דעם דאָזיגען פּאַרשוין

האָצמאַך. ווי אַזוי ער האָט זיך מיט איהם בעפריינדעט, געוואָרען נפש-אחת. און ווי אַזוי דער פּאָטער האָט איהם געפּאַקט און מיאוס בע-שטראָפט, און ווי אַזוי ער האָט זיך דאָס וואָרט געגעבען צו נעמען נקמה, אָבצאָהלען, אָברעכ̄ענען זיך פאַר'ן בזיון...

און דעם גאַנצען פּלאַן פון נקמה, וואָס ער האָט אויסגעאַרבייט, און אַפילו ווי אַזוי ער וועט אַרויסבעקומען די „קלינגערס",— אַלעס גיט ער איהר איבער מיט אַלע ברעקעלעך. ער האָט קיין מורא ניט פאַר איהר. וואָס זאָל ער מורא האָבען? ער ווייסט, ער פיהלט, אַז ער און זי זענען פון היינטיגער נאַכ̄ט אָן איינס, וואָרום זיי האָבען זיך געגעבען אַ תקיעת-כף. איהר האַנד איז אין זיין האַנד. און גאָט איז זייער עדות. גאָט איז אויבען. דאָרט, אין הימעל. אָבער ער הערט, גאָט הערט אַלסדינג. אַלסדינג"...

און זייערע ביידענס אויגען קוקען אַרויף, אין הימעל אַריין. און דער הימעל איז שוין נישט מעהר רויט אַזוי ווי פריהער. די שרפה הערט אַלע מינוט קלענער. דער הו-האַ מיט'ן טומעל—שטילער. און אָט האָבען זיך שוין ווידער בעוויזען שטערען אויפ'ן טיעפען הימעל אין דער דאָזיגער געטליך-שענער וואַרעמער סוף-זומערדיגער נאַכ̄ט. פריהער איין שטערן. נאָכדעם—נאָך איינער און נאָך איינער. און נאָכ̄דעם—גאָר אַ סך, אַ סך, אָהן אַ שיעור שטערען. און זיי בייטען זיך, די שטערען. איין שטערן אַהער, דער אַנדערער אַהין. איינער אַראָב, דער אַנדערער אַרויף. זיי פאַלען, פאַלען.

— זעה נאָר, ווי די שטערען פאַלען... — זאָגט רייזעל צו לייב-לען, און דאָס קול ציטערט, און דאָס האַרץ קלאַפּט איהר.

לייבעל צולאַכ̄ט זיך. „שוין-זשע האָט זי מורא? מע דאַרף ניט מורא האָבען" זאָגט ער צו איהר און בערוהיגט זי, ווי אַיין עלטע-רער, האָטש, אייגענטליך, איז זי עלטער פון איהם מיט אַ יאָהר. „וואָס דאַרף מען מורא האָבען? שטערען פאַלען ניט, שטערען בלאָנזשען. שטערען בלאָנזשען"...

און ער גיט איהר צו פערשטעהן, ווי אַ גרויסער, ווי איין על-טערער ברודער, ווי אַזוי שטערען בלאָנזשען. ער ווייסט. ער לערנט דאָך אין חדר, דעריבער ווייסט ער. דער שכל פון די שטערען איז אַזוי: „יעדער שטערן איז אַ נשמה פון אַ מענשען. וואוהין די נשמה געהט, אַהין געהט דער מענש. דעריבער מאָלט זיך אונז אויס, אַז די שטערען פאַלען."

— שטערען פאַלען ניט, שמערען בלאָנזשען,— זאָגט איהר לייבעל, קוקענדיג אַרויף, אין טיעפען הימעל, וואָס ווערט אַלעמאָל מעהר אָבגערייניגט פון דער פריהעריגער רויטקייט. נאָך איין עק הי-מעל, אַהין אַראָב, איז נאָך אַ ביסעל בעדעקט מיט אַ העל-רויטער פאַרב, וועלכע ווערט אַלעמאָל העלער און שיטערער און צוגעהט זיך ביסלעכוויז, ביסלעכווייז. און די שוואַרצע פיגורען, וואָס זענען פריהער געווען אַזוי צונויפגעשפאַרט, צונויפגעשטויסען אַלע אין איין אָרט, הויבען אָן ביס-לעכוויז זיך פונאַנדערצושפרייטען אין אַלע זייטען. און עס לאָזען זיך שוין הערען נאָהענטע קולות. אָט באַלד, אָקערשט ווי מע זעהט ניט, וועט מען קומען און מע וועט זיי דערזעהען זיצען אָט אָ דאָ, ביי דער טיר... דאַרף מען אויפשטעהן, דאַרף מען געהן... חאָטש עס גלוסט זיך ניט...

— אַ גוטע נאַכט.

— אַ גוטע נאַכט.

און לייבעל הויבט זיך אויף פון דער שוועל און לאָזט זיך געהן אַהין, צו דער שרפה, און בלייבט שטעהן, דרעהט זיך אויס צוריק מיט'ן פנים צו רייזלען נאָך אַ מאָל, נאָך איין מאָל:

— אַ גוטע נאַכט.

— אַ גוטע נאַכט.

נאָך אַ ביסעל — און ער ווערט פערשוואונדען אין דער פינסטער-ניש פון דער נאַכט.

קאַפּיטעל צוויי און דרייסיג

אַ גוטע וואָך

שבת-צו-נאַכטס.

עס זענען אַוועק אַלע גוטע סימנים פונ׳ם גוטען ליעבען שבת-קודש אין האָלענעשטי.

מע זעהט שוין נישט מעהר אויף דער „פּריצישער גאַס" די פיינע ציקאַווע בחורים מיט די שען-אויסגעפּוצטע מיידלעך, וואָס האָבען שפּאַצירט אַ גאַנצען טאָג שבת ביז שפּעט פאַרנאַכט און גערעדט אויף רוסיש (אַ שלעכט גע׳הרג׳עט רוסיש, אָהן הענד און אָהן פיס, אָבי רוסיש).

מע זעהט שוין נישט מעהר אויף „גאָטס גאַס" קיין יודען און ווייבער. די יודען — אָנגעטאָן אין שבת׳דיגע קאַפּאָטעס, און די ווייבער טראָגען ברילליאַנטלעך אין די אויערן (צוויעקעס — אָבי ברילליאַנטלעך).

אויך יודישע קינדער זעהט מען נישט מעהר אין דרויסען זיך שפּיעלען אין אַ ניי שפּיעל, אין „יודיש טעאַטער". שוין לאַנג האָט מען זיי אַריינגעטריבען אין די שטיבער אַריין. שוין לאַנג האָט זיך געזעגנט די זון מיט איהר גאַנצען פּראַכט און גלאַנץ. אויסגעלאָשען געוואָרען איז דער לעצטער פונק פונ׳ם שענעם וואַרעמען בעסאַראַביער זומערטאָג און אָבגעטראָטען דעם אָרט פאַר׳ן שענעם וואַרעמען שטילען בעסאַראַביער זומער-אָוונד. וואו-ניט-וואו בעוויזט זיך אַ שטערן, לייכט און בלישטשעט און שמייכעלט אַראָב צו דער טונקעלער, שטויביגער ערד.

פרומע ווייבער האָבען שוין לאַנג אָבגעזאָגט שטילערהייד אין דער פינסטער „גאָט פון אברהם, פון יצחק און פון יעקב", און אַ שטילע מאָדנע בענקעניש האָט זיך געלאָזט הערען, אַ בענקעניש נאָכ׳ן

„ליעבען שבת-קודש, וואָס געהט אַהין״... און געלע פײערלעך האָבען זיך בעוויזען פון אַלע פענסטער אַרויס.

עהרליכע יודען האָבען שוין לאַנג אָבגעמאַכט הבדלה. אַנדערע האָבען שוין אפילו אָבגעזאָגט דעם „המבדיל״ מיט די „אליהו׳ס״ און מיט די איבעריגע „זמירות למוצאי שבת״. און אַנדערע האַלטען נאָך אין מיטען זאָגען, אין רעכטען זינגען און אין רעכטען באַמקען „אל תירא עבדי יעקב״... און עס הערט זיך אַ בענקעניש אויף אינ׳ם דאָזיגען זאָגען. און עס גנב׳עט זיך אַריין אַ טרויעריגער טאָן אויף אינ׳ם דאָזיגען פרעהליכען זינגען...

שווער, שווער זיך צו שיידען מיט דער נשמה יתירה! שווער, שווער זיך צו געזעגענען מיט דער שענער ליעבער בת-מלכה שבת!...

— אַ גוטע וואָך! אַ גוטע וואָך! — זאָגט ישראלי דער חזן מיט אַ טיעפען זיפץ באַלד נאָך דער הבדלה צו דער חזנ׳טע און צו דער טאָכטער, און נעמט זיך זאָגען „ויתן-לך״ שען, אויף אַ קול, און אויס-ווענדיג, קנאַקט צו מיט׳ן פינגער. ער קוקט אויף לאה׳ן און טראַכט זיך: „אַט וועט זי באַלד מאַכען אַ שמועס פון געלד, פון שיך און פון אַנדערע וואָכעדיגע זאַכען״...

— אַ גוטע וואָך און אַ מזל׳דיגע וואָך! — ענטפערט איהם לאה די חזנ׳טע אויך מיט אַ זיפץ און האָט איהם ניט אין זינען אפילו. זי קוקט גאָר אויף דער טאָכטער, אויף רייזלען, וואָס זיצט עפּיס מאָדנע פערטראַכט אײנע אַליין אין אַ ווינקעלע.

— פון וואָס טראַכט אַצינד דאָס קינד, מיר זאָל זיין פאַר איהר קאָפּ? — אַזוי קלערט זיך לאה און עס טוט איהר וועה דאָס האַרץ אויף איהר קינד.

לאה האָט שוין לאַנג חרטה דערויף, וואָס זי האָט זיך בעגאַנגען מיט דער טאָכטער אַ ביסעל צו ירגזונ׳דיג, צו שטרענג... „מיט אַ בת-יחידה, מיט אַ ציטעריגע, אײנאונאײנציגע, טאָר מען ניט אַזוי... זי ווייסט דאָס גאַנץ גוט, אַז מע טאָר ניט... עס איז שוין אָבער אַ פערפאַלענע זאַך. זי קאָן שוין צוריק ניט האַפּען... און ווער שמועסט, איצט — אודאי ניט. אויס טעאַטער. זיי פאָהרען שוין, זאָגט מען, היינט בײנאַכט אַוועק צו אַלדי גוטע יאָהר״... (מיינען מיינט זי, אײ-גענטליך, „צו אַלדי שוואַרצע יאָהר״. נאָר למאי זאָל זי שעלטען יו-דען אויף אַ פולע וואָך?...).

אַ ביסעל טוט לאה׳ן באַנג, וואָס דאָס יודישע טעאַטער פאָהרט

אַוועק פון האָלענעשטי, און אַ ביסעל איז זי צופרידען: „ווינציגער מיט אַ טאַרעראַם אין שטאָדט, — טרייסט זי זיך אַליין. — האָלענעשטי איז זיך בעגאַנגען ביז אַהער אָהן אַ יודיש טעאַטער, וועט מען זיך בעגעהן מסתמא ווייטער אויך, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל!... און דאָס קינד וועט מסתמא פערגעסען, אַז ס'איז גאָר געווען אַמאָל אַ טעאַטער אויף דער וועלט... אַ קינד בלייבט אַ קינד. זי וועט איהר קויפען אַ פּאָר נייע שיכלעך, וועלען זיך פערהיילען אַלע וואונדען... און ווער שמועסט נאָך דערצו צוקערקעס, „מאַרמעלאַדען" און כדומה אַזעלכע גוטע זאַכען, ווען זי ברענגט איהר צו טראָגען מאָרגען, אם-ירצה-השם, פונ'ם מאַרק... אוי, אַ דונער איז איהר! מאָרגען איז זונטאָג, אַ מאַרק-טאָג, כמעט אַ יאַריד, און זי האָט נאָך ניט, איהר זאָלט זאָגען, אַנ'-אויסגעריבענעם גילדען אפילו! מע בעדאַרף זיך אַ נעם טון צו ישראלין, עס געהט אַזאַ וואָך, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל!"...

די דאָזיגע געדאַנקען פערטראָגען אונזער חנ'טע אין אַזעלכע וואָכעדיגע דרכים אַריין, אַז זי פערגעסט אויף אַ ווײַלע אָן רייזעלס קריוודע.

און רייזעל? — לאָזט זי צו-רוה. רייזעל איז ניעטאָ. רייזעל איז ווייט, ווייט פון דאַנען...

דאָס הייסט, דערווייל איז זי נאָך דאָ. וואו וועט זי אָבער מאָרגען זיין? מאָרגען? מ אָ ר ג ע ן?... אָ, דאָס ווייסט קיינער נישט, קיינער נישט, נאָר זיי אין צווייען. דאָס הייסט, זי און לייבעל... און נאָך צוויי מענשען וויסען פון דעם סוד: דער דירעקטאָר פונ'ם יודישען טעאַטער און זיין מענש, שלום-מאיר... אָט דער שלום-מאיר האָט אָבגערעדט מיט איהר ערשט היינט אין דערפריה, בעת אַלע זענען געווען אין שוהל, אַז נאָך האַלבע נאַכט, ווי דער זייגער וועט נאָר אויסשלאָגען צוועלף, אַזוי זאָל זי... אַך, די ווייסט שוין, זי ווייסט שוין וואָס!... און נאָר זי און ער, און ווייטער קיינער נישט, קיינער נישט!...

און עס טוט איהר הנאה, וואָס זי ווייס אַזאַ זאַך, פון וועלכע די מאַמע הויבט נישט אָן צו וויסען... אַ מצוה אויף איהר! אַ מצוה! שלום-מאיר איז גערעכט. ער זאָגט: „האָט זי נישט געזאָלט נעמען אַ מיידעל און פערשליסען זי אין שטוב, איינע אַליין, האַלטען זי, ווי מען האַלט אַ פייגעלע פערשלאָסען אין אַ שטייגעלע". קיין פרייע מינוט. קיין קאָפּ ניט אויפצוהויבען! קאַר פרעמדע זינג ניט! אין טע-

אַטער געה ניט! אַהין קוק ניט! דאַרט שטעה ניט!... „וואָס איז מען עפּיס, פּערקויפּטע צו טאַטע-מאַמע? קנעכט איז מען ביי זיי? אָדער וואָס?"... אַזוי זאָגט שלום-מאיר און איז גערעכט. זעהר גערעכט!... אם-ירצה-השם, מאָרגען אין דערפריה, אַז די מאַמע וועט אויפשטעהן און דערזעהען, אַז „דאָס פייגעלע איז אַרויסגעפלויגען פונ'ם שטייגע-לע" — אוי, וועט זי חרטה האָבען! אוי, וועט זי וויינען!... עס וועט שוין אָבער דעמאָלט זיין צו שפּעט. עס וועט איהר שוין דעמאָלט זיין אַ גוטע וואָך. אַ גוטע וואָך און אַ מזל'דיגע וואָך!...

וועה טוט איהר דאָס האַרץ נאָר אויף איינעם, אויפ'ן טאַטען. „דער טאַטע נעבעך — אויף איהם איז יאָ אַ רחמנות... ער האָט זי אַזוי ליעב געהאַט. מיט איהם איז זי תּמיד געוועזן אַזוי נאָהענט. ניט ווי אַ קינד מיט אַ פאָטער. נאָר כמעט ווי אַ שוועסטער מיט אַ ברודער. ווער וועט מיט איהם שפּיעלען חנוכּה אין „דריידעל"? ווער וועט אַרויס'גנב'ענען ביי איהם פּסח דעם אפיקומן פון אונטער דעם קישען? ווער וועט איהם אָנרייסען גרינס אויף שבועות? ווער וועט געהן מיט איהם שמחת-תּורה אין שוהל אַריין? און ווער וועט זינגען מיט איהם זמירות?...

און רייזעל דערמאָנט זיך, ווי ערשט ניט לאַנג פּלעגט זי נאָך שבת-צו-נאַכטס זינגען מיט'ן טאַטען אינאיינעם די „אליהו'ס" און גלאָט יודישע זאַכען און שטיקלעך, וואָס דער טאַטע האָט זי אויסגעלערנט. און די מאַמע בעת-מעשה פּלעגט צובלאָזען דאָס סאַמאָוואַרעל און מאַכען טיי.

איין ליעד, געדענקט רייזעל, פלעגען זיי זינגען כמעט אַלע שבת-צו-נאַכטס, אַז דעם חזן איז געוועזן אויפגעלייגט אויפ'ן האַרצען. דאָס ליעד הייסט „משיח" און זינגען דאַרף מען דאָס האַלב אויף יו-דיש, האַלב אויף גוייש. דער חזן צו איהר אויף יודיש, און רייזעל צו איהם אויף גוייש:

ער: „וואָס וועט דעמאָלט זיין?"
זי: „קאָניעץ למר גלותנו".
ער: „וואוהין וועלען יודען געהן?"
זי: „מי פּאָידיאָם לארצנו".
ער: „וואָס וועט דאָרטען זיין?"
זי: „שם נאַידיאָם גואלנו".
ער: „ווער זשע וועט דאָס זיין?"

זי: „נאַש משיח צדקנו״.
ער: „ווען זשע וועט דאָס זיין?״
זי: „סקאָראָ במהרה בימינו״.
ביידע (גיך): „יום גילה, יום רינה,
יום דיצה, יום חדוה.
גילה, רינה, דיצה, חדוה,
אהבה ואחוה!״

און נאָך אַמאָל: יום גילה, יום רינה!...

— טאָמער וואָלט שוין געווען אַמאָל גענוג „געלע-גרינע״? — מישט זיך אַריין די מאַמע מיט׳ן סאַמאָוואַרעל. — לאָמיר בעסער טרינקען צו גלעזלעך טיי, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל!...

אַך, ווי גוט, ווי ליכטיג, ווי פריילין! און דאַכט זיך, אָט ערשט איז דאָס געווען, און דאָך — אַזוי לאַנג, אַזוי לאַנג, גאָט ווייסט ווען!... און עס נעמט זי אַרום אַ מורא׳דיגער, אַ שוואַרצער אומעט. און עס איז איהר שווער דאָס האַרץ. עס איז איהר ענג אין האַלז. זי ווייסט אַליין ניט, וואָס איהר איז. אָט-אָט וועט זי זיך צעוויינען... דערזעהט דער פאָטער, ווי זי זיצט איינע אַליין עפּיס פערזאָרגט אין אַ ווינקעלע, געהט ער צו צו איהר זינגענדיג, גלעט איהר די שענע שוואַרצע גלאַנצענדיגע האָר און בויגט זיך אָן צו איהר:

— וואָס איז דיר, טאָכטער?

— גאָרנישט... אַ גוטע וואָך!

און זי פאַלט צו מיט איהר הייסען קאָפּ צום חזנ׳ס ברוסט, טוליעט זיך צו צו איהם און קושט איהם און האַלזט איהם.

קאַפּיטעל דריי און דרייסיג

דער יצר-הרע פון געלד

בעני ראַפּאַלאָוויטש האָט אויך אָבגעמאַכט הבדלה

ביי בענין געהט צו די הבדלה מיט׳ן גאַנצען „פּאַראַד״. אַז בעני מאַכט הבדלה, דאַרף זיין די גאַנצע חאַליאַסטרע אַרום איהם און אַלע דאַרפען ענטפערן איהם „ברוך-הוא וברוך-שמו — אמן״. דאָס ווייב, און די קינדער, און די אַלטע מאַמע, און דער בחור דער קאַסיר, און די אַם, און די קעכין — אַלע, אַלע.

און די הבדלה, וואָס בעני מאַכט, איז שוין איין מאָל אַ הבדלה. הויבען הויבט ער אָן דוקא הויך, אויף אַ קול, גרויסאַרטיג, מיט אַ טרויעריגען ניגון. נאָר אַז עס קומט צו „עזי וזמרת יה״ און אַ ביסעל ווייטער, פּערפּלאָנטערט ער זיך אין דער עברי און מאַרקעט אָב אַ גאַנצע שטיק אונטער דער נאָז, ביז ער שלאָגט זיך אַרויף צוריק אויף אַ שטיקעל דרך, שרייט אויס ווידער הויך, אויף אַ קול: „בין תהיה לנו!״ און דוקא מיט אַ „בית״, און נאָכדעם נעמט ער ווידער מיט עטליכע טענער נידעריגער, ביז ער לאָזט אויס צוצויגען: „בין קודש ל—חו—ל״. ענטפערן איהם אַלע מיט׳ן זעלבען ניגון: א—מ—ן! פערלעשט ער די הבדלה, שטופּט אָן אַלע קעשענעס אויף אַ פולער וואָך און זאָגט מיט זיין ברומענדע לייבענשטימע: „אַ גוטע וואָך!״ ענטפערן איהם אַלע אין איין קול: „אַ גוטע וואָך, אַ גוט יאָהר!״

אָט אַזוי מאַכט בעני הבדלה.

אָבגעמאַכט הבדלה, טוט ער אַ וואונק צום קאַסיר, ער זאָל געבען אַ צעהל איבער דעם פדיון פון דער וואָך און אַ שרייב אַריין אין בוך אַריין די „ראַכונקעס״. און דער קאַסיר ששון-ושמחה פערקאַטשעט די אַרבעל, ציהט אַרויס די שליסעלעך פון די הויזענקעשענעס,

עפענט אויף דאָס מיטעלסטע שופלעדעל און זעצט זיך אַוועק צעהלען דאָס געלד מיט אַ ערנסט, מיט כּונה און מיט אַ ברען.

צום אַלעמען ערשטען בעוויזט זיך אויפ׳ן טיש דאָס פּאַפּיר־געלד, אַ פּעקעל נאָך אַ פּעקעל. דער קאַסיר ששון־ושמחה איז אַ בער־יאַק אויף צעהלען געלד. אַלע מינוט טוט ער אַ שפּיי אָן אויפ׳ן גראָבען פינגער, און די אַסיגנאַציעס ביי איהם אין די הענד קנאַקען, פליהען, שעמערירען אין די אויגען. קודם געהען ביי איהם די מיוחסים, די שווערע הונדערטער, אָדער, ווי בעני רופט זיי, די „לייליכער״. נאָכ־דעם געהען די ווייסע „דעליקאַטנע״ פינפאונצוואַנציגער. נאָכדעם — די רויטע פייעריגע צעהנערלעך מיט די בלויע פינפערלעך. און נאָך זיי געהט שוין „קליינוואַרג״: גרינע אָבגעבליאַקעוועטע דרייערלעך און געלע צודריפּעטע איינערלעך, גאָר אָהן אַ שיעור.

די גאַנצע צייט, וואָס דער קאַסיר צעהלט דאָס מזומנס, זיצט אונזער לייבעל פון דערווייטען איבער אַ סידורעל, זאָגט שטילערהייד כּלומרשט דעם „ויתּן לך״, שאָקעלט זיך און מישט אַ בלעטעל נאָך אַ בלעטעל, און העלפט צעהלען דאָס געלד. ער צעהלט און צעהלט — און קאָן ניט איבערצעהלען. כּל־זמן עס האָט געהאַלטען ביי די גרויסע פּעקלעך, האָט ער נאָך געקאָנט חאַפּען דעם גאַנג. נאָר אַז ס׳איז געקומען צום „קליינוואַרג״, האָט ער פערלוירען דעם חשבון און גענומען אַריינקוקען צוריק אין סידורעל און זאָגען דעם „ויתּן לך״ מיט׳ן אייגענעם שטילען ניגון, וואָס פריהער. נאָר די פּעקלעך מיט געלד שטעהען איהם פאַר די אויגען און לאָזען איהם ניט צו־רוה. און ער פרעגט ביי זיך אַליין: „וואו וועלען זיי זיין, אָט די אַלע שענע פּעקלעך מיט געלד, היינט אַרום האַלבע נאַכט? — וואו? ביי איהם, ביי איהם ביי איהם!״...

. . . .

און עס חאַפּט איהם אָן אַ ציטער, און ער צושאָקעלט זיך נאָך שטאַרקער און הויבט אָן צו זאָגען דעם „ויתּן לך״ ווייטער און ווייטער, נאָך מיט מעהר פרישקייט.

די צוויי, בעני און דער קאַסיר, זענען אַזוי פערטיעפט אין דער אַרבייט, אַז זיי זעהען גאָר ניט לייבלען און הערען ניט זיין זאָגען, וואָס ער זאָגט. דערפאַר אָבער די מאַמע (ביילקע), וואָס זיצט ביי דער זייט, — זי זעהט און הערט, ווי לייבעל זאָגט, ווי לייבעל דאַווענט,

קװעלט זי אָן און װינשט זיך „אַזאַ מזל, אַזאַ שטיק גאָלד, װאָס פאַר אַ קינד דאָס איז״.

דער גרױסער װעהטאָג, װאָס זי האָט געטראָגען ביז אַהער טיעף אין האַרצען, האָט זיך שױן אָנגעהױבען ביסלעכװײז צו פערהײלען. און זי טראַכט זיך: „װאָס האָט דאָס קינד, אײגענטליך, אַזעלכס פערזינ-דיגט? דערפאַר, װאָס ער האָט אַװעקגעגעבען אַנ׳אָרעמען קראַנקען אַק-טיאָר זײן אָנבײסען, דאַרף מען אַזױ בעשטראָפען אַ קינד — אָנטון איהם אַזעלכע בזיונות?... בעני זאָל װעלען אַ קוק טון אױף איהם מיט איה-רע אױגען ... איהר זאָל זײן פאַר זײן ליכטיג פּנים!״ ...

נאָר בעני, װי אױף צו-להכעיס, װיל ניט קוקען און װיל ניט הערען. ער איז פערטיעפט אינ׳ם געלד צעהלען. אָבגעפּאַרטיגט זיך מיט׳ן פאַפּיר-געלד, נעמט מען זיך צום זילבער. אױף זילבער צעהלען איז שמחה נאָך מעהר מזיק, װי אױף פּאַפּיר. ער צעהלט אױס דאָס זילבער-געלד אין קופּקעלעך, און די קופּקעלעך בײ איהם װאַקסען און װאַקסען. אָט איז אײנס, אָט איז צװײ, דרײ, פינף, צעהן און נאָך, און נאָך, און נאָך. געפּטר׳ט דאָס זילבער-געלד, נעמט מען זיך צום ביסעל מינץ. און דאָס מינץ פליהט בײם קאַסיר אין די הענד מיט סכּנת-נפשות. קלינגט און װערט פערפאַלען בײ איהם צװישען די פינ-גער, װי בײ אַ פּאָקוסניק. „אײך בעדאַרף מען אױף כּפּרות״ — טראַכט זיך לײבעל. — ער דאַרף נישט קײן מינץ, ער דאַרף נישט קײן זיל-בער. װאוהין װעט ער זיך מיט זײ אַהינטון? פאַר איהם װעט זײן גענוג אָט אַיענע פּאַפּירענע פּעקלעך אַלײן, װאָס דער טאַטע האָלט אין די הענד... און לײבעל קוקט מיט אײן אױג און זעהט, װי דער טאַטע זײנער שפּיגעלט זיך אינ׳ם געלד. בעני האַלט איבער איטליכס פּעקעל בעזונדער, טאַפּט דאָס, גלעט דאָס און גיט דאָס איבער דעם קאַסיר מיט אַ צאָהל, און יענער בעלײגט דאָס צוריק אין טישקעסטעל, איט-ליכס פּעקעל אױף זײן אָרט. געװײנליך פריהער די מיוחסים די הונ-דערטער, און נאָכדעם דאָס קלײנװאַרג, און נאָכדעם שױן דאָס זילבער מיט׳ן מינץ.

און לײבעל קוקט מיט אײן אױג אין סידור אַרײן און מיט׳ן אַנדערן אױג — אַהין, אַהין, אין טישקעסטעל אַרײן, אין שופלעדעל, צו די פּעקלעך מיט געלד. דאָרטען זענען איצט אַלע זײנע מחשבות און געדאַנקען. דאָרט איז ער איצט מיט אַלע זײנע האָפנונגען און מיט זײן גאַנצען װעזען און מיט זײן גאַנצער נשמה.

אַז געלד איז אַ יצר-הרע — דאָס האָט לייבעל געהערט וויפיעל מאָל פונ׳ם רבין אין חדר און גלאַט פון עלטערע יודען. און אַז דער יצר-הרע פון געלד איז אונגעהייער גרויס — דאָס האָט ער אויך געהערט. נאָר דעם טעם דערפון האָט ער דערפיהלט ערשט אָט דאָ אין דער מינוט. ער האָט דערפיהלט, אַז דער יצר-הרע פון געלד האָט איהם אַריינגענומען צו זיך אין די לאַפּקעס אַריין און האַלט איהם שטאַרק-שטאַרק! און לייבעל ווייסט, אַז ס׳איז אומזיסט זיין מיה. ער וועט שוין פונ׳ם יצר-הרע׳ס הענד ניט אַרויס. און ער פּרובט זיך גאָר אַפילו ניט. אדרבה, ער בעט גאָט, די עבירה זאָל איהם געראָטען. וואָרום טאָמער חלילה ניין... טאָמער חלילה פּאַקט מען איהם — ווערה-ווערה! — די שעה זאָל גאָר ניט זיין!... דעמאָלט איז ער דאָך אַ פערפאַלענער. אַ פערפאַלענער פוןביידע וועלטען! האָצמאַך פאָהרט אַוועק. דאָס טע-אַטער פאָהרט אַוועק. און ער?... און רייזעל?... וואָס וועט זיין מיט איהם?... אויס טעאַטער!... אויס רייזעל!... אַ סוף צו אַלע גאָלדענע חלומות!... אַ סוף...

— טפּררררו, מזל-טוב! געקומען צו פאָהרען די „מחותנים״ אָבריי-ביגען די סטאַדאָלע פון דער יודישער „פאַסקודסטווע״.

אַזוי רופט זיך אָן בעני אויף זיין סגי-נהור-לשון און הויבט זיך אויף פונ׳ם אָרט.

דער לעזער, וואָס איז שוין בעקענט מיט אונזער בעני ראַפאַלאָ-וויטשעס שפּראַך, דאַרף אַליין פערשטעהן, אַז די „מחותנים״ מיינט ער דאָס די בעלי-עגלות, און די „יודישע פאַסקודסטווע״ מיינט מען עס — „דאָס יודישע טעאַטער״

קאַפּיטעל פיער און דרייסיג

ברוך הבא, שמעון-דוד בעל-עגלה

בעני זאָל קאָנען, וואָלט ער זיך אַליין אויסגעפּאַטשט. אַזוי איז ער אין כעס אויף זיך דערפאַר, וואָס ער האָט זיך „געקוואַפּעט" אויף די עטליכע „פּערעס" און אַוועקגעגעבן אַזאַ ריינע, אַזאַ ציכטיגע סטאַדאָלע אויף אַ יודיש טעאַטער. „ווען מע טרייבט צונויף אַ פולע שטאַל מיט חזירים, וואָלטען זיי איהם, נאָך זיין מיינונג, נישט בעדאַרפט אַזוי פערפּאַסקודיגען דעם הויף, ווי מע האָט איהם פערפּאַסקודיגט אין די עטליכע וואָכען. בעני ווייסט אַליין ניט פאַרוואָס, נאָר ווי אַ כשר'ער יוד האָט פיינט חזיר, אַזוי האָט ער פיינט אָט די הונגעריגע „לאַפּעטוטניקעס" (דאָס מיינט ער די אַקטיאָרען). און מעהר פון אַלעמען קאָן ער נישט אָנקוקען אָט דעם „אויסגעסטראָצעלטען מונדערפערצער" מיט דעם „אָבגעשאָבענעם לאָקשענ־רעט" (דאָס מיינט ער דעם דירעקטאָר אַלבערט שטשופּאַק).

מע קאָן זאָגען, אַז די צוויי, בעני ראַפאַלאָוויטש און אַלבערט שטשופּאַק, האָבען זיך פיינט געקראָגען פון דער ערשטער מינוט, וואָס זיי האָבען זיך דערקענט. זייביידע האָבען געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע ניט אַנדערש ווי פון אויבען אַראָב. ביי בענין האָט שטשופּאַק קיין אַנדער נאָמען ניט געהאַט, אויסער „שמאַרדאָווידליק". און ביי שטשופּאַקען האָט בעני קיין אַנדער נאָמען ניט געהאַט, אויסער „בעסאַראַביער פּופּיק". דעריבער איז גרינג צו פערשטעהן, ווי בעני איז געווען צופרידען, אַז ער איז אַרויסגעקומען אין הויף און דערזעהען שמעון-דוד דעם בעל-עגלה צופאָהרען צום טויער מיט אַ גרויסער ביידאַרע, און נאָך איהם נאָך אַ וואָגען און נאָך אַ ביידאַרע, און פון הינטעז גאר אַ גרויסען הויכען וואָגען, וואָס מע רופט אָן אין בעסאַ-

ראַביע „האַרבאַ״. און בעני האָט זיך גענומען אויסשמועסען מיט שמעון-דוד בעל-עגלה אויף זיין שפּראַך:

— ברוך-הבא, סקאַבעל קומט, אַ גאַסט, שמעון-דוד! זאָג מיר נאָר, סערדצע, וויפיעל נעמסט דו, אַ שטייגער, ביי אָט די „האָלעדראַנציס״ דערפאַר, וואָס דו פיהרסט זיי אַרויס דעם „פגר״?

— אשרי האיש — אַז אָך און וועה איז צום בעל-עגלה! — ענט-פערט איהם אָב שמעון-דוד מיט אַ פסוק פון תהלים און בעקלאָגט זיך פאַר בענין, וואָס פאַר אַ ווּיסטע פרנסה דאָס איז. און ער רעכענט איהם אויס אויף די פינגער, אַ פינגער נאָך אַ פינגער:

— אַ סקאָטינע דאַרף עסען, און מענשען דאַרף מען האַלטען, און האָבער איז טייער, און אַ וואָגען דאַרף מען שמירען, און אַ גוי מוז מען האַלטען, און אַ גוי איז אַ גנב...

דערזעהען, אַז אָט-אָט וועט ניט האַפּען קיין פינגער, האָט שמעון-דוד אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנד און אויסגעלאָזט מיט אַ פסוק פון תהלים:

— בימינך נצח — מיט'ן קאָפּ אין דער ערד!

שמעון-דוד בעל-עגלה איז מעהר בעל-הבית ווי בעל-עגלה. ער האָט איין אייגענע שטוב, דריי פאָר פערד, די קינדער לערנען ביי איהם אין חדר, און אַליין איז ער אויך אַ שטיקעל יודע-ספר, קלאָר דעם גאַנצען תהלים אויף אויסווייניג און האַקט מיט פסוקים, עקספּלאָ-אַטירט דעם תהלים נעבעך אויף יעדען טריט און שריט.

מיט שטשופּאַקען האָט זיך שמעון-דוד בעדונגען מעשה פּאַדריאַד-טשיק. דאָס הייסט, אַז ס'איז ניט זיין עסק: ער דאַרף איהם אַריבער-פעקלען קיין פּאַטשעשטי צו דער באַהן שבת-צו-נאַכטס תיכף נאָך הבדלה דאָס גאַנצע יודישע טעאַטער מיט די אַרטיסטען מיט די דעקאָראַציעס מיט „הכל בכל מכל פלעקעל״, און אַז גאַנץ פריה כלחוך השור ברענגט ער איהם אויף דער באַהן קיין פּאַלעשטי גאָר אָהן אַ שום תירוץ, עס מעגען פאַלען שטיינער פונ'ם הימעל, און פון דאָרטען איז — „ברכי נפשי הללויה — קאָן ער שוין פאָהרען אַפילו מיט אַ שליטען קיין ארץ-ישראל״...

אַזוי האָט געזאָגט שמעון-דוד אַליין. און שמעון-דוד, אַז ער זאָגט איז געזאָגט.

געקומען שבת-צו-נאַכטס — ניטאָ שמעון-דוד. עס האָבען זיך שוין לאַנג בעוויזען שטערען אויפ'ן הימעל און פייערלעך אין די פענסטער, און קיין פוהר זעהט מען נאָך אַלץ ניט. האָט שטשופּאַק געשיקט צו

איהם האָצמאַכען אויף אַ זאַקוציע. האָט האָצמאַך געטראָפען שמעון-דוד'ן איבער אַ גרויסען סידור זאָגען „ויתן לך" אויף אַ קול.

— רב שמעון-דוד, נו?

האָט איהם שמעון-דוד אָנגעוויזען מיט איין האַנד אויפ'ן מויל און מיט דער אַנדערער האַנד אויפ'ן סידור און אַ זאָג געטאָן:

— נו-נו.

דאָס האָט בעדאַרפט בעדייטען, אַז ביז שמעון-דוד וועט ניט פאַרטיג ווערען מיט'ן „ויתן לך", איז גאָר ניטאָ וואָס צו רעדען. האָט זיך דערווייל האָצמאַך אַוועקגעזעצט רויכערן אַ פּאַפּיראָס, און שטשופּאַק איז דאָרטען פון דער הויט געשפּרונגען. קיינמאָל איז אַלבערט שטשופּאַק נישט געווען אַזוי נערוועז, ווי אָט דעם שבת-צו-נאַכטס ער האָט זיך גע'סודעט און געשושקעט מיט שלום-מאיר'ן, זיך געשמיצט און געוואָרפען, איבערגעקריעגט זיך מיט אַלע אַקטיאָרען און אַקטריסעס און מעהר פון אַלעמען האָט געלייזט, געוויינליך, דאָס כפרה-הינדעל—האָצמאַך. ער האָט איהם אָנגעזאָגט, און גוט אָנגעשאָלטען בעת-מעשה, ער זאָל איהם די רגע ברענגען די בעלי-עגלות מיט די פוהרען, אַניט זאָל זיין נאָמען ניט הייסען „אַלבערט"!...

— וואָס איז דאָס מיט אונזער „דרעקטאָר"? — האָבען די אַרטיסטען זיך איבערגעשמועסט צווישען זיך אין דער סטאַדאַלע הינטער די קוליסען.

— טשעפּעט איהם ניט, ער איז משוגע. די „דרעקטריסע" קומט צו פאָהרען מאָרגען אין דערפריה.

— פון וואַנען ווייסט דו?

— געווען אַ דעפּעש.

— וואָס הערט שטשופּאַק אַ ווייב?

— שטשופּאַק האָט דען אַ ווייב?

— מזל טוב! ביזט אַ היגער?

— אַ סברה, אַז אַזאַ יוד ווי שטשופּאַק איז ניט קראַנק האָבען דריי ווייבער.

— און איך האָב געהערט, אַז די האָט ער גע'גט.

— עס הויבט זיך גאָר ניט אָן.

— וואָס-זשע טאַנצט ער אַרום דער פּרימאַדאָנאַ?

— די פּרימאַדאָנאַ לאָזט צו-רוה. די פּרימאַדאָנאַ האָט אַייך אַלעמען אין דער ערד!

— ברײַנדעלע קאָזאַק! וואָס זענט איהר פֿאַר אַ מליץ-יושר?
— טאָמער וואָלט איהר אײַנגענומען אַ לעפּעל שטומעניש?
— אָדער גאָר אַ מיתה משונה?
— וואו? דאָ אין דער בעסאַראַביע? צי דאָרט, אין רומעניע?
— גיב אַ קוק אויף זיך אין שפּיגעל, מאַלפּע!
— טאָמער וואָלט געווען גענוג שלייפען די ציגגלעך?
— הכלל, וואו-זשע האַלטען מיר מיט שטשופּאַקס ווייבער?
— שאַט, קינדער, מיר דאַכט, אַז מע פֿאָהרט.
— מע פאָהרט! מע פאָהרט!
— ראַם-טאַרעראַם! טעראַראַראַם!
— הערצאָם-פּערצאָם פּערעל-ווירעל-ווערצאָם...
— רייב זשי! פּוץ זשי!
פּוץ זשי, פּוץ זשי, פּוץ זשי,
פּוץ געטריי!...

און די גאַנצע חברה אַקטיאָרען און אַקטריסעס, דערהערט, אַז מע פאָהרט, האָבען זיך אויפגעכאַפּט ווי איין מענש און, זינגענדיג, אַרויסגעמאַרשירט איינס נאָך דאָס אַנדערע פון דער סטאַדאָלע אין הויף אַרויס — „מקבל פּנים זיין דעם חתן".

קאַפּיטעל פינף און דרייסיג

שמעון-דוד בעל-עגלה קאָמאַנדעוועט

לכּבוד דעם יודישען טעאַטער האָט שמעון-דוד דער בעל-עגלה אַראָבגעבראַכט אַ גאַנץ בינטעל בעלי-עגלות און שמייסערס, יונגע און אַלטע, אַלע מיט גרויסע גוט-אָנגעשמירטע שטיוועל און אַלע מיט לאַנגע בייטשען אין די הענד — כּמעט די גאַנצע האָלענעשטער בערזע. דאָ זענען געווען: נח ברימזע — אַ בעל-עגלה מיט אַ צוריסענער נאַקידקע און מיט אַ פּלושענעם קאַרטוז. נחמן קאָקאָש — אַ בייזער יוד, וואָס זעהט אויס ווי אַ האָהז. יעקעל מאַמעטליווע — אַ פּערשלאָפענער בחור מיט רויטע ליפּען. ...צי גאַלאַגאַן — אַ הויכער יונגאַטש, נאָר מיט איין אויג. העניך קוסטי — אַ קליין בעל-עגלה׳כען, נאָר אַ קרעפטיגס. און קאַרפּע מונדזיוק — אַ גוי אַ מאָלדאַוואַן מיט אַ שמויסען היטעל איז אויך געווען בתוכם. קאַרפּע מאָלדאַוואַן האָט אָנגערוקט דאָס היטעל, אונטערגעשטעקט די פּאָלעס פון דער סוויטקע און אַוועקגעשטעלט זיך שמירען די רעדער, און חברה בעלי-עגלות האָבען זיך אַ נעם געטאָן צו דער אַרבייט געשמאַק, אויף אַלע כּלים: פּאַקען דעקאָראַציעס, טראָגען פון דער סטאַדאָלע קאַסטענס מיט קעסטלעך, פּעק מיט פּעקלעך, אַרויפליייגען אויף די פוהרען, גאָר נישט געהערט די אַקטיאָרען מיט די אַקטריסעס, וואָס זענען נאָכגעגאַנגען פון הינטען און געבעטען, מע זאָל טראָגען „פּאַוואָלינקע”, „פּאַמעליכען”.

ווי אַ גענעראַל איז געשטאַנען איבער די בעלי-עגלות שמעון-דוד און געקאָמאַנדעוועט, געבייזערט זיך און געהאַקט מיט שטיקער תהלים, אויסגעמישט מיט מאָלדאַוואַניש לשון:

— הער נאָר, דו „קאָלבון”, דו „בלאָסטאַמאָס” איינער, על-כּן יאבדו דורך -- האַלט אַיין דעם וואָגען, ווארום אָט האַפּסט דו אַ פּריקע אין פּיסק אַריין, כּי יבער כּמעט אפו — וועט דיר אַראָב די נאָז!...

חברה בעלי-עגלות און שמייסערס שרעקען זיך, אפנים, ווינציג וואס איבער פאר שמעון-דוד׳ס קאמאנדע און פאר שמעון-דוד׳ס תהלים זאגען. ווארום די שמייסערס, אין דער אייגענער צייט וואס מע אר-בייט און מע טראגט די פעקלעך,ווארפט מען זיך דורך צווישען זיך מיט ווערטער און מיט ווערטלעך, און מע רעדט און מע לאכט, און מע שמועסט זיך אויס וועגען אכילה אויף בעל-עגלה-שפראך:

— זאג נאר, דו מאמעטליווע בחור, ביזט עפיס א בעלן איצט אויף א מאלאיע מיט געגזונענשמאלץ אויף א פולער וואך?

— אוועק, דו בלינדער מיאד, מיט דיין מאלאיע! איך בין „ליו-באפיטנע״ בעסער אויף א צימעסעל מיט א „נאחיט״.

— און פערטרינקען מסתמא מיט א קווערטעל „פאמניאק״, חא-חא?

— אדער גאר מיט א פרישער „בראהע״?

דערהערט דאס שמעון-דוד, צושרייט ער זיך אויף א קול:

— למה רגשו גויים — וואס האט איהר זיך צורעדט פון עסעניש, ממזרים? אט וועל איך אייך געבען א פאמניאק, וועט אייך זיין בצנה רצון תעטרנו — מיט א דישעל אין האלז אריין!

די גוואלדען און די געלעכטערן פון די שמייסערס און דאס קאמאנדעווען מיט די קללות פון שמעון-דוד בעל-עגלה גיסען זיך צו-נויף און מישען זיך אויס מיט׳ן רעש און מיט׳ן טומעל פון די אקטיא-רען מיט די אקטריסעס, וואס לויפען ארום ווי די משוגעים, שרייען און פילדערן איינס אויף דאס אנדערע און אלע אויף האצמאכען:

— האצמאך, דער רוח זאל דיך נעמען!

— האצמאך, געה! האצמאך, שטעה! האצמאך, האלט! האצמאך, אהער! האצמאך, אהין!

און דער ארעמער האצמאך נעבעך טראגט אויף זיינע דארע שפיציגע פלייצעס דעם גאנצען טעאטער-גלות, שטעהט אויס אלעמענס קללות, ווארפט זיך אויף אלע זייטען, טראגט און שלעפט און הוסט, און עס פאלט איהם פון די הענד, ווארום איבער זיין קאפ שטעהט, איינגעטונקען אין ברילאנטען, דער דירעקטאר פונ׳ם יודיש-דייטשען טעאטער, אלבערט שטשופאק, און טרייבט איהם האלז אין נאקען און שעלט איהם און מאכט איהם מיט דער בלאטע גלייך.

וואס הערט אבער איצט האצמאך דעם דירעקטאר? „ער האט איהם אין דער ערד מיט די ביינער!״ לאז נאר אבלויפען בלאט אט דאס שטיקעל ארבייט, וואס ער האט פערטראכט. לאז נאר אט דער

„יאַט" אַרויסבעקומען היינט ביינאַכט די „פּותיקא", וועט שוין זיין גימל!...

דער „יאַט" — דאָס מיינט ער לייבלען, וואָס ער זוכט איהם מיט די אויגען און קאָן איהם ניט געפינען. אַלע זענען דאָ אין הויף. אַלע קינדער ראַפּאַלאָוויטשעס, די זיהן מיט די טעכטער, און די שניר מיט די איידעמס, און די אַם, און דער קאַסיר, וואָס לייבעל האָט איהם אַ נאָמען געגעבען „ששון-ושמחה", און אפילו די „אַלטע" מאַמע איז אַרויס חאַפּען אַ קוק מיט'ן שאַרפען אויג, ווי דאָס טע...ער פּאַקט זיך, און מניה וביה טאַקי אַכטונג געבען, מע זאָל חלילה צווישען יאָ און ניין עפּיס ניט אַריינהאַקען על-פּי-טעות אין וואָגען אַריין... נאָר איין לייבעל איז דאָ נישטאָ. און האָצמאַך איז אויס מענש, וואָס ער זעהט ניט דעם „יאַט". „אַ קשיא אויף אַ מעשה — טראַכט ער זיך, — אפשר האָט דער קליינער וועוורוק שוין חרטה געקריגען אויף דעם גאַנצען פּלאַן?... אַ שען פּנים וועט ער, האָצמאַך, דעמאָלט האָבען ביי זיך אַליין. „אַ יאָלד צווישען יאָלדען" וועט ער דעמאָלט זיין. ביי שטשופּאַקען אַ שטיוועל-פּוצער וועט ער בלייבען. און אפשר נאָך חאַסלירע האָבען פּאַר אָט דער חלירע עטעל-דבורה, קומען זאָל אויף זיי אַלעמען אַ פּאָהיבעל, רבונו של עולם, היינטיגע נאַכט! זיי זאָלען גאָר ניט דערלעבען אַרויספאָהרען פון דאַנען! און אַז זיי וועלען אַרויספאָהרען, זאָלען זיי ברעכען ריק און לענד אויפ'ן גלייכען וועג און ניט דערלעבען קומען אַהין, וואו זיי פאָהרען!"...

— האָצמאַך, וואָס בורטשעסט דו דאָרטען וועלכע שוואַרצע יאָהר?

— איך בורטשע ניט, איך לערן מיין ראָל.

— געפונען אַ צייט אויף צו לערנען אַ ראָל, פּערברענט זאָלסט דו ווערען, אידיאָט! אַהערצו געה!

— אמן, גם אתם. איך געה! איך געה! — זאָגט האָצמאַך און הוסט און קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען, זוכט לייבלען.

קאַפּיטעל זעקס און דרייסיג

שלום-מאיר מוראַוואָטשיק האַלט אַ רעדע

אומזיסט האָט זיך יענעם שבת-צו-נאַכטס האָלענעשטי צונויפגע-קליבען אַרום נגידס הויף אַרויסבעגלייטען דאָס יודישע טעאַטער מיט כבוד, ווי עס געהער צו זיין. שלום-מאיר האָט זיי עטליכע מאָל גע-זאָגט מיט'ן האַרבען וואָרט, און אַפּילו אין טאַטען אַריין שוין אויך געשאָלטען, אַז ס'איז אומזיסט זייער וואַרטען — זיי וועלען זיך ניט דערוואַרטען, ווארום מע דאַרף זיך נאָך פּאַקען און פּאַקען. די האָלע-נעשטער ליעבהאָבער פון טעאַטער האָבען אָבער ניט געוואָלט ניט הע-רען, ניט זעהען. זיי ווייסען על-פּי-שכל, אַז ס'איז דברים בטלים. אַלסדינג נעמט אַ סוף. דאָס פּאַקען מוז זיך אַמאָל ענדיגען. דאָס טע-אַטער מוז אַרויספאָהרען פון הויף גאָר אָהן אַ שום תירוץ. נאַרישקיי-טען! ווי פאָהרט דאָס אָב אַ יודיש טעאַטער פון האָלענעשטי גלאַט אַזוי, מיר-ניט, דיר-ניט, און אַ האַלבע שטאָדט זאָל דאָס ניט אַרויסבע-גלייטען?

דאָס האָט אונזער דירעקטאָר פון יודיש-דייטשען טעאַטער און זיין פליגעל-אַדיוטאַנט שלום-מאיר מוראַוואָטשיק גראָד נישט געשמעקט. צו דעם גרויסען פּלאַן, וואָס זיי האָבען אויסגעפּלאַנעוועט, האָט מען בעדאַרפט האָבען גראָד פערקעהרט, אַז קיין זייטיגער עולם זאָל ביי זייער אַרויספאָהרען דוקא ניט זיין. וואָס-זשע טוט מען? וואָס זאָגט מען זיי? שלום-מאיר האָט זיי שוין גענוג געזאָגט. אַיינרייסען זיך מיט אַ שטאָדט קאָן מען ניט. עס קאָן נאָך אַרויס דערפון אַ סקאַנדאַל. און זיי דאַרפען האָבען, אַדרבה, ס'זאָל זיין שטיל, אַבסאָלוט שטיל... עס שטעהט זיי פאָר אַזאַ איין איידעלע אַרבייט אויף „גאָטס גאַס”, אַ פיין שטיקעל אַרבייט!...

פאַלט שלום-מאיר אויף אַ המצאה (פאָרט אַ דיפּלאָמאַט!). ער

קלעטערט אַרויף אויף אַ הויכען וואָגען און טרעט אַרויס פאַר'ן עולם גאָר מיט אַ רעדע, אָבער טאַקי מיט אַ גאַנצען ספּיטש:

— געעהרטעס פּובליקום! מיינע הערהען און דאַמען! אינ'ם נאָמען פון דעם דירעקטאָר פונ'ם יודיש-דייטשען טעאַטער און אינ'ם נאָמען פון דער גאַנצער טרופּע האָב איך די עהרע איבערצוגעבען אייך, געעהר-טעס פּובליקום, אונזער טיעפסטען דאַנק פאַר אייער סימפּאַטיע, וואָס איהר האָט אַרויסבעוויזען צו אונזער טעאַטער. די גאַנצע צייט, וואָס מיר האָבען זיך געפונען אין אייער שטאָדט, איז דאָס טעאַטער — איך מעג עס זאָגען מיט שטאָלץ — קיינמאָל נישט געווען ליידיג. און נישט נאָר פון אינוויינניג, נאָר אַפילו פון דרויסען איז דאָס תמיד געווען בע-לעגערט. דאָס בעווייזט, אַז איהר פערשטעהט ווי צו שעצען קונסט, און יודיש טעאַטער האָט ביי אייך אַ ווערט. עס איז מיין חוב בעטען ביי אייך אום ענטשולדיגונג פאַר מיין נישט-העפליכע בענעמונג קעגען אייך, דאָס הייסט, אויף יודיש געזאָגט, בעט איך ביי אייך הונדערט מאָל מחילה דערפאַר, וואָס טאָמער האָב איך עמיצען פון אייך אַמאָל גראָב בעהאַנדעלט, אויסגעשאָלטען אין טאַטען אַריין, אַרויסגעוואָרפען פון טעאַטער אָדער אָבגעשפּריצט מיט קאַלט וואַסער. אַ מענש איז ניט קיין מלאך... איך ווייס ניט, ווי אַזוי איהר — נאָר איך פערזיכער אייך, אַז אונזער טעאַטער וועט אייער האָלענעשטי קיינמאָל ניט פערגעסען. געעהרטעס פּובליקום! אונזער טעאַטער האַלט ביי אָבפאָהרען פון דאַ-נען, און אפשר אויף אויף אַ גאַנץ לאַנגער צייט. עס וואָלט ביי אונז געווען זעהר אָנגעלייגט, ווען איהר זאָלט אונז קאָנען בעעהרען מיט אייער אַרויסבעגלייטען פון שטאָדט אַרויס. עס טוט מיר אָבער זעהר לייד אייך צו זאָגען, אַז ניט אַלע וועלען דאָס קאָנען טון, וואָ-רום ביז עס וועט ניט אָנהויבען צו שאַריען אויף טאָג ווערען מיר ניט ריהרען פונ'ם אָרט. אויב איהר ווילט אונז ווירקליך אָנטון אַ פערגעניגען, זאָלט איהר איצטער געהן אַהיים שלאָפען און אם-ירצה-השם מאָרגען כאור וועט איהר קומען אַהער, וועט איהר זיין ווילקאָמען.

דער עפעקט פון שלום-מאירס רעדע און פון זיין דייטשען „וויל-קאָמען" איז געווען איבער אַלע מאָסען. „דאָס געעהרטע פּובליקום" האָט דעם רעדנער געמאַכט איין אונגעהייערע אָוואַציע. אָהן איין עק „בראַוואָ" האָט מען איהם געשריגען. „בראַוואָ" אַליין איז אָבער גע-ווע' ווינציג האָט מען גענומען שרייען „הורראַ". מיט „הורראַ" אַליין

האָט זיך דאָס פּובליקום אויך ניט בעגניגענט, האָט מען אָנגעהויבען שרייען און אַרויסרופען האָצמאַכען: „האָצמאַך! אַ חסידעל! האָצמאַך! האָצמאַך!"

איז שלום-מאיר מוראַווטשיק אַרויף נאָך אַ מאָל אויפ'ן וואָגען און ענטשולדיגט זיך פאַר'ן „געעהרטען פּובליקום", אַז ס'איז אומזיסט זייער שרייען מיט זייער ליאַרעמען: האָצמאַך וועט איצט נישט אויפטרעטען מעהר און קיין „חסידעל" נישט זינגען. דאָס טעאַטער איז געשלאָסען.

דער געפּילדער איז פון דער ערקלערונג נישט געוואָרען קלע-נער. אדרבה, די געשרייען „האָצמאַך" און „חסידעל" זענען געוואָרען מיט פופציג פּראָצענט גרעסער און שטאַרקער.

שלום-מאיר מוראַווטשיק האָט אַרויסגעזעהען, אַז מיט גוטען וועט מען מיט זיי גאָרניט מאַכען. האָט ער געמוזט אָנווענדען זיין אַ'לטען מיטעל, וואָס איז איהם געשטאַנען אין אַלע זיינע נויטען, די סגולה פון „וזרקתי". דאָס הייסט, מע האָט געמוזט זיך מטריח זיין, אויפדעקען די דעקאָראַציעס און אַרויסציהען פון דאָרטען דעם שפּריצער און לאָזען אַ קאַלטען שטראָם אויפ'ן „געעהרטען פּובליקום". אַ טייערע סגולה! אין איינע צוויי מינוט איז דער פּלאַץ אָבגערייניגט געוואָרען און ס'איז פונ'ם „געעהרטען פּובליקום" נישט געבליבען, איהר זאָלט זאָגען, אַ נפש.

ערשט דעמאָלט האָט שלום-מאיר מוראַווטשיק אָבגעוואַרט אַקעגען אַ פּאָר שעה, און אַז אין שטאָדט איז געוואָרען רעכט שטיל, האָט דער דירעקטאָר שטשופּאַק צונויפגענומען די גאַנצע טרופּע און האָט איינגע-לאַדען אויך יחיאל דעם כלי-זמר מיט דער גאַנצער קאָמפּאַניע און איז אַוועק מיט זיי אין אַ קעלער אַריין נעמען צו גלעזלעך ווייַן און פערביי-סען מיט נאַהיט, געבען אַ לעב, ווי גאָט האָט געבאָטען.

די טרופּע האָט זיך גאָר ניט געקאָנט אָבוואונדערן, וואָס איז דאָס זייער דירעקטאָר פלוצים געוואָרען אַזוי מילד? „עפּיס טאַקי גאָר אַ בער אין וואַלד גע'פגר'ט!"... אַלעמאָל האָט ער געהייסען געבען נאָך, אַליין געטרונקען און געבעטען דעם עולם טרינקען מיט זיין נישט-קלעפּענדי-גער שפּראַך:

— וואָס זאָל איך אייך זאָגען איז דאָס אַ ווייַן הערט-זשע קינדער טרינקט און גיסט!...

סאַמע אין רעכטען טרינקען האָט זיך אונזער שלום-מאיר מוראַוו-טשיק אַרויסגעגליטשט פון דער קאָמפּאַניע, איבערגעלאָזט די גאַנצע חברה אין קעלער, און אַליין איז ער, ווי אַ שטילער שאָטען, אַוועק אויף „גאָטס גאַס".

קאַפּיטעל זיבען און דרייסיג

אומזיסטע פּחדים

יצחק, בעת אברהם אבינו האָט איהם געפיהרט צו דער עקדה, האָט געוויס נישט בעדאַרפט אַזוי ציטערן, ווי עס האָט געציטערט אונזער יונגער העלד נעבעך, זיצענדיג יענעם שבת-צו-נאַכטס אין וואָגען מיט זיין פריינד הָאצמאַך און פאָהרענדיג מיט איהם צו דער באַהן קיין פאַטשעשטי און פון דאָרט קיין אונגעני, צו דער רומענישער גרעניץ. און געציטערט האָט ער פשוט דערפאַר, וואָס טאָמער, אַ קשיא אויף אַ מעשה, יאָגט מען איהם נאָך און מע פאַקט איהם און מע ברענגט איהם צוריק קיין האָלענעשטי און מע טרייסעלט אויס ביי איהם... אָך! לייבעל האָט גאָר מורא דערפון צו טראַכטען. בעסער ניט דערלעבען. בעסער אַלעבעדיגער אין טייך אַריין...

און לייבעל הערט זיך איין אינ'ם לויפען פון די פערד, אינ'ם קאַטשען זיך פון די רעדער און אינ'ם טרייסלען פונ'ם וואַגאָן. און עס דאַכט זיך איהם, אַז עמיצער לויפט איהם נאָך. און ער פיהלט, ווי עס טרייסלען זיך איהם אַלע גליעדער פאַר שרעק. פאַר שרעק? אפשר איז דאָס גאָר פון דער שענער „יאַזדע”? אַז אָך און וועה איז צו זיי ביידען, צו איהם און צו האָצמאַכען! — זיי זיצען אין אַ שענעם וואָגען, עס קאָן די נשמה אויך אַרויסטרייסלען. דאָס איז שלום-מאירס קאָפּ געוועזען, מע זאָל בעזעצען האָצמאַכען גאַנץ אויבענאָן אויף דער „האַרבאַ” מיט'ן באַגאַזש — ס'זאָל חלילה ניט זיין קיין שאָדען אין די דעקאָראַציעס.

איצטיגס מאָל האָט שוין אָבער האָצמאַך געהערט שלום-מאיר'ן מיט'ן דירעקטאָר מיט זייערע דעקאָראַציעס און מיט זייער גאַנצען טעאַטער פונקט ווי דעם פאַראַיאָהריגען שניי. האָצמאַך איז שוין, זיצענדיג דאָ אויפ'ן וואָגען, אַליין געוועזען אַ דירעקטאָר, אַליין געהאַט זיין אייגען טעאַטער מיט זיין אייגענער טרופּע מיט זיינע אייגענע דעקאָ-

ראַציעס. ביי האַצמאַכען, פערשטעהט איהר מיך, געפינט זיך אין בו-זעם אַ פעקעל אַזעלכס, וואָס וואַרעמט איהם און בריהט איהם, צוטראָגט אַ באַלזאַם אין אַלע זיינע גליעדער און פילט אָן זיין האַרץ מיט דער גרעסטער פרייד...

דאָס דאָזיגע גוטע פּעקעל האָט איהם איבערגעגעבען שטילערהייד, טאַקי דאָ אויפ'ן וואָגען זיצענדיג, זיין יונגער פריינד לייבעל, און די הענד זענען בעת-מעשה געווען ביי לייבלען קאַלט און האָבען געציטערט, און די צייהן אין מויל האָבען איהם געקלאַפּט, און אַליין האָט דאָס איהם געוואָרפען ווי אין אַ קדחת.

— וויפיעל איז דאָ, ליובעניו? — פרעגט איהם האַצמאַך שטילערהייד, אָנגעבויגען זיך צו איהם אויפ'ן אויער, עס זאָל ניט דערהערען דער בעל-עגלה, וואָס פאָהרט מיט זיי אויפ'ן וואָגען. נאָר ער איז זיך משער נאָכ'ן פעקעל, אַז דאָ דאַרף זיין אַ היבשע „פּותיקא"...

— איך ווייס אַליין ניט, — ענטפערט איהם לייבעל אויך אויפ'ן אויער, און האַצמאַך דערפיהלט, ווי פון לייבעלס מויל זעצט אַרויס אַ היץ.

— וואָס ציטערסט דו, קאָטיקעל? ס'איז דיר קאַלט? — פרעגט איהם האַצמאַך מיט געטריישאַפט פון איין עלטערען ברודער.

— ס'איז מיר וואַ-וואַ-וואַרעם! — ענטפערט איהם לייבעל, קלאַפּענדיג אַ צאָהן אָן אַ צאָהן.

— אַזוי? ס'איז דיר וואַ-וואַ-רעם? — קרימט איהם איבער האַצמאַך. — אַ בייזע היץ אויף דיר. אָט וועל איך דיר אָנטון, ליובעניו, מיין טענדעוועריענדע, וועסט דו זיך מהיה זיין. מיין טענדעוועריענדע וואַרעמט ווי אַ מאַמע.

און האַצמאַך טוט זיך אַ וואָרף און בינדט אויף אַ פּאַק מלבושים און שלעפּט אַרויס פון דאָרטען איין אַלטען בגד, שמאַטע שבשמאַטע.

וואָס איז איהם עפּיס געפעלען אָנצורופען אָט די שמאַטע מיט אַזאַ געהויבענעם נאָמען? עס קאָן זיין, אַז אַמאָל, בעת עס האָט נאָך געהערט צו שטשופּאַקען, איז דאָס טאַקי געווען אַזאַ מין מלבוש, וואָס מע דאַרף עס רופען „טענדעוועריענדע". האָב איך אָבער מורא, אַז דאָס האָט געמוזט זיין שוין לאַנג, זעהר לאַנג. אַודאי אין יענע צייטען, ווען אונזער דירעקטאָר, אַלבערט שטשופּאַק, איז נאָך גאָר קיין דירעקטאָר געווען, נאָר אַזוי איין אַקטיאָר. און אפשר איז דאָס געווען נאָך דעמאָלט ווען אונזער שטשופּאַק איז, ניט היינט געדאַכט, אַרומגעגאַנגען

אויף התונות, אויף בריתען און אויף פדיון-הבנ׳ס און געזונגען „כל-מקדש"... יעדענפאלס, בעת שטשופאק האט אוועקגעגעבען דעם דאזיגען אלטען בגד דעם קאמיקער האצמאך, האט ער עטליכע מאל איבערגע׳חזרט, אז דאס שענקט ער איהם אוועק אויף תמיד, א מתנה הייסט עס. און ער האט זיך דוקא ניט געפוילט צונויפרופען אלע ארטיסטען בעווייזען זיי, „וואס פאר א מתנה ער, שטשופאק, איז, חע-חע, א בעלן אוועקשענקען". און ער האט גענומען דרעהען דעם ארעמען האצמאכען אויף אלע זייטען, זיך געשפיגעלט און געקוועלט און בעריהמט זיך אין איין אטעם:

— געווען אמאל הערט-זשע אנ׳אנטיקעל פון אנ׳אויבערמאנטעל מיט א טייערען קאלנער פון עכטען סאמעט און א פעלירינע פון אויבען איז געווען הערט-זשע, געקויפט הייסט עס א פארטיגען א מציאה פון א גנב א מחיה געווען צו קוקען אהן ארבעל, חע-חע, זאל מיין נאמען ניט הייסען אלבערט!...

אויף שטשופאקס רויטע אהנברעמענדיגע אויגען האט זיך אזש בעוויזען א טרער. און האצמאך האט אנגעטאן דאס דאזיגע טייערע מלבוש און האט טאקי דא אויפ׳ן ארט, הינטער שטשופאקס פלייצעס, גענומען נאכמאכען שטשופאקען מיט זיין מגושמ׳דיג געקנייטשט רחמנות-פנים, מיט זיין צונויפגעשנירעוועט פיסקעל און מיט זיינע קליינע טרערענדיגע אויגלעך, — אבער אזוי קונציג, אז ס׳איז געווען ניט צו דערקענען, ווער פון די צוויי איז שטשופאק, און ווער איז האצמאך?

פונדעסטוועגען האט די דאזיגע טענדעווערענדע געדיענט האצמאכען טאקי ווי א געטרייע מאמע. זי איז איהם געווען א רעגענמאנטעל, און איין אונטערבעט, און איין אויבערבעט, און א קאלדרע, און א חאלאט, און וואס איהר ווילט. און אויך איצט איז זי איהם צוניץ געקומען אויף איינצוהילען דעם דאזיגען קליינעם „יאט", וואס ציטערט ווי א כשר לעמעלע. און האצמאך בויגט זיך אן צום קליינעם „יאט" און שעפטשעט איהם אויפ׳ן אויער און טרייסט איהם, ווי מע טרייסט א קליין קינד:

— וואס האסט דו מורא, נארעלע? אקערשט ווי מע זעהט ניט, זענען מיר דאך אין פאטשעשטי. דארט זעצען מיר זיך אוועק אויף דער באהן און מיט׳ן טאג זענען מיר שוין אויף דער גרעניץ, אין אונגעני, און פון אונגעני ביז יאס איז ניט מעהר ווי א האלבע שעה

פאַהרעכטס, אַזוי אַז ביז מע וועט זיך אין דער היים חאַפּען, וועלען מיר שוין זיין — טיו-טיו!...

פון דעם דאָזיגען פריילּיכען געדאַנק צולאַכט זיך האָצמאַך מיט אַ שטילען געלעכטער און פערהוסט זיך און שעלט דעם הוסט מיט טויטע קללות.

לייבעל הערט אָבער ניט, וואָס האָצמאַך רעדט צו איהם. לייבעל ציטערט. ער וואָלט געמעגט שווערען, אַז ער הערט עמיצען לויפען נאָכ'ן וואָגען און סאָפּען: „האַ-ע! האַ-ע! האַ-ע!"... און וויפיעל דער שרעק איז ניט גרויס, שטעקט ער אַרויס דעם קאָפּ פון דער טענדעווערענדיג, טוט אַ קוק צוריק און דערזעהט — זייער אַלטען הונד רוערקוש!... „ווי קומט אַהער טערקוש? עס פאָהרט אודאי עמיצער פונ'ם הויף און טערקוש לויפט אויף צופריהער"... אַזוי טראַכט זיך לייבעל און עס בעשלאָגט איהם אַ קאַלטער שוויס. און איידער ער האָט צייט נאָך אַ מאָל אַ קוק טון צוריק, דערהערט ער — עמיצער פון הינטען יאָגט מיט אַ הוק און מיט אַ פייף און מיט אַ קנאַק פון דער בייטש. „פערפאַלען!" — טראַכט זיך אונזער יונגער העלד און איז שוין גרייט אויף אַלסדינג. נאָר עס לאָזט זיך אויס אַ נעכטיגער טאָג. דאָס איז אָנגעלאָפען פון הינטען שמעון-דוד דער בעל-עגלה מיט זיין בויד און איז אַרויס צו זייער שמייסער מיט זיין שפּראַך, האַלב אויף מאָלדאַוואַניש, האַלב אויף יודיש, און לשון-קודש אויך אינמיטען:

— וחלקלקות — נאָך שלעפּסט דו זיך, דו אַגּ̇ר איינער, דו שלעפּעריגער מלאך? און איך האָב געמיינט, אַז דו ביזט שוין העכער האַלב אין פאַטשעשטי. ברע! גיב אָט דעם טורבאַטען סוס אָנצוהערעניש אין זייט אַריין, אָדער מיט דער פּוזשעלע איבער די רגלים, וואָרום ער געהט שלא כּרדאַקי.

און שמעון-דוד וואַרט ניט ביז יענער וועט עס טון און דערלאַנגט בעסער אַליין מיט דער בייטש דעם טורבאַטען סוס איבער די רגלים און זאָגט צום שמייסער:

— ברע! אַז דו וועסט קומען קיין פאַטשעשטי, זאָלסט דו זאָגען דער איבעריגער חבריא, אַז איך האָב געהייסען פאַסען פערד און פאָהרען צוריק אַהיים, נישט וואַרטען אויף מיר, דו הערסט, וואָס מע דברט, צי דו שלאָפסט? וויאָ, קינדער, וויאָ-וויאָ!

אַזוי לאָזט אויס שמעון-דוד מיט אַ טשמאָק צו זיינע פערדלעך און נעמט זיך פערקערעווען דעם וואָגען רעכטס, און אונזער יונגער

העלד ווישט זיך דעם שווייס און דאַנקט גאָט, וואָס דער שרעק איז אַריבער בשלום, און ער שטעקט אַרויס פאַוואָלינקע דעם קאָפּ פון דער טענדעיווערענדע און טוט אַ קוק מיט איין אויג צוריק, און עס טוט איהם אַ בליאַסק פון שמעון-דוד׳ס בויד אַרויס אַ פּאָר גוט-בעקענטע שוואַרצע גליהענדע ציגיינער-אויגען. לייבעל טוט זיך אַ הויב אויף פונ׳ם אָרט, אַ רייס אַרויס פון דער טענדעווערענדע און קעגען זיין אייגענעם ווילען חאַפּט זיך אַרויס ביי איהם אַ געשריי: „רייזעל!“... נאָר איידער דאָס וואָרט דערגרייכט צו שמעון-דוד׳ס בויד, האָט יענער זיך שוין אויסגעקערעוועט און מיט אַ הוק און מיט אַ פייף און מיט אַ קנאַק פון דער בייטש נעמט ער זיך גאָר אויף איין אַנדער וועג, עפּיס ווי ער וואָלט פאָהרען צוריק. גיך ווערט די בויד פערשוואונדען, לאָזט איבער נאָך זיך אַ געדיכטען שטויב מיט אַ גערוך פון פערד, אויסגעמישט מיט אַ ריח פון סמאָלע.

קאַפּיטעל אַכט און דרייסיג

קשיות מיט קשיות מיט קשיות

„אַ מענש, אַז ער איז אין שרעק, קאָנען זיך איהם אויסווייזען אַזעלכע זאַכען, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען“...

אַזוי טראַכט זיך אונזער יונגער העלד, זיצענדיג מיט האַצמאַכען אויפ׳ן וואָגען, אויבען, אויף די דעקאָראַציעס. „פון וואַנען האָט זיך צו איהם גענומען אַזאַ געדאַנק, אַז ביי שמעון-דוד דעם בעל-עגלה אין בויד זיצט רייזעל? ווען דאָס זאָל זיין רייזעל, פרעגט זיך אַ קשיא: וואָס האָט מען פערקערעוועט מיט איהר אַהין, גאָר אויף איין אַנדער וועג? פאַהרען זיי דען ניט ביידע אין איין אָרט אַריין?“...

אַזעלכע קשיות פרעגט לייבעל ביי זיך אַליין און ער דרעהט אויס דעם קאָפּ צוריק און טוט נאָך אַ מאָל אַ קוק אַהין, וואו שמעון-דוד׳ס בויד איז נעלם געוואָרען, און ער בעגעגענט זיך מיט די אויגען פון זיין פריינד טערקוש, וואָס לויפט איהם אַלץ נאָך נאָכ׳ן וואָגען מיט איין אַרויסגעשטעלטער צונג. „אָט אַ נאַרישער הונד!“ — קלערט זיך לייבעל, און עס פערקלעמט איהם ביים האַרצען, און ער האָט רחמנות אויף זיין אַלטען געטרייען הונד טערקוש, וואָס בלייבט נעבאַך עלענד, איינער אַליין. „און דער לאָשעק נעבאַך — טראַכט ער זיך — בלייבט דען ניט עלענד, איינער אַליין?“...

— אַ חלירע זאָל קומען אויף זיי ביידען! — רופט זיך אָן האָצמאַך.

— אויף וועמען זאָל קומען אַ חלירע? — פרעגט איהם לייבעל פערוואונדערט.

— אויף וועמען? טאַקי אויף מיין שטשופּאַקען מיט אָט דעם ממזר שלום-מאיר, ווי זיי האָבען זיך דאָס אַ ביסעל צולייגט ביי שמעון-דוד׳ן אין בויד, טאַקי נאָר ווי ביי זייער טאַטען אין וויינגאָרטען!

לייבעל קוקט אויף האַצמאַכען נאָך מעהר פערוואונדערט: ער האָט נישט געזעהען ביי שמעון-דוד'ן אין בויד, דאַכט זיך, קיינעם, אַחוץ רייזלען. וואָס טוט זיך דאָ?...

און האַצמאַך האָט זיך זיינס אין זינען. איהם אינטערעסירט שטשופאַק און זייג פליגעל-אַדיוטאַנט שלום-מאיר. ער רעדט ווי צו זיך אַליין:

— איין זאַך פערשטעה איך ניט, חאָטש האַק מיר אַראָב דעם קאָפּ: וועלכע שוואַרצע יאָהר האָבען זיי פערקערעווועט צוריק? מע דאַרף אַ פרעג טון אָט דעם של״פעריגען האָץ. עה, פעטער! שטעהט אויף צו סליחות! — זאָגט האַצמאַך צום שמייסער. — האָט קיין פאַראי-בעל ניט, וואָס מע האָט אייך איבערגעשלאָגען סאַמע אין רעכטען שלאָף. קאָנט איהר מיר ניט זאָגען, למשל, וואוהין געהט אָב אַ ע-נער וועג, וואָס אייער שמעון-דוד האָט זיך אַהין נאַר-וואָס אַ נעם געטאָן?

— העז אָט איענער שליאַך? — ענטפערט איהם דער שמייסער און דרעהט אויס צו איהם אַ פערשלאָפען פנים. — מיט אָט איענעם שליאַך פאָהרט מען אַז מע וויל פאָהרען קיין נאָוואָסעליץ.

— קיין נאָוואָסעליץ גאָר?

— העז קיין נאָוואָסעליץ.

— ווי קומט אַהער נאָוואָסעליץ? מיר פאָהרען דען קיין נאָוואָ-סעליץ? מיר פאָהרען דאָך קיין אונגעני.

— העז מיר פאָהרען קיין פאַטשעשטי פאָהרען מיר.

— איך וויס, — זאָגט האַצמאַך, — אַז קיין פאַטשעשטי. פאַטשעש-טי איז די סטאַנציע, וואָס מע פאָהרט פון דאָרט מיט דער באַהן קיין אונגעני. אונגעני איז די רומענישע גרעניץ. און נאָוואָסעליץ איז דאָך גאָר אַנ׳אַנדער גרעניץ.

דער שמייסער האַפּט זיך אויף ווידער ווי פונ׳ם שלאָף.

— העז אַנ׳אַנדער גרעניץ — זאָגט איהר? יאָ, אַנ׳אַנדער גרעניץ.

— וואָס זשע זאָגט איהר, נאָוואָסעליץ? — פרעגט איהם האַצמאַך שוין מיט כעס.

— העז דער שליאַך, זאָג איך, איז קיין נאָוואָסעליץ. מיט איענעם שליאַך, זאָג איך, פאָהרט מען, אַז מע וויל פאָהרען, זאָג איך, קיין נאָוואָסעליץ.

— קיין נאָוואָסעליץ? ווי קומט אַהער נאָוואָסעליץ? מיר פאָהרען

דען קיין נאָוואָסעליץ? מיר פאָהרען דאָך קיין אונגעני! — שרייט צו איהם האַצמאַך מיט אַלע כחות.

— הע? מיר פאָהרען קיין פאַטשעשטי פאָהרען מיר.

— אַ, געהרגט זאָלסט דו ווערען פון אַ שטיין! איך זאָג איהם אונגעני, זאָגט ער מיר פאַטשעשטי! הײנט געה שמועס זיך אויס מיט אַ בעל-עגלה!

האַצמאַך טוט אַ שפּײ אויפ'ן שמײסער און רופט זיך אָן צו לײבלען שטיל:

— אָט אַ יאָלד!

לײבעל הערט איהם אָבער ניט. לײבעלס קאָפּ צובײט און פרעגט קשיות מיט קשיות, און דער הויפּט פון אַלע קשיות: „וואָס איז מיט רײזלען?"...

— ווײסט דו, וואָס איך וועל דיר זאָגען, מײן טײער שפּיעל-פויגעל? — מאַכט צו איהם האַצמאַך. — איך האָב מורא, אַז מײן שטשופּאַק מיט אָט דעם ממזר שלום-מאיר האָבען עפּעס פערגעסען אויף דער סטאַנציע און האָבען זיך אומגעקעהרט צוריק קיין האַלע-נעשטי. פרעגט זיך אָבער אַ קשיא (דאָ פעררוקט האַצמאַך דאָס קאַפּע-לישעל אַרויף און רעדט ווי צו זיך אַלײן): וואָס האָט שמעון-דוד אָנ-געזאָגט די איבעריגע בעלי-עגלות, אַז מע זאָל אויף איהם ניט וואַר-טען? עפּיס נישט גלאַט דער פּסוק. (האַצמאַך גלעט זיך מיט דער האַנד, גלײך ווי עס וואָלט בײ איהם זײן אַ באָרד). על-כן דאַרפען מיר לערנען דעם פּשט, אַז אָט דער יוד איז גערעכט (ער ווײזט אויפ'ן שמײסער), דאָס הײסט, אַז זײ זענען טאַקי אַוועקגעפאָהרען צו אַלדי שוואַרצע יאָהר ערגיץ מיט'ן שליאַך, וואָס מע פאָהרט קיין נאָ-וואָסעליץ. אײ, די קשיא, (דאָס זאָגט האַצמאַך מיט אַ ניגון פון דער גמרא און טוט אַ קוועטש מיט'ן גראָבען פינגער)—אײ, די קשיא וואָס? למאי האָבען זײ אָבגעשיקט די גאַנצע טרופּע מיט די דעקאָראַציעס צו דער רומענישער גרעניץ, און אַלײן זענען זײ משוגע געוואָרען, בײ זײ בלײב עס, און האָבען זיך אַוועקגעלאָזט דער רוח ווײסט וואוהין?

האַצמאַך בלײבט זיצען מיט'ן גראָבען פינגער אַ ווײלע צוהן לשון, און נאָכדעם ענטפערט ער זיך אַלײן מיט'ן זעלבען ניגון פון דער גמרא:

— תּיקו — בלײבט אַ קשיא!

קאַפּיטעל נײַן און דרײַסיק

האָלעגעשטי שלאָפט ניט

פון אַלע האָלענעשטער יודען, וואָס האָבען זיך אַזוי געקאָכט און פערלאָרען די קעפּ איבער דער אויסערגעוועהנליכער געשיכטע פון די צוויי אַנטרונענע, דעם נגידס זוהנדעל און דעם חזנס מיידעל, איז געווען נאָר איין מענש, וואָס איז געבליבען רוהיג, נישט געוויינט, נישט געקרעכצט, נישט געזיפצט און געטומען טון, וואָס מע דאַרף.

דאָס איז געווען דער נגיד אַליין – בעני ראַפּאַלאָוויטש.

בעני ראַפּאַלאָוויטש, אַז ער איז פון׳ם גאַנצען טומעל און פון דער בהלה קוים געוואָהרע געוואָרען, וואָס דאָ טוט זיך, האָט ער קודם אַ זאָג געטאָן, ס׳זאָל זיין שטיל. איז געוואָרען שטיל. נאָכדעם האָט ער אַרויסגעגעבען אַ בעפעהל, מע זאָל שפּאַנען פערד און אַראָפּבריינגען דאָס „קנעפּעל". אויף בעניס סגי-נהור-לשון האָט דאָס געהייסען — דער פריסטאַוו, מיט וועלכען בעני איז געווען אויף „דו".

— נעם וויפיעל דו ווילסט, — האָט איהם בעני געזאָגט, — טו מיר אויס ביז׳ן העמד און ברענג מיר אַרויב מיין קינד...

עס איז כמעט ניט צו גלויבען, ווי אַ מענש זאָל זיך אין איין טאָג אַזוי פערענדערן, ווי אָט דער בעני ראַפּאַלאָוויטש האָט זיך פערענדערט. די שטענדיג-רויטע באַקען זענען געוואָרען בלויליך און מיט אַמאָל ווי אָבגעצויגען, איינגעפאַלען. די אויגען האָבען געבלאָנזשעט אויף אַלע זייטען, גלייך ווי זיי וואָלטען עמיצען זוכען. אַפילו דער בויך, תמיד דיק און קיילעכיג ווי אַ פויק, איז מיט אַמאָל געוואָרען ווי אַראָבגעהאַנגען צראָב. ס׳איז גאָר ניט דער בעני, וואָס אַלעמאָל. ער שרייט נישט. ער וואַרפט זיך נישט. ער ברעכט נישט קיין בענקלעך. מיט שטילע טריט שפּאַנט ער אַרום הין און צוריק איבער דער שטוב, פינסטער ווי אַ שאָטען, ווייל צפילו אין הויף נישט אַרויסגעהן, ווייל די

ליכטיגע וועלט ניט זעהען. און דאָ ליגטביילקע, דאָס ווייב, געפעהר־ליך קראַנק. ביי איהר איז אַ האַרץ-פעהלער, זאָגט דער דאָקטאָר, מע דאַרף זי בערוהיגען... בערוהיגען? מיט וואָס קאָן זי בעני בערוהיגען, נאָכדעם ווי מע האָט איהם דער׳הרגעט זיין קאָפּ מיט אַ שייט האָלץ, צוגענומען ביי איהם סאַמע דאָס שענסטע און דאָס בעסטע און דאָס ליעבסטע און דאָס טייערסטע?

— נעם וויפיעל דו ווילסט, — זאָגט ער נאָך אַמאָל צום „קנעפעל״, — טו מיך אויס ביז׳ן העמד, אַבי ברענג מיר אַראָב מיין קינד...

דאָס „קנעפעל״ קוקט אויף בענין. ער האָט איהם נאָך קיינמאָל נישט געזעהען אַזוי אויפגערעגט, ווי איצט. ער האָט אויף איהם רחמנות און ער לייגט אַרויף די האַנד אויף זיינע פּלייצעס און בערוהיגט איהם:

— בודיעט האַראַשאָ — ס׳וועט זיין, הייסט עס, רעכט. פּריקאַזשי, בעני, קידוש — הייס געבען עפּיס טרינקען.

מיט גרויס ענערגיע האָט זיך נאַטשאַלסטווע אַ נעם געטאָן צו דער אַרבייט חוקר ודורש זיין, אויסטאַפּען, אויספאָרשען די זאַך אַקוראַט, דערגרונטעווען זיך ביז׳ן שורש, ביז דער ערשטער קוואַל. זיי זענען זיך געגאַנגען מיט זייער גאַנג, אַז שולדיג איז דאָ אינגאַנצען אָט דער „שעלמאַ״, דער חזן. ער ווייסט געוויס, וואו דאָס פּאָרעל איז אַהינגעקומען, נאָר ער מאַכט זיך תמ׳עוואַטע. לאָז ער נאָר פריהער אָבזיצען אַ פּאָר שעה אין „קאַמערע מיעשאָק״, זיך בעקענען אַ ביסעל מיט די מייז, מיט די וואַנצען און מיט די איבעריגע חיות, וועט ער אויפהערען זיך מאַכען געפּגר׳ט, אַז ער ווייסט ניט פון וואָס צו זאָגען... און עס איז אָבגעגאַנגען אַ האָר, אַז מע זאָל צונעמען ישראל׳י דעם חזן און אָבפיהרען אין גוטען אָרט אַריין, ווען נישט די חזנ׳טע לאה מיט איהר מאַנסבילשען קאָפּ.

לאה די חזנטע, וויבאַלד די ערשטע חוואַליע איז אַריבער איבער איהר קאָפּ, האָבען זיך איהר אויפגעעפענט די אויגען און זי האָט מיט איהר אייגענעם שכל געחאַפּט, אַז דאָס דאַרף זיין פערבונדען מיט׳ן יודישען טעאַטער. זי האָט דערצו טויזענדער, טויזענדער סימנים מיט ראיות. ווער קאָן נאָך אַזוי וויסען, ווי אַ מאַמע? אַ מאַמע ווייסט, פערווייסט און פערפינסטערט איז זי געוואָרען! אַ מאַמעס האַרץ פיהלט. זי האָט דערפיהלט, אַ דונער האָט זי דערשלאָגען, פון דער ערשטער מינוט, ווען יענע צוויי שלים-מזלען (שטשופאַק און שלום-מאיר) זענען אַריבערגעטראָטען איהר שוועל, אַז זיי געהען אויף איהר בלוט. גוואַלד,

גזוואַלד! וואו זענען געוועזן איהרע אויגען? עפּיס טאַקי נאָר אַ פאַר-בלענדעניש, אַ גוט אויג, אַ גאָטס שטראָף פאַר איהרע גרויסע, גרויסע זינד!... איצט איז איהר שוין אַלעס קלאָר. קלאָר ווי דער טאָג. אין איהר אומגליק האָבען אַ חלק אַ סך — אַ סך מענשען. די ערשטע איז אָט די „וצדקתך“, נעחע, די בעל-הבית׳טע פון דער אַכסניא, מיט איה-רע צוויי אויסגעלאָזענע שוועסטערלעך, וואָס מיט איטליכען בעזונדער איז חאַ-חאַ-חאַ און חאַ-חאַ-חאַ... די שלים-מזלען האָבען דאָרטען געהאַל-טען סטאַנציע, געווען מיט זיי קוצעניו-מוצעניו — זיי מוזען וויסען אַלסדינג, אַלסדינג... היינט יחיאל דער כלי-זמר? וואָס האָט דער שאַר-לאַטאַן געשכורט מיט זיי אַ גאַנצע נאַכט ביי העניך וויינשענקער אין קעלער? און העניך דער וויינשענקער אַליין — אויך אַ צדיק אין פּעלץ! ביי איהם איז ניט אַנטלאָפען נאָך פאַר דריי יאָהרען די עלטערע טאָכ-טער מיט אַ סטאַנאָוואָי שרייבערל? זי וועט געהן שווערען ביי אַ ריינינקייט, אַז די אַלע האָבען אַ חלק אין איהר אומגליק! פאַרוואָס זאָל מען זיך ניט אַ נעם טון צו זיי בעסער, נישט טשעפּען זיך אום-זיכט-אומנישט צו איהר מאַן, וואָס איז גאָט די נשמה שולדיג, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל?!...

דערמיט האָט די חזנטע ניט נאָר אויסגעלייזט זיך און איהר מאַן פון אַ נייעם אומגליק; זי האָט, מע קאָן זאָגען, געעפענט נאַ-טשאַלסטווע דעם מח, געגעבען געוועהר גל׳ייך אין די הענד אַריין, גע-געבען ליבט אויף צו זוכען דעם אמת.

פערשטעהט זיך, אַז די אַלע אויסגערעכענטע פאַרשוינען האָט מען באַלד אויפגעחאַפּט, ווי דער רוח דעם מלמד. און מען האָט זיי אַ נעם געטאָן אויפ׳ן צימבעל. דערשראָקען האָבען זיי זיך אַפילו זעהר שטאַרק, מורא געהאַט, חלילה, פאַר אַ בלבול. זיי זענען אָבער אָפּ-געקומען, דאַנקען גאָט, נאָר מיט׳ן דערשרעק אַליין. נאַטשאַלסטווע האָט מעהר ניט געפאָדערט פון זיי, נאָר אויסהערען, וואָס זיי האָבען צו דערצעהלען וועגען די אַקטיאָרען פון יודישען טעאַטער און וועגען דעם אַנטלאָפענעם פּאָר. און צום גליק האָבען זיי טאָקי געהאַט צו דערצעהלען און צו דערצעהלען.

קאַפּיטעל פערציג

עדות מיט עדות

דער ערשטער האָט זיך בעוויזען אויף דער סצענע הענ̇יך וויינשענקער, אַ יוד שוין אין די יאָהרען, ווייס ווי אַ טויב, נאָר בעקלעך רויטע, פּעכּקע, ווי ביי אַ יונגענמאַנטשיק, און אַ בייכעל אויך אַ היבש, אַ בעסאַראַביער בייכעל. העניך איז אַ מענש ניט קיין איבערגעשפּיצטער, האָט ער אָבער אַ מעלה: ער איז אַ איש אמת, ער וועט אַייך קיינמאָל ניט דערצעהלען דאָס, וואָס ער ווייסט ניט, און קיין פּזמונות פונ׳ם קאָפּ ניט אויסטראַכטען. האָט ער גענומען דערצעהלען דעם ריינעם אמת, ווי פאַר גאָט אַליין. ס׳איז אַזוי געווען די מעשה:

„שבת-צו-נאַכטס — אַזוי איז זיך העניך נוהג פון כמה וכמה יאָהרען, פון זינט ער איז אַ וויינשענקער — נעמט ער אַ ליכט און לאָזט זיך אַראָב אין קעלער אַריין צום ווייך, אַ קוק טון, וואָס טוט דער וויין? וועלכער וויין עס דאַרף נאָך שפּיעלען און וועלכען וויין מע דאַרף לאָזען אויפ׳ן פילטער? וועלכען וויין מע דאַרף צוגעבען אַ מתיקות און וועלכען וויין מע דאַרף צוזעצען, פערקעהרט, אַ שטאַרקייט, ווארום ער איז שוין גענוג מתוק? הייגט איז פאַרהאַן וויין, וואָס מע דאַרף צוגיסען אין פלעשער און אויסקאָרקעווען, ער זאָל ניט חאַפּען קיין שימעל, און פאַרהאַן ווידער וויין, וואָס מע דאַרף איהם לאָזען, ער זאָל זיך אויסשטעהן, בכדי ער זאָל בעקומען זיין אייגענעם טעם מיט זיין מתיקות מיט זיין שטאַרקייט, ווארום וואָס איז דען אינגאַנצען דער שכל פון וויין?”...

אָט ד״ז האָט מען געמוזט איבעררייסען דעם וויינשענקער, זאַ ניט דעם שכל פון וויין וויל מען פון איהם הערען, נאָר עפּיס אַנדערש. דער עולם שמועסט, אַז ביי איהם האָבען אַ גאַנצע נאַכט געשכורט די אַקטיאָרען פונ׳ם יודישען טעאַטער...

סקאַנדאַלען. פֿערשטעהט זיך, אַז נאָר ביז אַ צייט. אַ מענש איז ניט קיין אייזען און יעדער האָט אַ גאַל. דעריבער מאַכט זיך (און גאַנץ אָפֿט), אַז זי רעכֿענט זיך מיט איהם אָב, געוועהנליך, אַז קיינער זעהט ניט. הגה-מערעל איז ניט אַזאַ. זי האָט פֿיינט סקאַנדאַלען...

איצט איז שוין קיין חדוש ניט, וואָס יחיאל האָט זיך אַזוי דער-שראָקען, אַז מע האָט איהם אַ נעם געטאָן אויפ'ן צימבעל, ער זאָל דערצעהלען דעם גאַנצען אמת, וואָס ער ווייסט פֿונ'ם יודישען טעאַ-טער. יחיאל האָט זיך אויסגעהוסט, צוקעמט די פּאַטלע און צוועקגע-שטעלט זיך רעדען.

יחיאל, אַז ער וויל רעדען, קאָן ער. דער רוח האָט איהם ניט גענומען. נאָר איצטיגס מאָל איז איהם ניט געגאַנגען. אפשר דערפֿאַר, וואָס הגה-מערעל איז געשטאַנען ביי דער זייט? ער האָט געפּלאָנטעט מיט דער צונג: „פּראָבען מיט רעפּעטיציעס, רעפּעטיציעס מיט פּראָ-בען, אָרקעסטראָוועקס מיט פּאַרטיטורעס, פּאַרטיטורעס מיט אָרקעס-טראָוועקס — און ווייטער האָט ער זיך מיט קיינעם קיינמאָל ניעט אָנ-געקעהרט, אַחוץ נאָטען, רעפּעטיציעס, אָרקעסטראָוועקס, אָרקעסטראָוו-קעס, רעפּעטיציעס, נאָטען. און טאָמער זאָגען אויף איהם זיינע חברים די כּלי-זמר, אַז ער איז געוועזען אַ נאָהענטער מחותּן מיט דער פּרימאַ-דאָנאַ, זאָל מען זיי אָנשפּייען אַ פֿולען פּנים, ס'איז שקר וכזב, כּזב ושקר, קיין וואָהר וואָרט, גאָלע ליגען, ניט געשטויגען, ניט גע-פֿלויגען"...

— חאַראַשאָ, — האָט מען איהם איבערגעריסען אינמיטען, — אָטשען חאַראַשאָ! וועגען זיין מחותּנ'עשאַפֿט מיט דער פּרימאַדאָנאַ וועט מען מיט איהם נאָכֿדעם שמועסען. ס'איז דאָ צייט. אפשר וואָלט ער געוועזען אַזוי פֿריינדליך און דערצעהלען, וואָס ווייסט ער פֿון דעם פּאַ-רעל, וואָס זענען, ווי מען רעכענט, היינטיגע נאַכט אַנטלאָפֿען גע-וואָרען מיט די אַקטיאָרען פֿון יודישען טעאַטער?

דערויף האָט יחיאל דער כּלי-זמר געענטפֿערט און געשוואָרען, אַז מע מעג גלויבען אַ משומד, אַז ער ווייסט ניט פֿון וואָס צו זאָגען. „קיין זאַך נישט?" — קיין זאַך נישט. „לחלוטין נישט?" — לחלוטין נישט... „אפֿילו אויף אָט אַזוי פֿיעל?" — אפֿילו אויף אָט אַזוי פֿיעל. „אפשר לייגסט דו?" — זאָל איך איינעמען אַ מיתה-משונה! זאָל פֿון מיר ווערען אַ באַרג! זאָל מיר אַרויסשפּרינגען אַ... „שאַ גענוג! גענוג!"...

דערהערט דאָס וואָרט „געשכּורט”, האָט זיך העניך אַזש צולאַכט: „חאַ־חאַ־חאַ, געשכּורט? אַלץ הייסט געשכּור׳ט! גוט געשכּורט! אַ יוד שכּורט! ס׳איז אַזוי געווען די מעשה: ער שטעהט אין קעלער ביי דער אַרבייט, ביים וויין הייסט עס, קומט מען צו געהן און מען זאָגט איהם, אַז די אַקטיאָרען פונ׳ם יודישען טעאַטער זענען געקומען טרינקען וויין. האָט ער אַוועקגעוואָרפען אַלע אַרבייט. ער האָט געמיינט, אַז דאָ וועט מען דאָס געבען אַ שענעם טרונק וויין, עס וועט זיך גיסען וויין. צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז פונ׳ם גאַנצען וויין האָבען זיי אויסגעטרונקען בסך־הכל דריטהאַלבען אָקעס וויין פונ׳ם רויטען וויין און אַנ׳אָקע וויין פונ׳ם ווייסען וויין. מע האָט נאָר גערעדט פון וויין. און העניך האָט אַ כּלל, אַז דער, וואָס רעדט פון וויין, דער טרינקט ניט קיין וויין, און דער, וואָס טרינקט וויין, דער רעדט ניט פון וויין”...

— דאָס איז אַלסדינג אמת, — האָט מען אָבגעשטעלט דעם וויינ־ד־ינקער און געבעטען, ער זאָל בעסער דערצעהלען, וואָס ווייסט ער פונ׳ם אַנטלאָפענעם פּאָרעל?

לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז פונ׳ם אַנטלאָפענעם פּאָרעל ווייסט העניך גלייך מיט זיי. דאָס הייסט, ס׳איז אַזוי געווען די מעשה: „אַז ער איז אויפגעשטאַנען אין דערפריה, איז ער קודם אַראָבגעגאַנגען אין קעלער צום וויין”...

— געגוג וויין! — האָט מען אַ זאָג געטאָן צו העניך ווייַנשענקער און מע האָט זיך אַ נעם געטאָן צו יחיאל דעם כּלי־זמר.

יחיאל דער כּלי־זמר איז אַ יוד מיט אַ שענע פּאַטלע האָר, מיט אַ זילבערנעם סיגנעט אויפ׳ן פינגער, טראָגט אַ הויכען קאַפּעליש מיט אַ טעגדעווערענדע, נאָר ער איז אַ ביסעל ניט קיין געזונדער; דאָס הייסט, אַזוי איז ער אפילו נישקשה, נאָר ער געהט שטענדיג פערבונדען דעם האַלז און רעדט הייזעריג מיט סכּנת־נפשות. יחיאל וויל האָבען, אַז דאָס דאָזיגע איז איהם געקומען פון דער פידעל. נאָר זיינע קאָלעגען זאָגען, אַז סע הויבט זיך גאָר ניט אָן. ס׳איז פון דעם, וואָס ער האָט ניט פיינט אָט דאָס, וואָס מע טאָר ניט. ער האָט „סאָטשיניעניעט” מיט אַלע יונגע ווייבלעך פון שטאָדט — אַ שאַרלאַטאַן, זאָגען זיי, זאָל גאָט היטען! זיין ווייב, מאָלט אַייך, חנה־פּערעל, קאָן איהם מיט אַלע זיינע געגנג און מיט אַלע זיינע אָבשניצלען און שמד־שטיקלעך. נאָר חנה־פּערעל איז ניט אַזאַ. זי האָט פיינט

יחיאל דער כלי-זמר האָט געמיינט, אַז ער איז שוין פּטור. צום סוף האָט מען געהייסען איהם אַריינפיהרען אין אַ בעזונדער חדר, פערשליסען איינעם אַליין און בעטען, ער זאָל דאָרטען זיצען ביז מע וועט איהם רופען נאָך אַ מאָל, אַז מע וועט איהם דאַרפען. און דער-ווייל האָט מען זיך גענעבען אַ נעם צו נעהמע בעל-אכטניא׳טע כ׳יט איהרע צוויי שוועסטערלעך, און דאָ איז אַרויס אַ מורא׳דיגער סקאַנדאַל.

ווי אונזערע לעזער געדענקען נאָך גאָר אין אָנהויב פון אונזער ראָמאַן, איז נעהמע, לויט שלום-מאיר מוראַווטשיקס אַטעסטאַציע, „אַ בעל-הבית׳טע אַ מזוזה׳לע“... עס איז שווער צו זאָגען, פאַרוואָס נעהמע איז געוואָרען אַזוי אויפגעטראָגען, אַז מע האָט זי אַ נעם געטאָן אויפ׳ן „דזשפּראָס“? צי ווייל זי איז נעבעך אַזאַ ריינע כשרע נשמה, וואָס קאָן ניט דערלאָזען, ס׳זאָל אויף איהר פאַלען, חלילה וחס, אַ שפּרענקעלע? צי איבער איין אַנדער זאַך? — נאָר, אַז מע האָט זי אַ פרעג געטאָן, וואָס ווייס זי פונ׳ם אַנטלאָפענעם פּאָרעל, האָט זיך אויפגעעפענט ביי איהר אַ קוואַל פון קללות און זי האָט אויפגעהויבען אַזאַ גוואַלד, אַז ס׳איז אונמעגליך געווען זי איינצושטילען. פעך און שוועבעל האָט זי געגאָסען אויף איהרע שונאים, וואָס פערגינען איהר ניט דאָס שטיקעל ברויט און אויף אַלע די וואָס ווילען אין איהר זעהען שלעכטס! „דאָס מויל זאָל זיך זיי, רבונו של עולם, שטעלען אויף אַ זייט! די צונג זאָל אָבפאַלען! די אויגען זאָלען זיי אַרויס! הענד און פיס זאָל זיי אָבנעמען! אויף קוליעס זאָלען זיי געהן! טאַטע-מאַמע זאָלען זיי פער-לירען! צו קבר-ישראל זאָלען זיי ניט קומען! איבער די הייזער זאָלען זיי זיך שלעפּען מיט קינדס-קינדער אויף דור-דורות, טאַטעניו, זיסער פאָטער, ליעבער, האַרציגער, געטרייער!“...

קאַפּיטעל איין און פערציג

ווי בוימאַייל אויפ׳ן וואַסער

נעחעס קללות האָבען אָבער נעחען גאָר נישט געהאָלפען. מע האָט איהר געגעבען צו וויסען מיט׳ן האַרבען וואָרט איינמאָל פאַר אַלעמאָל: וועט זי זאָגען, וואָס זי ווייסט, איז גוט. אלא ניט — וועט זי געהן אַהין, וואו דער כּלי-זמר זיצט... האָט זיך נעחע דערשראָקען און האָט דערצעהלט, ווי ווייט זי האָט געקאָנט — אויף רוסיש, דאָס איבעריגע אויף יודיש, אַ גאַנצע געשיכטע:

„זי אַליין, נעחע הייסט עס, איז סך-הכּל אַ יודינע אַן אַלמנה און האַלט אַן אַכסניא. חאַ-חאַ, משטיינס געזאָגט, אויך מיר אַיין אכסניא! אַ סטאַדאָלע, אַ שטאַל, אַ נעלטיגער טאָג, זי וואָלט שוין לאַנג צוגע-מאַכט די דאָזיגע אכסניא, נאָר וואָס זאָל זי טון, אַז איהר מאַן, עליו השלום, האָט איהר איבערגעלאָזט אַ באָמבע״...

נאַטשאַלסטווע האָט זיך ווי דערשראָקען:

— וואָסער אַ באָמבע?

„זי מיינט — אַ דירה מיינט זי, אַ שטוב — אַ חורבה, וואָס קיינער וויל זי ניט קויפען, סיידען אפשר אומזיסט. יעדער, ווער סע קומט אָנקוקען די דירה, טענה׳ט ער, אַז די דירה וואָלט געוועזן נישקשה פון אַ דירה, ווען די דירה זאָל חאָטש שטעהן אין מאַרק. זאָל איך נעמען, הייסט עס, די דירה אויפ׳ן קאָפּ און אַריבערטראָגען אין מאַרק אַריין די דירה?״...

— ניין, נישט דאָס, די דירה לאָז איבער אויף אַן אַנדערש מאָל. דו דערצעהל אונז, טייערע, וואָס ווייסט דו פון די יודישע אַקטיאָרען, וואָס האָבען געהאַלטען ביי דיר סטאַנציע?

נעחע האָט זיך נישט געפונען שטאַרק בעליידיגט, וואָס מע האָט

איהר איבערגעריסען סאַמע אין אָנהויב, און האָט גענומען דערצעהלען פון די אַקטיאָרען.

„היינטיגען שבת-צו-נאַכטס, זי האָט נאָר-וואָס אָבגעזאָגט „גאָט פון אברהם" און גענומען שטעלען דעם סאַמאָוואַר פון די שלים-מזלס וועגען, טאַקי פאַר די אַקטיאָרען הייסט עס, קומט צו צו איהר די „פערשלעפּטע קרענק", אָט אַיענער, וואָס מע רופט איהם שלום-מאיר, און מאַכט צו איהר, צו נעהען הייסט עס: „וואָס ווילט איהר פאַר אייער אַלטען קעצענעם בורנעס און פאַר אייער ווינטערדיגען שאַל?" קוקט זי איהם אָן ווי אַ משוגענעם: „שלים-מזל, זאָגט זי, וואָס דאַרפט איהר אַ ווייבערשען שאַל מיט אַ קעצענעם בורנעס אויף זומער?" מאַכט ער צו איהר: „וואָס איז אייער באַבעס דאגה? אַז מע פרעגט, מסתמא דאַרף מען". וואָס טויג אייך, ער איז צוגעשטאַנען צו איהר ווי אַ קלעק—וואָס ס'האָט זיך איהר געחלומט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט—צו איהרע שונאים'ס קעפּ! און זי געהט און טראָגט איהם אַרויס איהר אַלטען קעצענעם בורנעס מיט'ן ווינטערדיגען שאַל. זאָגט ער צו איהר: „וואָס וויל זי פאַר די שמאַטעס?" מאַכט זי צו איהם: „ממה-נפשך, ווי-באַלד שמאַטעס, היינט צו וואָס קויפט איהר זיי?" זאָגט ער: „וואָס איז אייער באַבעס דאגה?" געהט זי מסתמא און זאָגט איהם אַ פּרייז, ווערט ער אין כעס: „איהר זענט משוגע צי חסר-דעה?" זאָגט זי צו איהם: „ווערט איהר משוגע און מעטייר פאַר אַלע יודען!" הויבט מען זיך אָן דינגען און קריגען זיך. ער איהר—„אַלטע שמאַטעס", זי איהם—„קויפט מען ניט". ער איהר—„מזוזה'לע", זי איהם—„פערשלעפּטע קרענק". אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, מע האָט זיך פאַר'ן מקח אויסגעגלייכט און אַרויס מיט געלד. אָבגענומען דאָס געלד, טראַכט זי זיך: „רבונו-של-עולם! אויף וואָס קאָן אָט דער מענש בעדאַרפען אַן אַלטען ווייבערשען בורנעס מיט אַ ווינטערדיגען שאַל? און פלוצים, גאָר אין מיטען דרינען, סאַמע פאַר'ן אַוועקפאָהר?" און זי האָט גענומען מסתמא נאָכקוקען, וואָס וועט דאָ זיין. דערווייל זענען די איבעריגע שלים-מזלען אויך געקומען פון טעאַטער, אָבגעטרונקען טיי און גענומען צוצאָהלען זיך מיט איהר פאַר דער סטאַנציע, אַזוי פיעל מכות זיי, וויפיעל האַלבע קערבלעך זיי האָבען איהר אָבגעריסען, און זענען אַוועק צו העניכען אין קעלער אַריין טרינקען וויין".

„וואָס עפּיס פלוצים, אין מיטען דרינען, פאַר'ן אַוועקפאָהר וויין? זאָל זי אַזוי וויסען אַ בייזע וועטשערע. ס'איז איהר עסק? לאָזען זיי

טרינקען געזונדערהייד. ס'איז ניט פאַר איהר געלד. זי איז פערנומען גאָר מיט אַנ'אַנדער זאַך: איהר ברעכט דער קאָפּ אויפ'ן בורנעס מיט'ן שאַל — צו וואָס האָט דער שלים-מזל געקויפט ביי איהר פלוצים אום זומער אַ ווינטערדיגען שאַל מיט אַ וואַרעמען בורנעס און נאָך אַ ווייבערשען דערצו? נאָך שענער. וואָלט ער חאָטש געמען דעם שאַל מיט'ן בורנעס און איינגעפּאַקעוועט מיט די איבעריגע זאַכען אין וועג אַריין, וואָלט זי געדערכענט, ווייסט איהם דער רוח, אפשר וויל ער ברענגען עמיצען אַ מתנה פון האָלענעשטי? וויבאַלד אַזוי, טוט איהר שוין באַנג, וואָס זי האָט גענומען אַזוי וואָלוועל, אַ מכה איהם! צום סוף, וואָס לאָזט זיך אויס? נעמט ער דעם שאַל מיט'ן בורנעס און מאַכט צו איהר: „לאָזען זיי הענגען דאָ ביי אייך אויף דער וואַנד ביז דער לעצטער מינוט". איהר הערט ווערטער? ערשט ווייס איך ווען, אַרום האַלבע נאַכט, קומט ער צו געהן, דער שלים-מזל, נעמט דעם שאַל מיט'ן בורנעס און לאָזט זיך געהן. פרעגט זי איהם: „וואוהין איז?" זאָגט ער: „וואָס איז אייער באָבעס דאגה?" זאָגט זי: „מיט'ן קאָפּ אין דער ערד!" און וויל זיך לייגען שלאָפען, קאָן זי ניט. ווי קאָן זי זיך לייגען שלאָפען, אַז די שלים-מזלען זענען ערגיץ אין אַלדי שוואַרצע יאָהר ביי העניכען אין קעלער און דאַרפען נאָך קומען זיך געזעגענען. אורחים, אָבגעשטאַנען אַזאַ צייט... ווי פאַהרט מען דאָס אַוועק אָהן אַ זיי-געזונד? כך-הוה, עס איז שוין געווען העט-העט נאָך האַלבע נאַכט, זי טוט אַ קוק — אַהאַ! איין בויד, די אַנדערע, די דריטע. ווער איז? טאַקי זיי, די שלים-מזלען. די גאַנצע קאָמפּאַניע. מע פאָהרט, הייסט עס. „זייט-געזונד". —„פאָהרט געזונד". זי קוקט זיך איין אין דער דריטער בויד, סאַמע הינטען, ביי שמעון-דוד דעם בעל-עגלה, אינווייניג אויבענאָן, זיצט די אָבעזיאַנע, דער דירעקטאָר זייערער, און האַרט נעבען איהם — עפּיס איינע אַ נקבה, איינגעהילט אין איהר אַלטען קעצענעם בורנעס מיט איהר ווינטערדיגען שאַל. קיין פנים זעהט מען ניט, נאָר אויגען... קענטליכע אויגען! רבונו-של-עולם! ווער זאָל דאָס זיין? זייערע אַלע נקבות קען זי זיין די פנים'ער. פּאַציאָרען, מאוסקייטען, טפו! איינע ערגער פון דער אַנדערער. און די דאָזיגע ווייזט אויס אַ שעבינקע. דאָס הייסט, קיין פנים זעהט מען ניט, נאָר אויגען — שוואַרצע ציגיינערישע אויגעלעך, קענטליכע, קענטליכע אויגעלעך. ווער זאָל דאָס זיין?... וואָלטען די שלים-מזלען חאָטש אָבגעשטעלט זיך אויף אַ מינוטקעלע, וואָלט זי שוין דערגאַנגען, ווער דאָס איז. עס האָט אָבער נישט

געדויערט קיין רגע אַפילו. אָט זענען זיי צוגעפאָהרען. אָט האָבען זיי אָבגעזאָגט דעם זיי-געזונד. און אָט זענען שוין ניטאָ. אַ גאַנצע נאַכט האָט זי זיך געקאַטשעט פון איין זייט אויף דער אַנדערער, ניט געקאָנט שלאָפען: „גוואַלד! גוואלד! ווער איז דאָס מיידעל מיט די קענטליכע ציגיינערישע אויגעלעך?” ערשט אין דערפריה, אַז זי האָט דערהערט די מעשה, וואָס אין שטאָדט טוט זיך, האָט זי זיך אָנגעהאַפּט ביים קאָפּ, צוגערופען איהרעביידע שוועסטערלעך: „גיט מיר קייען שטרוי און רופט מיך טעלעצע!”...

„הכלל, הימעל און ערד האָבען, אַפּנים, געשוואָרען, אַז קיין פערבאָרגענע זאַך זאָל ניט זיין און, דער אמת מוז אַרויף ווי בוימאייל אויפ׳ן וואַסער. גאָט זאָל איהר אַזוי געבען הצלחה, זי האָט געוואוסט פריהער, אַז ס׳וועט אַזוי זיין. וואָרום פאַרוואָס האָט זיך עס נישט געטראָפען מיט איהרע שוועסטערלעך? פלעגען דען איהרע שוועסטערלעך ניט געהן אַלע נאַכט און טעאַטער אַריין? פאַרוואָס האָבען איהרע שוועסטערלעך ניט געמאַכט קיין אויגעלעך צו די שלים-מזלען, אַזוי ווי דער חזנטעס טעכטערל?”...

— ווער אַנשטומט, הולטייקע!!! — האָט זיך פּלוצים געלאָזט הערען אַ ווילדער געשריי, און ווי אַ ווילדע צורייצטע חיה האָט זיך לאה די חזנטע אַלאָז געטאָן צו נעחע דער בעל-אַכסניא׳טע. די אָרעמע מוטער איז גרייט געווען דורס צו זיין אָט די דאָזיגע יודינע פאַר איהרע לעצטע עטליכע ווערטער... אַ גליק, וואָס מע האָט בעצייטענס צונומען די דאָזיגע צוויי ווייבער, אַניט וואָלט געקאָנט זיין אַ מאוסע קאַטאַסטראָפע.

קאַפּיטעל צוויי און פערציג

די עקספּעדיציע נאָך די אַנטלאָפענע

פון די אַלע עדות מיט׳ן חוקר ודורש זיין איז נאָר איין זאַך פעסטגעשטעלט געוואָרען, און אַ פּראָטאָקאָל איז אונטערגעשריבען געוואָרען — אַז „דער זוהן פון בעני ראַפאַלאָוויטש, לייב, פערצעהן יאָהר אַלט, און די טאָכטער פונ׳ם חזן, רייזעל ספּיוואַק, פופצעהן יאָהר אַלט, זענען שבת-צו-נאַכטס אַקעגען זונטאַג אַנטלאָפען מיט אַ קאָמפּאַניע יודישע אַקטיאָרען צו דער גרעניץ קיין רומעניע, און אַז דער אויבענדערמאַנטער זוהן פון בעני ראַפאַלאָוויטש, לייב, האָט פערנומען ביי זיין אויבענדערמאַנטען פאָטער בעני ראַפאַלאָוויטש פון דער קאַסע אַ סומע פון אַזוי פיעל און אַזוי פיעל״...

וויבאַלד אַזוי, דאַרף מען זיי אויף דער הייסער שעה נאָכלויפען, נאָכיאָגען, טאָמער וועט מען זיי נאָך חאַפּען.

און ס׳איז געבליבען, אַז מע זאָל אַרויסשיקען נאָך זיי מענשען, און וואָס פריהער — און מע האָט טאַקי אַזוי געטאָן.

די דאָזיגע עקספּעדיציע איז בעשטאַנען פון צוויי פּאַרשוין: איינער — ראַפאַלאָוויטשעס קאַסיר, ששון-ושמחה, און דער אַנדערער — טאַקי ראַפאַלאָוויטשעס אַ זוהן, אַנשעל.

אַנשעל איז אַ ציקאַווע בחור פון אַ יאָהר צוויי און צוואַנציג. איין אויסגעהאָדעוועטער, אַ ווייסער, אַ גלאַטער, מיט רויטע וויינשעלליפען, מיט אַ שען קיילעכיג אַרומגעשוירען בערדעל און מיט שוואַרצע גלאַנצענדיגע געקרייזעלטע האָר.

מע קאָן ניט זאָגען, אַז אַנשעל זאָל האָבען אַזאַ שלעכטען קאָפּ, נאָר ער האָט ניט געוואָלט נישט לערנען, נישט שרייבען, חאָטש שניידט איהם, חאָטש בראָקט איהם.

— איוואַן! וואָס וועט זיין פון דיר? — האָט זיך מיט איהם דער

פאָטער אויסגע׳טענהט. — אַ הינטשלעגער? צי אַ בערענטרייבער? זאָלסט האָטש קאָנען זאָגען קדיש נאָך דיין טאַטע-מאַמע. אַנו, פּאָהר מיר נאָך. נו, פּאַשאָל: יתגדל ויתקדש...

דאָ האָט זיך שוין די קליינינטשקעביילקע ניט געקאָנט איינ-האַלטען מעהר און האָט זיך געמוזט אריינמישען:

— משוגע מיינע שונאים! וואָס פאַר אַ קדיש אין מיטען דרינען? מיר לעבען נאָך, דאַכט זיך?...

— אַ נאַר דו ביזט! — האָט איהר אָבגעענטפערט בעני, — דעמאָלט בעגסט דו שוין שטאַרבען, ווען דער בורדיוק וועט קאָנען קדיש זאָגען.

דער היוצא-לנו-מזה איז געווען, אַז בעני האָט איהם אָבגענומען פון חדר.

— לערנען ווילסט דו ניט, קדיש זאָגען קאָנסט דו ניט, קאָן האָטש פאַשען חזרים.

דאָס האָט געהייסען, אַז ער וויל איהם מאַכען פאַר אַ בעל-הבית. און אַנשעל האָט זיך געשניטען אויף אַ בעל-הבית. געקאָנט גוט פּאָה-רען רייטענדיג, אויסגעלערנט זיך וואָלכש רעדען ווי איין אמת׳ער מאָלדאַוואַן, געזאָגט מבינות אויף פּאַפּעשויעס און מיט׳ן קוק געהאַפּט יעדען בוים, וויפיעל ער קאָן געבען מאַטעריאַל און וויפיעל ברענ-האָלץ. מיט איינעם וואָרט — אַנשעל האָט אַרויסבעוויזען אַלע סימנים פון אַ בעל-הבית אַ סוחר.

אָט דאָ ניט לאַנג האָט בעני מיט איהם אַ שדוך געטאָן, צוגע-זאָגט נדן און געגעבען איהם אַ כלה, אַ גרינע, ניט קיין שענע, זעהר ניט קיין שענע, נאַר פון אַ געהויבענער משפּחה פון בעלץ. דער חתן, אַנשעל, אַז ער האָט דערזעהען די כלה, איז איהם געוואָרען צעהן לעכער אין האַרצען. נאַר זאָגען דעם פאָטער — האָט ער מורא געהאַט. בעניען האָט זיך זעהר געוואָלט איינקויפען אין יחוס, און אַז בעני וויל עפּיס אַ זאַך — ווער וועט איהם זאָגען ניין?

מיט אַ געבראָכען געמיט איז אַנשעל געקומען אַהיים פון בעלץ. ער האָט זיך אָבער גיך בערוהיגט, געפונען אַ טרייסט אין דער אַם, וואָס ביי זיי אין שטוב, אַ געזונד שטיק און אַ שענע... אמת די אַם האָט שטאַרק פּראָטעסטירט, געשוואָרען זיך, אַז זי וועט איהם מאַכען דעם גרעסטען סקאַנדאַל איבער דער גאַנצער שטאָדט. נאַר וואָס הערט אַ נגידס אַ זוהן די שטאָדט? ובפרט נאָך אַזאַ בחור, ווי אַנשעל, וואָס איז כמעט ניטאָ איין מיידעל אין שטאָדט, וואָס זאָל ניט האָבען איהם

געפּאַטשט. בעני זאָל וויסען דערפון, וואָלט זיך געטאָן חושך. נאָר ווער וועט איהם געהן דערצעהלען אַזעלכע מעשיות? מאַכט זיך עפּיס אַ סקאַנדאַל, פערשטיקט ער איהם בעצייטענס, אַזוי אַז צום פאָטער זאָל עס ניט אָנקומען.

נאָר איין מענש איז פאַרהאַן ביי די ראַפּאַלאָוויטשעס אין שטוב, וואָס ווייסט פון אַלע שלעק און פון אַלע אומגליקען און שווייגט, טראָגט דעם וועהטאָג אין זיך. דאָס איז די מוטער נעבעך, די קליי-נינקע, די שטילינקע, די שוואַכינקע ביילקע.

די קליינינקע ביילקע טראָגט אויף איהרע שוואַכע פּלייצעס דעם גאַנצען גלות פון דער דאָזיגער שטוב. עס ברענט איהר דאָס פּנים פאַר איהר אַנשלען. זי בעגראָבט זיך אין דער ערד. נאָר וואָס קאָן זי טון? בעט זי גאָט פאַר איהר קינד, גאָט זאָל איהם צושיקען עפּיס אַ רעכטען זווג, ער זאָל חתונה האָבען. וואָרום צו פופצעהן-זעכצעהן יאָהר האָט זיך איהם שוין אָנגעהויבען שיטען אַ בערדעל. און פון אַכ-צעהן יאָהר אָן איז צרות מיט צרות...

אָט אַזאַ מין בחור איז בעני ראַפּאַלאָוויטשעס זוהן אַנשעל, וועלכען דער פאָטער האָט אַרויסגעשיקט נאָכיאָגען זיך, חאַפּען און ברענגען דעם אַנטלאָפענעם זוהן. ער האָט איהם מיטגעגעבען דעם קאַ-סיר מיט אַ היבשע מטבע געלד און אָנגעזאָגט:

— היידאַ! פאָהרט און ברענגט איהם צו פיהרען, דעם פידסויניק!..

און דעם קאַסיר האָט בעני עקסטרע אָנגעזאָגט, ער זאָל ניט זשאַלעווען קיין „שערבלעך" (קערבלעך) און געבען וויפיעל מע דאַרף. און אַז מע וועט דאַרפען נאָך, זאָל ער שרייבען, וועט מען שיקען נאָך...

און פאַפּירען האָט ער זיי מיטגעגעבען, „גע'חתמעטע דאָקומענ-טען", וואָס מע קאָן דורך זיי דעם אַנטלאָפענעם, אויב מע דאַרף, ברענגען צו פיהרען אַ געקאָנוועטען אין קייטען.

נאָר בעסער איז מיט גוטען, — האָט בעני אָנגעזאָגט אַנשלען עטליכע מאָל. און אַז די עקספּעדיציע איז געווען גאָר איינגאַנצען פאַרטיג, דאָס הייסט, אַז אַנשעל מיט דעם קאַסיר זענען שוין געזע-סען אויף דער נאַטעטשאַנקע און די פערד האָבען געריהרט פונ'ם אָרט, האָט זיי בעני נאָכגעשריגען:

— געדענקט-זשע, מיט גוטען, מיט גוטען!...

קאַפּיטעל דריי און פערציג

די עקספּעדיציע אַרבייט אויף אַלע כלים

אַנשעל ראַפּאַלאָוויטש מיט'ן קאַסיר ששון-ושמחה, אַז זיי זענען געקומען קיין יאַסי, ביז זיי האָבען זיך אַרומגעקוקט, האָבען זיי שוין דאָרט פון דער קאָמפּאַניע אַקטיאָרען קיינעם נישט געטראָפען. געזאָגט האָט מען זיי, אַז דאָ האָבען זיך יאָ אַרומגעבלאָנקעט עפּיס עטליכע יונגע לייט מיט אויסגעדרעהטע שטיוועל און מיט געגאָלטע פּנים'ער, די משמעות — יודישע אַקטיאָרען; נאָר וואו זענען זיי אַהינגעקומען — ווייסט מען ניט. דערפון האָט די עקספּעדיציע אַרויסגעזעהען, אַז מע דאַרף פאָהרען ווייטער. און מע האָט נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות און מע האָט זיך גענומען פאָהרען ווייטער און ווייטער, ביז מע איז געקומען קיין בוקאַרעשט.

געקומען צו פאָהרען קיין בוקאַרעשט, האָט אַנשעל געדרונגען דעם קאַסיר און געגעבען צו פערשטעהן מיט אַ שכל, אַז מע דאַרף זיך אָפּשטעלען אין איין אָנשטענדיגען האָטעל.

— ממה נפשך, — האָט ער געזאָגט, — עס קאָסט אַזוי פיעל געלד, וועט קאָסטען נאָך. ובפרט, אַז דער טאַטע האָט אָנגעזאָגט אפשר הונדערט מאָל, „מע זאָל ניט זשאַלעווען קיין געלד, און אַז מע וועט דאַרפען נאָך, וועט ער שיקען נאָך".

אויסערדעם דאַרף מען וויסען, אַז ביי אַנשלען איז דאָס געווען דער ערשטער אַרויספאָהר פון דער היים און דער ערשטער אַריינפאָהר אין אַזאַ גרויסע שטאָדט, ווי בוקאַרעשט. אַך, אַנשעל האָט שוין לאַנג געפּיהלט אַ מאָדנע בענקעניש נאָך דער גרויסער פרייער וועלט און געחלומט פון אַ שענער גרויסער שטאָדט. נאָר פון זינט ער איז אַ חתן געוואָרען פאַר אָט דעם גרינעם מיידעל, די מיוחסת פון בעלץ, האָט ער זיך דאָס וואָרט געגעבען, אַז נאָך דער חתונה, ער

זועט ווערען אַ ביסעל פרייער, וועט ער זיך אַראָבחאַפּען אַמאָל אינ׳ם שענעם בוקאַרעשט, אָנקוקען אַ וועלט און געבען אַ לעב אונטער, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען...

איצטער, אַז עס האָט זיך אַזוי געמאַכט, אַז ער איז אין דעם שענעם בוקאַרעשט נאָך פאַר דער חתונה, און געלד איז דאָ, און פריי איז מען אויך, איז דאָך דאָס טאַקי, ווי מע זאָגט, אַ כשר׳ער טאָפּ מיט אַ כשרען לעפעל.

איין שטיקעל שעטנז איז דאָ יאָ פאַרהאַן: דער קאַסיר. איז ער־שטענס, ווער הערט איהם? און צווייטענס איז דאָך ששון־ושמחה אויך נישט מעהר ווי אַ בשר־ודם, און אַ בחור, און נאָך אַ „מענש" דערצו. אַז דעם בעל־הבית׳ס זוהן איז ניחא, איז איהם ליעב...

אָבגעשטעלט האָבען זיי זיך אויף איינע פון די שענסטע גאַסען אין בוקאַרעשט מיט׳ן נאָמען „סטראַדאַ פּאָדעמאָגאָשאָי", אינ׳ם בעריהמ־טען האָטעל „דאַטשיאָ".

בעריהמט איז דער האָטעל דערמיט, וואָס דאָרט האָט בעת דעם רוסיש־טערקישען קריעג געוואוינט, זאָגט מען, דער בעריהמטער „אָסמאַן־פאַשאַ". און ווידער איז דער האָטעל בעריהמט מיט זיין בעריהמטען קאַפעשאַנטאַן־וואַריעטע „פּאַראַדיזאָ", וואָס דאָרט זינגט די בעריהמטע רומענישע זינגערין מאַרינעסקאָ־מילאַנעסקאָ איהרע בעריהמטע רוסישע ליעדער: „דאַוויט וויעטרי באַוויניע" און „יאַ חאָטשו וואַס ראַזסקאַזאַט, ראַזסקאַזאַט"...

שטעהן אין אַזאַ האָטעל, וואו עס געפינט זיך אַזאַ בעריהמטער קאַפעשאַנטאַן־וואַריעטע מיט׳ן נאָמען „פּאַראַדיזאָ", איז דען ניט אַ גן־עדן?... אמת, וואו אַ גן־עדן, דאָרט בייסט זיך, קאָסט געלד. און דער קאַסיר ששון־ושמחה, אַז ער האָט דערהערט, וואָס מע הייסט זיך געבען פאַר אַ צימער, האָט ער זיך אָנגעהאַפּט ביים קאָפּ. האָט איהם אָבער אַנשעל בערוהיגט:

— נאַרעלע, אַז מע פאָהרט מיט אַזאַ געשעפט, קאָן מען נישט לעבען ווי חזירים...

האָט זיך דער קאַסיר מישב געווען: „אַז דעם בעל־הבית׳ס זוהן איז ליעב, איז איהם ניחא. ער איז דאָך ניט מעהר ווי אַ „מענש". און חברה האָבען געגעבען אַ לעב, טאַקי ווי גאָט אין אָדעס. בעטראַכט די צוויי יונגע „רוסען", ווי זיי בייטען אַ הונדערטער נאָך אַ הונדער־טער, האָט מען געקוקט אויף זיי אין האָטעל ווי אויף צוויי יונגע

מאַגנאַטען, וואָס האָבען נאָר-וואָס אָבגענומען אַ שענע ירושה, און זע-נען געקומען אַהער לעבען אַ גוטען טאָג, האָט מען זיי די ערשטע וואָך מכבד געווען מיט אַזאַ חשבון, אַז דער קאַסיר ששון-ושמחה האָט שיער בעקומען די אַפּאָפּלעקסיע. האָט איהם אָבער אַנשעל ווידער-אַמאָל בערוהיגט מיט ווערטער:

— שוטה בן פּיקהאָלץ! — האָט ער איהם געזאָגט, — ווער רעדט היינט פון געלד? דאָ געהט נישט אין קיין געלד, דאָ געהט אינ'ם נפש. הלואי וואָלט אונז נאָר געראָטען, מיר זאָלען געפינען דעם, וואָס מיר זוכען...

און זיי האָבען זיך גענומען צו דער אַרבייט גאַנץ געשמאַק: גע-דונגען איין עקיפּאַזש אויף דער שעה, אויסגעפאָהרען אַלע גאַסען, אַלע גערטנער, מוזעאומס, גאַלעריעס, טעאַטערס, צירקען, קאַפעשאַנ-טאַנען-וואַריעטעס און קאַבאַרעס. אַנשעל איז געגאַנגען מיט דעם גאַנג, אַז אַרטיסטען מוזען זיך געפינען נאָר אין אַזעלכע ערטער. „קאַפעשאַנ-טאַן מיט טעאַטער זענען ווי אַ שוועסטער מיט אַ ברודער". אַנשעל איז געווען נישט אַזוי אַלט, ווי געניט, און ששון-ושמחה האָט זיך גאָר ניט געקאָנט פערחידושען, ווי זיין יונגער פּרינציפּאַל, קיין עין-הרע, ווייסט אַלסדינג, „ווי איין אַלטער", און אומעטום, וואוהין ער זאָל ניט קו-מען, איז ער היימיש, ווי ביי זיך אין דער היים אין האָלענעשטי...

מעהר פון די אַלע מקומות איז אונזער אַנשלען געפעלען צו פערברענגען אינ'ם קאַפעשאַנטאַן „פּאַראַדיזאָ". אַנשעל האָט געזאָגט צום קאַסיר:

— זאָל מיין נאָמען נישט הייסען אַנשעל, אויב מיר וועלען זיי נישט פאַקען אָט אַ דאָ, אין דעם דאָזיגען אָרט... לאָמיר זיך נאָר אַוועקזעצען אָט דאָרט אין אַ ווינקעלע ביי אָט איינעם טישעל. דאָרט איז אויסגעצייכענט. פון דאָרטען קאָן מען זעהען אַלסדינג.

אַנשעל איז געווען גערעכט: ד אָ ר ט איז אויסגעצייכענט. פון דאָרטען האָט מען געקאָנט זעהען אַ ל ס ד י נ ג: די מוזיק, און די סצענע, און די „ארפיאַנקעס", וואָס געהען אָנגעטאָן אַלע אויף איין פאַסאָן: קורצע רויטע קליידלעך, אונטערגעבערעמט מיט גאָלדענע פראַנ-זען; הויכע שוואַרצע באָטקעלעך, פערשנירעוועט ביז אַרויף; קליינע רויטע היטעלעך, מיט גאָלד בעלייגט און אַלע אויף אַ זייט. אַנשעל הייסט געבען עפּיס עסען און טרינקען. ביידע פערבייסען זיי גאַנץ געשמאַק. אויפ'ן האַרצען איז אויפגעלייגט. יום-טוב'דיג. ליכטיג,

לעבעדיג. מענשען — אויף און אָב. אַלעס בלישטשעט. אַלעס פרייט זיך. און אַ געזאַנג טראָגט זיך איבערן גאַנצען זאַל און צוגיסט זיך איבער אַלע אברים, אַ זיס געזאַנג ווי פון אַ סך — אַ סך פרויען-העל-זער. עס איז שווער צו דערקענען, אַז דאָס זינגען ניט קיין מענשען, אַז דאָס שפּיעלען גאָר הארפעס; אַז די זיסע קולות געהען נישט פון לעבעדיגע העלזער, נאָר פון מעשענע סטרונעס, פון הילצערנע כלים, הארפעס. אַנשעל קוקט זיך איין אין די דאָזיגע כלים, אין די זינגענ-דיגע האַרפעס, און ער קלייבט נחת פון די ארפיאַנקעס, וואָס זיי אַר-בייטען אויף זייערע כלים, ברימלען מיט די דינע פינגערלעך איבער די מעשענע סטרונעס, שאָקלען צו מיט די קעפּלעך און שמייכלען מיט די אויגלעך. צו וועמען שמייכלען זיי? שוין-זשע צו איהם, צו אַנשלען הייסט עס.

— טו נאָר אַ קוק, ווי זיי שמייכלען. זעה נאָר, זעה! — זאָגט אַנשעל צום קאַסיר און טאָרעט איהם ביים אַרבעל.

דעם קאַסיר קריכט דאָס אָבער ניט אין קאָפּ אַריין. ששון-ושמחה קוים וואָס ער זיצט. ער וואָלט בעסער אַ בעלן געווען איצטער האַפּען אַ שלאָף, און ער דולט איהם גאָר אַ ספּאָדיק מיט ארפיאַנקעס... נאָר אָט בעווייזט זיך אויף דער סצענע די בעריהמטע מאַרינעסקאָ-מילאַנעס-קאָ, איינגעטונקען אין בריליאַנטען, און הויבט אָן זינגען: „יאַ האָטשו וואַם ראַזסקאַזאַט, ראַזסקאַזאַט"... און דער עולם, וואָס אין זאַל, האַפּט אונטער: „קאַק מי סנים פּאַשלי גוליאַט, פּאַשלי גוליאַט"... און אין זאַל ווערט נאָך ליכטיגער, און דאָס פּובליקום ווערט נאָך פריילינער. אַ חיות! אַ גן-עדן!

קאַפּיטעל פיער און פערציג

זיי זענען שוין אויף אַ דרך

אָט אַזוי האָט די עקספּעדיציע געטאָן איהר זאַך געטריי, נאַכט אין נאַכט, ביז עס האָט זיך געטראָפען אַ מעשה.

דאָס איז געווען אין אַ שענעם אויפדערנאַכט אינ'ם קאַפעשאַנטאַן „פּאַראַדיזאָ". אונזערע צוויי רייזענדער, אַנשעל ראַפּאַלאָוויטש און ששון-ושמחה דער קאַסיר, זענען זיך געזעסען ביי זייער טישעל, געטרונקען „דולשאַטצאַ" — וואַסער מיט אַזאַ מין איינגעמאַכטס — און גע-הערט מוזיק.

אַנשעל איז געווען איצטיגס מאָל זעהר אויפגעלעבט און יום-טוב'דיג. און ששון-ושמחה איז, פערקעהרט, געווען, ווי אַלעמאָל, שטאַרק פערזאָרגט. עס האָט איהם פּשוט געריסען דאָס האַרץ אויפ'ן געלד, וואָס געהט אַוועק אומזיסט-אומנישט, ער ווייסט ניט צוליעב וואָס, ער ווייסט ניט צוליעב ווען. „מע זיצט אין הוקאַרעשט און מע זוכט דעם נעכטיגען טאָג, און קערבלעך פליהען, אַזוי ווי מיסט, — וועה-וועה, וואָס וועט זיין פון דעם?"...

ששון-ושמחה איז, ווי מיר ווייסען שוין, סאַקי נאָר ווי אויף צו-להכעיס זיין ששון-ושמחה'דיגען נאָמען, אַ מרה-שחורה'דיגע בריאה. אַלסדינג איז ביי איהם פינסטער, טרויעריג און איינגעהילט אין אַ שוואַרצען שלייער. און דאָ „רימפּעלט די מוזיק און דער עולם קוועלט, אַ גדולה אין באָד! מע פרעסט, מע זויפט. מע פלעכט קערבלעך. ביי זיי איז, אַפּנים, געלט-שמעלט! — וואָס פעהלט זיי? קאַפּוועהטאָג!"...

אָט אין אַזעלכע מרה-שחורה'דיגע געדאַנקען זיצט אונזער מרה-שחורה'דיגער קאַסיר און חאַפּט דערווייל אַ קוק מיט די פערשלאָפענע באַנקעוואַטע אויגען אויף דער סצענע, וואו עס בעווייזען זיך פריהער די ארפיאַנקעס, דערנאָך אַנדערע מינים שלעק, נקבות אַלערליי: נקבות אַזעלכע, וואָס זענען מאָדנע אָנגעטאָן. און נקבות אַזעלכע, וואָס זע-בען נאָר האַלב אָנגעטאָן. און נקבות אַזעלכע, וואָס זענען „כמעט

גאָר ניט אָנגעטאָן״... און אויפ׳ן סוף, אַ שטייגער, ווי אַ מין קאָמ-פּאָט, ערשיינט די בעריהמטע מאַרינעסקאָ-מילאַנעסקאָ. זי בלישטשעט מיט איהרע אויגען און מיט איהרע בריליאַנטען און זינגט: „יאַ חאָטשו וואָם ראַזסקאַזאַט, ראַזסקאַזאַט״... ווערט נאָך לעבעדיגער אין זאַל, און אַנשעל האַפּט איהר אונטער: „קאַק מי סנים פּאַשלי גוליאַט, פּאַשלי גוליאַט״... קוקט זי אויף אַנשלען פון דער סצענע און ווינקט צו איהם. ווערט אַנשעל מלא שמחה און ווינקט צו איהר צוריק. און תיכּף ווי נאָר זי האָט געענדיגט איהר נומער, געהט זי פאַרביי זייער טישעל, הויבט זיך אַנשעל אויף. געהט זי צו. מאַכט ער איהר אַ אָרט צווישען זיך און צווישען קאַסיר (דאָס ערשטע מאָל אַזוי נאָהענט). עס לאָזט זיך הערען אַ שאַרשעריי פון איהרע זיידענע קליידלעך און אַ ריח-ניחוח פון שאַרפע פאַרפומען, וואָס דערגרייכען אַזש ביז ששון-ושמחה׳ס שטענדיג פערלייגטע נאָז. און מחמת זי (די נאָז) איז צו אַזעלכע ריחות נישט געוואוינט, קאָן זי זיך ניט איינהאַלטען און הויבט אָן צו ניסען. רופט זיך אָן אַנשעל: „וואַקסען זאָלסט דו״. ווייסט ששון-ושמחה ניט, וואו ער זאָל זיך אַהינטון מיט זיין נאָז, וואָס האָט זיך פלוצים אין מיטען דרינען צוניסט.

— דאָמנולו! — מאַכט דערוויל מאַרינעסקאָ-מילאַנעסקאָ און דער-לאַנגט אַנשלען מיט׳ן פעכער איבער דער האַנד און בלישטשעט מיט אַלע בריליאַנטען. — אַזאַ „פּאַרמאָזאַ דאָמנולו״, ווי דו ביזט, זאָלסט דו טרינקען „דולטשאַצאַ״?

אויף אונזער לשון וועט דאָס הייסען: „אַזאַ שענער בחור, ווי דו ביזט, זאָלסט דו טרינקען זיסע וואַסער?״

פרעגט זיך: ווי אַזוי שטעהט מען אויס אַזאַ נסיון? ווי אַזוי זאָל אַנשעלס האַרץ ניט צוגאַנגען ווערען ווי שניי פון אַזאַ קאָמפּלי-מענט? און אַנשעל רופט צו דעם קעלנער און קוקט אויף מאַרינעסקאָ-מילאַנעסקאָ, ווי איינער רעדט: „וואָס איז דיין בעגעהר, שענע פּרינ-צעסין?״... די שענע פּרינצעסין בעגעהרט שאַמפּאַניער-וויין. אַנשעל הייסט דערלאַנגען שאַמפּאַניער-וויין און קוקט אויף איהר, ווי איינער רעדט: „וואָס נאָך איז דיין בעגעהר, שענע פּרינצעסין?״ די שענע פּרינצעסין בעגעהרט פאַזאַנען געבראָטענע אויף צו פערבייסען. אַנשעל הייסט דערלאַנגען פאַזאַנען און קוקט איהר אין די אויגען אַריין: „וואָס נאָך איז איהר בעגעהר?״ איהר בעגעהר איז ליקער, און זי הייסט שוין אַליין, מע זאָל ברענגען ליקער, פון דעם בעסטען,

„שאַרטרעז" אָדער „פעפערמען". זאָגט איהר נאָך אַנשעל מיט'ן אייגע-נעם לשון: „שאַרטרעז" און „פעפערמען"... און אַנאַנאַסען הייסט זי זיך דערלאַנגען. זאָגט דער קעלנער, אַז קיין אַנאַנאַסען איז ניטאָ. אויסגעגאַנגען. ווערט אַנשעל אָנגעצונדען: „וואָס פאַר אַ תירוץ — אויסגעגאַנגען? אַז מע זאָגט אַנאַנאַסען, איז אַנאַנאַסען — אַלאַ דראַ-קאָ!"... ציהט איהם ששון-ושמחה פאַר'ן אַרבעל און קוקט אויף איהם מיט די באַנקעוואַטע אויגען: „גוואַלד, עס וועט אָפּקאָסטען אַנ'אוצר!"... צולאַכט זיך אַנשעל: „בהמה! דו זעהסט די בריליאַנטען, וואָס זי טראָגט? דו ווייסט, וויפיעל ווערט האָבען אָט די בריליאַנטען?"...

ניין. ששון-ושמחה ווייסט ניט, וויפיעל ווערט האָבען אָט די בריליאַנטען. ער ווייסט אָבער איין אַנדער זאַך. ער ווייסט, אַז עס טאָגט שוין ביי זיי אין דער קאַסע... ער האָט שוין היינט אין דער-פריה אַ זאָג געטאָן וועגען דעם אַנשלען. האָט זיך אַנשעל צושריגען אויף איהם: „בהמה! וואָס זשע שווייגסט דו? שרייב אַוועק אַהיים, אַז מע דאַרף נאָך, וועט מען שיקען נאָך"...

ששון-ושמחה איז אַזאַ מענש, אַז מע הייסט איהם שרייבען, שרייבט ער.

— וואָס-זשע זאָל איך שרייבען? — פרעגט ער זיך ביי אַנשלען.

— שרייב, אַז מיר זענען שוין אויף אַ דרך. מיר האָרעווען. מיר טוען אַלסדינג. מיר שלאָפען ניט קיין נעכט. מיר פאָהרען אַרום אומעטום און מיר זוכען. און גוטע מענשען העלפען אונז. נאָר עס קאָסט געלד. מאַסען געלד! ווארום קיינער וויל נישט אומזיסט... על-כן זאָל מען אַרויסשיקען נאָך געלד. און למען השם וואָס גיכער. און זייט געזונד און לאָזט גערייסען. און אַזוי ווייטער...

אַוועקגעשיקט דעם דאָזיגען בריעף, האָט אַנשעל זיך געפיהלט נאָך בעסער, ווי פריהער. ער האָט אַראָפּגעוואָרפען אַ באַרג פון קאָפּ. און דער מרה-שחורה'דיגער קאַסיר, פערקעהרט, איז געוואָרען נאָך מעהר מרה-שחורה'דיג: „וועה-וועה, וואָס וועט זיין דער תכלית?"... און אַנשעל הייסט דערווייל געבען נאָך וויין. ער גיסט אָן אַלע דריי באָקאַלען, טרינקט צו מאַרינעסקאָ-מילאַנעסקאָ'ן לחיים און זעהט, אַז דער קאַסיר זאָל אויך טרינקען לחיים. „ס'איז נישט שען זיצען ווי אַ לייהמענער גולם"... אַנשעל טוט אַלסדינג, ער זאָל איהם צושלאָגען די רעיונות. אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז דער מרה-שחורה'דיגער קאַ-סיר ווערט פאַרט אַ ביסעלע לעבעדיגער. וואָס ווייטער הויבט איהם

אָן דער שטערן גלאַנצען. די גראָבע בעוואַקסענע ליפּ הויבט זיך אויף און עס בעווייזט זיך אויף איהר כמו ווי אַ מין שמייכעל. די פערשלאָפענע באַנקעוואַטע אויגען קלעבען זיך איהם און ער בעלעקט זיך. דאָס איז אַ סימן, אַז ער איז שוין גאָר בגילופין.

כמעט קאָן מען זאָגען, אַז דאָס איז דאָס ערשטע מאָל, וואָס ששון-ושמחה זאָל זיין אַזוי „ששון-ושמחה׳דיג״. עס איז אויף זיי ביידען, אויף אַנשלען מיט׳ן קאַסיר, מיט אַמאָל געקומען אַ פרייד, אַ נחת, אַ גדולה. עס איז זיי ביידען געוואָרען גוט, — און אַ סוף. פאַר גרויס גוטסקייט האָט זיך אַנשעל אַזש אַרומגענומען מיט מאַרינעסקאָ-מילאַנעסקאָ׳ן, ווי מיט אַיין אייגענער שוועסטער, און אויף ששון-ושמחה׳ן איז אָנגעפאַלען אַ שמחה. ער האָט געהאַלטען דעם אָבגעטרונקענעם באָקאַל אין די הענד און געקאַטשעט זיך אויף אַלע זייטען, שיער נישט דערשטיקט געוואָרען פאַר געלעכטער. און פלוצים האָט ער אויפגעהערט צו לאַכען. די פערשלאָפענע באַנקעוואַטע אויגען זענען איהם געוואָרען מיטאַמאָל וואַכענדיג און זענען ווי צוגעזאָטען צו דער טיר און פערגליווערט געוואָרען. און אַליין איז ער מיט׳ן באָקאַל אין די הענד אויך געבליבען אַ פערגליווערטער.

וואָס איז די מעשה? — ער האָט אין דער מינוט דערזעהען ביי דער טיר נאָר-וואָס אַריינגעקומען צוויי פּאַרשוין. איינער אַ גרעסערער, דער אַנדערער אַ קלענערער. עס האָט זיך איהם אויסגעדאַכט, אַז די אַריינגעקומענע קוקען אויף איהם און אויף אַנשלען און רוקען זיך צוריק צו דער טיר. נאָר ביז ששון-ושמחה האָט אויסגעדרעהט דעם קאָפּ צו אַנשלען און אַ געשריי געטאָן: „ער איז דאָ, ווי איך בין אַ יוד!״ — איז שוין פון יענע צוויי פּאַרשוינען נישט געבליבען קיין זכר אפילו.

. . . .

אומזיסט האָט זיך ששון-ושמחה געלאָזט לויפען נאָך זיי, ווי אַ משוגענער, אין דרויסען אַרויס. אומזיסט האָט ער זיך געשוואָרען מיט כל השבועות אין דער וועלט, ער זאָל אַזוי דערלעבען זעהען וועמען איהם איז ליעב, ער זאָל זעהען ביי זיך אַלדאָס גוטס, ווי ער האָט אַליין מיט זיינע אייגענע אויגען געזעהען זייער לייבלען נאָר-וואָס אָט אַ דאָ ביי דער טיר! אַנשעל האָט איהם נישט געגלויבט. אַנשעל האָט גע׳טענה׳ט, אַז ס׳האָט זיך איהם געחלומט אַ חלום. שולדיג אין דעם איז דער וויין. שאַמפּאַניער וויין, חאַ-חאַ!

קאַפּיטעל פינף און פערציג

די פויגלען וואַרפען אַראָב די פעדערן

ניין, ששון-ושמחה האָט קיין טעות נישט געהאַט: די צוויי פּאַר-שוינען, וואָס זענען אַריינגעקומען אין קאַפּעשאַנטאַן „פּאַראַדיזאָ" און צוריק אַרויסגעלאָפען, זענען געווען טאַקי די, וועלכע די עקספּעדיציע איז אַרויסגעשיקט געוואָרען זיי אויפצוזוכען. דאָס איז געווען דער אַנט-לאָפענער לייבעל ראַפאַלעוויטש און אונזער אַלטער גוטער בעקאַנטער האָצמאַך (אָט אַזוי וועלען מיר זיי רופען די גאַנצע צייט, כל-זמן זיי האָבען נאָך לעת-עתה נישט געביטען זייערע נעמען).

די דאָזיגע צוויי העלדען אונזערע האָבען די ערשטע צייט אויך מעהר ניט געטאָן, נאָר אַרומגעגאַנגען און בעטראַכט דאָס גרויסע שענע בוקאַרעשט. זיי זענען דאָך אויך מעהר נישט ווי לעבעדיגע מענשען, און בוקאַרעשט איז אַ שטאָדט, וואָס ס'איז דאָ וואָס צו זעהען. ובפרט, פאַר דעם, וואָס האָט איין אַרטיסטישע נשמה מיט איין אַרטיסטיש אויג און קלויבט זיך ווערען אַ דירעקטאָר פון אַ טעאַטער, איז אין בו-קאַרעשט פאַרהאַן וואָס צו לערנען, וואָס צו שטודירען.

— מע דאַרף שטודירען ביהנע, מיין טייער שפּיעלפויגעל, — אַזוי האָט געטענה'ט האָצמאַך צו זיין יונגען פריינד.—מע דאַרף אויסקוקען וואו ערגיץ אַ טעאַטער און נעמען זיך צו אַ געשעפט, אַליין עפענען אַ שטיקעל טעאַטער. ס'איז נישט קיין פּלאַן, נשמה מיינע, לעבען פון גרייטען. ס'איז נישט קיין תכלית טרענצלען קערבלעך — מע דאַרף אין זינען האָבען עפּיס פּרנסה...

צו פּראָסט, צו פּראָזאַאיש פּראָסט האָבען געקלונגען האָצמאַכס ווערטער אונזער יונגסטען העלד לייבלען. לייבעלס נשמה האָט זיך אויך געריסען צו דער ביהנע, נאָר נישט צוליעב פּרנסה. צוליעב עטוואָס העכערס האָט דאָס איהם געצויגען, וואָס ער אַליין האָט דאָס נאָך ניט

רעכט פּערשטאַנען. איהם איז געווען טייער יעדער טאָג, יעדע מינוט. ער וואָלט שוין אַ בעלן געווען אַליין זיין אויף דער ביהנע, פּערגרימי־רען זיך און שפּיעלען... שפּיעלען... נאָר אַז האַצמאַך זאָגט, אַז מע דאַרף די ביהנע שטודירען, ווייסט ער, וואָס ער זאָגט. אוןביידע האָבען זיי זיך גענומען שטודירען די ביהנע פון אלף ביז תיו.

אָנגעהויבען האָבען זיי דוקא זייער פּראַקטיש: פון די אָרעמסטע געגענדען און קוואַרטאַלען, זיך צוגעקוקט צו די ביליגסטע קאַפעהייזער און באַלאַגאַנעס. נאָכדעם איז מען געגאַנגען אַלעמאָל העכער און העכער, אויסגעווען אַלע גרויסאַרטיגע טעאַטערס, ברעטלעך, וואַריעטעס און קאַפעשאַנטאַנען. אין יעדען אָרט האָט האַצמאַך עפּיס געפונען, עפּיס גענאַשט, און פון יעדען בעזונדער עפּיס אָבגעלערנט.

— נו, שפּיעלפויגעלע, קוק זיך צו, ווי אַזוי מע שטעלט אויס ביי זיי אַ ביהנע! זעהסט קאָסטיומען? זעהסט קליידער? זעהסט שיכע־לעך? זעהסט זעקעלעך? אַ רוח אין געלדס טאַטען אריין! נישט אומזיסט שטעהט אין פּסוק: כסף וזהב זענען טייערע ממזרים.

— מטהר חזירים, — פּערריכט איהם לייבעל.

— לאָז זיין אַזוי, — גיט איהם נאָך האַצמאַך און טוט זיך אַ טאַפּ ביי דער זייט־קעשענע, — יאַק ריידעלע טאַ ריידעלע, אַבי דאָברע מיי־נעלע. גוט, וואָס מיר האָבען זיך אריינגעחאַפּט אין אַזאַ שטאָדט. עס וועט אונז צוניץ קומען. אָט וועסט דו זעהען, וואָס פאַר אַ „חדר" איך וועל, אם־ירצה־שם, צונויפשטעלען. גאָט און לייט וועלען מיך מקנא זיין. עס וועט אַ רוח אין שטשופּאַקס טאַטען אַריין!

גאַנץ אַנדערש האָט געלערנט דעם פּשט לייבעל. יעדען אַרטיסט, וואָס ער האָט געזעהען אויף דער סצענע, האָט איהם לייבעל געגעסען מיט די אויגען, געשלונגען איטליכס וואָרט און געפיהלט זיך, אַז ער איז אַליין אויך דאָרט אויף דער סצענע. עס האָט איהם געטראָגען אין דער לופטען, געצויגען ווי מיט צוואַנגען, דאָס פּנים האָט איהם גע־פלאַמט, די אויגען האָבען איהם געברענט, אין האַלז האָט איהם גע־קיצעלט, און ער האָט מעהר נישט געטאָן נאָר געזיפצט.

— וואָס איז דיר, ליובעניו? — פרעגט איהם האַצמאַך. — האָסט נאָך אַלץ מורא, מע זאָל דיך נישט דערקענען? זאָל איך קרענקען, אויב עמיצער וועט איצט זאָגען אויף דיר, אַז דאָס ביסט דו!

אַזוי האָט האַצמאַך געטרייסט זיין יונגען פריינד, און ער האָט געהאַט רעכט. עס איז שווער געווען לייבלען צו דערקענען. עס איז

כמעט אומעגליך געווען צו דערקענען זיי ביידען. אַזוי ווייט האָבען זיך די צוויי פערענדערט. די פויגלען האָבען אַראָבגעוואָרפען פון זיך די אַלטע פעדערן און האָבען זיך בעגייעט פון קאָפּ ביז פיס.

וויבאַלד זיי זענען נאָר געקומען קיין בוקאַרעשט, אַזוי האָט זיך האָצמאַך באַלד געלאָזט אָבראַזירען, אָבגאָלען דאָס גאַנצע פנים, אי-בערגעלאָזט נאָר צוויי קליינע באַקענקאָטלעטלעך, וואָס האָבען איהם צוגעגעבען, לויט דער שפּיגעל האָט איהם געזאָגט, זעהר פיעל חן. נאָכדעם איז ער אַריין אין אַ גרויס געשעפט פון קליידער און האָט זיך אויסגעקליידט בגדי-מלכות נאָך דעם לעצטען זשורנאַל: זיך געקויפט אַ הויכען צילינדער, אַ שען שטעקעלע מיט אַ גאַלקע פון עלפענביין, לאַ-קירטע שיך מיט געלע הענטשקעלעך.

— האַ? וואָס זאָגסט דו איצט, מיין טייערער שפּיעלפויגעל? וועט עמיצער זאָגען אויף מיר, אַז דאָס איז האָצמאַך?

— קיינער נישט אין דער וועלט! — האָט איהם לייבעל געזאָגט און געקליבען נחת פון זיין בענייעטען פריינד.

לייבעל האָט באמת אָנגעקוואָלען, וואָס האָצמאַך האָט זיך אַזוי איבערגעביטען. נישט ווינציגער האָט האָצמאַך אָנגעקוואָלען פון לייבלען, אַז ער האָט איהם אויסגעטאָן דאָס האָלענעשטער קאַפּאָטקעלע מיט'ן האָ-לענעשטער היטעלע און אַריינגעזועצט איהם אין אַ קורץ „וויטעקעל" מיט אַ קליין קאַפּעלישעל און געקויפט איהם אויך אַ שטעקעלע און אויך גע-לע הענטשקעלעך.

— אַזוי לאַנג קרענקט שטשופּאַק, אויב דו ביזט דו! — האָט איהם האָצמאַך געזאָגט, בעטראַכטענדיג זיין יונגען פריינד פון פאָרענט און פון הינטען און פון אַלע זייטען. — און אַזאַ יאָהר אויף מיר, וואָס פּאַר אַ שענער „יאַטעל" דו ביזט. און נישט קייז „יאַטעל", נאָר אַ גאַנ-צער „יאַט", ווי איך בין אַ יוד!..

און ביידע האָבען זיך יענעם טאָג געפיהלט אַזוי גרינג, גלייך ווי זיי וואָלטען גאָר נישט געגאַנגען אויף דער ערד, נאָר געטראָגען זיך אין דער לופטען.

קאַפּיטעל זעקס און פערציג

האָלצמאַן — ראַפּאַלעסקאָ

איינמאָל, זיי זענען נאָך געלעגען אין די בעטען, געצויגען זיך און אויסגעגלייכט די ביינער, נישט געקוקט דערויף, וואָס ס'איז שוין געווען נישט פריה, אַרום האַלבען טאָג, רופט זיך אָן האָצמאַך צו לייבלען:

— טאָמער וואָלט געווען גענוג, נשמה מיינע, צו וואַלגערן זיך אָט אַ דאָ? מע דאַרף אויפשטעהן עפּיס קייען; טרינקען אַ שמע-קענדיג טערקיש גלעזעל קאַווע מיט פרישע וואַרעמע בולקעלעך, אַ רוח אין געלדס טאַטען אַריין!

און ביידע שטעהען אויף, וואַשען זיך אַיין, טוען אָן די נייע בגדים און מאַכען זיך פאַרטיג צו דער אַרבייט, דאָס הייסט, געהן איבער בוקאַרעשט, בעטראַכטען אַלע שענע אַנטיקלעך, וואָס שטעהען אַרויסגעשטעלט אין די פענסטער. מעהר נישט ווי בעטראַכטען, אָנקו-קען, נישט קויפען, חלילה. אַיין עבירה געלד. „ס'איז ביי זיי ניט קיין גנביש געלד”, זאָגט האָצמאַך. דערנאָך וועט מען זיך אַריינ-חאַפּען אין אַ רעסטאָראַן אַריין עפּיס איבערבייסען. האָצמאַך זעהט שוין אַלע מאכלים, וואָס מע וועט דערלאַנגען, און ער בעלעקט זיך שוין בעצייטענס (האָצמאַך האָט זיך אויף זיין לעבען אַזוי אָנגעהונגערט, אַז וויפיעל ער זאָל נישט עסען, מאָלט זיך איהם אויס, אַז ס'איז נישט געגעסען...). נאָכ'ן עסען וועלען זיי זיך אַ ביסעל אויסרוהען (האָצמאַך האָט זיך אויף זיין לעבען אַזוי אָנגעהאָרעוועט, אַז וויפיעל ער זאָל נישט רוהען, מאָלט זיך איהם אויס, אַז ס'איז נישט גערוהט...). און ערשט אַז ס'וועט ווערען נאַכט, וועט מען זיך דורכגעהן אין אַ טעאַטער אַריין, און פון דאָרטען ערגיץ אין אַ קאַפעשאַנטאַן — „שטו-דירען מוזיק, קונסט און טעאַטער”.

פאַר מענשען, וואָס שטודירען מוזיק, קונסט און טעאַטער, איז דאָך די רעכטע צייט טאַקי נאָר ביינאַכט. און אגב איז פאַר אַזעלכע מענשלעך, ווי האָצמאַך און לייבעל, גלאַט געזינדער, אַז מע דרעהט זיך אַרום וואָס ווינציגער בייטאָג אויף דער גאַס. לייבעל זאָגט, אַז ער וואָלט געמעגט שווערען, אַז ער האָט ערשט נעכטען געזעהען דורכ-פליהען אַ קאַרעטע, איז דאָרטען געזעסען זיין עלטערער ברודער אַנ-שעל מיט זייער קאַסיר ששון-ושמחה.

— געה שוין געה, פיפערנאָטער! — האָט איהם האָצמאַך אויס-געלאַכט. — עס חלומען זיך דיר ברידער מיט קאַסירס. נאַרישקייטען! אפילו ווען זיי זאָלען שוין טאַקי קומען אַהער, נאַרעלע, דאַרפען זיי דאָך זיין מיט אַכצעהן קעפּ, זיי זאָלען דיך דערקענען, און מיך אודאי! איצט ווייסט דו, מיין טייערער יאַט, וואָס אונז פעהלט נאָך?

— וואָס?

— אַנדערע נעמען.

— דהיינו?

— דהיינו, איך ליג און טראַכט אַ גאַנצע נאַכט, וואָס וועט זיין, למשל? מיר וועלען דאָך אייביג אַזוי נישט אַרומגעהן פוסט און פּאַס, אָהן אַ שטאָך אַרבייט, און עסען פון גרייטען? סוף כל סוף וועלען מיר דאָך צושלאָגען זיך צו עפּיס, צונויפשטעלען אַ „חדר“, אַריינפּאָהרען ערגיץ אין אַ יודיש שטעדטעל אריין און שפּיעלען טעאַטער. נו, שטעל דיר פאָר, וואָס פאַר אַ נאָמען זאָלען מיר זיך דעמאָלט געבען, אַז מע זאָל אַ מכה וויסען, ווער מיר זענען? מילא, איך שטעל אַוועק אויפ׳ן טאָוועל מיין אמת׳ען נאָמען: „האָלצמאַן“. בערנאַרד האָלצמאַן. אַ קרענק וועט עמיצער וויסען, ווער דער בערנאַרד האָלצמאַן איז, אַז אַלע האָבען ביז אַהער געוואוסט נאָר האָצמאַך און האָצמאַך.

— טאַקי גערעכט! — גיט איהם צו לייבעל. — האָלצמאַן איז טאַקי שענער, ווי האָצמאַך.

— זעהסט דו? וואָס-זשע טו איך אָבער מיט דיר, נשמה מיינע? שטעל דיר פאָר, אַז מיר הויבען אָן אַרויספאָהרען אויף דער וועלט און מיר קומען אין אַזאַ שטאָדט, וואו מע קען דעם באַטיקאָ דיינעם. דו פערשטעהסט, צי ניין? וואָס טויג מיר, דו זאָלסט הייסען ראַפאָ-לאָוויטש?

— ווי אַזוי זשע דען זאָל איך הייסען?

— ווי אַזוי זשע דען זאָלסט דו הייסען? אָט דאָס איז דאָך

טאַקי די מעשה, וואָס לאָזט מיך נישט שלאָפען. אַ גאַנצע נאַכט ליג איך און טראַכט און טראַכט. פאַלט מיר איין אַזאַ מחשבה: פאַרוואָס זאָלסט דו נישט הייסען מיט אַ רומעניש׳ן נאָמען, מיט אַ „עסקאָ״, אַזוי ווי אַלע הייסען דאָ, אין רומעניע? למשל: מרגוליס — מרגולעס-קאָ. האַזאַנאָוויטש — חזונעסקאָ. ראַפאַלאָוויטש — ראַפאַלעסקאָ. פערשטעהסט דו, ליובעניו? מיר קומען צו פאָהרען אין אַ שטאָדט אַריין, לאָז איך אָבדרוקען גרויסע פלאַקאַטען: „דאָס ערשטע יודיש-רומענישע טעאַטער פון בערנאַרד האָלצמאַן און דער ערשטער יודיש-רומענישער אַרטיסט ראַפאַלעסקאָ פון בוקאַרעשט״. ווי געפעלט דיר, מיין טייערער שפּיעלפויגעל, אַזאַ מין איינפאַל? איאָ, האָצמאַך האָט אין זיך גוטע געדאַנקען? וואָס?

פערשטעהט זיך, אַז לייבלען איז דער איינפאַל זעהר געפעלען, ווי אַלסדינג, וואָס זיין פריינד האָצמאַך טראַכט צו. און האָצמאַך אַליין איז אַזוי צופרידען מיט זיין המצאה, אַז ער כאַפּט זיין יונגען פריינד פאַר אַ האַנד און געהט מיט איהם אַ טענצעל, זינגט אונטער מיט׳ן נגון פון „קאַלדוניע״—„האָצמאַך איז אַ בלינדער״:

האָצמאַך איז אַ בלינדער!
וואָס איז פאַר אַ וואונדער?
זאָגט זשע מיט מיר, קינדער:
„האָצמאַך איז אַ בלינדער!״...

פון זינט לייבעל קען זיך מיט האָצמאַכען, געדענקט ער איהם תמיד פאַר אַ לעבעדיגען נפש, וואָס איז קיינמאָל נישט אומעטיג. שטענדיג פריילין, חי-געלעבט, אפילו אין די ערגסטע, סאַמע שווערע, ביטערע צייטען פון זייער לעבען. נאָר אַזוי אויפגעלייגט, ווי ער איז אַצינד, האָט ער איהם נאָך קיינמאָל נישט געזעהען. ממש עס שפּריצט פון איהם לעבען. ער האָט אַזש כמעט אויפגעהערט הוסטען און שעלטען זיך. זעלטען-זעלטען ווען ער לאָזט אַרויס אַ קללה פונ׳ם מויל סיידען אַז ער דערמאַנט דעם נאָמען שטשופאַק אָדער שלום-מאיר מוראַווטשיק. דעמאָלט מוז ער שוין צוזעצען אָדער אַ „חלירע״, אָדער אַ „מיתה-מהומה״, אָדער גלאַט אַ „קרענק״...

— געדענק-זשע, מיין טייער שפּיעלפויגעל, איך הייס שוין מעהר נישט האָצמאַך. איך הייס שוין האָלצמאַן. און דיך רופט מען ווי אַזוי?

— ראַפאַלעסקאָ, — זאָגט איהם לייבעל.

— אָט אַזוי האָב איך דיך ליעב, קאָטיקעל מיינס.

קאַפּיטעל זיבעז און פערציג

משנה מקום — משנה מזל

דעמזעלבען טאָג אויפדערנאַכט זענען אונזערע העלדען, האָצמאַך און לייבעל ראַפּאַלאָוויטש, אָדער, ווי זיי האָבען זיך שוין אַ נאָגעגעבען, האָלצמאַן און ראַפּאַלעסקאָ, געגאַנגען איבער בוקאַרעשט שוין נישט „שטודירען קונסט, מוזיק און טעאַטער", נאָר גלאַט אַזוי אַ ביסעל אויפ'ן שפּאַציר. זיי האָבען שוין גענוג אויסגעשטודירט די דאָזיגע שטאָדט. זיי האָבען שוין אויסגעזוען, ווי זיי האָט זיך געדאַכט, אומעטום, אין אַלע ערטער, וואו עס „בליהט מוזיק, קונסט און טעאַטער". שפּאַצירענדיג, האָבען זיי פערבלאָנזשעט אויף דער שענער גאַס „סטראַדאָ פּאָרעמאָגאַשאָי" און דערזעהען פאַר זיך אַ מורא'דיג גרויסע לאַמטערנע מיט גרויסע עלעקטרישע אותיות:

„פּאַראַדיזאָ".

— פּאַראַדיזאָ? — פּאַראַדיז איז, דאַכט מיר, די טייטש גן-עדן? אפשר וואָלטען מיר זיך אַריינגעכאַפּט, ליובעניו, אויף אַ מינוט אין דעם דאָזיגען גן-עדן אַריין, האַ?

אַזוי האָט האָלצמאַן אַ זאָג געטאָן צו זיין יונגען פריינד און גאָר נישט אין זינען געהאַט אפילו צו וואַרטען אויף איין ענטפער, וואָרום ביי איהם האָט ער תמיד אַלסדינג געפּועלט. ביי לייבעל ראַפּאַלעסקאָן איז האָצמאַך, אָדער האָלצמאַן, אַ גאָט, און האָלצמאַנס וואָרט — אַ תורה. און ביידע האָבען זיך אַראָבגעלאָזט אין גן-עדן אַריין...

מיר זאָגען „אַראָבגעלאָזט", ווייל אַריינטרעטען אין גן-עדן אַריין איז נישט אַזוי גרינג. איידער מע קומט צו צום גן-עדן, מוז מען פריהער דורכגעהן שבעה מדורי גיהנם. קודם דאַרף מען זיך בעוואָרענען מיט איינטריטס-קאַרטען — אַזוי פיהרט זיך עס אין אַלע גן-עדנס, וואָס אויף דער וועלט. נאָכדעם האָבען זיי זיך בעדאַרפט נעמען לינקס,

אַ פּאָר טרעפּלעך אַרויף, וואו מען גיט אָב דעם שומר דעם אויבערראָק מיט'ן שטעקעל, און ער הייסט זיך דערפאַר בעצאָהלען. דערנאָך ערשט האָבען זיי זיך ווידער אַראָבגעלאָזט עטליכע טרעפּ אַראָב און אַריינגע-טראָטען אין אַ ברייטען גוט-בעלויכטענעם קאָרידאָר, און דאָרטען, אַז זיי האָבען בעוויזען די אַיינטריטס-קאַרטען, האָבען זיך דעמאָלט ערשט געעפענט פאַר זיי די טויערן פונ'ם רעכטען גן-עדן.

אַריינגעקומען, האָט זיי אַ זעץ געטאָן אין פּנים אַ העלישע ליכ-טיגקייט פון אַ סך עלעקטערישע פיעלפאַרביגע פייערלעך, און זיי האָ-בען דערזעהן פאַר זיך אַ הויך-עלעגאַנטעס פּובליקום, הערען און דאַמען, זיצען אַרום ווייסע מאַרמאָרשטיינערנע טישלעך, עסען און טרינקען און לאַכען און פרעהען זיך — ווי עס דאַרף צו זיין אין אַ גן-עדן.

צו דער דאָזיגער פריילּיכער קאָפּעשאַנטאַנער אַטמאָספערע זענען אונזערע העלדען שוין, אייגענטליך, אַ ביסעל געוואוינט געוואָרען. דאָך נישט אויף אַזוי פיעל, אַז זיי זאָלען צוגעהן גלייך צו אַ טישעל און פערנעמען אַ פּלאַץ און געבען אַ קלונג און אויסרופען מיט אַ נגון: „קעל—נעער?!" ווי עס טוט אַיין אמת'ער דזשענטעלמען, אַ שטענדיגער בעזוכער פון די מקומות... נישט די נייע בגדים זייערע, נישט די אַי-בערגעביטענע נעמען האָבען זיי געקאָנט אַזוי גיך מאַכען פאַר אויס פּראָווינציאַלען. דאָס קליינע שטעדטעל איז זיי נאָך געלעגען אויסגע-גאָסען אויף זייערע פּנים'ער גאַנץ נישקשה'דיג און עס האָט זיך גע-לאָזט הערען ביי זיי אויף יעדען טריט און שריט. וויבאַלד אַזוי, איז שוין קיין חדוש נישט, וואָס זיי זענען געבליבען שטעהן אַ ווילע אויף דער טיר פון גן-עדן, נישט אַהין, נישט אַהער, בעטראַכט די העל-בע-לויכטענע וואנד, די שען-געמאָלטע סטעלי, די מיט רויטען סאַמעט בעשלאָגענע לאָזשען, די ווייסע מאַרמאָרשטיינערנע טישלעך און וועל פולט — דאָס פריילּיכע לעבעדיגע העכסט-עלעגאַנטע פּובליקום.

— אַ רוח אין געלדס טאַטען אַריין! — האָט זיך אָנגערופען האָלצ-מאַן צו זיין יונגען פריינד און האָט שוין חשק געהאַט צוגעהן צו איינעם פון די טישלעך פערהאַפּען אַ פּלאַץ, האָט לייבעל פּלוצים אַ חיפּ געגעבען זיין פריינד ביי דער האַנד און קוים אַרויסגערעדט מיט שרעק:

— אָטאָ זענען זיי!...

— ווער?

— מיין ברודער אַנשעל מיט אונזער...

— געה שוין געה, פי׳...

האָלצמאַן האָט, אַפּנים, געוואָלט זאָגן „פּיפּערנאָטער״, ווי זיין שטייגער איז. נאָר אַז ער האָט אויפגעהויבן די אויגן אַהין, וואו זיין יונגער פריינד האָט איהם אָנגעוויזען, האָט ער דערזעהען גאַנץ בעזונדער אין אַ ווינקעלע, ביי אַ טישעל, וואָס איז אָנגעשטעלט מיט כּל-טוב, די צוויי חברה-לייט, וואָס מיר ווייסען. דאָס איז געווען סאַמע אין דעם העכסט-אינטערעסאַנטען מאָמענט, ווען אַנשעל (ער האָט איהם דערקענט) האָט זיך אַזוי ברודערליך אַרומגענומען מיט דער בעריהמטער זינגערין מאַרינעסקאָ-מילאַנעסקאָ. און נאָך איינעם האָט ער בעמערקט, עפּיס אַ בחור מיט אַ גראָבער ליפּ, וואָס האָט זיך געהאַלטען ביי די זייטען און געקאָטשעט זיך פאַר געלעכטער.

גיך, נאָך גיכער ווי מע קען זיך פאָרשטעלען אין דער פאַנטאַזיע, האָבען אונזערע העלדען גענומען דעם וועג. אַ מינוט צוויי אָדער דריי לערך האָבען זיי גאָר קיין איינציג וואָרט נישט געקאָנט אויסרעדען. עס האָט זיי כּמעט אָבגענומען דאָס לשון. דער גאַנצער כּח איז זיי אַריין אין די פיס און עס האָט זיי געטראָגען, ווי אויף גומענע רעדלעך. ערשט אויף דער דריטער גאַס, אַז זיי האָבען זיך אויסגעמישט מיט׳ן געדיכטען גאַס-פּובליקום און האָבען דערזעהען, אַז זיי זענען שוין אויסער יעדער געפאַהר, האָט זיך אונזער האָלצמאַן צורעדט גאַנץ ברייטליך, ווי זיין שטייגער איז:

— דיין בראַטישען איז, אַפּנים, אַ רעכטער קונה? עס מעג שוין אַ רוח אין דיין עלטערען ברודערס טאַטען אַריין! און ווער איז אָט איענער בחור מיט די גראָבע ליפּען?

— האָסט איהם נישט דערקענט? — מאַכט צו איהם לייבעל ראַפאַלעסקאָ, און עס קלאַפּט איהם אַ צאָהן אויף אַ צאָהן. — דאָס איז דאָך אונזער קאַסיר ששון-ושמחה...

דאָ האָט זיך האָלצמאַן אינסטינקטיוו אַ טאַפּ געטאָן ביי דער קעשענע און גענומען ערשט מאַכען פיס.

— אַ, געהרג׳עט זאָל ער דיר ווערען פון אַ דונער! ווייסט, וואָס איך וועל דיר זאָגען, מיין טייער שפּיעלפויגעל? איך בין גאָר קיין בעלן נישט מיט זיי זיך אָט דאָ צו בעגעגענען... און דו מסתּמא אויך?... ווייבאַלד אַזוי, טאָ לאָמיר זיי איבערלאָזען דאָ אין דעם בוקאַרעשט, לאָזען זיי זיך רוהען אין „גן-עדן״, און מיר וועלען זיך פאָהרען ווייטער.

— וואוהין?

— וואוהין די אויגען וועלען טראָגען. ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: משנה מקום—משנה פלעצעל.

— סע שטעהט: משנה מקום—משנה מזל,— פערריכט איהם לייבעל ראַפּאַלעסקאָ.

— לאָז זיין אַזוי, ווי דו זאָגסט. דער עיקר איז, וואָס מיר דאַרפען צוועק פון דאַנען וואָס פריהער. איך הער זיי אפילו, ווי דעם רב אים חול-המועד פורים, און דו מסתמא אויך. נאָר גלאַט אַזוי, איך וויל מיך מיט זיי נישט בעגעגענען. איך האָב נישט ליעב דיינע האָלענעשטער לייט, גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען פאַר די רייד. פאָלג מיך, ליובעניו, לאָמיר געהן אַ ביסעל גיכער. אָדער — שאַ! ווייסט דו גאָר וואָס? אָט פאָהרט אַ פיאַקער. לאָמיר זיך געבען אַ זעץ אַריין און איהם הייסען געבען אַ שמייס דאָס פערדעל, ס'זאָל געהן אַ גאַנג— אַ רוח אין געלדס טאַטען אַריין!

* * *

נישט שפּעטער ווי אין אַ פּאָר שעה אַרום זענען אונזערע בראַווע העלדען שוין געזעסען אין וואַגאָן פון אַ שנעלצוג, וואָס לויפט דירעקט פון בוקאַרעשט קיין בודאַפּעסט. און מחמת יענע נאַכט איז געווען אַ קיהלע נאַכט און אָנגעטאָן זענען זיי געווען אַ ביסעל צו זומערדיג, האָט האָלצמאַן אַרויסבעקומען זיין בעקאַנט מלבוש, וואָס ער רופט זי „טענדעווערענדע", און האָט אַיינגעהילט אין איהר זיין יונגען פריינד לייבעל ראַפּאַלעסקאָ:

— נעם דיך אַרום, פויגעלע, אָט אַזוי גוט-גוט, אַניט וועסט דו חאַפּען אַ ציטער. ווי אַזוי, זאָגסט דו, שטעהט געשריבען: משנה מקום...?

— משנה מקום— משנה מזל.

— אַ קלוג וואָרט, ווי איך בין אַ יוד! — זאָגט האָלצמאַן, חאַפּט זיך צו צו דער בוזעמקעשענע, פערהוסט זיך און שעלט שטשופּאַקען און שלום-מאיר'ן מיט טויטע קללות.

קאַפּיטעל אַכט און פערציג

אין גאַליציע

נישט קוקענדיג דערויף, וואָס אונזערע העלדען, האָצמאַך און לייבעל ראַפאַלאָוויטש, האָבען איבערגעביטען זייערע נעמען און הייסען שוין איצט בערנאַרד האָלצמאַן און לעאָ ראַפאַלעסקאָ; נישט קוקענדיג דערויף, וואָס זיי האָבען זיך בכלל איבערגעביטען, אַזוי אַז ס׳איז זיי כמעט ניט צו דערקענען, — דאָך האָבען זיי מורא געהאַט אַיינשטעלען, זיין נאָהענט צו האָלענעשטי, און זענען אַוועק פון רומעניע קיין בוקאָ-ווינאַ און פון בוקאָווינאַ קיין גאַליציע, אַרומגעשלעפּט זיך מיט אַ טרופּע אַקטיאָרען, וואָס האָלצמאַן האָט צונויפגעשטעלט, פון שטאָדט צו שטאָדט, אויף גאַסטראָלען, דאָס הייסט, געגעבען פאָרשטעלונגען. אויף די אַפישען איז געשטאַנען מיט גרויסע אותיות: „די בעריהמטע וואַנ-דער-טרופּע בערנאַרד האָלצמאַן עט קאָמפּ.״ און מיט נאָך גרעסערע אותיות איז געשטאַנען דער נאָמען פונ׳ם בעריהמטען יונגען אַרטיסט: „לעאָ ראַפאַלעסקאָ פון בוקאַרעשט״.

ווער איז אָט דער ראַפאַלעסקאָ? פון וואַנען האָט ער זיך גע-צומען? — דאָס האָבען נישט פיעל געוואוסט. אַלע אָבער האָבען געהערט, אַז עס פאָהרט אַרויס עפּיס אַ יודישע טרופּע מיט עפּיס איינעם אַ ראַ-פאַלעסקאָ, וואָס מע דערצעהלט פון איהם חדושים אין די בלעטער, און ס׳איז דעריבער כדאַי איהם צו זעהען. וואָרום ווערדליג די בלעטער שרייבען אויף איהם, דאַרף עס זיין עפּיס אַ כשוף-מאַכער, „וואָס מאַכט פון שניי גאָמעלקעס״. נישט נאָר יודען, אַפילו קריסטען האָבען נישט געקאָנט פון איהם אָבלויבען זיך. (און וויבאַלד קריסטען לויבען, איז דאָך שוין ניטאָ וואָס צו רעדען!). זיי האָבען געזאָגט אויף איהם און געשריבען אין די צייטונגען, אַז דאָס וואַקסט אַ צווייטער זאָנענטאַל, אַ באַרנאַי, אַ פּאָססאַרט, אַ אירווינג, אַ ראָסי און נאָך כדומה אַזעלכע

גרויסע נעמען האָט מען אויסגענוצט, און מע איז געגאַנגען אָנקוקען דעם יונגען בעריהמטען כשופמאַכער און מע האָט בעוואונדערט דעם גלענצענדען שטערן, וואָס האָט זיך בעוויזען אויפ'ן הימעל פון דער יודישער סצענע.

מיט וואָס-זשע, אייגענטליך, האָט דער דאָזיגער יונגער אַרטיסט גענומען דעם עולם? לויט די רעצענזענטען פון יענער צייט האָבען געשריבען, נאָר מיט איין זאַך: מיט דעם, וואָס „ער איז אומעטום און אַלעמאָל איינפאַך ערנסט, פראָסט נאַאיוו, אמת'דיג, ווי דער אמת אַליין, נאַטירליך, ווי די נאַטור".

„די גאַנצע יודישע וואַנדער-טרופּע — שרייבט איינער אַ רעצענזענט — איז ניט ווערט אַ שאָס פּולווער. דאָס יודישע טעאַטער אָהן ראַפּאַלעסקאָן איז, ווי אַלע יודישע טעאַטערס, אַ באַלאַגאַן, אַ פּורים-שפּיעל, פינסטער-חושך, טויט, ווי אַ בית-הקברות. און פון דער מינוט, וואָס אויף דער ביהנע טרעט אויף ראַפּאַלעסקאָ, אַזוי ווערט ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך. ליכטיג און וואַרעם און היימליך, און אַלעס לעבט, אַלעס בעוועגט זיך. דאָס איז נישט מעהר קיין ביהנע, קיין טעאַטער. דאָס איז שוין דאָס לעבען אַליין".

אָט אַזוי האָבען געשריבען אויף איהם די קריטיקער, די רעצענזענטען. און דאָס פּובליקום? וואָס האָט געזאָגט דאָס פּובליקום? דאָס יודישע פּובליקום, וואָס איז נאָך ביז היינטיגען טאָג נישט אַזוי שטאַרק צובאַלעוועט נישט מיט טעאַטער, נישט מיט גוטע פּיעסען, נישט מיט בעריהמטע אַרטיסטען, איז געלאָפען אויף חדושים אָנקוקען דעם דאָזיגען אויפגעהענדען שטערן, אָט דעם כשופמאַכער ראַפּאַלעסקאָ. מע האָט בעלעגערט דאָט טעאַטער, זיך געשלאָגען פאַר בילעטען און געפּאַטשט בראַוואָ אויף וואָס די וועלט שטעהט. און חאָטש דאָס פּובליקום איז געלאָפען נישט אַזוי פאַר גרויס מבינות, ווי איבער דעם, וואָס „אַ וועלט איז ניט משוגע", פונדעסטוועגען האָט כמעט יעדער, זיצענדיג אין טעאַטער, געפיהלט, אַז ער זעהט פאַר זיך עפּיס אַ נייעס, עפּיס אַ אונגעהייערען כח, איין אויסערגעוועהנליכע פערבאָרגענע קראַפט. עס טרעט אויף פאַר אייך אַ מענש, וואָס רעדט מיט פשוט'ע ווערטער, דאַכט זיך, אַזוי פּראָסט, אַזוי נאַטירליך, אָהן קונצען, ריהרט ער אָן אַלע אייערע סטרונעס, וועקט אויף אין אייך פערבאָרגענע געדאַנקען, פערשלאָפענע געפיהלען, און אַ גרינג פרעסטעל לויפט דורך איבער אייער לייב, און איהר פיהלט מיט איהם, און איהר לעבט מיט איהם,

און איהר קאָנט נישט אָבררייסען פון איהם אַייער אויג. און אַז ער פערלאָזט די ביהנע, רייסט זיך אַרויס ניט-ווילענדיג ביי אַיין אַ גע-שריי: „בראַוואָ״!

עס איז קיין חידוש ניט, וויבאַלד אַזוי, וואָס דאָס פובליקום איז נייגעריג געווען צו וויסען, ווער איז ער, אָט דער דאָזיגער כשופמאַ-כער, אָט דער יונגער אַרטיסט? פון וואַנען שטאַמט ער? וואו האָט ער געשטודירט? פון וואַנען האָט זיך צו איהם גענומען אַזאַ ריזענ-קראַפט? ווי זעהט ער אויס אין לעבען, ניט אויף דער סצענע? ווי איז זיין אמת׳ער נאָמען? און מאַלע וואָס דאָס יודישע פובליקום איז אַ בעלן צו וויסען! נאָר וויפיעל אָט די נייגעריגע בעלנים האָבען זיך ניט גע-בראָכען די מחות, וויפיעל זיי האָבען זיך ניט געגריבעלט און געגרונ-טעוועט, האָבען זיי נישט געקאָנט מעהר אַרויסבעקומען אויסער דעם, אַז אָט דער וואונדערליכער אַרטיסט הייסט לעאָ ראַפאַלעסקאָ, אַז שטאַמען שטאַמט ער פון רומעניע, פון בוקאַרעשט, און אַז ער איז נאָך גאָר אַ יונגערמאַן, אַלט ערשט אַ יאָהר אַכצעהן-נײַנצעהן — און מעהר האָבען זיי ניט געקאָנט דערגרונטעוועט קיין זאַך.

מעהר ווי אומעטום האָט אָט דער יונגער אַרטיסט, דער אויפ-געהענדער שטערן ראַפאַלעסקאָ, אויסגענומען אין דער הויפּטשטאָדט פון גאַליציע, אין לעמבערג.

אין לעמבערג איז פאַרהאַן שוין פון לאַנג אַ יודיש טעאַטער. דער בעל-הבית פונ׳ם דאָזיגען טעאַטער, דער אַנטרעפּרענער הייסט עס, איז אַ געוויסע פּערזענליכקייט, מיט וועלכער מיר דאַרפען זיך בעקע-נען. ער טראָגט אַ מאָדנעם נאָמען: „געצעל בן געצעל״.

געצעל בן געצעל, דער דירעקטאָר פון לעמבערגער יודישען טעאַטער, איז אַ דירעקטאָר ווי אַלע דירעקטאָרען פון יודישע טעאַטערס, וואָס האָדעווען דעם עולם צום מייסטען מיט יענעם מין האַרצרייסענדע דראַמען און ריהרענדע טראַגעדיעס, וואָס רופען זיך אָן מיט משונה-מאָדנע נעמען, ווי למשל: „שמינדער בגץ אויפ׳ן אויטאָדאָ-פע״, „די בלוטיגע אינקוויזיציע אין סאַביעסקיס צייטען״, „איזאַבעלאַ, צורייס מיר דעם סטאַן״, וכדומה אַזעלכע דראַמאַטישע פּערלען, פּערפאַסט צווישען טאָג און נאַכט פון אַזעלכע מזיקים, ווי שטשופּאַק מיט זיין פּליגעל-אַדיוטאַנט שלום-מאיר מוראַווטשיק.

געצעל בן געצעל האַלט נישט פון דעם נייעם רעפּערטואַר און

פון מאָדערנע דראַמאַטען. ערשט גאָר אין דער לעצטער צייט האָט ער אָנגעהויבען געבען אַמאָל אַ ליטעראַרישע פּיעסע, ווי למשל, „חינקע פינקע", „שלמה גאָרגעל", „שפּרינג אין בעט", „וועל-וועלע עסט קאָמפּאָט". נישט אַלעמאָל אָבער קאָן מען שטעלען ליטעראַרישע פּיעסען. מע טאָר אַ יודען נישט באַלעווען. וואָס מע זאָל איהם נישט געבען, וועט ער לעקען די פינגער ווי פון עפּיס רעכטס, פּאַטשען בראַוואָ און אײַנלייגען די וועלט.

באַלד נאָך דער ערשטער אוידיענץ, וואָס איז פאָרגעקומען צווי-שען אונזערעביידע דירעקטאָרען, האָט זיך האָלצמאַן אויסגעדריקט, אַז אָט דער יאָקעל בן פלעקעל — אַזוי האָט ער איהם אַ נאָמען גע-געבען — מעג זיין די כפּרה פאַר שטשופּאַקס מינדסטען נאָגעל. ער האָט זיך מודה געווען, אַז זינט ער לעבט, האָט ער נאָך אַזאַ דעמב נישט בעגעגענט. איבערטראָגען לעמבערג אויף איין אַנדער אָרט איז אַ סך גרינגער, ווי עפּיס פועלן ביי אָט דעם פּיפּערנאָטער.

האָלצמאַן אַליין איז אָבער אויך אַ גוטער עקשן. עס איז איהם שוין געגאַנגען ניט אַזוי אין פּרנסה, ווי אין דער אַמביציע. ער האָט זיך געלאָזט פּרעסען פון אָט דעם דאָזיגען דעמב, דעם עקספּלואָטאַטאָר, איינגעגאַנגען מיט איהם אויף אַזעלכע קאָנדיציעס, וואָס מיט איין אַנ-דערן וואָלט ער דאָס ניט געטאָן אין קיין פאַל, סיידען ער זאָל פריהער אַראָב פון זינען.

אַז דער קאָנטראַקט אויף די ערשטע דריי ספּעקטאַקלען איז שוין געווען אונטערגעשריבען פון ביידע צדדים און מע איז געגאַנגען אין אַ „רעסטאַוראַציע" עפּיס נעמען אין מויל אַריין, האָט האָלצמאַן אַ פרעג געגעבען ביי געצעל בן געצעל גאַנץ ערנסט:

— זאָגט מיר, מיין טייערער יאָקעל בן פלעקעל, טרעפט זיך ניט אַמאָל, ביי אייך אין לעמבערג זאָל פערבלאָנזשען צו אייך צו גאַסט די חלירע?

— ביז אַהער האָט גאָט אויסגעהיט. וואָס איז דען?

— שאַדע. עס וואָלט געקאָנט זיין חאַטש אַ שטיקעל האָפנונג, מע זאָל אַמאָל אייערער פּטור ווערען...

פונדעסטוועגען מאַכט ניט אויס. מע איז געקומען אין אַ יודישער „רעסטאַוראַציע", אויסגעטרונקען צו גלעזלעך גוטען וויין און גאַנץ פיין פערביסען מיט געגזענע לעבערלעך און מיט עפּיס נאָך און פער-רייכערט צו ביליגע ציגאַרלעך „טראַפּיק", און ביידע דירעקטאָרען

האָבען זיך אונטערגעהאַלטען גאַנץ פריינדליך. נאָר אַז ס'איז געקומען צום בעצאָהלען פאַר'ן פריהשטיק, האָט זיך געצעל בן געצעל אַ חאַפּ געגעבען כלומרשט, אַז ער האָט ניט ביי זיך קיין איינציגען העלער אפילו, און האָט זיך פּאַוואָלינקע געוואָלט אַרויסגליטשען פון דער רעס- טאַוראַציע. האָט איהם האָלצמאַן אָבגעהאַלטען:

— פּאַני דרעקטער! למאי זאָלט איהר זיך מטריח זיין? אַ דרעקטער, וואָס האָט אַ יודיש טעאַטער אין אַ דייטשער שטאָדט, פּאַסט גיט, ער זאָל געהן אויף דער הינטערטיר.

נישט נאָר מיט ווערטער אַליין איז איהם האָלצמאַן דערגאַנגען די יאָהרען. האָלצמאַן האָט געוואוסט, אַז נאָך זיין ערשטען גאַסטראָל, וועט ער מיט זיין ראַפאַלעסקאָ דערלאַנגען אָט דעם דירעקטאָר אַ טויט- קלאַפּ, אַז ער וועט איהם האָבען צו גערענקען. און האָלצמאַן האָט קיין טעות ניט געהאַט.

אַזוי ווי אומעטום, אַזוי אויך אין לעמבערג האָט זיין ראַפאַלעסקאָ מיט'ן ערשטען אַרויסטריט געגומען דעם עולם אויף זיכער. די לעמ- בערגער טעאַטער-בעזוכער, וואָס זענען ניט אַזוי שטאַרק ווייט אַוועק פון'ם האָלענשטער פּובליקום, האָבען זיך ניט געקאָנט אָבגעבען קיין דין-וחשבון, מיט וואָס, אייגענטליך, האָט דאָ אויסגענומען אָט דער ראַפאַלעסקאָ? דאַכט זיך, אַזוי פּראָסט, אַזוי איינפאַך, אַ גאַנץ גע- וועהנליכער אַקטיאָר, אָהן געזאַנג, אָהן טענץ, נאָר מיט ריינע ווער- טער, און אַזוי רוהיג, בנעימות'דיג-שטיל — און דאָך נישט ווי גע- וועהנליך! יעדער טראָט, יעדער ריהר, יעדעס וואָרט זיינס איז אַזוי נאַטירליך פּראָסט, און רעדען רעדט ער גאָר ניט ווי אויף דער סצענע, גאָר ניט ווי אַן אַקטיאָר, נאָר ווי יעדער איינציגער, ווי איך מיט אייך, און דאָך — אַ מאָדנע זאַך דאָס איז! — ווילט זיך זעהען נאָר איהם און הערען נאָר איהם, וואָרום די אַלע איבעריגע זעהען אויס קעגען איהם, ווי ליאַלקעס, מאַנעקענס, לעבעדיגע שטעקענס.

— ווער איז ער, אָט דער שלאַק? — האָט דער עולם זיך נאָכ- געפרעגט.

— ווייסט איהם דער גוטער יאָהר! עפּיס אַ ראַפאַלעסקאָ פון בוקאַרעשט.

דאָס איז געווען דעם ערשטען אויפדערנאַכט. דעם צווייטען איז דאָס טעאַטער געווען פול געפּאַקט. און צום דריטען ספּעקטאַקעל איז שוין נישט געווען צו קריגען קיין בילעטען, און מע איז געשטאַנען

קאָפּ אויף קאָפּ, אַזוי, אַז געצעל בן געצעל איז שוין נאָכגעגאַנגען האָצנאַכען פּיס-טריט און קוים אַיינגעבעטען איהם, ער זאָל איבער-בלייבען מיט זיין טרופּע האָטש נאָך אויף דריי גאַסטראָלען.

עס איז מעהר ווי זיכער, אַזביידע דירעקטאָרען האָבען גע-וואָלט וואָס גיכער פּטור ווערען איינס פונ׳ם אַנדערן. האָבען זיי אָבער ווי צוויי עכטע דיפּלאָמאַטען, געהאַט יעדער בעזונדער אַנ׳אַנדער מיין אויף אָבצונאַרען, בעשווינדלען און אָנטון איינער דעם אַנדערן אַ „ספּאָזשיק”.

קאַפּיטעל ניין און פערציג

העגריעטאַ שוואַלב

צוזעהענדיג, ווי דאָס נאַרישע פּובליקום ציהט איינס נאָך דאָס אַנ־דערע, ווי די שאָף, צו איהם, אין טעאַטער אַריין, און צאָהלט די בלו־טיגע העלערס פאַר איין מאָל זעהען און הערען אָט דעם „פּוסטען בחור", האָט געצעל בן געצעל בעדאַרפט זיין שטאַרקער פון אַייזען! איהם האָט געקרענקט יעדער גולדען, וואָס די קאַסע האָט געלייזט, האָטש דריי פּערטעל פּדיון האָט געהערט צו איהם, צו געצעל בן געצעל. ווי אַ גזלן איז ער געזעסען ביי דער קאַסע און צוגעקוקט, ווי דער עולם איז משוגע געוואָרען און שלאָגט זיך פאַר אַיינטריטס־קאַרטען — „טאָמער ווייסט איהר וואָס?"... און אַז ס'איז שוין אויסגעפּערקויפט געוואָרען אַלע פּלעצער מיט אַלע רעזערוו־שטולען, און דאָס טעאַטערל איז שוין איבערפול, ווי עופות אין אַ שטייג, אויף דערשטיקט צו ווערען, — דע־מאָלט איז אונזער געצעל בן געצעל אויך אַ בעלן אויף אַ טשיקאַוועס זעהען, מיט וואָס „נאַרישע יודען קוויקען זיך".

און ער האַפּט אַ קוק אַריין פון הינטער די קוליסען און ער זעהט פאַר זיך ווידעראַמאָל נאָר די „נאַרישע יודען", וואָס לעקען די פינ־גער, וואָס קוועלען אָן און פאַטשען בראַוואָ. ער ווייסט ניט פון וואָס און עס דרעהט זיך איהם דער קאָפּ. נישט פון דעם שפּיעלען, דאָס שפּיעלען זעהט ער גאָר ניט; נאָר פונ'ם געפּאַקטען זאַל. און עס פער־האַפּט איהם דער אָטעם. זינט ער איז דירעקטאָר, געדענקט ער ניט ביי זיך אַזאַ פול הויז... און אויב דאָס איז טאַקי נאָר צוליעב אָט דעם בחורל פון בוקאַרעשט, דאַרף מען זעהען איהם אַוועקנעמען צו זיך גאָר אָהן אַ שום תירוץ... נאָר ווי אַזוי מאַכט מען דאָס? צוטרע־טען צו איהם גלייך און אָנזאָלצען איהם אַ מקח, אַז דער רוח זאָל איהם נעמען — איז טאָמער נעמט אַזאַ שמוגער און דערצעהלט עס פאַר

זיין דירעקטאָר, קאָן אַרויס דערפון נאָר אַ סקאַנדאַל. אַ רעכטע קליפּה אָט דער האָלצמאַן. אַריינפאַלען צו איהם אין מויל אַריין, איז ער קיין בעלן ניט... ניין, געצעל בן געצעל האָט אַ פּלאַן: ער וועט שיסען דורך אַנ'אַנדערן, דורך זיין נייע פּרימאַדאָנאַ — הענריעטאַ שוואַלב.

ווער איז געוועזן אָט די הענריעטאַ שוואַלב און די געשיכטע, ווי אַזוי זי איז געוואָרען אַ פּרימאַדאָנאַ, קאָן דערצעהלט ווערען אין גאַנצען קורצע ווערטער:

איינמאָל האָט דער דירעקטאָר געצעל בן געצעל בעמערקט ביי זיך אין טעאַטער אַנ'איינפאַך-געקליידעט מיידעל מיט אַ „פּרעכטיגע טאַליע און מיט אַ מאַיעסטעטישע פיגור”. אַזוי האָט זיך אויסגעדריקט דער דירעקטאָר אליין, און האָט גענומען נאָכקוקען נאָכ'ן מיידעל: אַ בייטאָרין — ניט קיין בייטאָרין, אַ פּאָקאָיאָווע — ניט קיין פּאָקאָיאָווע, נאָר שען איז זי ווי די וועלט.

— ווען איך בעקום אָט דאָס מיידעל צו זיך אין טעאַטער אַריין, מאַך איך זי פאַר אַ פּרימאַדאָנאַ, — האָט געצעל אַ זאָג געטאָן צו איינעם פון זיינע פּאַטריאָטען. — אפשר וואָלסט דו מיר געוואָהרע געוואָרען, וואו דיענט זי?

— אָט די יפיפיה? — האָט איהם יענער געענספערט. — וואו זי דיענט, ווייס איך ניט. נאָר דעם ברודער איהרען קען איך. שוואַלב הייסט ער. חיים-איציק שוואַלב. ער איז אַ ציגאַרניק, טראָגט אַרום ציגאַרען צו פערקויפען.

— אָט אַיענער יאָלד מיט'ן רויטען פּרצוף? סטייטש, איך האָב דאָך איהם ערשט יענע וואָך אויסגעפּאַטשט און אַרויסגעוואָרפען פון טעאַטער, ער זאָל ניט האָבען די טבע קריכען הינטער די קוליסען און מכבד זיין די אַקטריסעס מיט סיגאַרעטלעך, בעת מע דאַרף אין זינען האָבען דאָס שפּיעלען.

— וואָס-זשע מאַכט דאָס אויס? אדרבה. קומט דאָך אויס, אַז איהר זייט שוין אַלטע בעקאַנטע. אויב איהר ווילט, קאָן איך מיט איהם אַ רעד טון.

— מהכתיתי, רעד, נאָר אַזוי, אַז ער זאָל זיך ניט הייסען אָנ-מעסטען. דו פערשטעהסט, וואָס מע רעדט צו דיר?

— וואָס דען, איך פערשטעה ניט? וואָס בין איך עפּיס, אַ דראָנג?

נאָך דעם דאָזיגען שמועס איז הענריעטאַ שוואַלב (דעמאָלט האָט זי נאָך געהייסען פּשוט יענטעל) געבראַכט געוואָרען צום דירעקטאָר

געצעל אַהיים. איהר ברודער, חיים-איציק שוואַלב, האָט נאָך די פּעטש, וואָס ער האָט געחאַפּט פונ'ם דירעקטאָר, מורא געהאַט איינצושטעלען, האָט ער אויף צופריהער געשיקט זיין שוועסטער, און אַליין איז ער געבליבען אין דרויסען.

דאָס איז געווען ביי טאָג נאָכ'ן שלאָף, האָט זי דער דירעקטאָר אויפגענומען אַ באָרוויסער און געבעטען זיצען, האָט זי ניט געוואָלט. זי קאָן בעשטעהן. האָט ער זי געפרעגט: „וואו דיענט זי?" האָט זי זיך בעריהמט, אַז זי האָט זעהר אַ גוטע שטעלע, „אַ גוטע און אַ גרינגע". „וויפיעל נעמט זי?" געמען נעמט זי סך-הכל פופצעהן גולדען אַ מאָנאַט אַחוץ וועש. פאַר'ן וועש האָט זי אַחוץ צעהן גולדען. היינט פאַלט איהר צו פון דער זייט אַמאָל פיער און אַמאָל זעקס און אַמאָל אַלע זיבען.

— וויפיעל-זשע מאַכט דאָס איבאַייבעם?

— בערעכענט.

דער דירעקטאָר מיט די באָרוויסע פיס האָט זיך אויפגעהויבען זוכען אַ בלייששטיפט מיט אַ שטיקעל פּאַפּיר. ער האָט זי אַ פרעג געגעבען, וואָס וואָלט געווען, למשל, ווען מע לעגט איהר פאַר לכתחילה אַ פופציגער אַ מאָנאַט? האָט זי איהם דערויף געזאָגט, אַז אַ פופציגער איז אַ שענער געהאַלט. עס ווענדט זיך אָבער — וואָס פאַר אַנ'אַרבייט?

— קיין שום אַרבייט, נאָר שפּיעלען טעאַטער. ווי אַזוי רופט מען אייך?

— וועמען אונז? מיך מיט מיין ברודער?

— ניין. אייך, אייך אַליין.

— מיך אַליין? מיך רופט מען יענטעל און מיין פאַמיליענגאָמען איז שוואַלב.

— יענטעל? פע! וואָס פאַר אַ נאָמען יענטעל? — ענטעל?... הענריעטאַ איז פיעל שענער. הענריעטאַ שוואַלב. איהר האָט, זאָגט איהר, אַ ברודער? וואו איז אייער ברודער?

— ער איז אין דרויסען, אָט דאָ ביי דער טיר.

— אַ?... שיקט איהם אַריין אַהער צו מיר. זאָגט איהם, אַז איך בעט איהם, ער זאָל אַריינקומען. מיר וועלען עוין דאָ מיט איהם דורכקומען.

קאַפּיטעל פופציג

חיים-איציק שוואַלב

דער דירעקטאָר געצעל בן געצעל האָט געהאַט אַ גרויסען טעות, געמיינט, אַז ער וועט מיט יענטעלס ברודער אַזוי גיך דורכקומען. חיים-איציק שוואַלב האָט זיך אַרויסבעוויזען פאַר אַ נפש, וואָס ניט אַזוי גרינג קאָן מען איהם אײַנבייסען. און דערצו איז געווען נאָך אַ צרה: עס האָט דעם ציגאַרעטענטראָגער פון תמיד אָן געצויגען צום טעאַטער. געהט זייט אַ נביא, אַז אין אָט דעם דאָזיגען גראָבבייכיגען און קורצפיסיגען חיים-איציק שוואַלב זיצט פערבאָרגען אַנ׳אַרטיסט! געהט טרעפט, אַז אין אָט דעם רויטען פנים לייכט זיך אָב אַנ׳איידעלע נשמה, וואָס געהט אויס נאָך טעאַטער, נאָך מוזיק און נאָך אַלעס, וואָס איז שען!... ניט אומזיסט האָט אָט דער ציגאַרענטראָגער שטענ-דיג זיך געוויקעט הינטער די קוליסען, אַוועקגעשענקט די אַקטיאָרען דעם לעצטען צעהנדליג סיגאַרעטלעך, מע זאָל איהם לאָזען שטעהן האָטש האַפּען אַ קוק פון דערווייטען, ווי מע שפּיעלט טעאַטער. מע קאָן גאָר קיין מענשענס נשמה ניט וויסען, און ניט אַלעמאָל טאָר מען אָבשאַצען אַ מענשען נאָכ׳ן פנים.

אַז חיים-איציק שוואַלב האָט דערהערט פונ׳ם דירעקטאָר געצעל בן געצעל, וואָס מע פערלאַנגט פון זיין שוועסטער, האָט ער זיך גע-זאָגט: „אַצונד איז געקומען די צייט״... און ער האָט זיך אָנגענומען מיט האַרץ און האָט איהם אַוועקגעשטעלט אַ האַרבען פּונקט: „מיט דעם תנאי גיט ער איהם אָב די שוועסטער פאַר אַנ׳אַקטריסע, אויב ער נעמט איהם צו פאַר אַנ׳אַקטיאָר״.

— וואָס פאַר אַנ׳אַקטיאָר זענט איהר מיט אַזאַ פנים?

חיים-איציקען האָט זיך אָבגעריסען אין האַרצען. איהם האָט ניט איינער געזאָגט, אַז ער האָט אַ פנים פון אַ „וואַגאַבונד״ און אויגען

ווי ביי אַ פעלד-גזלן. האָט ער אַראָבגעלאָזט די אויגען. אַראָב און אַ פרעג געטאָן שטיל:

— וואָס פאַר אַ פּנים האָב איך דען?

— אַ פּנים פון אַ... איך ווייס אַליין ניט וואָס.

חיים-איציק שוואַלב האָט אָבגעזיפצט:

— געה איך דען אַזוי אַרויס אויף דער ביהנע? מע וועט דאָך מיך גרימירען (דער ציגאַרענטראָגער האָט אויפגעהויבען די אויגען אויפ'ן דירעקטאָר). — איהר מיינט, איך בין ניט קלאָר אין די זאַכען? איך האָב שוין אַמאָל געשפּיעלט אויך.

— וואו האָט איהר געשפּיעלט?

— וואו האָב איך געשפּיעלט? מיט די פּורים-שפּיעלער האָב איך געשפּיעלט. דאָס הייסט, איך שפּיעל היינט אויך, אַז עס קומט פּורים. אַנו, לאָז עמיצער פּרובען געבען אַזאַ המן, ווי איך!

חיים-איציקס גזלנישע אויגען האָבען זיך אָנגעצונדען. נאָר דער דירעקטאָר געצעל שלאָגט איהם איבער אויף דער גיך:

— סע קאָן זיין. עס קאָן זעהר זיין. נו, און מיט'ן טרעמבאַך וואָס וועט זיין?

חיים-איציק חאַפּט אַ קוק אויף זיין אייגענעם גראָבען בויך מיט די קורצע פיס:

— וועל איך מיך אונטערבינדען, איינציהען. איהר מיינט, איך ווייס שוין גאָרנישט? איך האָב געזעהען ביי אייך הינטער די קוליסען דאָס אייגענע, וואָס ביי אונז פּורים-שפּיעלער...

דעם דירעקטאָר געצעל בן געצעל שטעהט ניט אָן די מעשה, וואָס מע פערגלייכט די קוליסען פון זיין טעאַטער צו פּורים-שפּיעלער, שלאָגט ער איהם איבער:

— און מיט דער שפּראַך וואָס וועט איהר טון?

— דאַכט זיך, ביי מיר איז אַ שפּראַך, ווי ביי אַלע מענשען.

— עס דאַכט זיך אייך אַזוי. איהר זאָלט חאָטש ניט פייפען.

— ווער פייפט? איך פייף דען?

— ווער דען פייפט? איך?

— גלאַט איהר טשעפּעט זיך (דער ציגאַרענטראָגער האָט זיך אויפגעהויבען מיט אַ מורא'דיג רויט פּנים). זייט-זשע מיר געזונד און שטאַרק. ווייבאַלד איך טויג אייך ניט פאַר אַנ'אַקטיאָר, איז אייך מיין שוועסטער ניט קיין אַקטריסע.

עס האָט ניט געהאָלפען קיין זאַך. דער דירעקטאָר געצעל בן געצעל האָט זעהר געוואָלט זיין שוועסטער פאַר אַנ׳אַקטריסע, און ער האָט געמוזט אַריינגעמען זי מיט איהר ברודער דעם ציגאַרענטראָגער, און ער האָט זיך געקויפט מיט זיי, ווי מע זאָגט, ליכּע נע מפטיר. מילא הענריעטאַ, אַז זי האָט ניט אַרויסבעוויזען אַזוי גיך קיין בעזונדערע פעהיגקייטען צו דער ביהנע, און קיין אויסגעשפּיעלטע שטימע האָט זי נאָך אויך ניט געהאַט, — האָט זי חאָטש „אַ פּרעכטיגע טאַליע מיט אַ מאַיעסטעטישע פיגור". אָבער וואָס טוט מען מיט אַזאַ שייטהאָלץ, ווי אָט דער ציגאַרניק? וואָלט ער חאָטש וועלען זיין אַ גולם, אַ סטאַטיסט אין טעאַטער, איז נעמט איהם דער קאַדעק. וועט ער קאָסטען דאָרטען די צעהן גולדען אַ וואָך צוליעב דער שוועסטער. ציהט עס איהם אָבער דוקא צום עמוד, דוקא אויף דער ביהנע און דוקא אין די בעסטע, סאַמע טראַגישע ראָלען. נאָר וואָס טוט מען ניט צוליעב פּרנסה? געצעל בן געצעלס געשעפטען זענען די לעצטע צייט אין דער ערד. דער עולם געהט ניט אין טעאַטער, חאָטש שלעפּ איהם מיט גוואַלד. און וויבאַלד אַזאַ איין אַקטריסע, ווי הענריעטאַ שוואַלב, מיט אַזאַ „פּרעכטיגע טאַליע און אַזאַ מאַיעסטעטישע פיגור", וועט ניט פערריכטען דאָס געשעפט, איז אַ סימן, אַז ס׳איז נישטאָ קיין גאָט אויף דער וועלט...

אַזוי האָט געזאָגט געצעל בן געצעל און האָט געלאָזט אָבדרוקען אַנאָנסען, „אַז אינגיכען קומט צו פאָהרען צו איהם אַ בעריהמטע זינגערין פון בוענאָס-איירעס, וואָס האָט מיט איהר פיגור בעצויבערט די גאַנצע וועלט"... דעם נאָמען הענריעטאַ שוואַלב האָט איהם נאָך ניט געפּאַסט אַרויסצושטעלען איבערן ברודער שוואַלב, וואָס איז ערשט נעכטען אַרומגעגאַנגען מיט אַ קעסטעל ציגאַרען. און די שטאָדט „בוענאָס-איירעס" האָט געצעל צוגעטראַכט נאָר דערפאַר, ווייל קיין ווייטערס דערפון איז שוין נישטאָ.

אין דערזעלבער צייט האָט מען גענומען מאַכען הענריעטען פאַר אַנ׳אַקטריסע און פאַר אַ זינגערין, איינשטודירען ראָלען, איבערזינגען אַ פּאָר סקאַרבאָווע ליעדער, אויסגעלערנט עטליכע צווידייטיגע קופּלעטען, — און דער עיקר האָט מען זי אויסגעלערנט דעם שכל אָנטון זיך אַזוי, ס׳זאָל זיין יאָ אָנגעטאָן און ניט אָנגעטאָן, יאָ נאַקעט און ניט נאַקעט... און אַז מע האָט זי אַרויסגעלאָזט אויף דער סצענע, האָט זי געמאַכט אַזאַ פורור, אַז מע האָט איהר פון דער גאַליאָרקע

געשריגען: „שוועלבעלע!“ און „פויגעלע!“ און „קעצעלע!“ און „קאָ-טיקעל!“ און נאָך אַזעלכע לאַסקאַווע נעמען... דער דירעקטאָר געצעל בן געצעל האָט געקליבען נחת, געוואָרען ברייטער ווי לענגער.

דערפאַר אָבער האָט ער פון איהר ברודער חיים-איציק שוואַלב געהאַט אָבגעשניטענע יאָהר. „אַ חלול-השם אַזעלכס אַרויפצולאָזען אויף דער ביהנע“, — האָט ער געזאָגט צו דער טרופּע, און אַלע זענען געווען מיט איהם איינפערשטאַנדען.

מיר מוזען אָבער בעמערקען, אַז זיי זענען געווען נישט אינ-גאַנצען גערעכט. חיים-איציק האָט געהאָרעוועט מיט'ן בלוטיגען שוויס און האָט זיין ראָל געקענט אויסווייניג, ווי אַ וואַסער. אַיי, זי איז אַרויסגעקומען ביי איהם, ווי די אַקטיאָרען זאָגען, „צוקניישטש ווי ביי אַ קאַלב פונ'ם מויל“, — איז ביי איהם אַזאַ איין אויסשפּראַך, וואָס איז ער שולדיג? הייגט טשעפּען זיי זיך צו איהם, ווי אַזוי ער שטעהט און ווי אַזוי ער געהט. וואָס איז ער שולדיג, איך בעט אייך זעהר, אַז ס'איז ביי איהם אַזאַ גאַנג פון געבוירען? דערפאַר אָבער פיהלט ער זיך שטאַרק אין די סאַמע שטאַרקע טראַגישע ראָלען. אַז עס קומט איהם אויס צו שפּיעלען אַ רשע, אַ טיראַן, אָדער אַזוי אַ באַנדיט, איז ער געפעהרליך. די גזלנישע אויגען גיסען זיך איהם אָן מיט בלוט, ווי ביי אַנ'אמת'ען פעלד-גזלן, און דאָס רויטע פּנים, וואָס זעהט אויס ביי איהם תמיד, ווי ביי אַ „וואַגאַבונד“, ווערט שרעקליך. ניט אומזיסט פלעגט ער האָבען אַזאַ ערפאָלג אין דער ראָלע פון המנ'ען, בעת ער האָט נאָך געשפּיעלט, ביז היינט געדאַכט, מיט די פּורים-שפּיעלער.

קאַפּיטעל איין און פופציג

אַ סך בעלנים אויף דער פרימאַדאָנאַ

צו אַלסדינג דאַרף מען האָבען גליק. חיים-איציק שוואַלב איז, כ׳לעבען, גאָר ניט אַזאַ שלעכטער טראַגיק. פאַרהאַן אויף דער וועלט אַ סך — אַ סך ערגערע פון איהם. פאַרהאַן קאָמיקער אַזעלכע, וואָס מיינען, אַז זיי זענען גאַנץ גוטע טראַגיקער, און טראַגיקער, וואָס מיינען, אַז זיי זענען אויסגעצייכענטע קאָמיקער — און פונדעסטוועגען גאָרנישט, עס געהט אַ גאַנג. „הערט איהר, אָהן מזל זאָל מען גאָר ניט געבוירען ווערען”. אַזוי זאָגט חיים-איציק אַליין. ער ווייסט, אַז זיינע קאָלעגען די אַקטיאָרען זענען איהם דם-שונאים. זיי זאָלען איהם קאָנען דערטרינקען אין אַ לעפעל וואַסער. זיי לאַכען פון איהם, רופען איהם „יאָלד”, און „דראָנג”, און „חלאַמידניק”, און „קלעצעל” און נאָך אַזעלכע גלענצענדע צונעמענישען. ניטאָ איינער, וואָס זאָל איהם ליעב האָבען. נאָר מעהר פון אַלע האָט איהם פיינט דער דירעקטאָר פון לעמבערגער יודישען טעאַטער.

איינמאָל האָט זיך דער דירעקטאָר געצעל בן געצעל צרויסגע-זאַפּט מיט אַ וואָרט פאַר חיים-איציקען אין די אויגען:

— מערקווירדיג! דאַכט זיך וואָס? אייגענע שוועסטער און ברו-דער. איין מאַמע האָט זיי געהאַט. און פונדעסטוועגען הענריעטען האָב איך ליעב דאָס תיות, און איהם, אָט דעם וואַגאַבונד, קאָן איך ניט אָנקוקען!...

חיים-איציק שוואַלב האָט מעהר נישט בעדאַרפט. ער ווייסט שוין לאַנג, אַז דער דירעקטאָר, ווי די אַלע איבעריגע אַקטיאָרען, האַלט פון זיין שוועסטער אַ סך מעהר ווי פון איהם, און טאַקי מהאי טעמא קוקט ער מיט זיבען אויגען, גיט אַכטונג, אַז הענריעטאַ זאָל זיך אויפפיה-רען אַנשטענדיג, ווי אַ לייטיש קינד. דאָס האָט געהייסען, אַז פאַר׳ן

פובליקום מעג זי אַרויסטרעטען אַפּילו אַ נאַקעטע. אויף דער ביהנע מעג זי טאַנצען און שפּרינגען און ברעכען זיך משוגענערווייז, און ווייטער — אַזאַס! דערויף איז ער אַ ברודער, און אַ געטרייער ברודער, „שוין צו אַ געטרייער"... דאָס האָבען געוואוסט אַלע. און ווער עס האָט ניט געוואוסט, האָט ער איהם געגעבען צו וויסען אַזוי, אַז יענער זאָל פערזאָגען אַ צעהנטען. „אַ יד ביי אָט דעם דאַזיגען ביינברעכער, זי מעג איהם אָבדאַרען היינטיגען טאָג!"...

אָט אַזוי האָבען געשמועסט חברה אַקטיאָרען, און עס האָט זיי ניט אָבגעהאַלטען פונדעסטוועגען, אַז אַלע, פון׳ם לעצטען אַקטיאָר ביז׳ן דירעקטאָר געצעל בן געצעל, זאָלען זיך צושמייכלען צו דער פּרימאַדאָנאַ הענריעטאַ שוואַלב.

יאָ. הענריעטאַ שוואַלב איז שוין פּרימאַדאָנאַ. די פריהעריגע פּרימאַדאָנאַ האָט איהר נעבעך געמוזט מיט בזיון און מיט האַרצוועהטאָג אָבטרעטען איהר פּלאַץ נאָר דערפאַר, ווייל הענריעטאַ שוואַלב איז שענער פון איהר, חאָטש זינגען זינגט יענע פיעל בעסער און שפּיעלען שפּיעלט זי אויך בעסער, גאָר אָהן איין ערך. נאָר וואָס זאָל מען טון? אַ שען פּנים שפּיעלט היינט אומעטום, אַפּילו אין פּאַריז, זאָגט מען, די גרעסטע ראָל. אַזאַ וועלט געוואָרען. נישט צו מאַכען.

נאָר ווי די מעשה איז, אונזער יענטעל אָדער הענריעטאַ שוואַלב איז שוין פּרימאַדאָנאַ פון יודישען טעאַטער אין לעמבעריג. און ס׳איז גאָר ניט צו דערקענען די אַמאָליגע יענטעל. איהר מעגט זיך, נישקשה, פערגינען אָנקוקען, וואָס פאַר אַ הוט זי טראָגט. איין עכטע פּאַנאַמאַ מיט שטרויספעדערן. נישט קיין אימיטירטע, חלילה, נאָר טאַקי אמת׳ע. און האַלטען האַלט זי זיך, ווי איין עכטע פּרינצעסין. אויף איהרע בענעפיסען בעקומט זי שוין נישט קיין מאַראַנצען, ווי אין די ערשטע צייטען, — ניין. נאָר טאַקי מתנות ממש, געשענקען, וואָס האָבען דעם ווערט צוואַנציג גולדען, און פינף און צוואַנציג גולדען, און. פּאַרוואָס ניט אַלע דרייסיג? אַ סברה, אַז הענריעטאַ האַלט שוין גאָר אַ דיענסט-מיידעל, וואָס בעדיענט זי און טראָגט איהר נאָך די גאַרדעראָב אין טעאַטער אַריין.

אמת, אַז קיינער זעהט ניט, שטעלט זיך הענריעטאַ אַוועק אינ-איינעם מיט׳ן דיענסטמיידעל און וואַשט איבער און פּרעסט אויס דאָס גאַנצע גרעט.

אמת, עס האָט זיך געמאַכט אַ מעשה, ביי הענריעטען איז פער-

פאַלען געוואָרען אַ קעלנערל מיט אַ שעמיזעטקע, וואָס האָבען געהאַטביידע דעם ווערט ניט מעהר ווי אָנדערהאַלבען קרוין. האָט אונזער פרימאַדאָנאַ געמאַכט אַ גוואַלד אויפ'ן דיענסטמיידעל, אַז זי בע'גנבעט זי, און ס'איז אַרויס דערפון אַ סקאַנדאַל. די ביידע האָבען נישט גע-לייגט קיין כבוד איינס אויף דאָס אַנדערע: העגריעטאַ האָט אויסגע-וואָרפען דעם דיענסטמיידעל, אַז זי איז צו אַ נאָהענטע מחותנת'טע מיט איהר ברודער שוואַלב. האָט דאָס דעם דיענסטמיידעל שטאַרק פערדראָ-סען און זי האָט אויסגעוואָרפען העגריעטען נאָך ערגערע זאַכען—עס איז שיער ניט דערגאַנגען צו פעטש. אַ גליק, וואָס ס'איז אָנגעקומען דער ברודער און עס האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז דאָס פערפאַלענע קעלנערל מיט'ן שעמיזעטעל זענען גאָר ביי איהם, ביי שוואַלבען, צווישען די איבערגעשריבענע ראָלען און צווישען די בגָטען. ווי קומען זיי אַהין? ווייסט זיי דער שוואַרצער יאָהר!

האָט זיך דאָס דיענסטמיידעל צעוויינט. האָט זיך שוואַלב גענו-מען נאָכפרעגען, וואָס האָט זי זיך פלוצים, אין מיטען דרינען, צויאַכ-מערט? האָט איהם דאָס דיענסטמיידעל דערצעהלט, וואָס די שוועסטער זיינע זאָגט אויף איהם. האָט זיך אין אונזער שוואַלבען אויסגעהאַפט דער אַמאָליגער חיים-איציק און ער האָט...

ניין! מיר געהען פאַרביי דער דאָזיגער סצענע מיט אַ שטילשוויי-געניש. ווען מען געהט דאָס אָן, ווי אַזוי אַרטיסטען לעבען דאָרט צווי-שען זיך?

קאַפּיטעל צוויי און פופציג

הינטער-די-קוליסען-פּאָליטיק

„אַז מע דאַרף דעם גנב, נעמט מען איהם פון דער תּליה".

דאָס דאָזיגע שפּריכוואָרט האָט אויסגענוצט דער בעריהמטער די-רעקטאָר פונ'ם לעמבערגער טעאַטער, געצעל בן געצעל. ער האָט אַריינגערופען צו זיך דעם „וואַגאַבונד", דער פּרימאַדאָנאַס ברודער אי-זאַק שוואַלבּ (ער הייסט שוין מעהר ניט חיים-איציק), און האָט זיך מיט איהם פערשלאָסען ביי זיך אין צימער און געהאַט מיט איהם אַ לאַנגען אינטימען געשפּרעך אונטער פיער אויגען.

שוואַלבּ האָט יענעם טאָג עפּיס זעהר שטאַרק אָבגעלויבט פאַר דער שוועסטער דעם יונגען אַרטיסט פון בוקאַרעשט. ער האָט איהר גענומען אַיינרעדען, אַז זי זאָל זעהען זיך האַלטען וואָס נעהענטער און וואָס פריינדליכער צו אָט דעם ראַפאַלעסקאָ, חאָטש אַפילו ער איז נאָך גאָר אַ יונגער שנעק.

— דו פערשטעהסט, הענריעטאַ? מע דאַרף איהם פערדרעהען דעם קאָפּ, אָט דעם שנעק, ער זאָל מכּות קאָנען פון דאַנען אַוועק-פאָהרען — וועט דאָס זיין גוט פאַר אונז אַלעמען... וואָס איז די גוטס-קייט — זאָלסט דו מיך ניט פרעגען. שפּעטער וועסט דו אַרויסזעהען... און דאָס איבעריגע דאַרפסט דו אַליין פערשטעהן, אויב דו האָסט אַ קלעפּקע אין קאָפּ...

שוואַלבּס תּורה איז אָבער געווען אומזיסט: אונזער פּרימאַדאָנאַ האָט נאָך פריהער גענומען זיך צו אָט דעם דאָזיגען בּחור מיט די אומשולדיגע פערטראַכטע אויגען און מיט די שענע בלאָנדע האָר, נישט ווייל זי איז געווען אַזוי ענטציקט פון זיין שפּיעלען, נאָר, פּשוט, אויס פערדראָס. הענריעטען, וואָס איז געוואוינט, אַז אַלע זאָלען זיין נאָך איהר די כּפּרה, האָט פערדראָסען, וואָס דער " האַלט זיך פון איהר פון

דערוויטען, גלייך ווי ער בעמערקט זי גאָר נישט. האָט זי אָנגעווענדט אַלע מיטלען, וועלכע עס פערמאָגט יעדע שענהייט אויף צו פערכשו-פען דעם, וואָס זי וויל פערכשופען... זי האָט זיך גערדרעהט אַרום איהם, געהאַלטען אין איין זינגען און אין איין טאַנצען. זי האָט איהם גע-מאַכט אויגלעך און חנדלעך און פיסקלעך. צי מע דאַרף, צי מע דאַרף ניט — זי האָט געהאַלטען אין איין לאַכען, בכדי צו בעווייזען איהם, וואָסערע קליינע ווייסע צייהנדלעך זי האָט. ווי אַ בין אַרום האָניג, ווי אַ פליג אַרום אַ ליכט, ווי אַ פלעדערמויז אין אַ וואַרעמען זומער-אָוועגד, האָט זי געזשומעט און געשעמערירט איהם אין די אויגען. ס'איז אָבער אַלסדינג געווען אַרויסגעוואָרפען. אומזיסט, אומזיסט! עס האָט זיך ווי איבערגעחזרט די אַלטע-אַלטע געשיכטע פון פוטיפרע מיט יוסף'ען, נאָר נישט אַזוי איינפאַך, ווי עס ווערט דערצעהלט אין חומש, ווייל העג-ריעטאַ שוואַלב איז דאָך ניט געווען פוטיפרע, און ראַפאַלעסקאָ איז ניט געווען יוסף הצדיק...

אַלע, אויסער איין ראַפאַלעסקאָ, זענען געווען פעראינטערעסירט, אַז צווישען אָט דעם פּאָרעל זאָל זיך פערבינדען אַ שטיקעל ראָמאַן, און יעדער האָט דערביי געהאַט אַ בעזונדער מיין:

דער דירעקטאָר געצעל בן געצעל, ווי מיר ווייסען דאָס שוין פּאַר קלאָר, האָט געהאַט דערביי נאָר איין מיין: ער האָט געוואָלט דורך דער פרימאַדאָנאַ אַריבערנאַרען צו זיך אין טעאַטער „דעם בחור פון בוקאַרעשט", ווייל דאָס איז אַ סגולה צו דער קאַסע...

די פרימאַדאָנאַ העגריעטאַ אַליין האָט זיך צו דער אַרבייט גענו-מען, מע קאָן זאָגען, מעהר צוליעב ספּאָרט, בעווייזען, וואָס אַ שענע פרימאַדאָנאַ קאָן. „סטייטש-סטייטש! נאָך איהר נעמען אַיין אַ מיתה משונה אַזוי פיעל יאָלדען, זאָל זי ניט קאָנען בייקומען אַזאַ שנעק?! עס קומט אויס, הייסט עס, אַז ניט זי, ניט איהרע שענע אויגען, ניט איהרע זיידענע ברעמען, ניט איהרע זעלטענע האָר, ניט איהר טאַליע, ניט איהר פיגור, ניט איהר הוט, ניט איהרע פעדערן, גאָר-נישט, גאָרנישט האָבען קיין ווערט אויף אָט אַזוי פיעל? — וויבאַלד אַזוי, איז דאָך שוין עק וועלט!"... האָט זי זיך גענומען צו איהר אַרבייט מיט נאָך מעהר פרישקייט.

איהר ברודער שוואַלב האָט געהאַט דערביי זיין אַרויסקוק: איהם איז גלאַט געפעלען אָט דער שידוך. שוין צייט, אַז אַרום זיין שוועס-טער זאָלען אויפהערען אַרומטאַנצען אָט די אַלע יאָלדען און ער זאָל

אויפהערען זיין אַ שטענדיגער שומר-חינם און אַ ביינברעכער... שוין צייט, אַז הענריעטאַ זאָל מאַכען איין אַנשטענדיגע פּאַרטיע, וואָרום אַזאַ „דורבאַטש" מיט אַ שען פּנימעל, ווי זיין שוועסטער איז, קאָן אַקוראַט אַריינפאַלען דער רוח ווייסט אין וואָסערע הענד. דעריבער האָט זיך שוואָלב שטאַרק צוגעקלעפּט קודם צום דירעקטאָר האָלצמאַן, זיך אַיינגעקויפט צו איהם אַ ביסעל דורך חניפה און אַ ביסעל דורך איין אומזיסטען וואַרעמעס — און מע איז געוואָרען נפש אחת.

האָלצמאַן, וואָס איז אַזוי קלוג, ווי זיי אַלע אינאיינעם גענומען, און אפשר נאָך קליגער, האָט גאַנץ גוט געזעהען, וואָס דאָ טוט זיך, און האָט געלאַכט פון דער גאַנצער אינטריגע, אַ סברה, אַז דער האָט געהאַט אַ ווייטערען קוק פון זיי אַלעמען. ער האָט געוואָלט „אַריבער-חמאַליען" צו זיך די דאָזיגע שענע פּרימאַדאָנאַ מיט איהר ברודער שוואָלב מיט נאָך אַ פּאָר „משוררים" פון געצעל בן געצעלס טעאַטער. פאַרוואָס ניט? פאַרוואָס זאָל ער ניט בלייבען, אָט דער „יאָקעל בן פלעקעל", ביי זיינע בעהעלפערס?... און אגב האָט אונזער האָלצמאַן — לאָמיר שוין אויסזאָגען דעם גאַנצען אמת — געהאַט אַ שטיקעל אַרויסקוק אויף הענריעטען אַליין — טאָמער וועט זי זיך צוגעוואוינען צו איהם, צו האָלצמאַנען הייסט עס, און מיט דער צייט — אַ קשיא אויף אַ מעשה?... ער וועט דאָך אייביג קיין בחור נישט פערבלייבען... איי, טאָמער איז זי איצטער צו איהם אַ ביסעל קיהלבליך, איז דאָ איין עצה: „אַ בע-נעפיסעל, אַ מתנה'לע, און נאָכאַמאָל אַ בענעפיסעל, און ווידעראַמאָל אַ מתנה'לע, דער עיקר, ס'זאָל נאָר זיין פאַרוואָס — אַ רוח אין געלדס טאַטען אַריין!"...

אַזוי האָט זיך געטראַכט אונזער דירעקטאָר האָלצמאַן און איז געווען העכסט צופרידען, וואָס די דאָזיגע יפהפיה מאַכט חנדלען צו זיין ראַפאַלעסקאָ. ער האָט נאָר נישט געקאָנט פערשטעהן איין זאַך: פאַרוואָס אַנטלויפט ער, אָט דער נאַרישער „יאַט", פון דער פּרימאַ-דאָנאַ הענריעטאַ שוואָלב?... און וואָס איז דאָס בכלל מיט איהם גע-וואָרען אָט דאָ, אין דעם לעמבעריג, וואָס ער איז אַזוי פערטיעפט אין זיך און זעהט אויס עפּיס ווי פערזאָרגט מעהר ווי אַלעמאָל?...

קאַפּיטעל דריי און פופציג

ברײנדעלע קאָזאַק

דעם ערשטען אויפדערנאַכט, אַז האָלצמאַן איז געקומען מיט זיין טרופּע שפּיעלען די ערשטע גאַסטראָל אין לעמבעריג ביי געצעל בן געצעל אין טעאַטער, האָט ער דערזעהן הינטער די קוליסען אַ קענטליכע פיגור פון נידעריגען וואוקס. און אַזוי ווי די קוליסען פון לעמבערגער יודישען טעאַטער זענען נאָך עד היום, זאָגט מען, נישט בעלייכט מיט עלעקטריע (אַ חוץ איין רויכיג לעמפּעל, וואָס טשאַדעט מיט סכנת-נפשות), האָט ער ניט אַזוי גיך געקאָנט טרעפען, ווער דאָס איז. אַ מינוט האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער קען זי. אַ מינוט האָט ער געמיינט, אַז עס ווייזט זיך איהם אויס. נאָר די קענטליכע פיגור איז צוגעגאַנגען צו איהם אַ ביסעל נעהענטער, האָט געעפענט אַ גרויס מויל אויף צו לאַכען. אַ סימן, אַז זי האָט איהם אויך דערקענט. איז ער צוגעגאַנגען צו איהר נאָך נעהענטער, זיך גוט אַיינגעקוקט און אָבגעשפּרונגען צוריק:

— ברײנדעלע קאָזאַק?!...

— האָצמאַך?!...

— ש-ש-ש... לאָז קיינער ניט וויסען, אַז מיר זענען בעקענט... וועה איז מיר, וואָס איז מיט אייך? איהר זענט דאָך מיר געוואָרען ברייטער ווי לענגער! איהר דיענט אָט דאָ, ביי אָט דעם יאָקעל בן פלעקעל? שוין לאַנג? און וואו איז ערגיץ אונזער שטשופּאַק? און דער ממזר שלום-מאיר מוראַווטשיק? אַ הלירע זאָל קומען אויף זיי ביידע אין איין טאָג!...

— אמן! — האָט איהם די פיגור, וואָס הייסט ברײנדעלע קאָזאַק, אַ זאָג געטאָן מיט אַ געלעכטער. און ווייל דאָס גלעקעל האָט געקלונגען, און חברה אַרטיסטען האָבען זיך געקליבען, און דער רעזשיסער

האָט געטריבען האַלז און נאַקען, אַז ס'איז שוין צייט אויפהויבען דעם פאָרהאַנג, וואָרום דאָס פּובליקום וועט צוטראָגען דאָס טעאַטער, האָבען די דאָזיגע צוויי זיך געמוזט צושיידען ביז נאָכ'ן ערשטען אַקט, און אָבגערעדט האָט מען צווישען זיך, אַז קיין פויגעל טאָר נישט וויסען, אויב זיי האָבען זיך ווען עס איז געקענט...

און האָלצמאַן איז אַוועק צו זיין יונגען פריינד ראַפאַלעסקאָ אין דער גאַרדעראָבנע אַריין און האָט איהם איינגערוימט אַ סוד אויפ'ן אויער, אַז ער האָט זיך נאָר-וואָס בעגעגענט אָט דאָ מיט שטשופּאַקס איין אַקטריסע, מאַדאַם טשערניאַק, אָדער בריינדעלע קאָזאַק, וואָס האָט געשפּיעלט אַמאָל מיט איהם אינאיינעם. ער דאַרף זי געדענקען פון האָלענעשטי. אַ נידעריטשקע און אַ גראָבינקע... און ער האָט אָנגעזאָגט ראַפאַלעסקאָן עטליכע מאָל, אַז ער וועט זיך בעגעגענען מיט איהר דאָ הינטער די קוליסען, זאָל ער זיך מאַכען, גלייך ווי ער זעהט זי דעם ערשטען מאָל.

אין דער גאַרדעראָבנע, וואו דער יונגער גאַסטראָלער האָט זיך איבערגעטאָן, איז אויך געווען נישט ליכטיגער, ווי הינטער די קוליסען. און דערצו האָט ראַפאַלעסקאָ געהאַלטען אין מיטען גרימירען זיך קעגען אַ פּעררויכערטען אָנגעשפּאָלטענעם שפּיגעל. דעריבער איז גאָר קיין וואונדער ניט, וואָס האָלצמאַנס אויג האָט נישט געקאָנט בעמערקען, ווי זיין יונגער פריינד האָט זיך אינגאַנצען איבערגעביטען. אַ מינוט האָט ער גאָר ניט געקאָנט רעדען. עס האָט איהם פערחאַפּט דעם אָטעם. דערנאָך האָט ער כלומרשט קאַלט אַ פרעג געגעבען ביי האָלצמאַנען און נישט אויפגעהערט זיך צו גרימירען אַקעגען דעם אָנגעשפּאָלטענעם שפּיגעל:

— ווי אַזוי, זאָגסט דו, האָט מען זי גערופען?

— בריינדעלע קאָזאַק.

— בריינדעלע קאָזאַק? הם... איך געדענק נישט אַזעלכע... וועסט מיך מסתמא מיט איהר בעקאַנט מאַכען... ווי געפעלט דיר מיין היינטיגער גרים?

— דער גרים איז אויסגעצייכענט גוט... באַלד נאָכ'ן ערשטען אַקט וועט מען דיך בעקענען מיט אַלע אַרטיסטען און מסתמא מיט איהר אויך. זאָלסט דו זיך מאַכען, גלייך ווי דו זעהסט זי צום ערשטען מאָל. דו פערשטעהסט? וואָרום צו וואָס טויג עס אונז, מע זאָל דאָ וויסען, ווער און וואָס און ווען?... דו פערשטעהסט, צי ניין?

ער פערשטעהט. פאַרוואָס זאָל ער ניט פערשטעהן? ווי האַלט דער זייגער? שוין צייט? ווענעמס אויפטריט? זיינער? איינס-צוויי-דריי!

— מיט׳ן רעכטען פוס! — זאָגט איהם האָלצמאַן און מאַכט איהם צורעכט דעם פאַרוק.

ראַפּאַלעסקאָ האָט יענעם אויפדערנאַכט געשפּיעלט שלעכט. ערגער ווי ווען עס איז פריהער. דאָס הייסט, פאַר׳ן עולם האָט ער געשפּיעלט גוט, אויסגעצייכענט, פּראַכטפאָל. דערויף האָבען עדות געזאָגט די רוישענדע אַפּלאָדיסמענטען מיט די בראַוואָס פונ׳ם פּובליקום מיט די אונגעהייערע אָוואַציעס, וואָס מע האָט געמאַכט דעם גאַסט פון בוקאַ-רעשט. ראַפּאַלעסקאָ אַליין אָבער האָט געוואוסט בעסער פון אַלעמען, אַז ער האָט היינט געשפּיעלט, ווי אַ שוסטער. מע דאַרף איהם אָבהאַקען העגד און פיס און אָבגעבען פאַר אַ סאָלדאַט. אַ סך ווערטער האָט ער דורכגעלאָזט. אַ סך ווערטער האָט ער צוגעזעצט. דעם סופלער האָט ער נישט געהערט. שטאַרק, שטאַרק געפּאַלשעוועט. קוים, מיט גרויסע צרות, אָבגעקלאָפּט דעם ערשטען אַקט. קוים-קוים אַרויסגעריסען זיך פונ׳ם פּובליקום, וואָס איז טאַקי נאָר ווי אויף צו-להכעיס משוגע גע-וואָרען און וויל גאָר ניט אויפהערען צו שרייען: „ראַ—פּאַ—לעס—קאָ! ראַ—פּאַ—לעס—קאָ!”... ער טוט זיך אַ וואָרף צום אָנגעשפּאָלטענעם שפּיגעל. די אויגען ברענען איהם. און דאָס גאַנצע לייב, פּיהלט ער, גליהט איהם. אין דער גאַרדעראָבנע איז מורא׳דיג ענג, אַ שפּילקע ניט דורכצוװאַרפען. די גאַנצע טרופּע פון געצעל בן געצעלס טעאַטער האָט זיך אַהער צונויפגעקליבען. זיי גראַטולירען דעם גאַסט. ווער מיט פערבאָרגענע קנאה, און ווער מיט איין אמת. מע שטעלט איהם זיי פאָר איינס נאָך דאָס אַנדערע. און עס דאַכט זיך איהם אויס נאָך זייערע פּנימער, אַז ער זעהט פאַר זיך ניט קיין מענשען, נאָר חיות און עופות. איינער האַפּט שטאַרק דעם אָבבליק פון אַ ציג. דער אַנדערער זעהט אויס ווי אַ האָהן. אויף איינע וואָלט ער שווע-רען, אַז ס׳איז אַ קאַץ. גרינע קאַצענע אויגען און בעלעקט זיך, ווי אַ קאַץ...

ראַפּאַלעסקאָ האָט באַלד דערקענט ברײנדעלע קאָזאַק. און בריינ-דעלע קאָזאַק איהם האָט אויך דערקענט, חאָטש ער איז אויסגעוואַקסען און חאָטש ער איז גרימירט. זי האָט איהם געזעהען וויפיעל מאָל מיט האָצמאַכען דעמאָלט אין דער סטאַדאָלע, אַז זיי האָבען געשפּיעלט מיט

שטשופאַקען אין האָלענעשטי. „זאָל דאָס זיין טאַקי ער?... אַ-אַ-אַ!??
ווי אַ בליץ פליהט איהר דורך אַ געדאַנק אין קאָפּ און ווי אַ בליץ ווערט
בעלייכטּ פאַר איהר אין איין רגע אַ גאַנצע רייהע פון קאָמבינאַציעס,
וואס זענען דאָ נאָר-וואָס ביי איהר געבוירען געוואָרען. איג׳ם טומעל
רופט זי אָב האָלצמאַנען אויף אַ זייט:

— אָט דאָס איז דיין ראַפאַלעסקאָ פון בוקאַרעשט, חאַ-חאַ? דאָס
איז דאָך גאָר דעם בעל-הבית׳ס „יאַט" פון האָלענעשטי...

— ש-ש-ש...— מאַכט צו איהר האָלצמאַן און טרעט איהר אָן
אויפ׳ן פוס, — קיין וואָרט גיט מעהר!... לאָמיר בעסער רעדען פון
עפּיס אַנדערש.

— פון וואָס, למשל? — מאַכט זי צו איהם און קוקט ... אין
די שאַרפע שפּיציגע אויגען אַריין און טראַכט זיך: „וואָס פון אַ מענ-
שען קאָן ווערען! געה טרעף, אַז דאָס איז דער האָצמאַך, וואָס האָט
אַמאָל געפּוצט די שטיוועל ביי שטשופּאַקען און געחאַפּט פּעטש, ווי אַ
יאַטקע-הונד"...

— וואו-זשע איז צו אַלדי שוואַרצע יאָהר שטשופּאַק? און שלום-
מאיר מוראַװטשיק? און די איבעריגע קלאָפּערס? — פרעגט ער זיך נאָך
ביי איהר אין איין אָטעם. און זי ווייסט ניט, אויף וואָס פריהער צו
ענטפערן, וואָרום איידער זי ענטפערט איהם אָב אויף איינעם, פער-
לויפט ער מיט זיבעצעהן אַנדערע נאָכפרעגענישען. און אַלסדינג אויף
איין פוס. איהם קריכט אין קאָפּ שטשופּאַק און שטשופּאַק, און זי
וואָלט וועלען וויסען, וואָס איז מיט דעם „יאַט"?... און ביידענס אוי-
גען זענען אָנגעווענדעט אין איין אָרט, אַהין, צו ראַפאַלעסקאָן... „צו
פיעל עולם אַרום יאַט, — טראַכט זיך האָלצמאַן. — אָבלאָזען איהם אַליין
צווישען אַזוי פיעל וועלף-אַקטיאָרען איז געפעהרליך"...

און רעדענדיג מיט ברײנדעלע קאָזאַק, לאָזט ער נישט אַראָב
קיין אויג פון ראַפאַלעסקאָן. און חאָטש ס׳איז געווג פינסטער, דאָך
קוקט ער זיך צו און זעהט, ווי אַלע שטופּען זיך צום גאַסט, צו דעם
„יונגען אַרטיסט פון בוקאַרעשט". יעדען ווילט זיך זעהען איהם פון
דער נאָהענט, איהם רייכען די האַנד, הערען פון איהם אַ וואָרט. נאָר
דער גאַסט איז עפּיס ניט אויפגעלייגט צו רעדען. ער זוכט עמיצען
מיט די אויגען. ווענמען? דאָס זוכט ער די קליינינקע, די גראָבינ-
קע, וואָס רופט זיך טשערניאַק, אָדער „בריינדעלע קאָזאַק". און ער
דערזעהט זי שטעהן מיט האָלצמאַנען אין אַ ווינקעלע און רעדען, און

ער וויל צוגעהן צו איהר, נאָר ער האַלט זיך איין. אַ מינוט דאַכט זיך איהם אויס — אָט וואַרפט ער אַראָב פון זיך דעם גרים און לויפט צו צו איהר: „צי האָט איהר נישט געהערט, צי האָט איהר נישט גע-זעהען איינע מיט'ן נאָמען רייזעל? איהר דאַרפט וויסען, ווען מען איך מיין; זי איז דעם חזנס מיידעל פון האָלענעשטי...” און נישט נאָר שטילערהייד פאַר איהר אַליין וועט ער דאָס איהר זאָגען, נאָר אויס-שרייען הויך, אויף אַ קול, אַז אַלע זאָלען הערען. ער פיהלט, ווי די ווערטער שטעהען איהם אין האַלז. זיי קיצלען איהם, זיי שטיקען איהם. און דאָ ווימלען איהם פאַר זיינע אויגען פנימער פון חיות און פון עופות, וואָס ער וויל זיי ניט זעהען, און הערט ווערטער, קאָמפלי-מענטען, וואָס ער וויל זיי ניט הערען. און צווישען די אַלע שטופט זיך צו איהם איינער, עפּיס אַ קליינטשקער מיט גאָלדענע ברילען, מיט אַ דרייעקעכיגען שאַרבען און מיט מאָדנע גרויסע ווייסע צייהן, וואָס וואַקסען איינער אויפ'ן אַנדערן. דאָס פּנים לויכט איהם. די אויגען דורך די ברילען גלאַנצען. ער שטופט זיך מיט אַלע כחות דורכ'ן גאַנ-צען עולם. די אַקטיאָרען מיט די אַקטריסעס דערזעהען איהם פון דער-ווייטען: „קינדער! דער דאָקטאָר לויתן געהט!”... און אַז ער קומט צו נעהענטער, כּרעטען זיי אָב, מאַכען איהם אַ וועג און רופען אויס אויף אַ קול:

— יאָלדען! לאָזט דורך דעם דאָקטאָר לעוויס!...

קאַפּיטעל פיער און פופציג

דאָקטאָר לעוויוס-לויתן

האָלצמאַן, וואָס האָט קיינמאָל אין ערגיץ ניט אַראָבגעלאָזט קיין אויג פונ׳ם „יאַט״, פון ראַפּאַלעסקאָן, האָט די גאַנצע צייט, וואָס ער האָט גערעדט מיט ברײנדעלע קאָזאַק, געקוקט אַהין, וואו דער „יאַט״ געפינט זיך. און וויבאַלד ער האָט נאָר בעמערקט פון דערווייטען, ווי עפּיס איינער אַ זייטיגער פּאַרשוין האָט זיך זעהר ענערגיש געשטופּט און דורכגעשטופּט גלייך צו ראַפּאַלעסקאָן, וואַרפט ער אַוועק ברײנדע- לע קאָזאַק און וואַקסט שוין אויס צווישען זיי ביידע און קוקט מיט די שאַרפע שפּיציגע אויגען אויפ׳ן זייטיגען פּאַרשוין: „וועמען דאַרפט איהר? וואָס דאַרפט איהר?״...

דער זייטיגער פּאַרשוין, דערזעהען דעם עלעגאַנטען דירעקטאָר מיט די באַקענקאָטלעטלעך, נעמט ער אַרויס אַ וויזיט-קאַרטעל: „דאָק- טאָר לעוויוס״.

האָלצמאַן וואַרפט אַ קוק אויפ׳ן קאַרטעל און בעטראַכט דעם דאָקטאָר יוליוס לעוויוס מיט׳ן דרייעקעכיגען שאַרבען, מיט די גרויסע ווייסע צייהן, וואָס וואַקסען ביי איהם איינער אויפ׳ן אַנדערן, און טראַכט זיך: „וואָס איז דאָס פאַר אַ מין בן-אדם?״ רופט איהם אָב איינער פון די אַרטיס- טען אויף אַ זייט און רוימט איהם איין אַ סוד אויפ׳ן אויער, אַז דאָס איז דער דאָקטאָר לעוויוס, וואָס זיי, די אַקטיאָרען, האָבען איהם אַ נאָמען געגעבען „דאָקטאָר לויתן״. ער איז אַ בעריהמטער דאָקטאָר, אַ גרויסער געלעהרטער, אַ געוויסער מעצענאַט און אַ מורא׳דיגער ליעב- האָבער פון יודיש טעאַטער, און דערצו נאָך אַ גרויסער עושר פון אפשר אַ האַלבען מיליון...

ניט דער טיטעל „דאָקטאָר״, און ניט דאָס צונעמעניש „לויתן״, און ניט דאָס, וואָס ער איז אַ געלעהרטער און אַ מעצענאַט און אַ ליעב-

האָבער פון יודיש טעאַטער, האָבען אַזוי גענומען אונזער האָלצמאַנען, ווי עס האָט איהם גענומען די לעצטע מעלה, אַז דער דאָקטאָר איז דערצו נאָך אַ גרויסער עושר פון אפשר אַ האַלבען מיליון. תיכף ומיד, ווי ער האָט נאָר דערהערט די ווערטער „אַנ'עושר פון כמעט אַ האַל-בען מיליון". אַזוי האָט ער זיך געגעבען אַ וואָרף צום דאָקטאָר דעם געלעהרטען, דעם מעצענאַט מיט'ן ליעבהאָבער, און האָט איהם געמאַכט אַזאַ פריינדליכען „בואי בשלום" מיט אַזאַ ברייטען ברוך-הבא, אַז דעם דאָקטאָר אַליין, און אויך אַלעמען, וואָס זענען געשטאַנען דערביי, איז דאָס אויסגעקומען שוין אַ ביסעל צו פריקרע.

דער דאָקטאָר לעוויוס, אָדער „לויתן", האָט זיך גאַנץ העפליך געווענדעט צו האָלצמאַנען אויף דייטש, בעוויזען בעת-מעשה די מאָדנע צייהן, וואָס וואַקסען ביי איהם איינער אויפ'ן אַנדערן, און אַ פרעג געגעבען ביי איהם, אויב ער איז דאָס טאַקי דער אימפּרעסאַריאָ פון דעם בעריהמטען גאַסטראָלער?

עס איז מעגליך, אַז דאָס וואָרט „אימפּרעסאַריאָ" האָט אונזער אימפּרעסאַריאָ האָלצמאַן (עס זאָל איהם צו קיין חרפה ניט זיין) דער-הערט ערשט היינט אָט דאָ צום ערשטען מאָל אויף זיין לעבען. האָט ער עס, אפנים, ניט רעכט צוקייעט, מחמת ער האָט דערויף געענטפערט דעם דאָקטאָר לעוויוס עפּיס בויבעריק. און געריעדט האָט צו איהם אונ-זער האָלצמאַן אויך מעהר אויף דייטש, ווי אויף יודיש, דאָס הייסט, מיט מעהר פתח'ן, ווי מיט קמצ'ן. ער האָט איהם געזאָגט, אַז ער אַליין, האָלצמאַן הייסט עס, איז אַ רוסישער, פון „ראַססייע" הייסט עס, נאָר דער „יאַט", דער בחור הייסט עס, שטאַמט פון בוקאַרעשט, דאָס הייסט, נישט פון בוקאַרעשט גופא, נאָר אַנדערהאַלבען שעה נעבען בוקאַרעשט...

אַרויסגעזעהען, אַז אויף דייטש איז אָט דער אימפּרעסאַריאָ אַ ביסעל געהאַפּט אין דער עברי, האָט דער דאָקטאָר לעוויוס גענומען רע-דען מיט איהם אויף יודיש. און נאָך וואָס פאַר אַ יודיש. אַ סך יודי-שע יודען וואָלטען זיך ווינשען רעדען אַזאַ יודיש, ווי דער דאָקטאָר לעוויוס רעדט. איז אָבער דער חסרון פון די דייטשע יודען—באַלד טרעטען זיי אַייך אַרויס מיט זייער דייטש און דער'הרגענען אַייך דעם קאָפּ...

דערהערט, אַז אָט דער דאָקטאָר „לויתן" רעדט יודיש, ווי „אַלע מענטשען", איז דאָך שוין, הייסט עס, די צונג נישט מעהר אין גלות,

האָט זיך אונזער האָלצמאַן מחיה געווען און האָט זיך צורעדט פאַר פיי-ער און פאַר וואַסער און דערצעהלט גרויסקייט, זיך בעריהמט פאַר׳ן דאָקטאָר, אַז דאָס האָט ער, האָלצמאַן, געמאַכט אָט דעם „יאַט״ פאַר אַ לייט. ווי אַזוי איז דאָס געווען? דאָס איז געווען אין בוקאַרעשט... געשפּיעלט טעאַטער... זיך בעקאַנט מיט איין אָרעמען בעל-מלאכה... דערזעהען ביי איהם אַ זוהנדעל, אויך אַ בעל-מלאכה... איז ער איהם פונ׳ם ערשטען קוק געפעלען געוואָרען און האָט געזאָגט צום פאָטער, צום בעל-מלאכה: „אָט דעם יאַט אַייערן מוז איך מאַכען פאַר אַנ׳-אַרטיסט״... קוקט ער איהם אָן, דער בעל-מלאכה: „וואָס הייסט דאָס— אַנ׳אַרטיסט? וואָס פאַר אַ מלאכה איז דאָס?״ חאַ-חאַ!...

און האָלצמאַן צולאַכט זיך אַזוי אמת׳דיג און אַזוי געשמאַק, אַז דער דאָקטאָר לעוויוס מיינט, אַז דאָס איז תורת לאָקש (אַ דייטש בלייבט אַ דייטש!). ער קוקט איהם אין מויל אַריין און שלינגט איטליכס וואָרט.

אונזער האָלצמאַן נעבעך האָט זיך אַזוי פערהאַקט, אַז ער האָט שוין אָנגעשפּאַרט אַזש ביים קעניג קאַרל פון רומעניע... ווי אַזוי ער וואָלט דאָ אַרויס פונ׳ם קעניג קאַרל — ווייסט נאָר איין גאָט אין הימעל. אַ גליק, וואָס אין דער מינוט לויפט אָן דער רעזשיסער, אַ פערשוויצ-טער, אַ פערפינצטערטער:

— אַלע בייזע ווייסטע חלומות! דאָרט צוטראָגט מען דאָס טעאַ-טער אויף שטיקלעך, און זיי — גאַרנישט! בעלעקען זיך דאָ, ווי שבת נאָכ׳ן טיש!...

אין האָלצמאַנען האָט מען פשוט פערדיענט אַ מצוה. ער האָט פריי אָבגעאָטעמט. איין עק. פטור געוואָרען פון איין אומגליק. נאָט אייך גאָר פלוצים אַ קעניג קאַרל פון רומעניע! פון וואַנען האָט ער זיך גענומען אויף זיין קאָפּ?...

קאַפּיטעל פינף און פופציג

ווער עס פאָהרט און ווער עס געהט צו-פוס

די ערשטע גאַסטראָל פון דער בלאָנזשענדער טרופּע „האָלצמאַן, שוואַלב עט קאָמפּ.“ האָט זיך געענדיגט אין לעמבערגער יודישען טעאַטער מיט'ן זעלבען בייפאַל, ווי אומעטום. דעם פאָרהאַנג האָט מען שוין וויפיעל מאָל אַרונטערגעלאָזען און אַרויפגעצויגען און ווידעראַמאָל אַראָבגעלאָזט, און עס הערען נאָך אַלץ נישט אויף די קולות פון פּובליקום: „ראַ—פּאַ—לעס—קאָ! ראַ—פּאַ—לעס—קאָ!“ — די אַקטיאָרען האָבען שוין אַראָבגעוואָרפען די אָנגעקלעפּטע פלאַקסענע בערד, טוען זיך שוין איבער, זוכען ווער אַ קאָלנער, ווער אַ צווייטען קאַמאַש. און בעת-מעשה אָדער מע זינגט, אָדער מע וואַרפט זיך דורך מיט שאַרפע ווערטלעך. און דאָרטען, אין זאַל, הערט זיך אַלץ: „ראַ—פּאַ—לעס—קאָ! ראַ—פּאַ—לעס—קאָ!“

— אויף די ציינ—דע—לעך זאָלט איהר שרייען! — ציהט אויס איינער איין אַקטיאָר מיט אַ ראַבעטיני פּנים, וואָס מוטשעט זיך, קאָן ניט אָנטון דעם פּידזשאַק, האָטש גיב איהם אַ קרענק. דער אונטערשלאַג פון'ם צוריסענעם אַרבעל דערלאָזט ניט.

— זאָל איך? — פרעגט דער רעזשיסער מיט אַ רויט פערשוויצט פּנים ביי האָלצמאַנען און האַלט זיך מיט ביידע הענד ביים בלאָק פון'ם פאָרהאַנג.

— געננוג זיי צו קרענקען פאַר זייערע כשר'ע העלערס! — זאָגט האָלצמאַן, וואָס האָט פיינט צערעמאָניעס. עס העלפט אָבער נישט קיין הכמות. דער גאַסט פון בוקאַרעשט מוז נאָך איין מאָל האָטש בעווייזען זיך פאַר'ן פּובליקום. און עס ציהט זיך אויף דער פאָרהאַנג צום לעצטען מאָל, און ראַפאַלעסקאָ בעווייזט זיך און פערנייגט זיך, און דאָס

פובליקום פונדעסטוועגען ליאַרעמט ווידער: „ראַ—פאַ—לעס—קאַ! ראַ—פאַ—לעס—קאַ!"

— אַ סוף. מעהר געה איך ניט אַרויס! — זאָגט ראַפאַלעסקאַ, ווי אַ קאַפּריזנע קינד, און וואַרפט אַראָב פון זיך דעם פּאַריק, קלעפּט אָב די וואָנסעלעך און רייבט אַיין דאָס פּנים. דאָס יונגע שענע גלאַטע פרישע ווייסע פּנים, וואָס איז בעברעמט מיט שענע בלאָנדע צוואָר-פּענע האָר איבערן מאַרמאָר-ווייסען האַלז. די אַרטיסטען בעטראַכטען איהם פון דער נאָהענט מיט נייגעריגע זשעדנע אויגען און זענען איהם מקנא אויף אַלעס: אויף זיין אויסערגעוועהנליכען ערפאָלג, וואָס ער האָט, און אויף זיין רוהיג האַלטען זיך, און אויף די רוישענדע און איבערראַשענדע אַפּלאָדיסמענטען פון׳ם פובליקום, וואָס איז משוגע גע-וואָרען. און אויף זיין יונג שען פריש גלאַט פּנים זענען זיי איהם מקנא, און אויף זיינע שענע בלאָנדע צוואָרפענע האָר, און אויף זיין מאַרמאָר-ווייסען האַלז... זיי זענען איהם מקנא און פערשטעהען ניט, מיט וואָס, אייגענטליך, האָט זיך דאָ אַזוי אויסגעצייכענט אָט דער דאָזיגער יונגער אַקטיאָר? און וואָס איז דאָ אַזוי דער גוואַלד — „ראַ-פאַלעסקאַ!" „ראַפאַלעסקאַ!"? פריהער, איידער דער גאַסט פון בוקאַרעשט איז אויפגעטרעטען אויף דער ביהנע, האָבען זיי ערוואַרטעט פון איהם— זיי ווייסען אַליין ניט וואָס. זיי האָבען געמיינט, זיי וועלען דאָ דער-הערען גאָט ווייסט וואָס פאַר אַ לייבענשטימע. זיי האָבען געמיינט, זיי וועלען דערזעהען אַ שפּיעלען, אַז די ווענד וועלען ציטערן. און אַ לשון, און ווערטער, נישט קיין געוועהנליכע ווערטער, וועלען זיי פון איהם דערהערען. צום סוף — ווער? וואָס? ווען? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן! ער טרעט אויף ווי אַ מענש, שטעהט ווי אַ מענש, און זיצט און געהט און האַלט זיך אויף דער ביהנע רוהיג, געלאַסען און פּראָסט, פּראָסט, ווי אַ פּראָסטער געוועהנליכער מענש. חאַ-חאַ — אָט דאָס הייסט געשפּיעלט? ער רעדט דאָך גאָר אפילו ניט ווי איין אַק-טיאָר, נאָר ווי אַ פּראָסטער געוועהנליכער מענש! וואָס קוועלט דאָ אַזוי דער עולם, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר? וואָס לייגען זיי איין די וועלט, אָט די יאָלדען? שאָף! בהמות! אייזלען!...

אַלסדינג אויף דער וועלט מוז האָבען אַ סוף. אפילו דאָס אַרויס-רופען איין אַרטיסט אויף דער סצענע פון יודישען טעאַטער מוז אויך אַמאָל נעמען איין עק. דערזעהען, אַז דער פאָרהאַנג ציהט זיך מעהר ניט אויף, האָט דער עולם סוף-כל-סוף גענומען אָברייניגען דאָס

טעאַטער. די לאָמפּען האָבּען אָנגעהויבּען אויסגעלאָשען צו ווערען. עטליכע מינוט — און דאָס טעאַטער איז פּוסט.

נאָר איין פּאַרשוין איז געבּליבּען וואַרטען אויף די אַרטיסטען — דער דאָקטאָר לעוויוס, אָדער, ווי די אַקטיאָרען האָבּען איהם אַ נאָמען געגעבּען, „דאָקטאָר לויתן”. ער האָט איינגעלאַדען בּיידע טרופּעס, באַלד נאָך דער פאָרשטעלונג זאָל מען געהן אַלע אינאיינעם אין אַ קאַפּעהויז געבּען אַ לעבּ אויף זיין רעכענונג.

די לעמבּערגער אַרטיסטען קענען אָבּער דעם דאָזיגען מעצענאַט. זיי ווייסען, אַז דער „דאָקטאָר לויתן” איז עפּיס נישט אַזאַ בּרייטע האַנד, וואָס זאָל זיך צעוואַרפען צוליעב יודישע אַקטיאָרען. דער דאָק-טאָר לעוויוס איז אַ ותרן אויף גוטע ווערטער, אויף קאָמפּלימענטען, אויף אַלסדינג, אָבּער נאָר בּיז דער קעשענע. בּיז'ן בּייטעלע. ווייטער— נישט אַ טריט.

נאָר אויבּ דער דאָקטאָר לעוויוס איז געווען אַ ותרן אויף גוטע ווערטער בּכלל, האָט ער אונזער יונגען העלד פּשוט אָבּגעשאָטען מיט קאָמפּלימענטען פון אויבּען בּיז אַראָבּ. דער דאָקטאָר לעוויוס איז, ווי איין אמת'ער מעצענאַט, נאָך יעדען אַקט אַריינגעלאָפען צו ראַפאַלעס-קאָן אין גאַרדעראָבּנע אַריין. ער האָט געריבּען די הענד, געשוויצט, בּעוויזען אַלע ציינער, וואָס האָבּען זיך בּיי איהם מאָדנע צעוואַקסען איינער אויפ'ן אַנדערן, און געדאַנקט דעם יונגען גאַסט און זיין אימ-פּרעסאַריאָ האָלצמאַן כמעט מיט טרערען אויף די אויגען. נאָכ'ן דריטען אַקט איז אונזער מעצענאַט אַריין אין אַזאַ התפּעלות, אַז ער האָט אַרומגעכאַפּט דעם יונגען אַרטיסט און האָט זיך מיט איהם צוקושט. נאָכדעם האָט ער אָבּגערופען דעם דירעקטאָר האָלצמאַן אויף אַ זייט און האָט מיט איהם עפּיס איינגעטעניהט מיט היץ און אַלץ בּעוויזען מיט דער האַנד צו זיך אויפ'ן האַרצען, ווי איינער רעדט: „עלי ועל צוארי — אויף מיינע אחריות”...

דערזעהען, אַז דער „דייטש” איז גאָר די „כפּרה” פאַר'ן „יאַט”, האָט זיך האָלצמאַן אַ קלער געטאָן: „קירע דייטש זאָל חאָטש וועלען אונטערטראָגען אַ רעכטע מתנה... אַרויסנעמען עטליכע טויזענד קרוין... אָדער — שאַ! — ער זאָל גאָר וועלען צוטרעטען צו האָלצמאַנען פאַר אַ קאָמפּאַניאָן, אינאיינעם אָבּדינגען אַ טעאַטער, טאַקי וואָס אַ טעאַטער הייסט, מיט אַ פּרימאַדאָנאַ און מיט אַלע זיבּעצעהן זאַכען... אָדער זאָגען: נאַ, האָלצמאַן, דיר האָט גאָט געגעבּען אַנ'אוצר — ראַפאַלעסקאָ.

מיר האָט גאָט געגעבען געלד. לאָמיר מאַכען שותּפות... פאַרוואָס ניט? אַ קשיא אויף אַ דאָקטאָר אַ מעצענאַט, אַ ליעבהאָבער פון יודיש טעאַטער און וואָס פערמאָגט אפשר אַ האַלבען מיליון?!"...

ניט אַזוי אָבער איז עס געווען מיט ראַפאַלעסקאָן. די הילכיגע אַפּלאָדיסמענטען פונ'ם פּובּליקום מיט די קאָמפּלימענטען פונ'ם דאָקטאָר לעוויוס האָבען נאָך ניט אויף אַזוי פיעל פערדרעהט דעם קאָפּ אונזער יונגען העלד, אַז ער זאָל פערגעסען אויף אַ מינוט אָן דער ברײנדעלע קאָזאַק, וואָס איז די איינציגע אָט דאָ, וועלכע קאָן איהם אָבגעבען אַ גרוס פון דעם חזנס טאָכטער, פון רייזלען.

רייזעל! רייזעל! וואו ער זאָל ניט זיין, וואָס ער זאָל ניט טון — שטעהט איהם פאַר די אויגען רייזעל. און היינט — העלער ווי אַלעמאָל. און ער הערט זיך צו, ווי דאָס האַרץ קלאַפּט איהם שוין, נאָך איידער ער וועט עפּיס וואָס הערען וועגען איהר... און ער קוקט זיך אַרום און ער זוכט די קליינינשקע, די גראָבינקע, וואָס מע רופט זי „ברײנדעלע קאָזאַק". אָט איז זי דאָ צווישען אַלע. קוקט אויף איהם מאָדנע און נעמט איהם דורך מיט די אויגען, גלייך ווי זי ווייסט עפּיס... מאָדנע געהט זי אָנגעטאָן. אַ רויטע ראַטאָנדע, אַ רויטע און אַ ברייטע. און אַליין זעהט זי אויך אויס עפּיס מאָדנע, גלייך ווי אָט-אָט האַפּט זי אַ טענצעל. אַ געשטאַלט איז ביי איהר פון אַ פעסעל. פיס קיילעכיגע, גראָבינקע, קורצינקע. הענד — פּאַמפּעשקעס. אויגעלעך ניט קיין גרויסע, יאַפּאַנישע, נאָר מיט שטאַרק-געדיכטע ברעמען. און אַ פּנים דוקא אַ ווייס און אַ קיילעכיגס, ווי אַ טעלער, ווי אַ לבנה. און שטענדיג שמייכעלט זי, בעוויזט אַ גרויס מויל מיט געזונדע ווייסע ציינער. טוט איהר אַ קוק אויף איהר, איז ווי ביטער ס'זאָל אייך ניט זיין אויפ'ן האַרצען, מוזט איהר אַ שמייכעל טון. אַ מאָדנע לעכער-ליכע פיגור אָט די „ברײנדעלע קאָזאַק"!

און דאָך האָט זי אויסגעזעהען אין דער מינוט ביי ראַפאַלעסקאָן אין די אויגען גאַנץ היבש און חנ'עוודיג. מיט וואָס מאַר אַ חשק וואָלט אין דער מינוט אונזער העלד וועלען, אַז אַלע אַרטיסטען פון ביידע טרופּעס זאָלען חאַטש אויף אַ קורצער צייט אַריין אין דער ערד, אָז ער אַוועק צו אַלדי רוחות, בכדי ער זאָל בלייבען מיט אָט דער חנ'עוודיג-לעכערליכער פיגור אינצווייען און רעדען מיט איהר פון רייזלען, פון רייזלען, פון רייזלען... איז אָבער טאַקי נאָר מעשה-שטן, גלייך ווי מע האָט זיי געדונגען, זיי זאָלען אַלע שטעהן אָט דאָ אַרום איהם,

און קוקען אַלע אויף איהם, און וואַרטען אַלע אויף איהם, אויף איהם איינעם, ביז ער וועט פאַרטיג ווערען אויף צו געהן אַלע אינאיינעם מיט'ן דאָקאָר לעוויוס אין אַ קאַפע. און דערווייל שמועסט מען און מע באַלאַגורעט און מע לאַכט. אַ פריילּיך געזינדעל.

— וואָס דויערט דאָס ביי דיר היינט אַזוי לאַנג? — זאָגט האָלצ-מאַן צו ראַפאַלעסקאָן און העלפט איהם זיך אָנטון און נעמט איהם אַרום דעם האַלז מיט אַ קאַשנע, ער זאָל זיך ניט צוקיהלען, און זיי לאָזען זיך געהן, און דער גאַנצער עולם נאָך זיי, אין דרויסען אַרויס מיט אַ רעש, מיט אַ הו-האַ און מיט אַ געלעכטער, אַזוי ווי די חדר-יונגלעך, וואָס מע האָט נאָר-וואָס אָבגעלאָזט פון לערנען.

אין דרויסען איז אַ שטילע שטערענדיגע נאַכט. ביי דער טיר פון טעאַטער שטעהט אַ קאַרעטע מיט פערד — נישט קיין געוועהנליכע זאַך פאַר'ן לעמבערגער יודישען טעאַטער. די חברה אַקטיאָרען בלייבען שטעהן: „וועמענס איז קאַרעטע? וועמענס איז פערד?" — דאָס האָט דער דאָקטאָר לעוויוס בעשטעלט זיין עקיפאַזש פאַר זיך און פאַר'ן גאַסטראָלער ראַפאַלעסקאָ און, זעלבסטפערשטענדליך, פאַר זיין אימ-פרעסאַריאָ האָלצמאַן. און אַלע דריי זעצען זיך אַריין אין דער קאַרע-טע. האָלצמאַן קאָן זיך ניט איינהאַלטען און מוז אַ זאָג טון: „אַ רוח אין געלדס טאַטען אַריין"... דער דאָקטאָר לעוויוס טוט אַ זאָג צום גאַנצען עולם: „אַלזאָ, מייגע הערען, אין קאַפע מאָנאָפאָל?"

דער עולם קוקט און איז מקנא דעם גליקליכען ראַפאַלעסקאָ. זיי זאָגען זיך איינער דעם אַנדערן מיט אַ געלעכטערל און מיט אַ פסוק:

— מי באש ומי במים...

— מאַכט רש"י: ווער עס פאָהרט און ווער עס געהט צו-פוס...

קאַפּיטעל זעקס און פופציג

ער טרינקט פאַר די בלאָנזשענדע שטערן

אַז די אַקטיאָרען פון ביידע טרופּעס זענען אַריינגעקומען אין קאַפּע „מאָנאָפּאָל", זענען זיי אַריין מיט אַזאַ רעש און אויסגעזעצט זיך אַרום די טישען מיט אַזאַ ברייטקייט, גלייך ווי זיי וואָלטען זיך געקליבען אויסטרינקען און אויפעסען אַלסדינג, וואָס אין דיזם הויז געפינט זיך. באַלד זענען אויסגעוואַקסען ווי פון אונטער דער ערד צוויי קעלנערעס אין קורצע פראַקען מיט לאַנגע עכט-סעמיטישע נעזער און האָבען אַוועקגעשטעלט זיך פון ביידע זייטען ביי די אַריינגעקומענע געסט אָהן ווערטער, ווי איינער רעדט: „וואָס פערלאַנגען די הערען?" — האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז די „הערען" פערלאַנגען דערווייל נאָך קיין זאַך נישט. זיי וואַרטען אויף אַ פּאָר פאַרשוינען. און דערווייל האָט מען זיך גענומען אָבּ'לצעווען טאַקי פון די פּאָר „פּאַרשוינען", וואָס מע וואַרט אויף זיי, און מעהר פון אַלעמען האָט מען אַיינגעטיילט דעם דאָקטאָר „לויתן". איינער האָט איהם קונציג נאָכגעמאַכט, ווי אַזוי ער האַלט די הענד אין די קעשענעס, קוקט אַריבער די ברילען און רעדט און שפּריצט מיט די ציינער. דער אַנדערער האָט איהם איבערגעקרימט, ווי אַזוי ער האָט אַפּלאָדירט ראַפּאַלעסקאָן מיט הענד און מיט פיס און מיט אַלע אברים. אַ דריטער האָט בעוויזען, ווי אַזוי ער האָט אַרומגעחאַפּט דעם „יאַט" קושען, און ווי אַזוי דער „יאַט" האָט זיך נעבעך דערשראָקען. און די גאַנצע חברה ווערט צוגאַנגען פאַר געלעכטער.

אַקטיאָרען זענען בכלל אַ פריילי̈כע אומה. ניט אומזיסט רופט מען זיי ביי אונז „פערשלעפּטע קרענק". צי ס'איז דאָ פון וואָס, צי ס'איז ניטאָ פון וואָס — מע לאַכט. זאָגט איינער אַ חכמה, לאַכט מען. זאָגט ער אַ נאַרישקייט — דאַרף מען דאָך אַודאי לאַכען.

— אונזער „לויתן״ קעהר זיי דאָרט לייענען אַ לעקציע אין פּאַע-טאָן וועגען „קונסט״...

און גלייך ווי זיי זענען געווען דערביי. דער דאָקטאָר לעוויוס האָט לכתחילה אָנגעזאָגט דעם קוטשער, ער זאָל זיי ניט פיהרען גלייך צום קאַפּע „מאָנאָפּאָל״, נאָר מאַכען פריהער אַ קליינעם טור אַרום דער שטאָדט שעפּען פרישע לופט. אַ מעצענאַט, וואָס האָט געלד, צערע-מאָניעט זיך ניט אַזוי שטאַרק מיט אָרעמע אַקטיאָרען און נאָך יודישע דערצו. דער דאָקטאָר לעוויס איז געוואוינט געוואָרען, אַז איין אַקטיאָר זאָל האָבען פאַר איהם דאָס נייניאָהריגע. דער כח פון געלד. ער איז נאָר אַריינגעקומען אין קאַפּע, איז דער גאַנצער עולם, ווי איין מענש, אויפגעשטאַנען און מיט רעשפּעקט אָבגעטראָטען איהם דעם אויבענאָן, וועלכען ער האָט פערנומען מיט דעם געפיהל פון אַ מענשען, וואָס ווייסט זיין אָרט. דערפאַר האָט ער אָבער אַוועקגעזעצט נעבען זיך דעם גאַסטראָלער ראַפּאַלעסקאָן פון דער רעכטער האַנד און דעם אימ-פּרעסאַריאָ האָלצמאַן פון דער לינקער האַנד, און די זיצונג האָט באַלד בעקומען אַ פייערליך פנים, און די שטימונג איז געוואָרען אַ געהויבע-נע. דער דאָקטאָר לעוויס האָט געגעבען אַ קלונג, און ביידע קעל-נערעס מיט די קורצע פראַקען און מיט די לאַנגע סעמיטישע נעזער זענען ווידעראַמאָל אויסגעוואַקסען ווי פון אונטער דער ערד, צוגעלאָ-פען גלייך צום דאָקטאָר לעוויוס און געקוקט איהם אין די אויגען אַריין מיט אַזוי פיעל רעשפּעקט און נייגעריגקייט, גלייך ווי דאָס, וואָס דער דאָקטאָר לעוויוס וועט זיי באַלד זאָגען, וועט האָבען פאַר זיי און פאַר׳ן קאַפּעהויז און פאַר דער גאַנצער וועלט מי יודע וואָס פאַר אַ ווערט. ביידע קעלנערעס האָבען זיך אַזש צוגעבויגען, די הענד אַרונטער, און פערהאַלטען דעם אָטעם אויף אַזוי פיעל, וויפיעל ס׳איז נאָר מעגליך פאַר אַ לעבעדיגען נפש, וואָס מוז אָטעמען. דער דאָקטאָר לעוויוס האָט אָבער נישט אַזוי גיך אַרויסגעזאָגט דאָס, וואָס ער האָט געהאַט צו זאָ-גען. ער האָט זיך פריהער גאַנץ פיין אויסגעגלעט דעם דרייעקעכיגען שאַרבען, דעם שטערן פערקנייטשט, די אויגען האַלב צוגעמאַכט און געקוקט פערטראַכט אַריבער די ברילען אין איין פּינטעל אַריין, ווי אַ מענש, וואָס האַלט ביי אויפלעזען אַ וועלט-פּראָבלעם. דאָס וואָרט איז געזאָגט געוואָרען. דער דאָקטאָר לעוויוס וואָלט בעטען ביי די קעלנערעס, זיי זאָלען אַזוי גוט זיין ברענגען ביער, אַלעמען צו קאָפּעל ביער, און כשר-וואורשט אויף צו פערבייסען.

די קעלנערעס האָבען זיך אויסגעגלייכט, האָבעןביידע מיט אַמאָל זיך אַ לאָז געגעבען מיט אַזאַ איין אימפעט און מיט אַזעלכע שיינענדיגע פּנים׳ער, גלייך ווי זיי וואָלטען וועלען אָנזאָגען דער וועלט אַ בשורה, אַז עמיצער, אַ נאָהענטער בעקאַנטער, האָט ענטדעקט דעם נאָרדפּאָל, אָדער, ווייניגסטענס, אַז מע האָט עמיצען בעפרייט פון געפענגעניש.

דאָס ביער איז סערווירט געוואָרען, די כשר-וואורשט האָט מען מיט כבוד אויפגענומען, אָבגערייניגט פאַר איהר אַ ריינעם אָרט, און דער דאָקטאָר לעוויוס האָט זיך אויפגעהויבען, ווי אַ פּרעזידענט, און מיט זעהר אַ זיס שמייכעלע, וואָס האָט זיך צוגאָסען אויף זיינע גראָבע ליפּען און גרויסע ווייסע צייהן, וועלכע האָבען זיך ביי איהם מאָדנע צעוואַקסען איינער אויפ׳ן אַנדערן, האָט ער אָבגעהאַלטען אַ טאָסט, אַ לאַנגע, אַ גלענצענדע רעדע.

גע׳שפּראָכען האָט דער דאָקטאָר לעוויוס, נאַטירליך, הויך-דייטש, וואָרום וויבאַלד אָפיציעל, מוז מען שפּרעכען דייטש. אין דריי ווערטער געבען מיר איבער דעם גאַנצען אינהאַלט.

ד׳ער דאָקטאָר לעוויוס האָט קודם-כל געגעבען אַ קורצען איבערבליק איבער דער געשיכטע פון טעאַטער בכלל, ווי אַזוי די קונסט האָט זיך ענטוויקעלט ביי אַלע פעלקער אין פערשידענע לענדער, פון דעם גרויסען שעקספּירס צייטען ביז צו היינטיגען טאָג. פערשטעהט זיך, אַז דערביי איז אַרויסבעוויזען געוואָרען אַ מורא׳דיגע ערודיציע, און נעמען פון ביכער און פון פערפאַסערס האָבען זיך געשאָטען, ווי אַ האָגעל, אויף די קעפּ פון די אויסגעהונגערטע אַקטיאָרען, וואָס האָבען שעלמיש געוואונקען צום אָנגעשוימטען שפּיעלענדיגען ביער און פריינדליך געשמייכעלט צו דער כשר-וואורשט, וואָס האָט געלאָזט הערען פון זיך אַ ריח-ניחוח פון גוט געריכערט פלייש מיט אַ זעהר פיינעם אַראָמאַט פון דייטשען קנאָבעל. חברה האָט שוין אָנגעהויבען ביסלעכווייז צושדכנ׳ען זיך צו די קאָפּעלס מיט ביער, וואָרום לויט דעם דאָזיגען „קורצען איבערבליק”, האָבען זיי אויסגערעכענט, אַז ביז דער דאָקטאָר „לויתן” וועט פאַרטיג ווערען מיט שעקספּירען, קאָנען זיי דריי מאָל פאַרטיג ווערען מיט׳ן ביער און מיט דער כשר-וואורשט.

ד׳ער דאָקטאָר לעוויוס האָט אָבער אַליין אַרויסגעזעהען, אַפּנים, אַז ער איז מיט זיין „קורצען איבערבליק” אַ ביסעל צו ווייט אַוועק, האָט ער קונציג געגעבען אַ שפּרונג איבער פון שעקספּירען גלייך צום

„פּאַטער פון דער יודישער ביהנע״, צו גאָלדפאַדענען, און צו זיינע נאָכפאָלגער, ביז ער איז בשלום אַריבער צו די אַרטיסטען פון יודישען טעאַטער דאָ אין לעמבעריג און צו די אַרטיסטען פון אַלע אַנדערע טעאַטערס, וואָס בלאָנזשען אַרום פון שטאָדט צו שטאָדט און הויבען אויף די פאָהן פון יודישע קונסט. איינער פון די דאָזיגע בעדייטענדסטע בלאָנזשענדע אַרטיסטען, האָט דער רעדנער געזאָגט, איז דער יונגער גאַסט פון בוקאַרעשט, דער שוין בערימטער מאַעסטראָ, דער טאַלענטפאָלער קינסטלער ראַפאַלעסקאָ, וועלכען זיי האָבען די עהרע דאָ אינ׳ם ענגען קרייז פון לויטער אַרטיסטען צו בעגריסען.

„דיעזער יונגער אַרטיסט, מיינע דאַמען און הערען, — האָט דער דאָקטאָר לעוויוס זיך געווענדעט צו די אַרטיסטען, בעווייזענדיג אויף ראַפאַלעסקאָן, — דיעזער יונגער אַרטיסט איז ערשיענען פאַר אונזערע אויגען גאַנץ אונערוואַרטעט, ווי עס ערשיינט אַמאָל אויפ׳ן הימעל אַ אונערוואַרטעטער פאַר דער אַסטראָנאָמיע, אַ ליכטענדער, אַ בלאָנזשענדער גלענצענדער שטערן. גאַנץ אונערוואַרטעט האָט פערבלאָנזשעט צו אונז דער דאָזיגער בלאָנזשענדער שטערן ראַפאַלעסקאָ און האָט בעלייכט דעם גאַנצען הימעל פון אונזער יודישער ביהנע. אָבער נישט אויף לאַנג, מיינע דאַמען און הערען, ליידער נאָר אויף אַ קורצע צייט, ווי אַלע גרויסע בלאָנזשענדע שטערען, וואָס אָט בעווייזען זיי זיך, און אָט ווערען זיי פערשוואונדען ... איך הויב מיין טאָסט, מיינע דאַמען און הערען, — האָט דער דאָקטאָר לעוויוס אויסגעלאָזט זיין דרשה, — איך טרינק פאַר אונזערע יודישע בלאָנזשענדע שטערען. האָך!״

אַ דרייפאַכען „האָך״ האָבען אונטערגעחאַפּט די אַרטיסטען פון ביידע טרופּעס און בעדאַנקט דעם רעדנער מיט אַ היבשע פּאָרציע אַפּלאָדיסמענטען, און מע האָט זיך געגעבען אַ נעם צום ביער און צו דער בשר-וואורשט.

— פאַר אונזערע בלאָנזשענדע שטערען! — זאָגט צו איהם נאָך אַ מאָל דער דאָקטאָר לעוויוס מיט׳ן לעצטען טרונק ביער, טוט אַ קלונג צו די קעלנערס, צוצאָהלט זיך און געזעגענט זיך אָב מיט׳ן גאַנצען עולם ביז דער צווייטער פאָרשטעלונג, ביז מאָרגען.

— אויף ווידערזעהען.

— ברוך שפטרני! — רופט זיך אָן איינער פון דער חבריא, בעת דער דאָקטאָר לעוויוס איז שוין אויף יענער זייט טיר.

— אַלסדינג איז ביז אַ צייט, — חאַפּט איהם אונטער נאָך איינער.

— נישטאָ קיין אייביגע זאַך אונטער דער לבנה, ווי דאָן פּעדראָ זאָגט.

— יאָלד! וואָסער דאָן פּעדראָ? דאָס האָט גאָר געזאָגט משה רבינו.

— קעהרסט מיינען — שלמה המלך?

— לאָז זיין שלמה המלך. קינדער, צו דער אַרבייט! די נאַכט שטעהט ניט.

און דער עולם הויבט זיך אויף פון די טישען און מע שפּאַצירט אַריין אַהין, אינ'ם אָבגעשלאָסענעם זייטיגען צימער, וואו מע קאָן חאַפּען אַ קערטעל.

קאַפּיטעל זיבען און פופציג

ביי די קאָרטען

חברה אַקטיאָרען, אַז זיי פערקלויבען זיך אַהין, אינ'ם קליינעם קאָרטענצימערל פון קאַפּע „מאָנאָפּאָל", ווייסט מען דען, וואו די צייט קומט אַהין?

זעצט מען זיך אַוועק שפּיעלען, מוז זיין עמיצער אַ כפּרה-היהנ־דעל, וואָס דאָס רוב ווערטלעך און דער גרעסטער חלק קללות פאַלען אויף זיין קאָפּ.

צום מיינסטען איז דאָס כפּרה-היהנדעל שוואַלב, אונזער בעקאַנ־טער טראַגיקער איזאַק שוואַלב.

איצטיגס מאָל האָט זיך שוואַלב געהיצט ביי די קאָרטען מעהר ווי אַלעמאָל. „אַ נאַקעטער איז איהם איבערגעגאַנגען דעם וועג". עס איז איהם נישט געגאַנגען דאָס בלאַט, האָטש טו זיך אָן אַ מעשה. ביידע, אי ער, אי די שוועסטער, די פּרימאַדאָנאַ, הענריעטאַ שוואַלב, האָבען געהאַלטען אין איין בייטען געלד און האָבען ביידע געפלאַמט ווי אַ העליש פייער...

אויף דער שוועסטער האָט איהם נאָך מעהר געאַרט, ווי אויף זיך. האָט ער גענומען איהר אויסרעדען פאַר אַלעמען, אַז זי „ברענט געלד". האָט זי זיהם געזאָגט, אַז זי ברענט איהר געלד, ניט זיינס. האָט ער איהר געזאָגט: „וואָש גרעט". האָט זי איהם געזאָגט: „דרעה סיגאַרעטלעך"... האָט ער איהר... האָט זי איהם... — אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט, עס הויבט אָן ווערען הויך-אינטערעסאַנט. דער עולם מישט זיך אַריין. אַ סך נעמען זיך אָן פאַר דער פּרימאַדאָנאַ. פאַרהאַן אָבער אויך אַזעלכע, וואָס האַלטען מיט'ן ברודער. נעמען זיי זיך אָן זיין קריוודע. ווערט ער נאָך מעהר אויפגערעגט און זאָגט, אַז ער דאַרף

ניט קיין מליץ-יושר און בעט נישט קיינעמס לאַסקע. עס ווערט פריילין און די געלעכטערן וואַקסען.

ביסלעכווייז ווערען אין די קאָרטען אַריינגעצויגען אויךביידע דירעקטאָרען: געצעל בן געצעל און בערנאַרד האָלצמאַן.

אַלס דירעקטאָרען, זיצען די צוויי פּאַרשוינען פריהער גלאַט אַזוי זיך, זיי קוקען צו, ווי דער עולם שפּיעלט. ס'איז אינטערעסאַנט צו זעהען, ווער וועט דאָ געווינען און ווער וועט פערשפּיעלען. דער-נאָך שטעלען זיי אַליין אויך אַריין אין קאָהן. חלילה ניט אויף צו געווינען. ניין. נאָר אַזוי זיך, אויף קאַטאָוועס. מע איז ציקאַווע זע-הען, וועמענס קאָרט וועט שלאָגען? און ווי עס פיהרט זיך ביי אַ בלינדע קאָרט, פערשפּיעלען זיי דאָך מסתמא. ווילען זיי זיך אָפּ-שפּיעלען, ווערען זיי ווידער בעגראָבען. הויבען זיי זיך אָן צו הי-צען — און אָט אַזוי ווערען אַלע פערטיעפט אין דער אַרבייט און מע זעהט שוין נישט מעהר פאַר זיך די וועלט, אויסער דריי זאַכען: דעם באַנקיר, דאָס געלד און די קאָרטען.

קאָרטען פליהען. פּנים'ער פלאַמען. אויגען ברענען. געלד קלינגט. די געשרייען וואַקסען. מע רייסט פון די הענד. מע שלאָגט זיך פאַר אַ קאָרט. ווער עס לאַכט, און ווער ניט. ווער ס'איז צופרידען, און ווער ניט. אויפגערעגט זענען אַלע. מען איז גרייט איינס דאָס אַנ-דערע דורס זיין, איינשלינגען לעבעדיגערהייד.

נאָר צוויי פּאַרשוינען האָבען ניט גענומען קיין אָנטייל אין דער וואַקכאַנאַליע פון די קאָרטען. דאָס זענען געוועזען אונזער יונגער העלד ראַפאַלעסקאָ און בריינדעל טשערניאַק, אָדער, ווי מע רופט זי, „בריינדעלע קאָזאַק".

נישט מחמת די צוויי זענען חלילה ווייט פון קאָרטען. אדרבה. אויף בריינדעלע קאָזאַק זאָגען חברה, אַז „זי וועט פערשטעקען דריי מאַנסבילען ביי די קאָרטען". ביי איהר צו געווינען אַ גראָשען, זאָגען זיי, איז ווי פון אַ וואַנד צו צאַפּען ווייִן"... „בריינדעלע קאָזאַק, אַז זי געווינט, חאַפּט זי אויס, זאָגען זיי, די יאַרמעלקע מיט ניס און — טיו-טיו". אַזוי זאָגען אויף איהר חברה אַקטיאָרען. און בריינדעלע טוט זיך איהרס: געווינט זי — בעהאַלט זי דאָס געווינס טיעף אין קעשעני; זעהט זי, אַז עס געהט איהר ניט די קאָרט, הערט זי אויף צו שפּיעלען. אָט אַזאַ מענש איז בריינדעלע קאָזאַק.

אויך ראַפאַלעסקאָ האָט נישט פיינט אַ קערטעל. פערקעהרט, מע

קאָן זאָגען, אַז ער האָט דאָס זעהר-זעהר ליעב. נאָר וואָס דען? זיין שפּיעלען איז גאָר אויף איין אַנדער מין אַרט. איהם אינטערעסירט ניט אַזוי דאָס געווינען אָדער דאָס פערשפּיעלען, ווי דאָס שפּיעלען גופא. דער פּראָצעס פון קאָרטענשפּיעל איז פאַר איהם אַליין פאַר זיך אַ זאַך פון הויכען אינטערעס.

„חאַ-חאַ! שוין דאָס זעקסטע מאָל, אַז איך שטעל אַוועק אויפ'ן קעניג פּיק, און איהר זאָלט זאָגען, ער זאָל דאָס איין מאָל אויס-נעמען”...

אָדער: „חאַ-חאַ! וואָס זאָגט איהר דערויף? איך האָב דאָך שוין ווידעראַמאָל פערשפּיעלט!”

די צוויי, בריינדעלע קאָזאַק און ראַפּאַלעסקאָ, האָבען נאָר אָבגע-וואַרט די צייט, ביז דער טומעל איז געוואָרען גענוג גרויס און דער גאַנצער עולם פערהיפּנאָטיזירט, דעמאָלט האָבען זיי זיך אָבגעקערעוועט אָן אַ זייט, און ס'איז גיך פערבונדען געוואָרען צווישען די צוויי אַ אינטימער געשפּרעך: „עס דאַכט זיך איהם, אויב ער האָט קיין טעות ניט, אַז ער האָט זי געזעהען אַמאָל אין האָלענעשטי?”... „ניין, ער האָט קיין טעות ניט”. דער מאַדאַם טשערניאַקס קיילעכיג פּנים ווערט רויט, און די אויבערשטע ליפּ הויבט אָן ביי איהר צו שוויצען. „זי האָט איהם באַלד דערקענט, האָטש ער איז אויסגעוואַקסען... געוואָרען אַ גרויסער... אפשר וואָלטען זיי זיך צוזעצען אויף אַ ווייל ע?”...

און זיי זעצען זיך אַוועק בעזונדער ביי אַ טישעל, און דער שמועס וויקעלט זיך און וויקעלט זיך: „האָלענעשטי... טעאַטער... טרופּע... שטשופּאַק...” ער טוט זי אַ פרעג פאַרבייגעהענדיג:

— וואו-זשע איז ער איצט, אָט דער שטשופּאַק?

— שטשופּאַק וואו ער איז? עהע-הע! (זי טוט אַ מאַך מיטביידע הענד) עליו השאָלעכ'ן...

ראַפּאַלעסקאָ טוט זיך אַ חאַפּ אויף:

— געשטאָרבען?...

די מאַדאַם טשערניאַק צולאַכט זיך געשמאַק, בעוויזט אַלע ציינער:

— חאַ-חאַ-חאַ, שטשופּאַק געשטאָרבען!? ניט אַזאַ מענש איז שטשופּאַק, ער זאָל טון אַזאַ נאַרישקייט. ער איז דוקא געזונד און שטאַרק אויף אַלע אברים, נאָר דער קאָפּ איז איהם אין דער ערד. אוי, אין דער ערד! אַחוץ וואָס ער האָט צו טון שטענדיג מיט

ווייבער — דער כל-בו׳ניק שטשופּאַק פערגינט זיך האָבען דריי ווייבער, דריי מכות איהם אין האַלז — האָט ער געחאַפּט אַ זייטיגען קלאַפּ, וואָס ער וועט איהם האָבען צו געדענקען, און צו גאָט אַ האָפנונג, אַז ער וועט שוין אַזוי גיך ניט אויפשטעהן קיין תחית-המתים.

די מאַדאַם טשערניאַק רוקט זיך צו צו איהם נאָך נעהענטער און דערצעהלט איהם מיט האַרץ, מיט היץ און מיט הענד פון שטשופּאַקען. ווי אַזוי ער איז נעבעך אויף צרות, אויף גרויסע צרות. אַ קליינינ-קייט, אַ מענש האָט זיך אויסגעבראַכט, אויסגעפערזעצט און אויסגע-פערקויפט דאָס גאַנצע ביסעל בריליאַנטען, וואָס ער האָט פערמאָגט! און ווער עס קען שטשופּאַקען מיט זיינע בריליאַנטען, דער וועט דאָס פערשטעהן... און צוליעב וואָס? — צוליעב אַ מיידעל, וואָס איהם האָט זיך געחלומט, אַז זי וועט זיין מיט דער צייט זיין גאַנץ אָנשפּאַרעניש, זיין צירונג און זיין אַלץ. אַ פּרימאַדאָנאַ האָט זי ביי איהם געזאָלט זיין. אַ פּרימאַדאָנאַ, וואָס ער וועט נאָכדעם מאַכען — מאַכען זאָל זיך איהם אַ מכה — דורך איהר אַ פערמעגען... צום סוף איז דאָך פאַרהאַן אַ גאָט אויף דער וועלט. וואָס טוט גאָט? טרעפט זיך אַ מעשה, אַז דאָס מיידעל דאַרף זיך בעקענען ערגיץ אויף אַ קאָנצערט מיט דער וועלט-בעריהמטער זינגערין מאַרטשעלאַ עמבריך, און די מאַר-טשעלאַ עמבריך הערט זי זינגען, ווערט זי נאָך איהר די כפרה, און נעמט זי אַוועק צו זיך און גיט זי אָב אין ווינען אין קאָנסערוואַטאָר-יום. נו, זאָל ער ניט איינעמען קיין מיתה-משונה, שטשופּאַק, אַז מע פערלירט אַזאַ פּרימאַדאָנעכין, וואָס ער וואָלט געקאָנט דורך איהר אויפקומען? איי, אַ פּרימאַדאָנעכין! שטשופּאַק זוכט אויס! אַ מיידעל אַ גאָלד... נאָך גאָר אַ קינד... בלוט און מילך... שען, ווי דער טאָג, און זינגען זינגט דאָס — אַז עס לאָזט זיך אויס די וועלט... ראָזע הייסט זי. ראָזע ספּיוואַק.

— רייזעל?!...

קאַפּיטעל אַכט און פופציג

ווער ס׳איז שען — זי איז קלוג

בריינדעל טשערניאַק, אָדער „בריינדעלע קאָזאַק״, אַז זי האָט דערהערט פון ראַפּאַלעסקאָן דעם אויסגעשריי „רייזעל״, האָט זי זיך שוין מעהר נישט געקאָנט איינהאַלטען. זי האָט געגעבען אַ פּלעסק מיט די הענד און געמאַכט זיך אַליין אַ קאָמפּלימענט:

— אוי! אוי! נו?... ווער ס׳איז שען — איך בין קלוג!...

יאָ. זי מעג זיך טאַקי בעריהמען, אַז זי האָט אַנ׳אויג. אוי אַנ־אויג! אַנ׳אויג! באַלד, אין דער ערשטער מינוט, ווי זי האָט נאָר דער־זעהען הינטער די קוליסען אָט דעם „לעאָ ראַפּאַלעסקא פון בוקאַרעשט״, אַזוי איז איהר געקומען אויף די געדאַנקען, אַז ס׳איז „ער״... אָט דער, וואָס זי האָט איהם געזעהען אינאיינעם מיט דער ספּיוואַק. און ניט איין מאָל האָט זי איהם געזעהען, נאָר עטליכע מאָל, אַ סך מאָל. און זי האָט זיך באַלד אַ נעם געטאָן גריבלען ביי זיך אין זכרון: „רבונו של עולם! וואו האָט זי איהם געזעהען אינאיינעם מיט ראָזע ספּיוואַק?— נו, פערשטעהט זיך, אַז אין האָלענעשטי אין טעאַטער! ערשט היינט איז דאָס איהר קלאָר געוואָרען, קלאָר ווי דער טאָג. וויבאַלד אַזוי, איז איהר שוין פערענטפערט אַ סך זאַכען. ערשטענס, איז איהר שוין רעכט, וואָס אָט די ראָזע ספּיוואַק האָט אַזוי איינגעלייגט די וועלט... אָ! נאָך אַזאַ בחור, כ׳לעבען, מעג מען זיך פערבענקען... אַך, ווען ער זאָל וויסען, ווי ראָזע האָט נאָך איהם געבענקט!...״

— געבענקט?...

ראַפּאַלעסקאָ פיהלט, אַז עס פערחאַפּט איהם דער אָטעם. און די מאַדאַם טשערניאַק טוט איהם אַ זעץ איבער דער האַנד: „זעה נאָר, ווי ער מאַכט זיך תמעוואַטע!... נעבעך! נעבעך! אַזאַ יונגיטשקער און קען שוין אָבנאַרען, אי, אי, אי! געבענקט — פרעגט ער! בענקען צו

בענקען איז דען גלייך? אויסגעגאַנגען! אויסגעגאַנגען, ווי אַ ליכט. דאָס מיידעל האָט זיך קיין אָרט נישט געקענט געפינען... פון וואַנען זי ווייס דאָס? — חאַ-חאַ, אַ שענע מעשה! זי און ראָזע זענען דאָך געווען ווי אַנדערע צוויי. ווי שוועסטער. ווי אייגענע שוועסטער... עס איז דען געווען אַ זאַך, וואָס ראָזע זאָל פאַר איהר נישט פערטרויען? איינמאָל האָט זיך געטראָפען אַ מעשה... שאַ! וואו האָט זיך עס געטראָפען? זי געדענקט שוין ניט אַקוראַט. וואו זענען זיי דען נישט אויסגעוועזען? אַזוי ווי די ציגיינערס, האָבען זיי זיך אַרומגעשלעפט מיט דעם שטשופאַקען, פערשלעפען זאָל מען איהם, רבונו של עולם. פון לאַנד צו לאַנד. פון שטאָדט צו שטאָדט. וואו מע האָט געטאָגט, האָט מען ניט גענעכטיגט. בלייבען לאַנג אויף איין אָרט — האָט איהם נישט בעטויגט איבער זיינע ווייבער, וואָס האָבען איהם געיאָגט און גערודפט. אַלעמאָל, אַלעמאָל קומט צו איהם אַ פריש ווייב, קומען זאָל אויף איהם פרעה'ס שלעק. און אַ טרופע איז ביי איהם דעמאָלט געווען — אַזאַ יאָהר אויף איהם. איין דראָנג גרעסער פונ'ם אַנדערן. ווען ניט זי, בריינדעל טשערניאַק, מיט איהר שפיעלען, און ראָזאַ ספיוואַק מיט איהר זינגען, וואָלט ער געמעגט נעמען אַ טאָרבע און געהן איבער די הייזער, אָדער גלאַט אָנלייגען מיט'ן קאָפּ. אויף זיי אינצוווייען, קאָן מען זאָגען, האָט זיך געהאַלטען דאָס גאַנצע שטיקעל טעאַטער. און איבערהויפט, אויף ראָזאַס זינגען ליעדלעך. דאָס איז געווען אַ זינגען! דאָס איז געווען ליעדלעך!"... די מאַדאַם טשערניאַק איז געווען די ערשטע, וואָס האָט נביאות געזאָגט נאָך דעמאָלט, אַז דאָס מיידעל וועט אַמאָל זיין גרויס און בעריהמט, וואָרום זי, די מאַדאַם טשערניאַק, איז אויף די זאַכען שוין דוקא אַ מבין... „וואָס זי האָט זיך שוין אָנגעזעהען אויף איהר לעבען — אוי-אוי-אוי! זי האָט ראָזען אַליין געזאָגט וויפיעל מאָל, אַז ניט דאָ איז איהר אָרט. קיינער וואָלט זיך ניט איינגעשטעלט מיט איהר אַזוי אויפריכטיג צו רעדען, ווי זי, און פאַר קיינעם וואָלט ראָזאַ ניט פערטרויט איהר האַרץ, ווי פאַר איהר, וואָרום קיינער קען ניט — ניין, קיינער קען ניט אַזוי שטשופאַקען, ימח שמו, ווי זי קען איהם... האָט זי געוואוסט, מיט וואָס דאָס שמעקט. אַ אַנ'עלענדע... נאָך גאָר אַ קינד... בלוט און מילך... געהייסען האָט דאָס אַפילו פאַר דער וועלט, אַז די ראָזאַ ספיוואַק איז שטשופאַקס איין אייגענע, אַ פלעמעניטשקע, וואָס ער האָט זי אַראָפּגעבראַכט פון וואַרשא. אַ פלעמעניטשקע פון וואַרשא? חאַ-חאַ! דאָס וועט ער דערצעהלען דער באָ-

בע, ניט איהר! זי, בריינדעל טשערניאַק, האָט באַלד אָנגעשמעקט, אַז ראָזאַ איז אַזוי אַ פלעמעניטשקע, ווי זי איז אַ קייסעריני. נאָר ער וויל אַ פלעמעניטשקע — חאַפּט איהם דער וואַטענמאַכער — זאָל זיין אַ פלעמעניטשקע... און זי האָט גענומען נאָכקוקען, נאָכשמעקען, אויסטאַפּען ביי שטשופּאַקס פליגעל-אַדיוטאַנט. שלום-מאיר הייסט ער. ראַפּאַלעסקאָ דאַרף איהם געדענקען" ... — „אָ! ער געדענקט איהם זעהר גוט, פאַרוואָס זאָל ער ניט געדענקען? אַ נידעריגער, אַ פרייליכער, אַ פערטלעפּטע קרענק" ...

— אַ פערשלעפּטע קרענק? — חאַפּט איהם אונטער בריינדעלע קאָזאַק. — אַ וואַגאַבונד, אַ גנב, אַן'אויסוואורף פון דער נאַטור, נאָך אַ גרעסערער כל-בוניק פון זיין בעל-הבית. ווי אַ געטרייער הונד, איז ער איבערגעגעבען צו אָט דעם שטשופּאַקען, ווייסט דער רוח די ביינער זייערע, וואָס האַלט דאָס זיי שטענדיג אינאיינעם, אָט די צוויי? וואו מע זייעט זיי ניט, דאָרט וואַקסען זיי...

און זי הערט ניט אויף צו שיטען אויף זיי פעך און שוועבעל, און אונזער יונגער העלד שלינגט, שלינגט איטליכס וואָרט. ער וואָלט שוין וועלען הערען פון איהר עפּיס אַזעלכס, וואָס געהער זיך אָן מיט ריזלען, און זי קלאָפּט איהם וועגען שטשופּאַקען און ווידעראַמאָל וועגען שטשופּאַקען. זי זעהט אָבער אַליין אויך, אַז ס'איז שוין צו-פיעל שטשופּאַק, שלאָגט זי זיך אַליין איבער די רייד: „יאָ, וואו זשע האַלט זי, הייסט דאָס? אַלץ ביי אָט דער ראָזאַ ספּיוואַק... קומט זי צו געהן צו איהר איינמאָל, ראָזאַ הייסט עס, און פרעגט ביי איהר, אויב זי קאָן וואַרפען אויף קאָרטען? וואָס עפּיס פלוצים? קאָנען קאָן זי. נאָר זי ווייסט, זאָגט זי, איינע אַ טרעפּעריין, וואַרפט זי אויף קאָרטען, אַז עס לאָזט זיך אויס די וועלט... פאַלט זי איהר אויפ'ן האַלז, ראָזאַ הייסט עס: נשמהניו, האַרצעניו, ליובעניו, מע זאָל זי פיהרען צו דער טרעפּעריין... ניין, זי וויל באַלד... וואָס האָט דיר אָנגעשפּאַרט, פויגעלע? ... אָט אַזוי וויל זי. אַ קאַפּריזנע מיידעל געוועזן די ספּיוואַק, אַ ברען, פלאַם-פייער... פלוצים זאָל זי זיך אַייך צעוויינען, בעהאַלטען דעם קאָפּ אין קישען. ניט עסען, ניט טרינקען, ניט גאָרניט. און אַמאָל זאָל זי אַייך אַרומחאַפּען טאַנצען אין מיטען העלען טאָג... „אין מיטען דרינען? משוגע, צי חסר-דעה?" ... און אַמאָל זאָל זי זיך גאָר צוזינגען, און זינגען. טאַקי נאָר ווי אַ סאָלאָוויי. אַ קאַפּריזנע מיידעל אָט די ספּיוואַק" ...

„הכלל, וואו זשע האַלט זי? יאָ, געהען זיי צו דער טרעפערין, הייסט עס. גוט. געקומען צו דער טרעפערין — אַ קלוגע מכשפה. אַ דורכגעטריבענע. קוקט זי איהר אין די אויגען, לייגט אויס די קאָרטען, פאַלט אויס אַס הערץ — „אַ ליעבע" הייסט עס... און אויבער קאַראָ — אַ „בלאָנדער קאַוואַליער"... און אַ זעקסטעל, אַלעמאָל אַנ'אַנדער זעקסטעל — „אַ וועג" הייסט עס... „אַ ליעבע", „אַ בלאָנדער קאַוואַליער" און אַ „וועג". גוט. און זי לאָזט נישט אַראָב פון איהר קיין אויג, די טרעפערין, און טייטשט איהר אויס, אַז דער „בלאָנדער קאַוואַליער" טראַכט פון איהר כסדר. כסדר... טאָג ווי נאַכט טראַכט ער נאָר פון איהר, דער בלאָנדער. טאָג ווי נאַכט. ער שטרעבט צו איהר, צו ראָזען הייסט עס, מיט אַלע כחות, מיט'ן גוף און מיט דער נשמה... ער וויל זיך, זאָגט זי, מיט דיר אויפטרעפען. ער געהט אויס, ער חלשט און ווייסט נישט, ווי אַרום... ווייל איהר זענט, זאָגט זי, ביידע אין „וועג", תמיד אין וועג. שטענדיג-שטענדיג אין וועג... ער — אַהער, דו — אַהין. ער — אַהין, דו — אַהער... איהר האָט זיך ליעב, זאָגט זי, איהר האָט זיך ליעב. ער — דיך, און דו — איהם. און איהר טראָגט זיך, זאָגט זי, איינס צו דאָס אַנדערע, איהר שטרעבט, איהר רייסט זיך, נאָר איהר בלאָנזשעט, איהר בלאָנזשעט... איהר בלאָנזשעט, אַזוי ווי די שטערען, זאָגט זי, אַזוי ווי די שטערען אין הימעל...

און נאָך עפיס האָט איהר דאָרטען די מכשפה געזאָגט און געזאָגט און געזאָגט. זי געדענקט שוין אָבער ניט — וואָס... זי געדענקט נאָר, אַז זיי זענען אַרויסגעגאַנגען פון דער טרעפערין, איז איהר ראָזאַ געפאַלען אויפ'ן האַלז און גענומען זי האַלזען און קושען און וויינען אַזש פאַר פרייד... „אַ קאַפריזנע מיידעל — האָט זי זיך דעמאָלט געטראַכט — אַ קאַפריזנע מיידעל"... „איצט איז איהר שוין פערענטפערט אַ סך זאַכען",—לאָזט אויס בריינדעלע קאָזאַק מיט אַ ניגון, און דאָס קיילעכיגע פנים ווערט איהר בעגאָסען מיט אַ פעט צופרידען שמייכעל.

קאפיטעל נײַן און פופציג

איהם ווילט זיך זינגען,

ס'איז שוין געווען ווייט נאך האלבע נאכט, אז די חברה אק-טיארען פון ביידע קאמפאניעס האבען סוף-כל-סוף געענדיגט דאס שפיע-לען אין קארטען און זענען זיך צוגאנגען, דער אהער, דער אהין. ווער מיט א הרטה, און ווער מיט א פערדראס. ווער צופרידען, און ווער פערזארגט, און ווער טאקי רעכט אין כעס אויף זיך און אויף יענעם און אויף דער גאנצער וועלט.

ווי אויף צו-להכעיס, איז ניט געווען קיין איין דראזשקע אויף דער גאס, און אונזערע העלדען, האלצמאן און ראפאלעסקא, האבען געמוזט גלייך מיט אלע זיך שלעפען איבער די לעמבערגער גאסען פון קאפע „מאנאפאל" ביז צו זיך אויף דער סטאנציע מחילה צו-פוס.

עס איז געווען אן'אסיענדיגע נאכט. איינע פון די נעכט, וואס מע זאגט אויף זיי: „ניט ווינטער, ניט זומער, ניט ווארעם, ניט קאלט". וואס-זשע, פרעגט זיך, איז אונזער יונגען העלד אזוי גוט, אזוי ליעב און אזוי פריילין? וואס-זשע שמייכעלט צו איהם אזוי דער הימעל? וואס-זשע ווינקען צו איהם אזוי די שטערען? וואס זינגען די גאסען? מיט וואס שמעקט אזוי די נאכט? וואס טראגט עס איהם אזוי אין דער לופטען? למאי ווילט זיך איהם היינט אזוי זינגען? למאי ווילט זיך איהם אזוי ארומנעמען זיין פריינד, זיין טייערען ליעבען פריינד, און זיך מיט איהם צוקושען דוקא אט דא, אין מיטען גאס? „ניין, ער מוז איהם ארומנעמען, האלצמאנען, ער האט איהם ליעב. נו, ער האט איהם ליעב!"...

יענער קוקט איהם אן, ווי א משוגענעם:

— וואס איז דיר היינט צוגעקומען, מיין טייער שפיעלפויגעל? האלצמאן קאן זיך ניט מוחל זיין. ער האט זיך היינטיגע נאכט

פערשפּיעלט, ווי אַ רעכטער קאַרטיאָזשניק. דער רוח האָט איהם גע־טראָגען זיך צושמירען צו דער באַנק. אַ יצר-הרע, צו אַלדי שוואַר־צע יאָהר. דערזעהען אַ פול שיסעלע, האָט איהם אָנגענומען אַ חשק. אַ רוח אין געלדס טאַטען אַריין... תחילת האָט ער געהאַט געוואונען. האַפּ-זשע אויס דאָס היטעל מיט ניס און געה אַהיים, דו פאַרך — ניין, גלוסט זיך נאָך און נאָך. אַ מענש האָט גרויסע אויגען. און דער־צו נישט געקאָנט אָבזאָגען דעם דירעקטאָר געצעל.

— אַ חלירע זאָל אויף איהם קומען מיט מיין הוסט אינאיינעם.

אַ שלעכטער סימן. האָלצמאַן, אַז ער הויבט אָן צו הוסטען און שעלטען דעם הוסט, איז אַ סימן, אַז ער איז ניט אויפגעלייגט. איז אָבער ראַפאַלעסקאָ אויפגעלייגט. אויפגעלייגט? גליקליך. גליקליך אויך ניט. ניטאָ דאָס ריכטיגע וואָרט. געבענשט זאָל זיין די דאָזיגע נאַכט! געבענשט זאָל זיין די דאָזיגע וועלט. די דאָזיגע שענע ליעבע זיסע וועלט! דעם גאַנצען וועג פון קאַפּע „מאַנאָפאָל“ ביז דער סטאַנציע איז נאָר ער רעדט און נאָר ער לאַכט און נאָר ער זינגט. „וואָס איז מיט דעם יאַט?“... דער דירעקטאָר האָלצמאַן טוט איהם אַ קוק אין פּנים אַריין — דאָס פּנים שיינט, די אויגען גלאַנצען. „אַפּנים, דעם דאָקטאָר לויתנ׳ס קאָמפּלימענטען האָבען איהם גוט דעם קאָפּ פּער־דרעהט“...

געקומען אויף דער סטאַנציע שוין מיט׳ן טאָג גלייך, זיך קוים דערקלונגען, טוט מען זיך אויס אויף צו שלאָפען געהן, און ראַפאַ־לעסקאָ הערט נישט אויף צו רעדען און צו לאַכען. און עס דאַכט זיך האָלצמאַנען, אַז זיין יונגער פריינד רעדט עפּיס היינט מאָדנע דבורים. עס קלעפּט זיך ניט אַ וואָרט צו אַ וואָרט... „ניין, עס געפעלט איהם, זאָגט ער, די שטאָדט לעמבעריג! לעמבעריג — אַ מחיה׳דיגע שטאָדט. אַ מחיה׳דיגער נאָמען. לעם-בע-ריג. און די מענשען? גאָלדענע מענ־שען, זאָגט ער. און דאָס טעאַטער איז איהם אויך, זאָגט ער, גע־פעלען. און די אַרטיסטען — אויסגעצייכענטע מענשען אלע“.

— און דער דירעקטאָר געצעל בן געצעל? — שלאָגט איהם אי־בער האָלצמאַן.

„פאַרוואָס ניט? זעהר אַ וואוילער מענש אָט דער געצעל“.

— אַזאַ יאָהר אויף איהם, אַחוץ שוואַרצקייט! — האַפּט אונטער האָלצמאַן און וויל פערלעשען דאָס ליכט — שוין צייט שלאָפען. לאָזט איהם נישט ראַפאַלעסקאָ. ער וויל נאָך אַ ביסעל רעדען.

— משוגע מיינע שונאים? שוין באַלד טאָג.

— חאָטש נאָך אַ ביסעלע, — בעט זיך ביי איהם ראַפּאַלעסקאָ און צולאַכט זיך פון זיך אַליין.

— פון וואָס ווילט זיך דיר רעדען? — פרעגט איהם האָלצמאַן.

ער וויל רעדען, ערשטענס, פון דעם דאָקטאָר לעוויוס.

— וואָס איז דאָ צו רעדען פונ׳ם דאָקטאָר לעוויוס? אַ מעצענאַט אַ דייטש, וואָס האָט אין זיך ניין מאָס רייד...

ניין, ער וויל הערען, וואָס טראַכט ער וועגען וויען? וועגען פּאָהרען קיין וויען? אַך, קיין וויען!...

וואָס זאָל האָלצמאַן טראַכטען וועגען וויען? ווי קאָנען זיי אַוועק-וואַרפען אַלע געשעפטען און פּלוצים פּאָהרען קיין וויען? וואָס אין ביי זיי — גנביש געלד, צי וואָס?... לאָז דער דאָקטאָר לויתן געבען צו-שטייער אויף הוצאות — ער איז ניט קראַנק. ער האָט אפשר אַ האַל-בען מיליאָן, איז ער ניט קליין געבען צו-שטייער...

ראַפּאַלעסקאָ פערטראַכט זיך: „צו-שטייער? ער וועט זיכער גע-בען צו-שטייער. פאַרוואָס זאָל ער נישט געבען? אַ גאָלדענער מענש אָט דער דאָקטאָר. אַ גאָלד, נישט קיין דאָקטאָר. אַ דימענט פון אַ דאָקטאָר".

— אַלע זענען ביי דיר גאָלדענע מענשען. אַלע — דימענטען. דערווייל דאַרף מען שלאָפען. שלאָפען! שלאָפען!

האָלצמאַן ציהט אויס דעם לאַנגען דינעם האַלז פון בעט אַרויס, טוט אַ בלאָז, פערלעשט דאָס ליכט, מאַכט צו די אויגען, וויל אָנ-הויבען שלאָפען, לאָזט איהם ניט ראַפּאַלעסקאָ:

— אָט די קליינינקע, די גראָבינקע, אָט די ברײנדעלע קאָ-זאַק, איאָ אַ וואוילינקע?

האָלצמאַן האַפּט זיך אויף, שפּאַרט זיך צו אויפ׳ן שפּיציגען עלענבויגען פון זיין דאַרער אויסגעטריקענטער האַנד און קוקט מיט די שאַרפע שפּיציגע אויגען אין דער פינסטערניש אַריין, וואָס שניידט זיך דורך מיט אַ שיטערען בלויען פּאַס פונ׳ם פריהמאָרגען.

ביז דער דאָזיגער מינוט האָט האָלצמאַן געהאַט כמעט פערגעסען אָן דער ברײנדעלע קאָזאַק. איצט האָט ער זיך דערמאַנט, אַז זי איז געזעסען די גאַנצע צייט אינווייניג מיט׳ן „יאַט" — פון וואָס האָבען זיי געקאָנט רעדען?... „ווער ווייסט?... פאַרהאַן גענוג שטיגוטערעס, ממזרים אויף דער וועלט... ניין, ער קאָן זיך גאָר ניט מוחל זיין, וואָס ער

האָט זיך אַזוי פֿערשפּיעלט מיט חברה אין די קאָרטען, אַז ער האָט גאָר כּמעט פֿערגעסען אַכטונג געבען אויפֿ'ן „יאַט". דאָס אַנדערע מאָל וועט ער שוין אַזאַ זאַך נישט טון"...

האָלצמאַן קאָן שוין ניט שלאָפֿען. ער פֿערהוסט זיך און פֿרעגט ביי ראַפּאַלעסקאָן מיט אַ האַלב-וואַכענדיגער שטימע, וועגען וואָס, אייגענטליך, האָט ער די גאַנצע צייט גערעדט אָט דאָרט מיט אָט דער ביינדעלע קאָזאַק?

ראַפּאַלעסקאָס קול בערוהיגט איהם: „וועגען וואָס זאָל מען רע-דען? וועגען גאָרנישט. גאָלע גאָרנישט. גלאַט אַזוי געשמועסט. גע-פּלוידערט. געפּלאַפּעלט אין דער וועלט אַריין"...

— דאָך?...

ראַפּאַלעסקאָ גיט איהם איבער, וועגען וואָס זיי האָבען געפּלוי-דערט. ער טראַכט איהם אויס פּזמונות, נעכטיגע טעג, און לאַכט פֿון זיך אַליין, וואָס עס גיסען זיך ביי איהם אַזעלכע שקרים און אַזוי גרינג, אַזוי גלאַט, ווי אַ בוימאייל. און וואָס מעהר ער לייגט, מעהר קומט דאָס אויס קיילעכיג.

ראַפּאַלעסקאָ פֿיהלט, אַז ער רעדט נישט דאָס, וואָס מע דאַרף, שלאָגט ער איבער זיך אַליין:

— אָט די ביינדעלע קאָזאַק, כּלעבען, אַ וואוילינקע. אַ גוטע זעל. אַ מענש אָהן אַ גאַל. און, ווייזט אויס, אַ וואוילע אַקטריסע. דאַרף שפּיעלען אויסגעצייכענט גוט. אַלע אַרטיסטען שפּיעלען דאָ אויסגעצייכענט גוט. וואָס? ניט אַזוי?

קיינער ענטפֿערט איהם נישט. אַפּנים, אַז האָלצמאַן שלאָפֿט שוין? יאָ, ער שלאָפֿט שוין.

האָלצמאַן שלאָפֿט שווער. עפּיס ריהרט זיך דאָרט ביי איהם אינוויינינג אין האַרצען אַלעמאָל, עס האָרהעלט און עס רייסט זיך עפּיס ביי איהם פֿון אינוויינינג אַרויף, אַרויף, דורכ'ן האַלז, און עס קאָן זיך ניט אַרויסחאָרחלען קיינמאָל. דאָס חאָרחלען לאָזט נעבעך ניט שלאָפֿען אונזער האָלצמאַנען. פֿערהוסט ער זיך אַלעמאָל און ווערגט זיך מיט'ן הוסט און שעלט פֿונ'ם שלאָף: „אַ חלירע"... קעהרט זיך איבער אויף דער אַנדערער זייט און ווערט אַנשלאָפֿען און האָר-חעלט ווייטער, ביז דער הוסט וועקט איהם אויף ווידעראַמאָל אויף אַ ווײַלע, שעלט ער איהם ווידער אויס מיט דער חלירע און ווערט ווידעראַמאָל אַנשלאָפֿען.

* *
*

ווי קאָן מען שלאָפען אין אַזאַ נאַכט? — דאָס פערשטעהט ניט ראַפּאַלעסקאַ. אַ מאָדנע נאַכט. אַ האַלב-ווינטערדיגע, נאָר אַ מחיה׳דיגע נאַכט. „געבענשט זאָל זיין די דאָזיגע נאַכט!"... און ער כאַפּט זיך אויף פון געלעגער. ער עפענט אויף דאָס פענסטער. בויגט זיך אַרי-בער העכער האַלב אין דרויסען אַרויס און ציהט אַריין אין זיך די פרישע לופט וויפיעל ער קאָן. נעמט אַרום מיט איין קוק דעם גאַנ-צען הימעל. אויסגעלאָשען זענען די שטערען, אין אַ זייט הענגט אַ בלאַסע פערהויכטע לבנה, וואָס האַלט שוין ביי אונטערגעהן. אָט-אָט ווערט זי פערשוואונדען. די האַלבנאַכטעדיגע בלויקייט הויבט אָן צו ווערען גרוי, פריהמאָרגענדיג. אָקערשט ווי מע זעהט ניט, וועט זיך אויפכאַפּען רער טומעלדיגער טאָג. פאַר אונזער העלד איז דאָס אַלץ איינס: לאָז זיין נאַכט. לאָז זיין טאָג. אַז גאָט האָט אַזאַ טייערע וועלט. אַזאַ טייערע, אַזאַ וואוילע, אַזאַ זיסע וועלט! געבענשט זאָל זיין די דאָזיגע וועלט! ווי קאָן מען שלאָפען, אַז ס׳איז אַזוי גוט אויף דער נשמה? ווי קאָן מען שלאָפען, אַז דאָס האַרץ איז אַזוי פול און עס גלוסט זיך זינגען?

איהם ווילט זיך זינגען, זינגען...

קאַפּיטעל זעכציג

דיפּלאָמאַטען

האָלצמאַן האָט אָנגעשמעקט מיט זיין שאַרפע שפּיציגע נאָז, אַז דער דירעקטאָר פון לעמבערגער טעאַטער, אָט דער „יאָקעל בן פלע-קעל", האָט געוואָרפען איין אויג אויף זיין „יאַט". האָלצמאַן האָט, ברוך השם, אַ שאַרף אויג. ער האָט געזעהען, אַז אַלע טאַנצען אַרום זיין ראַפּאַלעסקאָן און קוקען אויף איהם, ווי אַ קאַץ אויף שמאַלץ. נאָר ער האָט זיך געמאַכט, ווי ער זעהט ניט. „טאַנצט, קינדערלעך, טאַנצט. איהר טאַנצט אויף אייער אייגענע חתונה"... אַזוי האָט זיך געטראַכט אונזער האָלצמאַן און האָט געמאַכט איין „גאַנג" נאָכ'ן אַנדערן.

ראשית חכמה, האָט ער „געשלאָגען בלאַט" מיט דער פּרימאַדאָנאַס ברודער, וואָס האָט זיך איהם עפּיס זעהר שטאַרק אַרומגעדרעהט אַרום „יאַט" און געשמייכעלט צו איהם, „ווי אַ פּגר אומגעוואַשען". מאָלט אייך, אַז אַזעלכע, ווי אָט דער „טרעלבויך שוואַלב", וואָלט האָלצמאַן געקאָנט פערשטעקען אין גאַרטעל צעהן, ניט איינעם.

איינמאָל האָט האָלצמאַן פערבעטען דעם טראַגיקער איזאַק שוואַלב אין אַ „רעסטאַווראַציע" און האָט איהם ביי אַ גלאָז ביער מיט אַ קאָל-באַס גענומען אָבלויבען אין טאָג אַריין, זיך געוואונשען די מזלדיגע יאָהר, וואָס שוואַלב איז מעהר אַקטיאָר פון זיינע אַלע קאָלעגען. „אַזוי לאַנג קרענקט זיין דירעקטאָר, „יאָקעל בן פלעקעל", ווי לאַנג ער איז ווערט צו האָבען אַזאַ טראַגיקער, ווי שוואַלב".

מיט דעם האָט איהם האָלצמאַן באַלד אַוועקגעקויפט. ער האָט איהם אָנגעטראָטען סאַמע דאָרט, וואו איהם טוט וועה. און שוואַלב האָט זיך מודה געווען פאַר איהם, בסוד געוועהנליך, אַז ער וואָלט שוין לאַנג ווען שלאָגען כפרות מיט אָט דעם עקספּלאָאַטאָר, איז ער, ערשטענס, געבונדען מיט אַ קאָנטראַקט נאָך אויף גוטע דריי יאָהר.

און, צווייטענס, איז „ניטאָ קיין פּאָדים״... ער זאָל האָבען מיט וואָס— עהע-הע—וואו וואָלט ער איצט אָנגעשפּאַרט? „אַזוי לאַנג פּוילט געצעל בן געצעל, ווי לאַנג לעמבעריג וואָלט איהם אָנגעקוקט אַפילו. ער וואָלט שוין געפונען, וואוהין צו פאָהרען מיט אַזאַ פּרימאַדאָנעכין, ווי זיין שוועסטערל. לאָנדאָן, זאָגט מען, איז אַ ביסעל אַ גרעסערע שטאָדט, ווי לעמבעריג, האַ?״

— אַ ביסעלע, — גיט איהם צו האָלצמאַן און פערזופּט מיט ביער.

„נו, און אַ טעאַטער איז דאָרט פאַרהאַן, זאָגט מען, אַ ביסעלע אַ שענערס, האַ?״

— איך מיין אַזוי, — גיט איהם צו האָלצמאַן און טוט אַ זופּ.

ניין. נאָר שענער. שוואַלב האָט דאָרט אַ ברודער, אין לאָנ-דאָן. אַיין אייגענעם ברודער. אויך אַ פּאַפּיראָסניק. דאָס הייסט, אַמאָל איז ער געוועזן אַ פּאַפּיראָסניק, היינט איז ער שוין אַ „ביזנעסמאַן״. צוגעשיקט ניט לאַנג זיין פּאַרטרעט: אַ יונגאַטש מיט אָט אַזאַ בויך, מיט אַ גאָלדענע קייט, מיט אַ דימענטענעם רונג, — גאָר ניט צו דערקענען, אַז דאָס איז ער. ער שרייבט איהם, דער ברודער הייסט עס, למען השם, ער זאָל קומען צו פאָהרען מיט דער שוועסטער קיין לאָנדאָן, ווע-לען זיי וויסען, וואָס הייסט געלעבט אויף דער וועלט!

האָלצמאַן הערט איהם אויס: „אַזאַ יאָהר אויף איהם, וואָס פאַר אַ חכם דער ברודער איז. ער אַליין, האָלצמאַן טאַקי, איז דען ניט אַ בעלן זיך אַראָבהאַפּען מיט זיין „יאַט״ קיין לאָנדאָן? עס ציהט איהם שוין לאַנג אַהין, אין דעם לאָנדאָן. אַ וואויל שטעדטעל, זאָגט מען, אָט דאָס לאָנדאָן. ער פיהלט, אַז דאָרט קאָן מען מאַכען גימעל. דער עיקר איז — צונויפשטעלען אַ חדר, ווי עס געהער צו זיין. ער ווייסט, וואָס איהם פעהלט. צו זיין קאָמפּאַניע פעהלט איהם נאָך אַ רעכטער טראַגיקער אויף די סאַמע שטאַרקע ראָלען און אַ שענע פּרימאַדאָנאַ — אָט די צוויי ווען ער קריגט, איז אַ רוח אין דער וועלטס טאַטען אַריין״.

מיט איין האַלבע שעה שפּעטער, אַז די צוויי נפשות, האָלצמאַן און שוואַלב, זענען זיך צוגאַנגען פון דער „רעסטאַוראַציע״ מיט גראָ-בע שטאַרק-שמעקענדיגע „טראַבוקוס-ציגאַרען״ אין די פּיסקעס, האָבען זיי זיך מאָדנע שטאַרק געדריקט די הענד און מאָדנע פריינדליך גע-שמייכעלט איינס צום אַנדערן, ווי מענשען, וואָס האָבען זיך פער-שטאַנען אויפ׳ן וואָרט און געשלאָסען נאָהענטע גוטפריינדשאַפט גאָר נישט אויף קאַטאָוועס.

* *

*

דערזעהען, ווי די „קליפּה” (האָלצמאַן) האָט זיך עפּיס זעהר שטאַרק „סקאָמפּאַניעט” מיט'ן „טרעלבויך” (שוואַלב), האָבען חברה אָבגעטראָגען צו זייער דירעקטאָר גלייך אין אויער אַריין: „כּך וכך. אונזער איצי-קעל איז עפּיס צו אַ נאָהענטער שמעלקע געוואָרען מיט דעם קנאַקער פון בוקאַרעשט ...”

דער דירעקטאָר געצעל בן געצעל, האָט אויסגעהערט די אַלע מימרות, ווי אַ תם, כּלומרשט געוואָרען געל און גרין און שטאַרק אויפ-געטראָגען אויף דעם „וואַגאַבונד”, און געהייסען זיך אַריינרופען אָט דעם ציגאַרניק שוואַלב.

אַז שוואַלב איז אַריינגעקומען, האָט דער דירעקטאָר צוגעמאַכט די טיר מיט די פענסטער, אַרומגעקוקט זיך פון אַלע זייטען און גע-האָט מיט איהם אַ לאַנגען געשפּרעך, אינטים, אונטער פיער אויגען, און שטיל, גאַנץ שטיל: „אַ קשיא? טאָמער לייגט עמיצער צו אײן אויער פון יענער זייט טיר? אַ וועלט פון פאַלשע מענשען, אינטריגאַנ-טען, ליידיגגעהער'ס” ...

נאָך דעם דאָזיגען שטילען געשפּרעך, אַז שוואַלב איז אַרויסגע-גאַנגען פון זיין דירעקטאָרס קאַבינעט, האָט איהם דאָס רויטע פּנים „געפלאַמט ווי אַ שרפה און געשוויצט ווי אַ ביבער”.

— אַפּנים, ער האָט בעקומען אַ היבשע פאַרציע! — אַזוי האָבען זיך געטראַכט זיינע קאָלעגען און האָבען געהאַט אַ גרויסען טעות.

קאַפּיטעל איין און זעכציג

האָלצמאַן געהט אַ גאַנג נאָך אַ גאַנג

די אַרטיסטען פונ'ם לעמבערגער טעאַטער האָבען געהאַט פאַר זיך אַ ניי שטיקעל אַרבייט. זיי האָבען זיך געבראָכען די מחות: וואָס איז דאָס דער בוקאַרעשטער דירעקטאָר עפּיס געוואָרען אַזאַ נאָהענטער שמעלקע מיט זייער ברײַנדעלע קאָזאַק? און, ווי זייער שטייגער איז, האָבען זיי זיך גענומען אָב'לצעווען פונ'ם דאָזיגען פּאָרעל, שאַרפען די צינגלעך און איבערוואַרפען זיך מיט פליגעלדיגע שטעכווערטלעך:

— אַ לעבען ביי זיי, ווי אונטערן באָד.

— זעהט נאַר, אויב עס האַנדעלט זיך דאָ ניט וועגען אַ סליוויג *).

— מזל-טוב, אין אַ גוטער שטאָדט **).

— לאָז גאָט געבען מיט בלוט ***).

— ס'זאָל זיי גוט פערלויפען ****).

ווען האָט דאָ געקאָנט איינפאַלען, אַז האָלצמאַן גראָבט זיך דורך אָט דער דאָזיגער יפהפיה צו דער פרימאַדאָנאַ הענריעטאַ שוואַלב? מע האָט בעדאַרפט האָבען האָלצמאַנס נאָז מיט האָלצמאַנס חוש-הריח, אַז מע זאָל אין אַ גאַנץ קורצע צייט אָנשמעקען, אַז ברײַנדעלע קאָזאַק איז דערצו דער בעסטער שליח. און ער האָט זיך גענומען צו דער אַרבייט קלוג, קונציג און מיט ענערגיע, מיט חשק, ווי עס געהער צו זיין.

אָנגעהויבען האָט זיך עס, געוועהנליך, פון אַ שמועס, אַ שפּאַ-

---

*) אַ זווג. — **) אין אַ גוטער שעה. — ***) מיט גליק. — ****) נוט אָב-לויפען.

ציר, אַוויזיט צו איהר אַהיים — אַלטע בעקאַנטע. וואָס ווייטער — אַלץ מעהר פריינדליך. „עס טוט איהם הנאה, וואָס ער זעהט זיך מיט איהר. סע איז נאָר אַנ׳עבירה, וואָס שטשופּאַק איז דאָ ניטאָ“.

— וואָס-זשע וואָלט געװען? — פרעגט זי איהם און קוקט אויף איהם מיט איהרע קליינע יאַפּאָנישע אויגלעך און וויל טרעפען, וואָס ער מיינט.

— וואָלט ער חאָטש איינגענומען אַ מיתה-משונה.

— אמן הלואי, רבונו של עולם, פון אַייער מויל אין גאָטס אויערן!...

שיער-שיער האָט זי געוואָלט זאָגען: „פון ד יי ן מויל“ — און האָט זיך פערחאַפּט. עס איז איהר אַזוי פריקרע צו זאָגען איהם: „א י ה ר“! „רבונו של עולם, וואָס פון אַ מענשען קאָן ווערען! ווען שטשופּאַק זאָל איצט זיין דאָ און געבען אַ קוק אויף זיין „האָצמאַכען“, וואָלט ער טאַקי אַיינגענומען אַ מיתה-משונה“...

אַזוי טראַכט זיך ברײנדעלע קאָזאַק און קוקט אויף האָלצמאַגען און קאָן זיך ניט זאַט אָנקוקען. זי הערט זיך צו צו זיינע רייד און קאָן זיך ניט געװנוג אָנהערען. ס׳איז גאָר ניט דער מענש. כ׳לעבען, ס׳איז גאָר ניט דאָס לשון. ער רעדט שוין גאָר פון „תכלית“, פון „געשעפט“, פון „קאַפּיטאַל“. „האָצמאַך“ און „קאַפּיטאַל“ — חאַ-חאַ!... ער בעריהמט זיך, אַז ער פערמאָגט, דאַנקען גאָט, אַ ביסעל געלד... „ער איז נישט קיין גרויסער קאַפּיטאַליסט, זאָגט ער, נאָר מיט שטשו-פּאַקען וועט ער זיך אויסגלייכען. יענער האָט ברילליאַנטען, ער האָט מזומנים. אַ מזומנע מטבע, זאָגט ער, איז טייערער פון אַלע ברילליאַנ-טען, אַ רוח אין געלדס טאַטען אַריין“.

— טשעפּעט זיך אָב פון שטשופּאַקען! — שלאָגט איהם איבער ברײנדעלע קאָזאַק. — ער האָט שוין היינט עגמת-נפש, ניט קיין ברי-ליאַנטען.

— איך וועל דאָס ניט גלויבען, ביז מיינע אויגען וועלען דאָס ניט זעהען, און איך וועל מיך ניט בערוהיגען, ביז שטשופּאַק וועט ביי מיר ניט רייניגען די שטיוועל. אַ חלירע זאָל קומען אויף איהם מיט מיין הוסט אינאיינעם!

רעדט ער פון שטשופּאַקען, ווערט ער אויפגערעגט, און אַז ער ווערט אויפגערעגט, פערהוסט ער זיך. אויסגעהוסט זיך, פערלייגט ער די פינגער אין דער וועסטע, שפּאַנט אַרום מיט די לאַנגע דינע פיס

היין און צוריק איבער דער מאַדאַם טשערניאַקס צימערל, קוקט אַראָב צו זיך אויף די שפּיץ פיס און הערט נישט אויף צו בעריהמען זיך פאַר איהר, וואָס ער האָט און וואָס ער פערמאָגט. און מיט אַמאָל פערחאַפּט ער זיך און שטעלט זיך אָב אין מיטען אַרומשפּאַנען און הויבט אָן צו פערענטפערן זיך פאַר איהר, עס זאָל איהר ניט זיין קיין וואונדער, פון וואַנען עס קומט צו איהם געלד. פשוט, פער־דיענט און צונויפגעזאַמעלט, אָבגעשפּאָרט און בעהאַלטען. „נישקשה, ער האָט זיך געגוג אָנגעבידעוועט, ביז ער האָט זיך דערראָבעט צו אַ שטיקעלע תכלית, גאָט מעג איהם שוין העלפען".

— אמן הלואי, פאַרוואָס ניט? — גיט איהם צו די מאַדאַם טשערניאַק. זי פערשטעהט ניט, וואָס איז דאָ פאַרהאַן צו פערענט־פערן זיך? געלד האָבען איז דען אַ בזיון? אַ בזיון איז, אַז מע איז אַ כתריליק, אַ דלפן, אַ שלעפּער, אַזוי ווי אָט די אַלע איבעריגע יאָלדען, וואָס געהען אַרום, מיט רעשפּעקט צו מעלדען, אָהן אַ אונטערשט העמד אויפ'ן לייב און ווייסען נאָר שפּיעלען אין קאָרטען, שאַרלאַטאַנעווען, חאַפּען אַ גמילות-חסד אויף צו פערפּאַלען!... אָנקוקען קאָן זי זיי ניט, אָט די לייט, נאָר דערפאַר, וואָס געלט איז ביי זיי שמעלט... שי־טערע פינגער. פי—פו—פאַ... וואָס איז? מע קאָן ניט זיין אַ גוטער אַקטיאָר און אָבהיטען אַ גראָשען? וואָס איז אַ מענש אָהן געלד, משטיינס געזאָגט? וואָס?

— ווי אַ גוף אָהן אַ נשמה, — האַפּט ער אונטער און פאַלט אַריין צו איהר אין טאָן אַריין. ער געדענקט נאָך פון שטשופּאַקס צייטען האָט זי תמיד געהאַט אַ „קניפּעל". חברה פלעגען שמועסען, אַז אָט די ברייגדעלע קאָזאַק איז אָנגעשטאָפּט מיט געלד, אַזוי ווי מיט יאָה־רען. דער חסרון איז נאָר, הָבען זיי גע'טענה'ט, פאַרוואָס זאָל גאָט ניט טון אַ נס, אַז זי זאָל אַריין אין דער ערד, ווי קורח, און זיי זאָלען זי ירש'ענען?...

אָט אַזוי געהט ביי זיי דאָס געשפּרעך פריינדליך-אינטים, ביז מע קומט אַרויף פּאַוואָלינקע און ביסלעכוויז אויף וויכטיגע זאַכען, און ער מאַכט מיט איהר אַ שמועס וועגען תכלית, געשעפט, פּלאַנען אויף ווייטער: „ביז וואַנען איז דער שיעור צו זיין נע-ונד, פערקויפט צו אַזאַ מין חיה, ווי דער יאָקעל בן פלעקעל? איז דען ניט גלייכער טויזענד מאָל, ווען זי געהט, למשל, האַנד ביי האַנד מיט איהם, מיט האָצמאַכען? אַזעלכע צוויי מענשען, ווי זיי, קאָנען דאָך טאַקי

יאָ מתקן זיין, עפּיס אויפטון אויף דער וועלט, האַ? אַזעלכע צוויי מענשען, ווי זיי, כ'לעבען, געשלאָגענע הינד... זיי ווייסען שוין „פּאַ-טשאָמע ליכע"... און ווי אַזוי מע מאַכט געלד — בעדאַרף מען זיי ניט לערנען. געלד מאַכען בעדאַרף מען קאָנען. און דער עיקר דאַרף מען קאָנען געלד קלייבען. פערדיענען אַ גראָשען איז ניט אַזוי שווער, ווי אַ גראָשען צו היטען. אַ גראָשען דאַרף מען היטען. צו פיעל בעלנים אויפ'ן גראָשען. וואָס?"...

— צו פיעל בעלנים, — גיט איהם נאָך ברײנדעלע קאָזאַק.

און אָט אַזוי קייטעלט זיך ביי זיי דער שמועס אינטים און גע-שעפטליך, ביז ער קומט אַרויף מיט איהר אויפ'ן סאַמע רעכטען ענין, וואָס איהם קוועטשט — אויף דער פּרימאַדאָנאַ.

— מע בעדאַרף אַריבערחמאַליען — זאָגט ער איהר — ביי אָט דעם יאָקעל בן פלעקעל אָט די שענע טעלעצע.

— די שענע טעלעצע, חאַ-חאַ? — חזר'ט איבער נאָך איהם ברײנ-דעלע קאָזאַק, און אויף איהר פּעט קיילעכיג לבנה-פּנים צוגיסט זיך אַ פּעט שמייכעלע, און זי בעווייזט איהם איהרע ווייסע צייהן. עס ווייזט אויס, אַז זי איז צופרידען. ערשטענס, וואָס זי האָט געטראָפען — וועמען ער מיינט. צווייטענס, וואָס ער האָט אָנגערופען די פּרימאַדאָנאַ מיט איהר אמת'ען נאָמען. און דריטענס, איז זי היינט גלאַט צופרידען מיט'ן גאַנצען געשפּרעך... און האָלצמאַן נעמט זי דורך מיט זיינע שאַרפע שפּיציגע אויגען און גיט איהר צו פערשטעהן, האַלב ערנסט, האַלב קאָמיש, דעם שכל, פאַרוואָס מע דאַרף אַריבערחמאַליען די שענע טעלעצע.

— אַ שעגינקע פּרימאַדאָנאַ, פערשטעהט איהר מיך, זי מעג זיך זיין אַ קאַלב, איז גוט צו פּרנסה.

— גוט צו פּרנסה, חאַ-חאַ! — גיט איהם צו ברײנדעלע קאָזאַק.

— אַ סגולה פונ'ם רבין, — זאָגט ווייטער האָלצמאַן מיט'ן איי-גענעם האַלב-ערנסטען, האַלב-קאָמישען טאָן.

— אַ סגולה פונ'ם רבין, — חאַפּט איהם אונטער ברײנדעלע קאָ-זאַק און דערלאַנגט איהם קאָקעטיש אַ זעץ מיט איהר קורץ גראָב הענ-טעל, און דאָס פּעטע קיילעכיגע לבנה-פּנים ביי איהר שוויצט אַזש פון גרויס תענוג. און איהרע קליינע יאַפּאָנישע אויגלעך ווערען נאָך קלע-נער, אַזוי קליין, אַז מע זעהט זיי שוין כמעט גאָר נישט אַרויס.

קאַפּיטעל צוויי און זעכציג

ברײַנדעלע קאָזאַק ראָמאַנען

וואָס האָט געקאָנט הייסען ביי ברײַנדעלע קאָזאַק האַלצמאַנס אָנ-צוהערעניש: „געהן מיט איהם האַנד ביי האַנד״? און ווי אַזוי זאָל זיך ניט פרייען דערויף איין עלענדע, פערוואָגעלטע, בלאָנזשענדע נשמה, וואָס איז נע-ונד שוין אַזוי פיעל יאָהרען, פון שטאָדט צו שטאָדט, פון לאַנד צו לאַנד, פון טעאַטער צו טעאַטער?... אַז האָלצמאַן איז גע-ווען ביי שטשופאַקען און האָט נאָך געהייסען „האָצמאַך״, איז געווען עפּיס אַנדערש. און איצט, אַז האָצמאַך איז שוין „האָלצמאַן״ און איז שוין אַ דירעקטאָר פון איין אייגענעם טעאַטער און האָט דערטאַפּט אַזאַ איין אתרוגעל, ווי אָט דער „יאַט״ ראַפאַלעסקאָ, וואָס אַלע שלאָגען זיך פאַר איהם, און פערמאָגט נאָך דערצו אַ שטיקעל קאַפּיטאַל אויך,— איז שוין טאַקי ווידער עפּיס אַנדערש... זיי ביידע, ווען זיי געהען, ווי זאָגט ער, האַנד ביי האַנד, און עס געראָט איהר טאַקי אַרי-בערחמאַליען אָט די „שענע טעלעצע״ הענריעטאַ און זיי טוען אַ פאָהר אַרויס אַלע פיער מיט דער פרימאַדאָנאַ און מיט דעם „יאַט״ איבער דער יועלט — דעמאָלט איז דאָך טאַקי „אויף איהר אַזאַ יאָהר״.

אָט מיט אַזעלכע זיסע געדאַנקען האָט זיך אונזער ברײַנדעלע קאָזאַק אַ נעם געטאָן צו דער אַרבייט שכל׳דיג און געשמאַק, ווי איין עכטער דיפּלאָמאַט. און עס איז איהר, דאַנקען גאָט, געראָטען אויפ׳ן שענסטען אַרט. דער „דורבאַטש״ הענריעטאַ מיט׳ן שענעם פּנים׳על האָט זיך געלאָזט איבערעדען און איז אײַנגעגאַנגען אויף אַלע גליקען און פריווילעגיעס, וואָס זי האָט איהר פאָרגעלייגט. איבערהויפּט האָט זי די מאַדאַם טשערני־ק גענומען מיט דעם, וואָס זי וועט זיין אַזוי נאָ-הענט צום „יאַט״, צו ראַפאַלעסקאָן...

הענריעטאַ שטעלט אויף אויף איהר איהרע שענע בלויע אויגען און ווערט רויט, ווי אַ צוויק. בריינדעלע קאָזאַק דערזעהט און פער-לויפט אויף צופריהער: „זי פערשטעהט ניט, וואָס איז דאָ זיך זשע-נירען? דאָס איז אַזאַ זאַך, וואָס טרעפט זיך דען ניט מיט יעדען?... איהר דאַרף מען קיין פינגער אין מויל ניט לייגען. זי וועט איהם אָב-בייסען... זי זעהט דען ניט, אַז הענריעטאַ איז נאָך איהם די כפרה און ער נאָך איהר?"...

הענריעטאַ שוואַלב ברענט, ווי אַ העליש פייער: „ער נאָך איהר? פון וואַנען ווייסט זי דאָס?"...

אָ! זי ווייסט שוין. די מאַדאַם טשערניאַק ווייסט אַלעס. ניטאָ אַ זאַך, וואָס די מאַדאַם טשערניאַק זאָל ניט וויסען. ניטאָ אַ זאַך, וואָס די מאַדאַם טשערניאַק זאָל ניט קאָנען. לאָז מען זי נאָר גוט אַ בעט געבען, מאַכט זי דאָס אין איין קויל פייער *). איינס-צוויי-דריי — און מע ברעכט טעלער.

— בריינדעלע! האַרצעניו! ליובעניו! — איז איהר הענריעטאַ גע-פאַלען אויפ׳ן האַלז און בעהאַלטען איהר שען ברענענדיג פנים אין דער מאַדאַם טשערניאַקס רויטע ראָטאָנדע.

ניט אומזיסט האָט די פרימאַדאָנאַ אַזעלכע שענע צונעמענישען, ווי „שענע טעלעצע" און „דורבאַטש" און „לעמעשקע". הענריעטאַ שוואַלב האָט זיך, אַפנים, אונטערגענומען בעווייזען דער וועלט, אַז מע קאָן האָבען אַ שען פנימ׳על און קיין שכל פון דאַנען אַהין. בריינדעלע קאָ-זאַק האָט געקאָנט פערשטעקען אין גאַרטעל, קויפען און פערקויפען אַ גאַנץ טוץ אַזעלכע שענע נאַרישע מיידלעך, ווי אָט די פרימאַדאָנאַ פונ׳ם לעמבערגער טעאַטער. און אַך! ווער עס האָט ניט געזעהען אין יענער צייט בריינדעלע קאָזאַק, דער האָט קיין מעהר גליקליכען מענ-שען אויף זיין לעבען ניט געזעהען. איטליכס בעשעפעניש האָט זיך זיין שטערן אין הימעל און אויף יעדער בריאה מוז קומען אַ צייט. גע-קומען די צייט אויך אויף בריינדעל טשערניאַק, אָדער בריינדעלע קאָ-זאַק, זי זאָל שוין אויך אַמאָל אויפגעררעכט ווערען. געקומען די צייט, אַז איהר האַרץ זאָל שוין אויך אַמאָל אויפוואַכען פון שטענדיגען דריי-מעל, אָנהויבען קלאַפען און צאַפלען מיט אַ וואַרעם געפיהל פון אמת׳ען גליק.

*) כהרף עין.

דער גאַנצער חסרון איז אָבער, וואָס דאָס איז געווען ביי איהר נישט דאָס ערשטע מאָל, ניט דער ערשטער ראָמאַן און, דאַכט זיך, אַז ניט דער לעצטער...

וויפיעל מאָל האָט זי זיך שוין אָבגעבריהט אין איהר לעבען! וויפיעל קלעפ האָט זי שוין גע׳חאַפּט פון „פּאַלשע, פערדאָרבענע, שאַלק-האַפטיגע מאַנסבילען" — און נאָך האָט דאָס זי ניט אָנגעלערנט!

עס איז געווען אַ צייט, ווען שטשופּאַק האָט בעדאַרפט האָבען איהר לאַסקע, האָט ער זיך צו איהר גע׳שדכנ׳ט, און זי האָט איהם געגלויבט, — האָט זי נאָכדעם אויף זיך די האָר געריסען... עד היום נאָך קאָן זי זיין נאָמען ניט הערען און דערמאַנט איהם פונדעסטוועגען דריי מאָל אַ טאָג.

נאָך שטשופּאַקען האָט זיך צוגעשמייכעלט צו איהר שטשופּאַקס פליגעל-אַדיוטאַנט, אונזער גוטער בעקאַנטער שלום-מאיר מוראַוושיק, די פערשלעפּטע קרענק.

דער דאָזיגער נפש איז אַריין צו איהר, ווי מע זאָגט, מיט די שטיוועל אין האַרצען. ס׳איז אַ סברה, אַז עס האָט שוין געהאַלטען אַזוי ווייט, אַז ס׳איז אָבגעגאַנגען נאָר אַ חופּה. און דאָס האָט שלום-מאיר מוראַוושיק ניט געוואָלט הערען, ניט זעהען. בטבע איז איין אַקטיאָר אַ מענש, וואָס האָט פיינט חופּות. אַ מיידעל, אַ כלה, אַ שפּאַ-ציר, אַ מתנה, אַ וועטשערע, אַ שפּאַס, אַ טענצעל — אַלסדינג, אַבי ניט קיין חופּה: „די בעסטע חופּה איז דער ערגסטער טויט"...

בריינדעלע קאָזאַקס ראָמאַן מיט שלום-מאיר מוראַוושיקען האָט זיך אויסגעלאָזט, ווי אַלע איהרע ראָמאַנען, וואָס פאַר איהם און וואָס נאָך איהם. דאָס הייסט, אָנגעהויבען האָט זיך עס מיט אַ גמילות-חסד און מיט נאָך אַ גמילות-חסד און מיט נאָך און נאָך, און אויס-געלאָזט האָט זיך עס מיט אַ שטילען סקאַנדאַל, מיט אַ וועהטאָג אין האַרצען און מיט אַ שנאה צו אַלע „פּאַלשע, שאַלקהאַפטיגע מאַנסבילען".

נאָר וואָס פאַר אַ וואונד ווערט מיט דער צייט ניט פערהיילט? די גמילות-חסדים, וואָס שלום-מאיר מוראַוושיק האָט ביי איהר גענומען, זענען געבליבען ביי איהם, און מאַדאַם טשערניאַק איז געבליבען מאַ-דאַם טשערניאַק (דעם נאָמען „מאַדאַם" האָט זי אַליין זיך געגעבען אי-בער איהר אימפּאָזאַנטע פיגור און איבער איהרע יאָהרען...).

זי האָט איהר האָפנונג נאָך ניט פערלוירען. פריהער אָדער שפּע-טער — עס וועט דאָך קומען אַמאָל דער, וואָס וועט זי פערשטעהן און

אָבשאַצן נאָך איהר ווערט. ער מוז, ער מוז אַמאָל קומען. וועט זי איהם אַריינפיהרען צו זיך. וועט זי איהם עפענען איהר קאַסטען. וועט ער זעהען איהרע אוצרות. וועט ער זעהען גרעט. וועט ער זעהען מלבושים. וועט ער זעהען צירונג. דאָס אַלעס איז אָנגעגרייט פון זיינעטוועגען... פון זיינעטוועגען... און ער ווייסט גאָר ניט!... און איהר האַרץ וועט זי פאַר איהם עפענען. איהר נשמה פאַר איהם אויפדעקען. אַך, אפשר איז זי ניט אַזוי שען, ווי אַנדערע. אפשר איז זי ניט אַזוי יונג, ווי אַנדערע. וויפיעל געטריישאַפט אָבער, וויפיעל ליעבשאַפט עס פערמאָגט אַזאַ האַרץ! וויפיעל אמת'ע ריינע איבערגעבענהייט און כשרע צוגעבונדענקייט ליגט בעהאַלטען אין אַזאַ נשמה!...

האָלצמאַן איז איצט געווען דער, וואָס אויף איהם איז געפאַלען דער גורל פון מאַדאַם טשערניאַק. האָלצמאַן איז איצט געווען דער, וואָס האָט זיך אַריינגעקליבען צו איהר אין האַרץ אַריין, האָט דאָרט געוועלטיגט ווי אַ מלך און געקאָמאַנדעוועט מיט איהר אַזוי לאַנג, ביז ער האָט זי געהאַט נויטיג. און נאָכדעם, אַז ס'איז געקומען צו עפּיס, האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז זיי האָבען זיך איינס דאָס אַנדערע ניט פערשטאַנען. וואָס הייסט דאָס, אייגענטליך, געהן האַנד ביי האַנד?... ביי איהם האָט דאָס געהייסען אַזוי גוט, ווי האָבען אַ חלק אין געשעפט, זיין אַ שותפטע צו דער טרופע—„מהכתיתי, פאַרוואָס ניט? לאָז זי אַריינלייגען געלד, אָך, מיט'ן גרעסטען כבוד!"...

געלד זאָל זי אַריינלייגען?... אַ חלק וועט זי האָבען??... אָט דאָס האָט דען געמיינט די מאַדאַם טשערניאַק???...

פאַלשע, שאַלקהאַפטיגע מאַנסבילען! אָרעמע בריינדעלע קאָזאַק!

קאַפּיטעל דריי און זעכציג

מע געהט מיט אַ וויזיט

איינמאָל, אין מיטען אַ פאָרשטעלונג, צווישען די אַנטראַקטען, איז צוגעגאַנגען דער לעמבערגער מעצענאַט, דאָקטאָר לעוויוס-לויתן, צום דירעקטאָר בערנאַרד האָלצמאַן און האָט איהם „העפליכסט“ אײַנגעלאַדען, אינאיינעם מיט׳ן יונגען מאַעסטראָ ראַפאַלעסקאָ, צו זיך אויף אַ מיטאָג. „ער פערהאָפט — אַזוי האָט זיך דאָקטאָר לעוויוס אויסגעדריקט מיט אַ ליעבליך שמייכעלע און בעוויזען בעת-מעשה זיינע מאָדנע צעוואַקסענע צייהן — ער פערהאָפט, אַז זיי וועלען איהם ניט ענטזאַגען.“

— אָבזאָגען זיך פון אַזאַ וואַרעמעס? — האָט זיך האָלצמאַן אַרויסגעחאַפּט, ווינקענדיג צו ראַפאַלעסקאָן, וואָס האָט בעדאַרפט בעדייטען: „וואָס זאָגסט דו אויף אַזאַ דייטש אַ טפש?“ — חס-ושלום! אדרבה, אָך! מיט׳ן גרעסטען בזיון, מיין איך, מיט׳ן גרעסטען כבוד...

פאַר אונזער האָלצמאַנען איז דער וויזיט געווען אַ גרויסער, אַ געהויבענער יום-טוב. אַ יום-טוב, וואָס מע דאַרף זיך צו איהם גרייטען: „האַפּט דאָס דער רוח מיט די ביינער! ממה-נפשך, געהט מען צו אַזאַ מעצענאַט אויף וואַרעמעס, דאַרף מען געהן, ווי אַ מענטש“.

און ער איז אַוועק צווישען די קלייטען און האָט זיך געקויפט ספּעציעל אַ שפּאָגעל-בייעם אַנצוג, זיך געשאָלטען מיט די לעמבעריגער דייטשען, געדונגען זיך ביז׳ן ביין אַריין און אויסגעדונגען אין גלייכען געלד, מע קאָן זאָגען, אַ מציאה.

— אַזוי לאַנג קרענקט דער דירעקטאָר יאָקעל בן פלעקעל, ווי לאַנג מע קריגט ביי אונז פאַר אָט דעם געלד אַזאַ-ב-אַנצוג. וואָס זאָגסט דו, ליובעניו?

— אַ מציאה פון אַ גנב.

— אפשר ניין?

— פאַרוואָס ניין ?

— וואָס-זשע לאַכסט דו ?

— וואָס-זשע ? זאָל איך וויינען ?

— ווער זאָגט דען וויינען ? עך, שוטה'לע בן פיקהאָלצעל ! — מאַכט האָלצמאַן, און ביידע צולאַכען זיך געשמאַק, און ביידע נעמען זיך גרייטען צום געהויבענעם וויזיט. האָלצמאַן זעצט זיך אַוועק „חאַפּען אַ גאָל אָב" דאָס אויסגעטריקענטע, געל-גרין גלאַנצענדיגע פּנים, איבער-געלאָזט פון שענקייט וועגען נאָר צוויי שוואַרצע באַקענקאָטלעטלעך. די באַקענקאָטלעטלעך האָבען זיך טאַקי זעהר געפּאַסט צו זיינע מאָגערע איינגעפאַלענע באַקען און צו זיין אויסגעצויגענעם האַלז, וואָס האָט אַרויסגעקוקט פון אַ שניי-ווייסען שטעהענדיגען קאָלנער מיט אַ קונציג אונטערגעבונדענעם שניפּס. אַ פּאָר נייע לאַקירטע שיך מיט ברייטע בענדלעך און דער אויסגעגלעטער גלאַנצענדיגער צילינדערהוט, וואָס אויפ'ן שפּיציגען קאָפּ, האָבען צוגעגעבען זיין שפּיציגער פיגור נאָך מעהר חן, אַזוי אַז זיין יונגער פריינד ראַפאַלעסקאָ האָט זיך אַזש ניט געקאָנט איינהאַלטען און האָט איהם געמאַכט אַ קאָמפּלימענט, אַז ער ווערט וואָס אַ טאָג שענער און יונגער. „שענער קאָן זיין, נאָר יונ-גער — גאָט ווייסט," — זאָגט צו איהם האָלצמאַן גאַנץ ערנסט און בויגט אָן צו איהם דעם קאָפּ:

— זעהסט, פייגעלע, גרויע האָר ? אַ חלירע זאָל קומען אויף שטשופּאַקען, דאָס האָב איך נאָר א י ה ם צו פערדאַנקען.

אויך ראַפאַלעסקאָ האָט זיך אָנגעטאָן צוליעב דעם וויזיט נאָך דעם לעצטען זשורנאַל. זיינע גרויסע ווייסע זעלטען-שענע הענד האָבען אַרויסגעשיינט פונ'ם סמאָקינג, וואָס האָט אויטגעזעהן אויף איהם אַ ביסעל צו קורץ און צו ענג, מחמת ראַפאַלעסקאָ האָט דעמאָלט געהאַלטען סאַמע אין רעכטען וואַקסען. די ברייטע פולע שניי-ווייסע שענע מאַנישקע האָט אַרויסגעשיינט פון דעם אויסגעשניטען וועסטעל און געקאָנ-קורירט מיט'ן שענעם ווייסען האַלז. די גאַנצע פיגור זיינע האָט אַרויס-בעוויזען אַזוי פיעל יונגשאַפט און פרישקייט, אַז ס'איז געוועזן באמת אַ פרייד און אַ פערגניגען אויף איהם צו קוקען. ניט אומזיסט האָט די פרימאַדאָנאַ הענריעטאַ שוואַלב אַוועקגעוואָרפען אַלע איהרע קאַוואַליע-רען און חתנים און גענומען זיך גאַנץ ערנסט צו „בעקעמפפען אָט דעם יונגען שנעק", וואָס „אָדער ער האָט אַ האַרץ פון אַ טאָטער, אָדער

די אויגען זענען ביי איהם ניט אויפ'ן אָרט, אָדער ער איז גלאַט נאָך אַ גרינגע אוגערקע״ ...

העגריעטאַ שוואַלב, וואָס איז געוואוינט געוואָרען, אַז אַלע „זאָלען זיין נאָך איהר די כפרה״, האָט נישט געקאָנט פערשטעהן, וואָס טוט זיך עס מיט'ן דאָזיגען בחור? סטייטש, זי, העגריעטאַ, איז איהם שטענדיג פאַר די אויגען, טוט זיך אָן צוליעב איהם. ערשט ניט לאַנג זיך געמאַכט אַ סאַמעטען קלייד „רעפּאָרם״, בעלייגט מיט „שמעלץ״. יענע טוט אַלסדינג, וואָס זי קאָן, לייגט אַיין די וועלט, און ער — גאָרניט! אַ מאָדנער בחור דאָס איז, אַ ווילדע, אַ ווילדע זאַך! אָט איז ער אַייך פריילין, שפרינגט און טאַנצט און זינגט... אָט ווערט ער אַייך אומעטיג, געהט אַרום ווי אַ פער'חלומטער מלאך... „מע דאַרף דאָס בחורעל נעמען אין די הענד אַריין!״

דאָס „בחורעל״ (ראַפאַלעסקאָ) האָט אָבער אַפילו ניט אין זינען געהאַט די פרימאַדאָנאַ שוואַלב. זיין קאָפּ און זיין האַרץ און ער אינגאַנצען זענען איצט געווען אין איין אָרט — אין וויען. ביינאַכט אין חלום און בייטאָג אויף דער וואָך האָט ער געזעהען פאַר זיך נאָר וויען און נאָר וויען. וויען איז געווען פאַר איהם איצט דער גן-עדן, וואוהין עס האָט זיך געריסען זיין נשמה. אין וויען זענען איצט געווען פאַר איהם צוויי מענשען, וואָס האָבען איהם געצויגען צו זיך, ווי אַ מאַגניט. „זעהען זיך מיט די צוויי און דערנאָך שטאַרבען״ ...

אַז רייזעל איז איצט אין וויען — דאָס ווייסט ער פון ברײנדעלע קאָזאַק. אַז ער וועט זי אין וויען מסתמא געפינען — אין דעם איז קיין ספק נישט. די פראַגע איז נאָר: אויב זי וועט איהם דערקענען? און זי אַליין ווי אַזוי זעהט אויס? און ווי אַזוי וועט זיין זייער ערשטע בעגעגעניש? און וואָס וועט ער איהר זאָגען צום אַלעם ערשטען? ער וועט זיך פאַר איהר נישט מעלדען, אַז דאָס איז ער. ניין, לאָז זי אַליין איהם דערקענען...

און זי האָט איהם דערקענט, באַלד, די רגע דערקענט. און זיי פאַלען איינס דאָס אַנדערע אויפ'ן האַלז. און קיין רייד איז נישטאָ. נישטאָ קיין לשון. אויסער צוויי געצעהלטע ווערטער: „רייזעל״ און „לייבעל״ ...

צו די דאָזיגע גאָלדענע חלומות האָט זיך צוגעלייגט נאָך איין חלום — זאָנענטהאַל... עס איז נאָר שווער צו זאָגען, וועלכער פון די צוויי חלומות האָט איהם מעהר פער'כשופט? ווער פון די צוויי האָט

פערנומען מעהר פלאַץ בײַ איהם אין האַרצען? רײַזעל, זײַן גאָטהײט? אָדער זאָנענטהאַל, דער גאָט אַלײן? ... אָט איז ער געקומען קײן װיען. װײסט איהר, װאָס איז אַזעלכס װיען? מיט װאָס צײכענט זיך אויס װיען? װיען — דאָס איז די שטאָדט, װאו עס זיצט זאָנענטהאַל. און װאָס איז װיען אָהן זאָנענטהאַלען? ...

מיט אַ קלאַפּענדיג האַרץ טרעט ער אַריבער די שװעל פון דעם זאָנענטהאַל.

מיט אַ פּנים פון אַ מלאך און מיט אַ שמײכעלע פון דער זון אין אַ שענעם זומערדיגען פריהמאָרגען קוקט אויף איהם דער גאָט פון די אַרטיסטען און שוישפּיעלער, דער גרויסער זאָנענטהאַל. נעמט איהם פאַר אַ האַנד און פיהרט איהם אַרײן צו זיך אין די סאַמע אינװײניג-סטע חדרים פון דעם שענעם גרויסאַרטיגען פּאַלאַץ און זעצט איהם אַװעק אַקעגען זיך אויף אַ שטוהל. און ער פערהערט איהם שפּיעלען. און לויבט איהם אַזוי שטאַרק, אַז עס דרעהט זיך איהם אַזש דער קאָפּ: „נײן. נישט אין אַזעלכע ראָלען בעדאַרף ער אַרויסטרעטען״, — זאָגט צו איהם זאָנענטהאַל אַלײן מיט דעמזעלבען לשון און מיט דעמזעלבען טאָן, װאָס דער דאָקטאָר לעװיוס האָט צו איהם געזאָגט דעם ערשטען אָװענד פון זײער בעקאַנטשאַפט. — „נײן, אַזאַ פון גאָט געבענשטער טאַ-לאַנט דאַרף זיך אַרויסבעװײזען אין מעהר ערנסטע קלאַסישע ראָלען״... אָבער פּונקט דאָס אײגענע, װאָס דער דאָקטאָר לעװיוס האָט איהם גע-זאָגט, װאָרט אין װאָרט.

„דאָקטאָר יוליוס לעװיוס״ — האָבען בײדע אונזערע העל-דען איבערגעלײענט אַ קלײן שילדעל אויף אַ גרויסען הויכען טויער פון אַ גרויסאַרטיגען הויף מיט אײַזערנע גראַטעס, מיט הויכע בוימער, טאָ-פּאָליס, פון װעלכע עס האָט זיך אַרויסגעזעהען אַ פעסטער װײסער מוי-ער, אַ בעל-הבתיש, אַ גבירישע הויז, װאָס קוקט אויף אײַך סטאַטעטש-נע און סאָליד, און עס דאַכט זיך אײַך אויס, װי עס רעדט צו אײַך: „דאָ איז גוט. דאָ איז בעקװעם. דאָ איז רוהיג״ ...

— אַ רוח אין געלדס טאַטען אַרײַן! — האָט זיך האָלצמאַן נישט געקאָנט אײַנהאַלטען, רעכט אויסגעשנײצט די נאָז אין אַ נײער נאָך קנאַקענדיגער פאַטשײלע און האָט אַ ציה געטאָן דאָס גלעקעל.

קאַפּיטעל פיער און זעכציג

דער לעמבערגער מעצענאַט

אַז אונזערע אײַנגעלאַדענע געסט, האָלצמאַן און ראַפאַלעסקאָ, זענען אַרײַנגעקומען צום דאָקטאָר לעוויוס, האָבען זיי איהם כמעט נישט דערקענט. וואו איז אַהינגעקומען זיין ברייט געלעכטערל אויף זיין פריינדליך פּנים? וואו איז אַהינגעקומען זיין רעדען אָהן אַיין אויפהער און אָהן אַיין אָבשטעל? עפּעס איז ער דאָ ביי זיך מעהר סאָליד, געזעצט, שטרענג און אַײַנגעהאַלטען. און קלענער איז ער עפּיס געוואָרען. מיט אַ קאָפּ נידעריגער. גאָר ניט דער מעצענאַט, וואָס אין טעאַטער. גאָר-גאָר ניט דער דאָקטאָר לעוויוס, וואָס אויף דער גאַס.

מע קאָן ניט זאָגען, אַז דער דאָקטאָר לעוויוס זאָל זיי האָבען צוגענומען ניט פריינדליך. אדרבה. ער האָט אַליין זיי געהאָלפען אַראָבנעמען פון זיך די אויבערשטע מלבושים, אַרײַנגעפיהרט זיי צו זיך אין אַ גרויסאַרטיגען קאַבינעט, פול מיט ביכער פון אונטען ביז אַרויף צו דער סטעלי. בעזעצט האָט ער זיי אין צוויי הויכע ווייכע פאָטעלען און העפליך מיט זיי אַ שמועס געגעבען וועגען זעהר נישט קיין אינטערעסאַנטע זאַכען: ווי געפעלט זיי די שטאָדט לעמבעריג? וואָס זאָגען זיי אויף דעם וועטער? און נאָך כדומה אַזעלכע נישטיגע טרוקענע געשפרעכען, וואָס מע בענוצט זיי פון יוצא וועגען כמעט אין יעדען אַריסטאָקראַטישען הויז, וואוהין מע לאַדעט אַייך אַיין אָפיציעל אויף אַ מיטאָג און דער טיש איז נאָך נישט פאַ־טיג, און מע בעדאַרף זיצען און הונגערן, און רעדען איז נישטאָ פון וואָס. דער בעל-הבית קוקט דעמאָלט אויף אַייך, ווי אויף דער עלפטער מכה פון מצרים, און כראַכט זיך: „אַ סקוטשנער גאַסט דאָס איז. מע בעדאַרף זיך מיט איהם ניאַנטשען"... און דער גאַסט קוקט אויפ'ן בעל-הבית און פרעגט זיך אַליין: „וועלכער רוח האָט מיך אַהער געבראַכט, איך

זאָל הונגערן? נישטאָ דען ביי מיר אין דער היים קיין וואַרעמעס, צי וועלכע גוטע יאָהר?"... אייער שטימונג ווערט אַ ביסעל ווייכער ערשט דעמאָלט, ווען דער בעל-הבית טוט זיך אַ כאַפּ אויף, בעט אייך אַריין צום געדעקטען טיש און שטעלט אייך פאַר פאַר דער אויסגעפוצטער פריינדליך שמייכלענדער ווירטין, און מע זעצט אייך אַוועק אויבענאָן ביי דער רעכטער האַנד, נעבען דער אויסגעפוצטער פריינדליך שמייכלענדער ווירטין, און מע גיסט אייך אָן דאָס ערשטע גלעזעל, און מע רוקט אייך צו דאָס פערבייסען, און מאכלים קוקען אַרויס פון די טעלער און שמייכלען צו אייך און שמעקען אייך, און איהר הויבט אָן סוף כל סוף אַריין אין אייער ראָל.

פערבראַכט אין נישטיגע טרוקענע געשפּרעכען אַקעגען אַ האַלבע שעה, איז דער דאָקטאָר לעוויוס אויפגעשטאַנען מיט זיינע איינגעלאַדענע געסט, דורכגעפיהרט זיי דורך אַ גאַנצע רייהע פון גרויסע ברייטע הויכע חדרים, גרויסאַרטיג אויסגעפוצט מיט זעהר רייך מעבעל, שווערע פּאָרטיערען, הויכע גלאַנצענדיגע שפּיגלען, און צוגעפיהרט זיי צום געדעקטען טיש. נאָר אָנשטאָט איין אויסגעפוצטע פריינדליך שמייכלענדע ווירטין, האָבען זיי געטראָפען אויבענאָן ביים טיש איין אַלט גרייז-גרויז בעשעפעניש מיט איין איינגעקנייטשט געל פּנים, וואָס האָט געהאַפּט דעם אָבבליק פון אַ גוט איינגעזויערטער קיסליצע.

— מיין מוטערכען, — האָט אַ זאָג געגעבען צו זיי דער דאָקטאָר לעוויוס, נאָכדעם ווי ער איז צוגעגאַנגען צו איהר און אַ קוש געגעבען איהר אין האַנד אַריין.

די „מוטערכען", אַ יודינע מיט אַ פּאַריק, אין אַ זיידען קלייד, מיט בריליאַנטענע אויהרינגען און מיט גרויסע פּערעל, האָט זיי ביידען קוים-קוים מזכה געווען מיט איין קוק. דאָס איז געווען אַזאַ קאַלטער קוק, אַז ס'איז אין זיי פערקיהלט געוואָרען אינווייניג דער מאַמעס מילך. „אַנ'אַלטע מכשפה" — האָבען אַ זאָג געטאָן האַלצמאַנס שאַרפע שפּיציגע אויגען צו זיין יונגען פריינד. און ביידע, רעכט אויסגעהונגערט, האָבען זיך אַוועקגעזעצט צום טיש, נישט געלאָזט זיך לאַנג בעטען און גענומען שטילען דעם הונגער, בעטראַכט בעת-מעשה דעם דאָקטאָר לעוויוס און נישט געקאָנט זיך גענוג אָנקוקען אין זיין פּיזיאָנאָמיע, וואָס האָט בעקומען דאָ שוין ווידער גאָר איין אַנדער אויסזעהען. עפּיס איז יאָ געווען אויף זיין פּנים אַ שמייכעל. נאָר דער שמייכעל האָט אויסגעזעהן ווי אַ פערקרימעניש פון אַ מענשען, וואָס

דאַרף זיך אָט-אָט אַוועקזעצן אַ־ויסנעמען אַ צאָהן. אָט דאַכט זיך, נעמט ער זיך אָן מיט אַלע כּחות, פּערוואַרפט דעם קאָפּ, מאַכט צו די אויגען און עפענט אויף דאָס מויל: „נאַ, ציה, שלעפּ, רייס, טו וואָס דו ווילסט"...

אַזוי האָט אויסגעזעהען דער דאָקטאָר. און די „מוטערכען"? זיי האָט זיך געדאַכט, אַז זי טראַכט זיך: „צו וואָס האָט ער געבראַכט אַהער אָט די שלים-מזלען?"... ניין. עס איז ניט געווען קיין שום שטאָף אויף צו רעדען. און דאָס, וואָס מע האָט גערעדט, האָט זיך ניט געקלעפּט. ווען ניט דאָס קלאָפּען פון די גאָפּלען און מעסערס איבער די טעלער, וואָלט מען געקאָנט הערען יעדען שלונג, מיט וועלכען אונזערע געסט האָבען זיך ווי געוואָרגען. אַזוי גרויסאַרטיג שטיל איז צוגעגאַנגען דער מיטאָג. עס איז געווען באמת אַ חיות און אַ פרייד, ווען דער דאָקטאָר איז אויפגעשטאַנען פון טיש, אַ קוש געגעבען דער „מוטערכען" אין האַנד און אַריינגעגאַנגען מיט זיי צוריק צו זיך אין קאַבינעט אַריין.

דאָ האָט דער בעל-הבית אָבגעשלאָסען אַ שיפלאָד פון'ם שענעם שרייבטיש און אַרויסגענומען דריי פערשידענע סיגאַרען פון דריי פערשידענע שאַכטלען. האָלצמאַנס שאַרפע אויגען האָבען מיט'ן קוק אָבגעשאַצט, אַז די דריי סיגאַרען זענען פון דריי פערשידענע סאָרטען: בעסערע, ערגערע און גאָר פּאַסקודנע. די „בעסערע" האָט דער בעל-הבית גענומען זיך. די „ערגערע" האָט ער געגעבען ראַפּאַלעסקאָן. און „גאָר די פּאַסקודנע" האָט ער אונטערגעטראָגען האָלצמאַנען.

ביים פעררויכערן האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז האָלצמאַן איז אַ מבין אויף סיגאַרען, וואָרום ער האָט זיך שטאַרק פערקרימט און עס האָט איהם אָנגעהויבען שטיקען אויף צו הוסטען. וואָלט האָלצמאַן ניט געהאַט געקומען אַהער מיט אַ געוויסען ציעל און ניט האָבען קיין בעזונדערען אַרויסקוק, עהע-הע, וואָלט זיך דער דאָזיגער מעצענאַט פון איהם נישט גענאַרט פאַר אַזאַ כּבוד. האָלצמאַן וואָלט זיך ניט געפוילט און וואָלט איהם אַ פרעג געגעבען, וואו האָט ער דערטאַפּט אַזאַ „שטינקאַדאָרוס-ציגאַר", פון יענע סאָרט ציגאַרען, „וואָס פערקויפען זיך אויפ'ן וואַגאָן" און וואָס זענען געמאַכט געוואָרען אויף צו „סמ'ען פליגען". נאָר אַזוי ווי אָט דער וויזיט האָט געהאַט אַ געוויסען צוועק, האָט האָלצמאַן זיך אָנגענומען מיט כּח רויכערן די ציגאַר פון'ם דריי-

טען סאָרט, הוסטען אויף דערשטיקט צו ווערען און דערצו נאָך אויס-הערען פונ׳ם דאָזיגען מעצענאַט אַ גאַנצע לעקציע איבער „קונסט״, וואָס יענער האָט זיך גענומען לייענען גאָר איבעראַנייעס פאַר זיין יונגען פריינד ראַפאַלעסקאָ.

„ווידעראַמאָל דאָס אייגענע ליעדעל, סע שלאָגט שוין צו דער גאַל״, — האָט זיך געטראַכט האָלצמאַן. — „אָבער אַ מאָל קונסט און ווי-דער אַ מאָל קונסט, און קלאַסישע ראָלען, און וויען — ביי אונז אין וויען... און זאַגענטהאַל — אונזער זאַגענטהאַל... ער האָט איהם קוים דערטאַפּט, אָט דער דייטש. און דער דאָזיגער נאַרישער „יאָט״ קוקט איהם אין מויל אַריין, מיינט, ס׳איז תורת לאָקש. אַ מעשה ביז מאָר-גען. מע דאַרף איהם געבען אַ פּאָהר אַריין מיט׳ן דישעל אין גאַניק אַריין, וועט דאָס נעהמען אַ סוף״.

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, רב דייטש, איך בין אַ פּראָסטער חי-וקים און פערשטעה ניט קיין חכמות. איהר זאָגט, אַז דער „יאָט״ טאָר ניט שפּיעלען אין די שטאַרקע ראָלען, וואָס ביז אַהער אַז ער דאַרף שטודירען. וויען, זאָגט איהר, דאַרף ער זעהען. מהכתיתי, איהר זענט אפשר גערעכט. פרעגט זיך אָבער: ווי קומט די קאַץ אי-בערן וואַסער? איהר האָט דאָך געהערט מסתמא דאָס שפּריכוואָרט: „אַז ס׳איז ניטאָ קיין פינגער, קאָן מען קיין פייג ניט שטעלען?״...

ביי די ווערטער האָט האָלצמאַן געגעבען אַ וואונק מיט איין אויג צו זיין יונגען פריינד — ער זאָל איהם קומען צו-הילף.

ראַפאַלעסקאָ אָבער — צי ער האָט איהם ניט פערשטאַנען, צי ער האָט זיך געמאַכט, אַז ער פערשטעהט ניט — איז איהם צו-הילף ניט געקומען. אַרויסגעוואָרפען געווען האָלצמאַנס האָפנונגען אויף דעם דאָזיגען מעצענאַט... און דער מעצענאַט האָט זיך געגעבען אַ חאַפּ אויף פונ׳ם אָרט, ווי איין אָבגעבריהטער:

— פּאַרדאָן! דעם בריעף מיינט איהר, וואָס איך האָב אייך צו-געזאָגט צו מיין פריינד זאַגענטהאַל? די רגע. איין מאָמענט.

אומזיסט האָט איהם האָלצמאַן געוואָלט בערוהיגען, אַז דער בריעף מעג זיין אויף שפּעטער. אומזיסט האָט זיך האָלצמאַן עטליכע מאָל אומגעקעהרט צו זיינעם. אומזיסט האָט ער איהם געגעבען אַ קאָ-פּוליער אָנצוהערעניש, אַז „עס דאַרף קאָסטען אונגעהייער די נסיעה״... אַז „עס וועט זיי ניט סטייען קיין פּאָדעם״... אַז ביי זיי איז „גע-

צעהלטע גראָשענס״... דער דאָקטאָר לעוויוס איז געווען טויב צו די אַלע אָנצוהערענישען, טויב ווי די וואַנד.

דערזעהען, אַז סע האַלט שמאָל, האָט האָלצמאַן אַ פּרוב געגעבען אַרויס מיט קלאָרע דבורים. אָבער טאַקי נישט מעהר ווי אַ פּרוב געגעבען, וואָרום איידער האָלצמאַן האָט נאָך געעפענט דאָס מויל צו געבען אַ רעד ווענען געלד, האָט דער דאָקטאָר לעוויוס שוין איבער־געגעבען איהם דעם אָנגעשריבענעם בריעף, געקוועטשט ביי דער האַנד, אַ קלונג געגעבען צום דיענער און בעוויזען אויף די „הערנען״, אַז זיי ווילען געהן, און איז אויפגעשטאַנען און האָט זיי גאַנץ העפליך בע־גלייט ביז דער טיר:

— היינט איז אייער לעצטער גאַסטראָל. היינט זעהען מיר זיך אין טעאַטער. געוויס זעהען מיר זיך. ווען מיר שוין רעדען פון אַלסדינג, פון אַלסדינג. אַדיעאו. אויף ווידערזעהען. איך דאַנק אייך זעהר און זעהר פאַר׳ן וויזיט. אַדיעאו. אַדיעאו. אויף ווידערזעהען.

קאַפּיטעל פינף און זעכציג

די לעצטע גאַסטראָל אין לעמבערג

די לעצטע פאָרשטעלונג פון דער בעריהמטער בוקאַרעשטער טרופּע פאַר זייער אָבפאָהרען פון לעמבערג איז אָבגעלאָפען נאָך מיט מעהר „קלאַפּ“, מיט מעהר פראַכט און גלאַנץ, ווי די ערשטע פאָרשטעלונגען. עס האָט זיך איינגעגעבען אַ גראַנדיאָזער ספּעקטאַקל. אַלע שפּילער זענען געווען אויף זייערע ערטער. דער רעזשיסער האָט נישט בעדאַרפט צו שווייצען. דער דיריזשאָר האָט נישט בעדאַרפט צו האַקען האָלץ. דער סופלער האָט נישט געהאַט, וואָס צו טון. אַלעס איז געגאַנגען, ווי אויף פּוטער. די אַקטיאָרען פוןביידע טרופּעס האָבען זיך אין דעם אָווענד ווי צונויפגעזונגען, און אויף זיי אַלעמען האָט מאַיעסטעטיש געשוועבט און געוועלטיגט דער גייסט פון דעם יונגען קינסטלער.

ראַפאַלעסקאָ האָט אַליין געפיהלט, אַז היינטיגען אויפדערנאַכט איז ער ביי זיך אין דער היים. ווי נישטיג און אומגעלומפּערט-נאַריש דאָס שטיק איז ניט געווען, האָט זיך דאָך געפיהלט אינ׳ם שפּילען אַ זעלטענער אַנסאַמבל. אמת׳ע עסטעטיקער האָבען הנאה געהאַט. קלענערע מבינים זענען געווען אויסער זיך. און דאָס גרויסע פּובליקום איז אַרויס פון די כּלים און צוטראָגען דאָס טעאַטער: „ראַ—פאַ—לעס—קאָ! ראַ—פאַ—לעס—קאָ!“

און ראַפאַלעסקאָ האָט צוליעב געטאָן דעם עולם און האָט זיך בעוויזען פאַר׳ן פּובליקום נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל. און נישט אַליין, נאָר מיט דער בעריהמטער לעמבערגער פּרימאַדאָנאַ, וואָס האָט געטיילט מיט איהם דעם טריאומף פון דעם דאָזיגען אָווענד. אַלעמאָל, ווען ראַפאַלעסקאָ האָט זי אָנגענומען ביי דער האַנד, האָט זי געפיהלט אַ ציטער איבערן לייב: „דער בחור איז מיינער... ער וועט שוין געהן ביי

מיר אין חדר אַריין״... אַזוי האָט זיך געטראַכט הענריעטאַ שוואַלב און האָט ברייט געשמייכעלט מיט אַלע איהרע ווייסע צייהן און מיט אַלע פאַלשע שטיינער, וואָס זי האָט זיך אָנגעקויפט די לעצטע צייט.

אויף איהר קוקענדיג, האָט אויך אָנגעקוואָלען איהר ברודער דער טראַגיק. פאַר דעם דאָזיגען נפש האָט זיך געעפענט אַ גאָלדענע גרוב און אַלע גליקען זענען געקומען מיט אַמאָל: ערשטענס, ווערט ער פּטור פון אָט דעם בלוטזויגער געצעל בן געצעל. צווייטענס, האָט מיט איהם דער דירעקטאָר האָלצמאַן צוגעשלאָגען אַ „יד״, אַז זיי ווערען שותפים און עפענען אינצווייען איין אייגענעם משא-ומתן, אַ טעאַטער אונטער זייערע ביידענס נעמען: „האָלצמאַן, שוואַלב עט קאָמפּ.״ און וויפיעל איז ווערט אָט דאָס, וואָס ער פּטרט אַ האָרב פון די פּלייצעס?...

ער מיינט דאָס זיין שוועסטער יענטעל, אָדער הענריעטאַ, וואָס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אַז זי האָט דעם „יאַט״ פריטשמעליט דעם קאָפּ, ווי עס געהער צו זיין. „נישקשה פון אַ שידוך,— האָט ער זיך געטראַכט און מיט ביידע הענד זיך געווישען דאָס רויטע פּנים. — מיינע קאָלע-גען די בעהעלפּערס וועלען צוזעצט און צופּיקעט ווערען פאַר קנאה, און מיין דירעקטאָר, „יאָקעל בן פלעקעל״, ווי האָלצמאַן רופט איהם, וועט אם-ירצה-השם בעקומען אַ שענע „פּאָפּלעקציע״...

— וואָס קוקט איהר אַלע מינוט אין שפּעלטעל אַריין און וועמען זוכט איהר? — האָט שוואַלב אַ זאָג געטאָן צו זיין נייעם שותף האָלצ-מאַן, וואָס האָט זיך אַרומגעדרעהט הינטער די קוליסען אַ צוטראָגענער און פערקוקט אַלע מינוט אין טעאַטער אַריין, געזוכט עמיצען מיט די אויגען.

— דעם נעכטיגען טאָג, — האָט איהם האָלצמאַן געענטפערט און נישט אויפגעהערט צו פערקוקען אין פאַרטער אַריין.

דאָס האָט ער געזוכט דעם דאָקטאָר יוליוס לעוויוס, וואָס האָט זיי צוגעזאָגט קומען אין טעאַטער צו דער לעצטער פאָרשטעלונג, און איז נישט געקומען. אונזער האָלצמאַנען האָט די דאָזיגע מעשה אַזוי אויפגערעגט, אַז ער האָט דעם גאַנצען אויפדערנאַכט ניט אויפגעהערט צו שעלטען מיט דער חלירע און מיט כף-הקלע און מיט אַנדערע קללות אַלע דאָקטוירים מיט אַלע דייטשען מיט אַלע מעצענאַטען פון דער גאַנ-צער וועלט.

— וועמען בענשט איהר דאָס אַזוי געשמאַק? — זענען חברה אַק-טיאָרען נייגיריג געווען צו וויסען.

— דאָס האָב איך מיך דערמאַנט אָן מײַנעם אַ פעטער, אַ שנײַדער, וואָס איז כּל-ימיו געווען אַ קבצן, חאָטש ער פלעגט נעמען יתור... ער איז שוין אויף דער אמת׳ער וועלט, דער זכות פון זײַנע געלאַטעטע הויזן זאָל איהם בײַשטעהן.

פאַר חברה אַקטיאָרען איז אָבער דער תּירוץ געווען נישט קיין תּירוץ. האָבען זײ אָבגעטראָגען צו זײער דירעקטאָר אין די אויערן אַרײַן, אַז דאָ איז עפּיס נישט גלאַטיג. אַז דער „קנאַקער" פון בוקאַרעשט (האָלצמאַן) איז עפּיס זעהר „פערהאַלעפּירעמט", צוטראָגען הייסט עס. וואָס קאָן עס זײַן?...

געצעל בן געצעל האָט זײ אויסגעהערט מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען און זיך קוים אײַנגעהאַלטען פון אַ שמײכעל טון:

— פערהאַלעפּירעמט? — האָט ער זיך געטראַכט. — איהר זענט גרויסע בהמות. פערהאַלעפּירעמט וועט ער ערשט זײַן מאָרגען, אַז ער וועט דאַרפען אַוועקפאָהרען פון דאַנען... אָט וועט איהר מאָרגען עפּיס זעהן אַ שענס...

* * *

אויף מאָרגען איז געווען אַ שענס. אַזעלכס, וואָס אין לעמבערג האָט זיך נאָך ניט געטראָפען, זינט לעמבערג איז אַ שטאָדט, זינט עס עקזיסטירט דאָרט אַ יודיש טעאַטער און זינט געצעל בן געצעל איז דאָרט אַ דירעקטאָר. מע האָט איהם צונומען דאָס גאַנצע חדר, אומגליקליך געמאַכט. מע האָט אַרויסגענאַרט בײַ איהם, ערשטענס, די פּרימאַדאָנאַ — אַזאַ פּרימאַדאָנאַ! — און אין אײן גאַנג האָט מען צוגענומען אויך איהר ברודער, דעם וואַגאַבונד, מיט נאָך אײן אַקטיאָר, בעני גאָרגעל, אַ זעלטענער סופלער! און אַפילו די מאַדאַם טשערניאַק, ברײַנדעלע קאָזאַק, איז אויך מיט זײ נעלם געוואָרען צו אַלדי שוואַרצע יאָהר.

— וואָס טוט מען איצט? — האָט זיך נעבעך געצעל בן געצעל געקלאָגט און געוויינט פאַר׳ן איבעריגען ביסעל אַקטיאָרען. — חאָטש נעם שליס צו דאָס טעאַטער, אָדער לײג זיך אַוועק און נעם אײַן אַ מיתה-משונה!

— נישט אַנדערש! — האָבען איהם געטרייסט די איבערגעבליבענע אַקטיאָרען און האָבען זיך דערוויל אַוועקגעלאָזט אין קאַפע „מאָנאָפּאָל"

פאַר גרויס האַרצווייטיקעגאָג חאַפּען אַ קערטעל. און דער דירעקטאָר פון לעמבערגער טעאַטער האָט גענומען די פיס אויף די פלייצעס און האָט זיך אַוועקגעלאָזט נאָך די אַנטלאָפענע קיין וויען און קיין בוקאַרעשט, און פון דאָרט, אַז מע וועט דאַרפן פאָהרען ווייטער, וועט ער פאָה-רען. „זאָל זיין באָמען ניט הייסען געצעל, אויב ער וועט זיי ניט פאַקען! סיידען ס׳איז ניטאָ קיין גאָט אויף דער וועלט״...

קאַפּיטעל זעקס און זעכציג

די ביאָגראַפיע פון די שוואַלבען

דאָס שותפות פון אונזערע בעריהמטע קאָמפּאַניאָנען, האָלצמאַן עט שוואַלבע, איז למזל געשלאָסען געוואָרען אין דער שענער לוסטיגער שטאָדט וויען גאַנץ יום-טוב׳דיג.

דאָס איז געווען אין איינעם פון יענע וויענער קאַפּערעסטאָראַנען, וואָס זענען אפילו ווייט פון דעם נאָמען „ערשטקלאַסיגע״, נאָר מע קאָן דאָרטען פונדעסטוועגען זיין אַ זייטיגען צימער, ביי אַ גלאָז פּילזנער ביער מיט גוטע וואורשטלעך, זיך גאַנץ פיין אונטערהאַלטען.

פערקליבען האָבען זיך צוזאַמען אונזערע צוויי שותפים גאַנץ אַליין און האָבען אָבגערעדט צווישען זיך אַלע פּרטים, אויסגעאַרבייט אַלע תנאים, אַ פּונקט נאָך אַ פּונקט:

1) האָלצמאַן און שוואַלבע עפענען אַ טעאַטער אונטערן נאָמען: „האָלצמאַן, שוואַלבע עט קאָמפּ״.

2) די דירעקטאָרען פונ׳ם טעאַטער זענען זיי ביידע: האָלצמאַן און שוואַלבע.

3) ביידע דירעקטאָרען לייגען אַריין אין שותפות אַריין: שוואַלבע — זיין שוועסטער הענריעטאַ, אַלס פּרימאַדאָנאַ, און האָלצמאַן — דעם בעריהמטען אַרטיסט, לעאָ ראַפאַלעסקאָ, אַלס ערשטען ליעבהאָבער.

4) אַלע פּערדיענסטען, וויפיעל ס׳וועט זיין אחר נכיון הוצאות, ווערען געטיילט צווישען ביידע דירעקטאָרען אויף דער העלפט, חצי שלי וחצי שלך.

5) שפּיעלען טעאַטער זענען די דירעקטאָרען ניט מחויב, נאָר די אַקטיאָרען אַליין. סיידען עס טרעפט, עמיצער פון די אַקטיאָרען ווערט קראַנק אַזוי שטאַרק, אַז ער קאָן שוין ניט אַרויסטרעטען אויף

דער ביהנע. דעמאָלט געהערט דעם קראַנקען אַקטיאָרס פּערדיענסט צו די דירעקטאָרען.

6) אַלע אַקטיאָרען אַרבייטען ביי זיי אויף מאַרקעס. דאָס הייסט, וויפיעל עס בלייבט ריין פּערדיענסט פון'ם אָוועגד, נעמט אַראָב די דירעקציע זיך קודם די ערשטע העלפט, און די איבעריגע העלפט ווערט אַיינגעטיילט צווישען די אַרטיסטען חלק בחלק, יעדען נאָך זיין ווערט, חוץ ראַפּאַלעסקאָ און די פּרימאַדאָנאַ, וועלכע בעקומען יעדער צו צוויי חלקים.

7) אַ מכה דאַרף עמיצער פון די אַקטיאָרען וויסען, וויפיעל די דירעקציע פּערדיענט, אָדער וויפיעל, חלילה, זי דערלייגט.

8) דער קאַסירער פון'ם געשעפט דאַרף זיין...

דאָ איז אַרויסגעקומען צווישען די דירעקטאָרען אַ שטיקעל מחלוקת. יעדער פון די צוויי האָט, נאַטירליך, געוואָלט זיין בעהענטער צו דער שיסעל. דער דאָזיגער סכסוך איז אָבער גיך אויסגעגלייכט געוואָרען דורך אַ המצאה פון האָלצמאַנען: אַז ביי דער קאַסע אין טעאַטער דאַרף זיצען שוואַלב, ווייל ער איז אַ מענש, וואָס איז שווערליך אויפ'ן געזיס; דערפאַר אָבער אַלע הוצאות, געלדער, חשבונות און רעכענונגען דאַרפען געהן דורך האָלצמאַנס האַנד.

און נאָך אייניגע ניט זעהר וויכטיגע פּונקטען זענען אויסגעאַרבייט געוואָרען. און אַלע פּיינטשיק, מיט אַ שכל און מיט אַ גאַנג. אויסאַרבייטען פּונקטען מעג מען פרעגען ביי האָלצמאַנען. ער האָט געהאַט אויף זיך, נישקשה, אַ גוטען רבין — שטשופּאַק האָט ער געהייסען, ימח שמו זאָל ער ווערען!

אָבגעפאַרטיגט זיך מיט אַלע פּונקטען, האָט האָלצמאַן אַ קלונג געגעבען, געהייסען דערלאַנגען אַ טינט און פּעדער מיט אַ בויגען פּאַפּיר אויף צושרייבען זיך, מאַכען אַ קאָנטראַקט, און אַ זאָג געטאָן צו זיין שותף גאַנץ פריינדליך:

— נו, אַ „דונער זעצען" זאָל מען זיך און „געריבען" זאָל ווערען!

— איך? — האָט איהם שוואַלב אָבגעענטפערט מיט תמימות און אָבגעשטופּט פון זיך דאָס טינט און פּעדער. — איך האָב, ווי איהר זעהט מיך אַ יודען, זינט איך לעב קיין מאָל נישט געהאַלטען אין האַנד אַפילו.

— טאַקי באמת? — האָט איהם האָלצמאַן איבערגעפרעגט מיט

בלומרשט זעהר אַ פערוואונדערט פּנים. — ווי קאָן דאָס אַ מענש ניט שרייבען עטליכע ווערטער האָטשבי אויף אונזער לשון, איך מיין, אויף פּראָסט יודיש?

— פון וואַנען? — האָט זיך שוואַלב גאַנץ ערנסט פערענטפערט פאַר זיין נייעם שותּף. און מחמת ער האָט געהאַלטען שוין ביים דריטען גלאָז ביער, האָט זיך די צונג געפּיהלט ביי איהם אויפגעבונדען, און ער האָט אַנידערגעלייגט פאַר האָלצמאַנען פון זיך אַ גאַנץ שענע ביאָגראַפיע, וועלכע מיר געבען דאָ איבער אין גאַנץ קורצע ווערטער:

„אַליין איז ער געבוירען געוואָרען — ער ווייסט ניט וואו, און געוואַקסען אַ יתום — ער ווייסט ניט פון וועמען. דאָס הייסט, אייגענטליך, זענען זיי געוועזען דריי יתומים: ער און זיינער אַן׳עלטערער ברודער, ניסעל הייסט ער, דער וואָס איז איצט אין לאָנדאָן. און אַחוץ דעם, אַ קליין שוועסטערל, יענטעל, אָט די פּרימאַדאָנאַ טאַקי, וואָס מע רופט זי איצט הענריעטאַ. האָבען זיי זיך געוואַלגערט, הייסט עס, אַלע דריי, יעדער בעזונדער אויף אַן׳אַנדער מיסט, ביז גוטע מענשען האָבען אויף זיי רחמנות געהאַט און מע האָט זיי יאַקאָש צו-שטערכעט, דעם אַהער, דעם אַהין. איהם מיט זיין ברודער ניסעל האָט מען אָבגעגעבען צו אַ בעקער, זיי זאָלען אַרומטראָגען אייערינע בייגעל. איז זיי נישט געווען צום האַרצען די מלאכה, האָבען זיי זיך בעסער גענומען צו ציגאַרען. ביי ציגאַרען פּערדיענט מען מעהר. דאָס הייסט, פון ציגאַרען האָט מען אויך מכּות מיט בכורות. אַ שטי-קעל גליק האָטש, וואָס ער, איזאַק שוואַלב, האָט פון תּמיד צו גע-האַט אַ טאַלאַנט צום שפּיעלען. אַז ס׳איז געקומען פּורים, פּלעגט ער מאַכען געלד... הקיצור, זיי אינצווייען האָבען זיך ווי עס איז אויס-געשלאָגען זייערע הוצאות. דאָס הייסט, נאַקעט און באָרוויס, און הונגעריג אויך, נאָר דער וועלט האָבען זיי אַרויסגעשטעלט אַ פּייג. שלעכט איז נאָר געווען אָט דאָס נאַכוועהעניש, דאָס שוועסטערל. וואָס טוט מען מיט אַ מיידעל? האָבען זיי זי אָבגעגעבען דיענען, בע-שטעלט, הייסט עס, אויף אַן׳אָרט. פאַר׳ן שטיקעל ברויט, אַבי אַראָב-גע׳פּטר׳ט אַ האָרב. האָבען זיי אָבער געהאַט מיט איהר צרות און צרות. אַלע דריי וואָכען האָט זי געביטען די ערטער. וואָרום זי איז, צו זייער שלים-מזל, פון קינדווייז אויף געווען אַ געראָטען מיידעל. דאָס הייסט, ניט אַזוי געראָטען אין שכל, ווי אין שענקייט. און דאָס רוב בעלי-בתּים האָבען אַ טבע, ס׳זאָל אייך זיי קומען אַ מגפה, אַז

זיי דערזעהען אַ שען מיידעל, ווערען זיי די כפרה... וואָלט חאָטש זיין עלטערער ברודער גיסעל געווען אין דער היים, וואָלט ער זיך מיט זיי אָרענטליך אָבגערעכענט. זיי וואָלטען שוין פערזאָגט קינדס-קינדער. „וואָרום מיין ברודער גיסעל — זעהט איהר מיך? בין איך אַ הונד אַקעגען איהם!” — האָט זיך איהם אָבער פערגלוסט, זיין ברודער גיסעל, הייסט עס, אַוועקלאָזען זיך אין אַלדי שוואַרצע יאָהר קיין לאָנדאָן, און דוקא צו-פוס, צוגעזאָגט שרייבען בריוולעך, אַלע וואָך אַ בריוועל. צום סוף — ווער? וואָס? — אַוועקגעפאָהרען און פערגעסען דעם זיי-געזונד. ערשט ווען האָט ער זיך דערמאָנט שרייבען? העט-העט! אַז ער, איזאַק שוואַלב, איז שוין געוואָרען אַנ׳אַקטיאָר פון שטאַרקע טראַגישע ראָלען, און זיין שוועסטערל — אַ פרימאַדאָנאַ ביי אָט דעם יאָקעל בן פלעקעל. נו, פרעגט זיך: ווען האָט ער, שוואַלב, צייט געהאַט אויסלערנען זיך שרייבען?”...

אויסגעהערט די דאָזיגע אינטערעסאַנטע ביאָגראַפיע פון זיין אָפענהערציגען שותף, האָט אונזער האַלצמאַן איהם געמוזט מודה זיין, אַז ער איז פאָלקאָם גערעכט. ער גלייז, האָלצמאַן הייסט עס, קאָן אויך שרייבען, אייגענטליך, נאָר דעמאָלט, ווען קיינער זעהט ניט. נאָר אַז מע וויל שמועסען דאָס אייגענע צוריק, צו וואָס דאַרף מען איינגאַנצען דאָס שרייבען? — ביי די ווערטער האָט האָלצמאַן צוריסען דעם ריינעם בויגען פּאַפּיר אויף דער העלפט און האָט זיך אָנגערופען צו זיין שותף:

— אין דער ערד מיט׳ן קאָפּ אַלע פּאַפּירען מיט אַלע צושרייבעכצען! „ניט דער וועקסעל צאָהלט, דער מענש צאָהלט”. לאָמיר זיך געבען די האַנד תקיעת-כף, אַז אַלסדינג, וואָס מיר האָבען דאָ אָבגערעדט, זאָל זיין קדוש וטהור. און לאָמיר נעהמען נאָך צו גלעזלעך ביער און לאָמיר זיך צוקושען אין די פיסקעס: לחיים! לאָז גאָט געבען, ס׳זאָל זיין מיט מזל און מיט גליק!

— לחיים! לחיים! לאָז גאָט געבען, ס׳זאָל זיין מיט הצלחה און מיט אַלדאָס גוטס.

— אמן.

— אמן. אמן.

קאַפּיטעל זיבען און זעכציג

דער ערשטער וויזיט ביים גרויסען זאַנענטהאַל.

געקומען אַהיים, אַ ביסעל אונטערן גלעזעל, האָבען אונזערע שותפים נים אויסגעזאָגט קיינעם, אַז זיי האָבען געשלאָסען צווישען זיך אַזאַ איין ערנסט געשעפט. זיי האָבען זיך נאָר גענומען שטודירען די שטאָדט וויען און נאָכזוכען אַ לאָקאַל אויף אַ יודיש טעאַטער. זיי האָבען זיך אָבער גיך אַרומגעקוקט, אַז זייער טרחה איז אומזיסט. וויען איז נישט קיין שטאָדט און די וויענער יודען זענען קיין יודען נים, „יודען, — אַזוי האָט געזאָגט האָלצמאַן, — וואָס קענען זיך בעגעהן אָהן אַ שום יודיש טעאַטער, יודען, וואָס אָדער זיי לויפען הערען זאָנענטהאַל'ען, אָדער זיי בעגניגענען זיך מיט אַ קאַבאַרע, אָדער אַזוי אַ שענקעל, וואו מע קלויבט זיך צונויף ביי אַ גלאָז ביער, מע רויכערט ציגאַרען און מע האָרכט זינגען „חוה", אָדער „פרייטאָג אויף דער נאַכט", און מע פּלעסקעט בראַוואָ און מע לעקט די פינגער, — אַזעלכע יודען מעגען געהאָנגען ווערען אויף אַ בוים, אָדער געשאָסען ווערען פון אַ ביקס".

אַזוי האָט זיך אויסגעצ'טענה'ט האָלצמאַן אויף זיין מענה-לשון און האָט אָבגערעדט מיט זיין שותף שוואַלב, מע זאָל אַ שפיי טון אויף דעם אויסגעפּוצטען וויען און בעסער אַוועקלאָזען זיך צוריק אויף דער פּראָווינץ, איבער די קליינע שטעדטלעך אין'ם געבענשטען גאַליציע, בוקאָווינע, רומעניע, וואו יודען האָבען נאָך נישט געגאַשט פונ'ם עץ-הדעת, וואו דאָס פּובליקום לויפט זיך נאָך צונויף אָנקוקען יודישע אַקטיאָרען, ווי מע לויפט זיך צונויף, אַ שטייגער, קוקען אויף אַ בער, אַ עלעפאַנט אָדער אויף אַ מאַלפּע...

דאָס איינציגע, וואָס האָט אויפגעהאַלטען האָלצמאַנען אין וויען, איז געוועזן זאָנענטהאַל. „אַן'אַרטיסט, וואָס פערמאָגט זיין אייגענס אַ מיליאָן, פערדיענט, אַז מע זאָל צוליעב איהם פערברענגען אין וויען

אַנ'איבעריגען טאָג". אַזוי האָט געזאָגט האָלצמאַן. נישט מחמת ער ווערט אַזוי נתפעל פון מיליאָנען. „חס-וחלילה! וואָס הערט האָלצמאַן אַ מיליאָנער? ער האָט שוין געזעהען אויף זיין לעבען מיליאָנערען. ער האָט שוין מיט זיי גערעדט, געפאָהרען אין איין קאַרעטע און, אויב איהר ווילט, האָט ער מיט זיי געגעסען שוין ביי איין טיש אויך". (דאָס איז אַ וואונק אויפ'ן דאָקטאָר לעוויוס-לויתן אין לעמבעריג). האָלצמאַן, פערשטעהט איהר מיך, געהט מיט דעם גאַנג, אַז איין אַקטיאָר, ווי זאָבענטהאַל, וואָס האָט געקאָנט זיך אַרויפאַרבייטען אויף אַ מיליאָן, נישט צוטרענצלען, נישט פער'שכורען און נישט פערשפּיעלען אין קאָרטען, איז גלאַט ווערט, מע זאָל איהם געהן זעהען.

און האָלצמאַן האָט אונטערגעפרישט די הלבשה, אויסגעגלעט דעם צילינדערהוט, געקויפט זיך אַ פּאָר נייע הענטשקעס מיט אַ האַלב-זיידענעם שירם, מיטגענומען מיט זיך דעם בריעף, וואָס דער דאָקטאָר לעוויוס האָט זיי געגעבען, און האָט זיך אָנגערופען צום „יאַט":

— נו, מיין טייער שפּיעלפויגעל, מיט'ן רעכטען פוס...

דאָ האָט זיך אַפילו שוואַלב דער שותף אַרויסגעחאַפּט, אַז ער וואָלט אויך אַ בעלן געווען מיטגעהן צו זאָנענטהאַלען. „וויבאַלד אַז מע שמועסט שותפות, איז דאָך ניט שייך". האָט איהם אָבער האָלצמאַן אָבגעהאַקט די פליגעל: „אַזאַס! האַנדעלשאַפט איז קיין ברודערשאַפט. שותפות איז טאַקי שותפות, נאָר מע דאַרף וויסען, ווער צו וויס ע. פאַסט"... שוואַלב האָט ניט פערשטאַנען דאָס עקשנות: „וואָס איז? עס וועט דען קאָסטען טייערער, אַז זיי וועלען געהן זאַלבעדריט? צי ער וועט איהם אָבבייסען אַ שטיקעל זאָנענטהאַל?" — האָט איהם האָלצמאַן געגעבען צו פערשטעהן מיט אַ שכל: „אַז יעדער מענש דאַרף וויסען זיין שטאַט. לאָז אַריין אַ דבר-אחר אין שטוב, קריכט ער אויפ'ן טיש"... האָט דאָס שוואַלבען שוין אַ ביסעל פערדראָסען און ער האָט איהם געגעבען אָנצוהערעניש, ער זאָל ניט פערגעסען, אַז קודם איז די פרימאַדאָנאַ הענריעטאַ שוואַלב איהם אַ שוועסטער און ער, שוואַלב, קעהר איהר אָן אַ ברודער... האָט זיך שוין האָלצמאַן, פון זיין זייט, אָנגעצונדען, האָט זיך פערהוסט און האָט גאָר אָנגעהויבען רעדען צו איהם לשון-קודש: „לא מעוקצך ולא מדובשך — קר"ך מיר ניט אויפ'ן בוידעם און דאָס מיר ניט אויפ'ן לייטער"...

נישט ראַפּאַלעסקאָ, נישט האָלצמאַן האָבען ניט געקאָנט פערשטעהן, וואָס איז די מעשה, וואָס אַזאַ גרויסער זאָנענטהאַל וואוינט

ניט אין קיין אייגענעם מויער, נאָר אין אַ האָטעל? „מילא, אַ נאַש בראַט, אַז ער וואַלגערט זיך אויס אין אַלע מיסטען, בעקענט זיך מיט אַלע היהנער, קאַטשקעס, בעל-הבית׳טעס און וואַנצען — זענען מיר דע-רויף בידנע יודישע אַקטיעאויאויערען. אָבער זאַנענטהאַל? איך וויען? סטייטש, נאָך אַ מאָל!"

דאָס זענען געווען האַלצמאַנס טענות, פאַהרענדיג מיט ראַפאַ-לעסקאַן אין אַ גאַנץ שענעם עקיפּאַזש צו זאַנענטהאַלען. ווייבאַלד אָבער זיי זענען צוגעפאָהרען צום גרויסאַרטיגען האָטעל, וואו זאַנענטהאַל האָט געוואוינט, און עס איז די אַרויסגעטראָטען אַקעגען עפּיס איינער אַ בן-אדם אין אַ ליוורעע מיט גאָלדענע קנעפּ, אַזוי האָט האָלצמאַן באַלד געביטען זיין מיינונג און האָט אַ זאָג געגעבען צו זיין יונגען פריינד ראַפאַלעסקאָ: „אַ רוח אין געלדס טאַטען אריין!" און צום בן-אדם מיט די גאָלדענע קנעפּ האָט ער געגעבען צו וויסען, אַז זיי ווילען זיך זעהען מיט זאַנענטהאַלען. די גאָלדענע קנעפּ האָבען בעטראַכט אונזע-רע ביידע פאַרשוינען פון אויבען ביז אַראָב און געגעבען זיי צו ווי-סען, אַז מיט זאַנענטהאַלען קאָן מען זיך ניט זעהען. „פאַרוואָס, למשל?"— „ווייל זאַנענטהאַל נעמט נישט אויף". — „וואָס הייסט, ער נעמט נישט אויף?" — די דאָזיגע שאלה האָבען די גאָלדענע קנעפּ איבערגעלאָזט גאָר אָהן אַ שום תשובה און האָבען זיך געהאַט אויסגעדרעהט שוין אויף אַוועקצוגעהן. האָט זיך האָלצמאַן אָנגערופען מיט שטאָלץ, אַז זיי האָ-בען צו זאַנענטהאַלען אַ בריעף פון זעהר אַ געהויבענע פערזאָן, וואָס פערמאָגט אפשר ניט ווינציגער, ווי זיין בעל-הבית. לאָז ער נאָר ניט מיינען, אַז זיי זענען עפּיס ווייס איך ווער; קודם זענען זיי אַליין אויך אַרטיסטען...

דאָ האָט האָלצמאַן זיך אַ נעם געטאָן ביים צילינדערהוט און האָט אויסגעטאָן אַ הענטשקע און באַלד אָנגעטאָן צוריק און האָט מכבד געווע דעם בן-אדם פון די גאָלדענע קנעפּ מיט אַ זעץ אין פּלייצע. די גאָלדענע קנעפּ זענען פון אַזאַ בענעמונג געוואָרען אַ ביסעל צומישט. צוגענומען ביי זיי דעם בריעף, אַרויפגעגאַנגען אַרויף, געלאָזט וואַר-טען אונזערע וויזיטערעס אויף די טרעפּ היבשע עטליכע מינוט און אַראָבגעקומען צוריק מיט אַ קלאָרע ידיעה, אַז זאַנענטהאַל ענטשולדיגט זיך זעהר. ער האַלט איצט אין אַיינשטודירען אַ נייע ראָל. אויב זיי ווילען דורכאויס מיט איהם שפּרעכען, קאָנען זיי אַרויפקומען היינט אין טעאַטער, הינטער די קוליסען, צווישען די אַקטען...

מעהר האָט מען נישט געקאָנט אַרויסציהען פונ'ם דאָזיגען נפש קיין איינציג וואָרט, מחמת איידער זיי האָבען געעפענט אַ מויל אויף צו ריידען, האָט דער בן-אדם פון די גאָלדענע קנעפ בעוויזען אונזע-רע וויזיטערס, אַז פון הינטען טראָגט ער דיזעלבע גאָלדענע קנעפ, וואָס פון פאָרענט.

— — — — — — — — — — — — — —

— וואָס האָט זיך מיר געחלומט די נאַכט און יענע נאַכט און אַלע נעכט פון אַ גאַנץ יאָהר, זאָל אויסגעהן צו זאָגענטהאַלען מיט'ן דאָקטאָר לויתן און מיט אַלע מעצענאַטען פון דער גאַנצער וועלט! נאָר וואָס דען, מיין טייער שפּיעלפויגעל? פתח שין — שאַ!

אַזוי האָט האָלצמאַן געזאָגט צו ראַפאַלעסקאָן, פאָהרענדיג צוריק אַהיים, און ביידענס פנימער האָבען געפלאַמט אַזוי ווי פייער

קאַפּיטעל אַכט און זעכציק

אומזיסטע האָפֿנונגען

געקומען צוריק פֿונ׳ם געהויבענעם וויזיט ווי אָבגעשמיסענע, האָבען אונזערע וויזיטערס געקריגען אַ שענעם ברוך-הבא פֿון דער חברה אַקטיאָרען, וואָס האָבען זיי בעגעגענט מיט אַ ברייטען שלום-עליכם:

— נו?

— וואָס נו?

— וואָס הערט זיך עפּיס ביים גרויסען זאָנענטהאַל?

— וואָס זאָל זיך הערען? — האָט האָלצמאַן אויסגעצויגען און גע-מאַכט אַ גלייכגילטיג-תמ׳עוואַטע פּנים. — מאָלט אייך, ס׳איז שוין איין מאָל אַ זאָנענטהאַל!

און האָלצמאַן האָט זיך אָנגענומען מיט האַרץ, און נו האַקען אַ טשייניק, דערצעהלען חדושים פֿון זאָנענטהאַלען, ווי אַזוי ער זיצט דאָס גרויסאַרטיג, און וואָס פֿאַר אַ גאָלדענער מענש דאָס איז, און ווי אַזוי ער האָט זיי אויפגענומען און מכבד געווען מיט טיי, מיט ביער און מיט ציגאַרען, „יעדע ציגאַר אָט אַזוי די גרויס!״

און האָלצמאַן האָט אַ ווייז געטאָן מיט ביידע הענד, וואָס פֿאַר אַ גרויסע ציגאַרען מע האָט זיי דאָרט געגעבען און האָט דערלאַנגט אַ פֿאָהר אַריין מיט איין האַנד גלייך צו שוואָלבען אין רויטען פּנים אַריין. שוואָלב, וואָס איז, ווי בעוואוסט, אַ ספּעציאַליסט אויף ציגאַ-רען, האָט זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען פֿון צו בעמערקען, אַז אַזעלכע גרויסע ציגאַרען, ווי האָלצמאַן זאָגט, איז סך-הכל גאָר נישטאָ אויף דער וועלט, וואָרום ווער ווייסט נאָך אַזוי אויף דעם אַרטיקעל, ווי ער, וואָס האָט כל ימיו געהאַנדעלט מיט דער דאָזיגער סחורה?

— טאַקי אַנ׳עבירה, כ׳לעבען, — האָט איהם האָלצמאַן אָבגעהאַקט, —

וואָס דו האָסט זיך גענומען ניט צו דיין מלאכה. הלואי וואָלסט דו שוין בעסער געבליבען ביי די ציגאַרען, וואָלט די יודישע ביהנע פערמאָגט ווינציגער מיט אַ דראַנג.

דער דאָזיגער ענטפער איז געווען אַ ביסעל צו שאַרף פאַר אַזאַ איין אַרטיסט, ווי שוואַלב, איז איהם דאָס רויטע פנים געוואָרען נאָך רויטער און ער האָט אָנגעהויבען צו שוויצען. שוואַלב איז אָבער נישט אַזאַ מענש, וואָס זאָל זיך געפינען שטאַרק בעליידיגט און וואָס זאָל טראָגען לאַנג אַ שנאה אין האַרצען. דעריבער איז קיין חדוש ניט, וואָס מע איז באַלד געוואָרען צוריק שלום, און ס׳איז געבליבען טאַקי דאָ אויפ׳ן אָרט, אַז דעם זעלבען אויפדערנאַכט זאָל מען נעהמען אַ לאָזשע אין בורג-טעאַטער און אַלע אינאיינעם זאָל מען זיך דורכגעהן הערען זאָנענטהאַלען. דאָס הייסט, עס רעדט זיך נאָר אַזוי — אַלע אינאיינעם. געהן וועלען זיי נאָר זאַלבעפינפט:ביידע דירעקטאָרען און ראַפאַלעסקאָ און הענריעטאַ און ברײנדעלע קאָזאַק.

— און די איבעריגע חבריא?

— די איבעריגע חבריא — האָט האָלצמאַן אָבגעפּסק׳ענט — איז נישט קליין צו זיצען אין דער היים און חלעפּטשען תהלים. און פאַר נויט, אויב זיי ווילען זעהר, קאָנען זיי אַרויפקלעטערן מחילה העט אַרויף, אויף דער אויבערשטער גאַלעריע, וועט, ערשטענס, קאָסטען אַ סך וועלוועלער, און אגב וועט מען זיין נעהענטער צו גאָט.

מיט איינעם וואָרט, אונזער האָלצמאַן האָט נישט אַרויסבעוויזען קיין סימן פון אונצופרידענהייט. אדרבה, ער איז יענעם פריהמאָרגען געווען לעבעדיגער און בערעדעוודיגער, ווי תמיד, געמאַכט אַלערליי הערות און אָנשטעלען, אונטערגעזונגען און אונטערגעטאַנצט, גלייך ווי דעם מענשען האָט געטראָפען אַ גליק.

גאַנץ אַנדערש האָט זיך אַרויסבעוויזען דער צווייטער וויזיטער, לעאָ ראַפאַלעסקאָ. אויף וויפיעל האָלצמאַן איז געווען לעבעדיג און פריילוך, אַזוי פיעל איז ער געווען פערזאָרגט און אומעטיג און אַרומגעגאַנגען, ווי אָהן אַ קאָפּ. פון אַלע זיינע זיסע געדאַנקען האָט זיך אויסגעלאָזט אַ טייך און פון אַלע גאָלדענע חלומות — אַ בעכטיגער טאָג.

דער ערשטער חלום איז געווען — זיין בעגעגעניש אין וויען מיט דעם הזנ׳ס מיידעל רייזעל, אָדער ראָזאַ ספּיוואַק, איבער וועלבער ער איז ניט געשלאָפען קיין נעכט... און דער צווייטער חלום

איז געווען — דער אויפנעם, וואָס ער וועט האָבען ביים גרויסען זאַנענטהאַל.

אומזיסט האָט ער זיך אַזוי געריסען קיין וויען, צו דער בעריהמטער זינגערין מאַרטשעלי עמבריך, ביי וועלכער עס האָט זיך אויפגעהאַלטען זיין רייזעל, אָדער ראָזאַ ספּיוואַק. נאָך אַלע נאָכפרעגענ׳שען און אויספאָרשונגען איז ער געוואָהר געוואָרען נאָר איין זאַך: אַז נישט מאַרטשעלי עמבריך און נישט ראָזאַ ספּיוואַק זענען אין וויען נישטאָ. די מאַדאַם טשערניאַק, וועלכע האָט איהם פריהער ערב געווען, אַז ראָזאַ איז געוויס אין וויען, און צוגעזאָגט איהם אויסזוכען און צופיהרען מיט ראָזען גאָר אָהן אַ שום תירוץ, האָט זיך עפּיס אין וויען ווי אומגעביטען און אָנגעהויבען רעדען מיט איהם אַיין אַנדער לשון. אַלעמאָל איז זי געקומען צו געהן מיט אַיין אַנדער נייעס: פריהער האָט מען איהר געהאַט געזאָגט, אַז ראָזאַ ספּיוואַק האָט זיך צוגאַנגען מיט מאַרטשעלי עמבריך און איז מיט עפּיס אַיין אַרטיסט פּלוצים אָבגעפאָהרען פון דאַנען קיין בערלין... נאָכדעם האָט זי געבראַכט צו טראָגען אַ ידיעה, אַז ראָזאַ איז אין פּאַריז אין קאָנסערוואַטאָריום, שטודירט אויף דער רעכענונג פון איינעם אַ רייכען מאַן אַ מעצענאַט, זשאַן רעשקאָ, אַ קריסט, וואָס האָט זיך פערליעבט אין דער יודישער זינגערין אָט אַזוי ווייט... שפּעטער איז זי געקומען צו געהן מיט דער רויטער ראָטאָנדע, האָט אָבגערופען ראַפאַלעסקאָן אויף אַ זייט און אַיינגערוימט איהם אַ סוד אויפ׳ן אויער, אַז זי ווייסט פאַר קלאָר, אַז ראָזאַ ספּיוואַק איז איצט אין לאָנדאָן, גיט אָב קאָנצערט אינאיינעם מיט אַ בעריהמטען וויאָלינשפּיעלער, אַ יודיש יונגעל, גרישאַ סטעלמאַך, וואָס סע קלינגט מיט איהם די וועלט. און ס׳איז אַ סברה, אַז דער גרישאַ זאָל גאָר זיין ראָזאַס אַ חתן, אָדער ער זאָל שוין האָבען מיט איהר חתונה געהאַט...

— שקר וכזב! — האָט זיך ניט-ווילענדיג אַרויסגעחאַפּט ביי ראַפאַלעסקאָן.

— וואָס איז שקר וכזב? — האָט איהם די מאַדאַם טשערניאַק איבערגעפרעגט און האָט אַ וואָרף געגעבען אויף איהם מיט איהרע קליינע יאַפּאָנישע אויגלעך, און אויף איהר קיילעכיג לבנה-פּנים האָט זיך בעוויזען אַ שמייכעלע און צוגאָסען זיך ביז׳ן גרויסען מויל מיט די געזונדע ווייסע צייהן.

אַך! ווען ראַפּאַלעסקאָ זאָל זיך ניט שעמען, וואָלט ער אויפ־געהויבען די האַנד אויף דער דאָזיגער מכשפה. אַזוי מיאוס האָט זי־איהם אין דער מינוט אויסגעזעהען מיט איהר פעט קיילעכיג פּנים, מיט איהרע קליינע יאַפּאָנישע אויגלעך און מיט איהר טאַנצענדיגער פיגור אין דער רויטער ראָטאָנדע, וועהרענד ערשט ניט לאַנג האָט זי געהאַט אַזוי פיעל חן אין זיינע אויגען!... ניין, ס'איז ניט די בריינ־דעלע קאָזאַק, וואָס געווען. לחלוטין ניט!

קאַפּיטעל ניין און זעכציג

דער מענש איז פונ'ם זינען

די לאָושע, וואָס אונזער קאָמפּאַניע האָט פערנומען אינ'ם וויענער בורג-טעאַטער, איז בעשטאַנען פון פינף פערשידענע פאַרשוינען, און יעדער פון די פינף האָט רעאַגירט אויף דער פאָרשטעלונג און אויף דעם אויפטריט פונ'ם גרויסען זאָנענטהאַל אויף זיין שטייגער.

האָלצמאַנס קאָפּ איז געלעגען אינגאַנצען אינ'ם פּובליקום און אין די דעקאָראַציעס. „אָט דאָס הייסט אַ טעאַטער!" ווען גאָט העלפט איהם, כּדומה למשל, אַזאַ טעאַטערל חאָטש אין דריי יאָהר אַרום, וואָלט ער שוין בעוויזען דער וועלט, ווער האָלצמאַן איז. עס וואָלט שוין אַ רוח זיי אין טאַטען אַריין! וואָרום לאָמיר זיך קאָרשט ניט נאַרען: פערשטאַנד האָט דאָך האָלצמאַן ניט ווינציגער, ווי אָט די דייטשען. געלד אַ ביסעל איז אויך פאַרהאַן. און קרעפטען, ברוך-השם, פעהלט אויך ניט. איין זאַך נאָר — וואו נעמט מען ביי אונז אַזאַ פּובליקום?...

און האָלצמאַנס אויגען פאַלען פון דער לאָושע אַראָב אין פאַרטער, אויפ'ן ים מיט גלאַנצענדיגע קעפּ פונ'ם גלענצענדען עלעגאַנטען פּובליקום, וואָס האָט אָנגעפילט דאָס גלענצענדע טעאַטער. און עס רייסט זיך אַרויס ביי איהם פונ'ם מויל זיין געוויינליכע קללה — „אַ חלירע", מע ווייסט ניט אַקוראַט אויף וועמען: צי אויף די דייטשען, וואָס האָבען אָנגעפּאַקט אַזאַ טעאַטער, צי אויף די יודען, וואָס ווילען ניט געהן בעסער אין דעם יודישען טעאַטער, וואָס ער, האָלצמאַן, האָט געהאַט בדעה אויפצושטעלען דאָ, אין דער דאָזיגער פערשאָלטענער שטאָדט? — „פּע! — האָט האָלצמאַן געזאָגט צו זיך אַליין. — וויען — אויך מיר אַ שטאָדט! מע דאַרף אַנטלויפען פון דאַנען וואָס גיכער ערגיץ אין אַ שטעדטעל, אין אַ יודיש שטעדטעל. די כּפּרה מעג זיין אָט דאָס גאַנ-

צע אויסגעפּוצטע פּובליקום מיט זייערע נאַקעטע הוילע גלאַטע קעפּ פאַר אייך יודען פון האָלענעשטי"...

כמעט דאָסזעלבע האָט געטראַכט אויך די מאַדאַם טשערניאַק, נאָר אויף איין אַנדער אופן. ברײַנדעלע קאָזאַק האָט אין דער קורצער צייט קענען געלערנט האָלצמאַנען מיט זיין אידעאַל, וועלכס איז געוועזען אויך איהר אידעאַל. זי האָט נאָר אַרויסגעקוקט אויף דער גליקליכער מינוט, ווען האָלצמאַן וועט זיך איהר ערקלערען, אַז ער איז שוין גרייט מיט איהר צו געהן „האַנד ביי האַנד" אויף דער רעכטער אמת, דאָס הייסט, טאַקי שטעלען אַ חופּה. דעמאָלט — „אָ, דעמאָלט וואָלטען זיי ביידע אַוועקגעשטעלט אַזאַ טעאַטער, אַזאַ טעאַטער!"...

און איהרע געדאַנקען האַפּען זי אונטער און טראָגען זי אַוועק אויף אַ ווייטע ווייט-ווייט פון דאַנען. ערגיץ אין אַ יודיש שטעדטעל אין גאַליציע, אָדער אין דער בוקאָווינע. דאָרט זעהט זי זיך שוין אַלס „מאַדאַם האָלצמאַן", די פרוי פון'ם דירעקטאָר האָלצמאַן. זיי זענען שוין מיט גאָטס הילף בעלי-בתים פון איין אייגענעם טעאַטער מיט אייגענע דעקאָראַציעס, מיט איין אייגענער טרופּע פון סאַמע בעריהמטע שפּיעלערס. צווישען זיי איז דער בחור, דער יונגער ראַפאַלעסקאָ, מיט דער פרימאַדאָנאַ העבריעטאַ, וואָס הייסט שוין ניט העבריעטאַ שוואַלב, נאָר העבריעטאַ ראַפאַלעסקאָ... „יאָ, העבריעטאַ ראַפאַלעסקאָ! דאָס וועט זי, מאַדאַם טשערניאַק, שוין זעהען, אַז דער שידוך זאָל זיין אַ שידוך. און אַז דער שידוך וועט זיין אַ שידוך, וועט האָלצמאַן אויפהערען קוקען אויף דער פרימאַדאָנאַ, ווי אַ קאַץ אויף סמעטענע, און עס וועט זיך איהם אויפהערען גלוסטען פייגעלעך, אַ מכה איהם!"...

ברײַנדעלע קאָזאַק האָט מיט איהרע קליינע יאַפּאָנישע אויגעלעך נאָכגעקוקט האָלצמאַנען אויף יעדען טריט און האָט גוט געזעהען, ווי ער טאַנצט אַרום דער פרימאַדאָנאַ שוואַלב נישט ווי מע טאַנצט אַרום אַ פרימאַדאָנאַ... „מע דאַרף זעהען אָט די נאַרישע מויד מיט'ן שענעם פּנים פערשלייערן פאַר אָט דעם ציקאַווען בחור וואָס ביכער"... אַזוי האָט זי זיך געזאָגט און גענומען אַרבייטען אויף אַלע כלים. פריהער פאַר אַלעמען אַרויסשלאָגען דעם ציקאַווען בחור פון'ם קאָפּ אָט דאָס מיידעל ראָזאַ ספּיוואַק, ער זאָל אָן איהר פערגעסען, און נאָכדעם שוין נעמען זיך צו דער פרימאַדאָנאַס ברודער, דעם וואַגאַבונד, איהם עפענען דעם מח, ער זאָל זעהען, אַז זיין נאַרישע שוועסטער מיט'ן שענעם פּנים זאָל חתונה האָבען פאַר איהר גלייכען (וואָס

קאָן זיין גלייכער, ווי אַט דאָס פּאָרעל?) און אויפהערען דרעהען אַ קאָפּ אַזעלכע לייט, וואָס פּאַסען זיך איהר, ווי אַ קדחת...

און ברײנדעלע קאָזאַק וואַרפט אַ בליק אויפ׳ן „וואַגאַבונד״, וואָס קוקט אויף דער סצענע און די נשמה איז איהם גאָר ווייס איך וואו: „אַ רעכט גלעזעל ביער מיט אַ וואורשטעל וואָלט איצט געווען ווי גע-וואונשען״, טראַכט זיך איציק שוואַלב, און די געדאַנקען טראָגען איהם אַוועק אין בופעט אַריין, צו די ווייס-געדעקטע טישלעך, צו די פלעש-לעך מיט די גלעזלעך, טעלער און גאָפּלען, מיט אַלע גוטע זאַכען... און אַ פּנים מאַכט ער בעת-מעשה, גלייך ווי ער איז שטאַרק פערטיעפט אינ׳ם שפּיעלען און איז כּלומרשט אַזוי ענטציקט פונ׳ם גרויסען זאָנענ-טהאַלען, אַז דער רוח נעמט איהם אַוועק!

אויך די שוועסטער זיינע, הענריעטאַ, קוקט אויף דער סצענע און איז פערנומען מיט זיך אַליין. זי האָט זיך דאָס היינטיגען אָוועגד אויסגעפּוצט, אַז ס׳איז טאַקי נאָר אַ מחיה צו קוקען. פערקעמט האָט זי זיך ביי אַ פּאַריקענמאַכער נאָך דער לעצטער מאָדע, אָנגעטאָן איה-רע שענסטע קליידער און אָנגעהאָנגען אויף זיך איהרע אַלע אמת׳ע און פאַלשע שטיינער. נישט אַזוי צוליעב דעם גרויכען זאָנענטהאַל האָט זי זיך דאָס אַזוי אויסגעפּוצט, ווי צוליעב דעם יונגען ראַפאַלעסקאָ, וואָס איז דערווייל נאָך ניט אינגאַנצען איהרער; עס איז אָבער דאָ אַ האָפּ-נונג, אַז... אָ! פערלאָזט זיך שוין אויף איהר. הענריעטאַ ווייסט. הענריעטאַ איז שוין געניט אין די זאַכען. מע בעדאַרף אָט דעם בחור פריהער אַ ביסעל אָנמוטשען... לאָז עס איהם אַ ביסעל שווער פערלוי-בען... און ערשט נאָכדעם, אַז ער וועט קומען צו איהר, ווי יענע אַלע זענען צו איהר געקומען און געקייעט ביי איהר די ערד, — דע-מאָלט וועט זי שוין וויסען, וואָס זי האָט צו טון...

נאָר וואָס טוט זיך עס מיט איהם אַצינד?... הענריעטאַ קוקט זיך איין אין ראַפאַלעסקאָן — עס איז איהם לחלוטין נישט צו דערקענען. אַריבערגעבויגען זיך העכער האַלב פון דער לאָזשע אַרויס, איז ער אינגאַנצען דאָרטען, אויף דער סצענע, און איז אַזוי אַריינגעטאָן אינ׳ם שפּיעלען, אַז ער הערט קיינעם ניט און זעהט קיינעם ניט. עס עקזיסטירט ניט פאַר איהם איצט קיינס און קיינער, אַחוץ זאָנענ-טהאַל, דער גרויסער זאָנענטהאַל. און ער ציטערט מיט׳ן גאַנצען לייב. און עס פלאַמט איהם דאָס פּנים. און עס ברענען איהם די אויגען. און ער ברעכט די פינגער און עס רייסט זיך אַרויס ביי איהם אַלעמאָל אַ

טיפער זיפץ פונ׳ם הארצען. העגריעטא קוקט אויף איהם און קאן ניט פערשטעהן, וואס טוט זיך עס מיט איהם? ער זאל דאס אפילו אבריי-סען די אויגען פון דער סצענע אויף איין מינוט. א מענש זיצט מיט איהר אין איין לאזשע — ווי רעדט מען נישט אויס א ווארט? ווי שענקט מען דאס ניט יענעם חאטש א האלבען קוק? לאז זיך נאר ענדיגען דער אקט, וועט זי איהם פערהאלטען, וועט זי איהם שוין זאגען. זי וועט איהם זאגען, אז... שא! אט האט זיך געענדיגט דער ערשטער אקט, און ראפאלעסקא איז גאר אינגאנצען אראב פונ׳ם זינען. מיט טרערען אין די אויגען האט ער גענומען דריקען איטליכען בעזונדער די האנד, פון האלצמאן ביז בריינדעלע קאזאק. און אז ס׳איז געקומען צום טראגיק שוואלב, האט ער איהם ארומגעהאפט קושען:

— אט וואס הייסט געשפיעלט! אט ווי אזוי מע דארף שפיעלען!

העגריעטא שוואלב איז געשטאנען ביי א זייט און האט איהם בע-טראכט און געזאגט צו זיך אליין:

— ניין. דער בחור איז געריהרט... דער מענש איז פונ׳ם זינען...

קאַפּיטעל זיבעציג

דערזעלבער בעל-החלומות

ווײַבאַלד עס האָט זיך נאָר געענדיגט דער ערשטער אַקט, אַזוי האָט האָלצמאַן גענומען אונטערהאַנדלען מיט די קאַפּעלדיענערס פֿונ׳ם בורג-טעאַטער מכח אַרײַנטרעטען הינטער די קוליסען צו זאָנענטהאַלען. האָט זיך אָבער אויסגעלאָזט, אַז זאָנענטהאַל קאָן אויפֿנעמען נאָר איי-נעם פֿון זיי, דעם יונגערען, וועגען וועלכען עס שרײַבט צו איהם דער דאָקטאָר לעוויוס פֿון לעמבערג.

— אַ גוט מאָרגען, געלי, רעטעך טראָג איך! וואָס ס׳האָט זיך מיר געצ׳חלומ׳ט יענע נאַכט און הײַנטיגע נאַכט...

אַזוי איז אַרויסגעטראָטען מיט זײַן שפּראַך האָלצמאַן און האָט זיך אָבער באַלד געמוזט פֿערחאַפּען, וואָרום ער האָט דערזעהען פֿאַר זיך די גאַנצע חברה אַקטיאָרען מיט דער פּרימאַדאָנאַ שוואַלב און מיט ברײַנדעלע קאָזאַק אין דער מיט. אַ גרוב ווען עס עפֿענט זיך, וואָלט ער אַרײַן אַ לעבעדיגער. עס איז איהם געווען אַ בזיון פֿאַר דער חברה, וואָס האָבען גענומען איבערקוקען זיך אָהן ווערטער. און איבער-הויפּט — פֿאַר זײַן שותּף שוואַלב, וואָס האָט געקוקט אויף איהם מיט חיטרע אויגען, ווי איינער רעדט: „סטייטש, ווי קומט דאָס? נאָך אַזעלכע ציגאַרען?”... דערווײַל אָבער די נאַכט שטעהט ניט, די מי-נוטען זענען קורץ, און דער קאַפּעלדיענער וואַרט. האָט האָלצמאַן אַ נעם געגעבען ראַפּאַלעסקאָן אויף אַ זײַט און האָט איהם אײַנגערוימט אַ סוד אויפ׳ן אויער, וואָס ער איז געוואָהר געוואָרען ערשט הײַנט, דאָ אין טעאַטער, אַ נײַעס: „אָט דער זאָנענטהאַל סך-הכל פֿערמאָגט זײַן אייגענס אַ זוהנדעל אַ תּכשיט, וואָס מעג האָבען לאַנגע צרות און קורצע יאָהר; אַ רעכטער כל-בו׳ניק! אָט דער קדיש האַלט אין איין חתמ׳ענען וועקסלען, און דער טאַטע האַלט אין איין צאָהלען”.

— לכן דאַרפסט דו זעהען, — האָט מיט איהם האָלצמאַן איינגע-טענה'ט — מיט אַלע זיינע שפּיציגע אברים, — אַז ס'זאָל ניט זיין דאָס אייגענע, וואָס מיט'ן לעמבערגער מעצענאַט, פערהאַפט זאָל ער דיר ווערען! זאָלסט מיט איהם דבר'ן קלאָרע דבורים מכה אַכצעהן און דרייצעהן... און זאָלסט ניט לאָזען זיך שפּייען אין דער קאַשע, וואָרום אַז עסען חזיר, זאָל האָטש רינען איבערן באָרד. דו פערשטעהסט?...

נאָר דאָ האָט זיך געטראָפען מיט אונזער יונגען העלד אַ זאַך, וואָס האָלצמאַן האָט נישט געגלויבט ניט זיינע אויערן, ניט זיינע אויגען. עס איז שווער צו זאָגען, וואָס דאָ איז געשעהן אַזעלכס: צי דערפאַר, וואָס האָלצמאַן האָט איהם אַזוי פיעל דאָקוטשעט מיט זיינע אָנצוהערענישען וועגען „אַכצעהן און דרייצעהן"; צי דערפאַר, ווייל ער איז געווען אָנגעשטויסען נאָך פון אין דערפריה, וואָס זאָ-נענטהאָל האָט זיי ניט געוואָלט אויפנעמען ביי זיך אין דער היים; צי אפשר ווייל ער איז גלאַט געווען אַ צוקאָכטער, — נאָר דעמאָלט, ווען ראַפּאַלעסקאָ איז, דאַכט זיך, געווען שוין גאָר גרייט אויף צו געהן מיט'ן קאַפּעלדיענער אַרויף, הינטער די קוליסען, האָט ער זיך פּלוצים געגעבען אַ דרעה אויס צו האָלצמאַנען און אָנגערופען זיך צו איהם קורץ און שאַרף:

— ניין, איך געה ניט.

— האַ? וואָס?

— איך געה ניט.

— וואָס הייסט — דו געהסט ניט?!

— אָט דאָס הייסט.

האָלצמאַן האָט דורכגעריבען די אויגען און גענומען זיך איינ-קוקען ביי דעם העלען שיין פון די עלעקטרישע ליכט אין זיין יונ-גען פריינדס פּנים — וואָס איז דאָס מיט איהם געוואָרען? ווי איז דאָס מעגליך, אַז דער „יאַט" זאָל איהם, האָלצמאַנען, נישט וועלען פאָלגען? דאָס איז געווען דער ערשטער „ניין", וואָס ער האָט ווען פון איהם געהערט. אינ'ם דאָזיגען „ניין" און איבערהויפּט אינ'ם טאָן, מיט וועלכען דער „ניין" איז אַרויסגעזאָגט געוואָרען, איז אָבער גע-ווען אַזוי פיעל פעסטקייט און בעשלאָסענהייט, אַז האָלצמאַן האָט שוין מעהר ניט איבערגעפרעגט אפילו — פאַרוואָס „ניין"? ער האָט איהם נאָר נאָך אַ מאָל אַ קוק געגעבען אין די אויגען אַריין מן הצד און

איז נבהל ונשתומם געוואָרען. אין דער מינוט האָט האָלצמאַן בע-דאַרפט פיהלען כמעט דאָס אייגענע, וואָס בלעם האָט אַמאָל גע-פיהלט, בעת זיין אייזעל האָט אונטער איהם מיט אַמאָל בעקומען לשון און אָנגעהויבען רעדען ווערטער ווי אַ מענש.

— ניין איז ניין, — האָט ער אַ זאָג געגעבען צו ראַפאַלעסקאָן כלומרשט מיט אַ שמייכעל, וואָס האָט זיך נישט געקלעפּט מיט זיין איצטיג אויסזעהען.

מע קאָן זאָגען, אַז אין דער מינוט האָט זיך האָלצמאַן מיט אַמאָל אַ רוק געגעבען, עלטער געוואָרען מיט עטליכע יאָהר. די שפּי-ציגע נאָז האָט זיך איהם מאָדנע אויסגעצויגען. די שפּיציגע פּלייצעס האָבען זיך איהם מאָדנע איינגעבויגען, און עס האָט איהם אַזש אָנגע-הויבען צו שטיקען אויף צו הוסטען. דערווייל האָט זיך געלאָזט הע-רען דאָס גלעקעל, אַז די מינוטען פון׳ם אַנטראַקט האָבען זיך געענ-דיגט, און דער עולם האָט אָנגעהויבען פּערנעמען די ערטער אין טע-אַטער, און אונזערע צוויי העלדען האָבען אָהן לשון אַוועקגע-לאָזט זיך צוריק אין דער לאָזשע.

געהענדיג פון טעאַטער, האָבען אונזערע אַרטיסטען פון דער ביי-רעפּאָרמירטער טרופּע „האָלצמאַן, שוואַלב עט קאָמפּ.״ זיך צונויפ-געקומען אינאייינעם, די פינף וואָס פון דער לאָזשע, און אויך די אי-בעריגע, וואָס זענען געזעסען אויף דער גאַלעריע, געמאַרשירט איבער די גאַסען פון דער שטאָדט וויען און געוועדט אַלע אינאייינעם, און מיט הענד, ווי דער שטייגער איז. מע האָט איבערגעגעבען איינער דעם אַנדערן דעם איינדרוק, וואָס דאָס וויענער טעאַטער האָט אויף זיי געמאַכט, אַרויסגעזאָגט אַ מבינות, געגעבען אַ קריטיק. דערביי האָט איינער דעם אַנדערן געזעהען אַריבערצורעדען, שטאַרק געמאַכט מיט די הענד, געלאַכט, געליאַרעמט און געפּילדערט. גאַנץ אָפטליך האָבען זיך געלאָזט הערען אַזעלכע ווערטער, ווי: „דראַנג״, „יאָלד״, „שייט-האָלץ״, „אָקסענהאָרן״, „שמינדער בגץ״, „פלאָקענשיסער״, „תהלים-רייבער״, „קאַרטאָפליפרעסער״, וכדומה אַזעלכע שאַרפע מאָדנע ווער-טער, וואָס מע קאָן הערען צווישען יודישע אַקטיאָרען. אויף וועמען זענען די דאָזיגע שאַרפע צונעמענישען און שפּיציגע עפּיטעטען געווען געציעלט — איז שווער צו זאָגען. נאָר פריילין איז געווען. דער גע-שריי האָט געגרייכט ווייט. די געלעכטערן — נאָך ווייטער. עס האָט אויסגעזעהען, ווי אַ נייער שטראָם פון נייע מענשען מיט אַ נייעם

לשון האָט זיך אַרייַנגעריסען אינ׳ם אַלטעגליכען וויענער לעבען, און ניט איין דייטש, מיין איך, האָט זיך אָבגעשטעלט און פערוואונדערט אַיינגעקוקט זיך אין דעם דאָזיגען אונגעוועהנליכען בינטעל מענשען, וואָס האָבען מיט זייער אונגעוועהנליכער אויפפיהרונג אויפגערודערט ניט איין גאַס אין דער דאָזיגער שטילער געמיטליכער גאַסטפּריינדליכער שטאָדט.

נאָר צוויי פאַרשווינען האָבען ניט גענומען קיין אָנטייל אין דעם דאָזיגען האַרמידער. דאָס זענען געווען דער דירעקטאָר האָלצמאַן און דער פּרעמיער פון דער טרופּע — ראַפאַלעסקאָ. ביידע זענען זיי געווען פערנומען מיט זייערע אייגענע מחשבות און געפיהלען. האָלצמאַן, וואָס איז געגאַנגען האַנד ביי האַנד מיט ברײנדעלע קאָזאַק, האָט בּלומרשט איינגעהערט זיך אין איהר פּלאַפּלעריי, און געטראַכט האָט ער בעת-מעשה וועגען „יאַט", וואָס האָט איהם דעם ערשטען מאָל אויף זיין לעבען געזאָגט „ניין". און דער „יאַט" איז געגאַנגען אונטער די הענד מיט דער פּרימאַדאָנאַ שוואַלב. זי האָט גערעדט איבער איהם און געלאַכט, געפינקעלט מיט די אויגען און געבלישטשעט מיט די ווייסע צייהן, און ער האָט זיך געמאַכט, ווי ער הערט, געענטפערט איין וואָרט איבער צעהן, נאָר זיין נשמה איז איהם געווען ווייט פון דאַנען. ער האָט זיך געזעהן אויף דער ביהנע אין דער־זעלבער ראָל, וואָס זאָנענטהאַל, און ער האָט זיך דאָס וואָרט געגעבען: „זאָל זיין נאָמען ניט הייסען ראַפאַלעסקאָ, אויב ער וועט אַמאָל ניט שפּיעלען, אַזוי ווי זאָנענטהאַל!"

און אונזער יונגער בעל-החלומות האָט שוין גענומען טרוימען פון אַנייעם גן-עדן, חלומ׳ען נייע חלומות: ווי אַזוי ער, ראַפאַלעסקאָ, האָט זיך אַנעם געגעבען שטודירען נייע ראָלען, דיזעלבע ראָלען, וואָס זאָנענטהאַל שפּיעלט. ווי אַזוי די וועלט ווערט פון איהם ענטציקט און אַלע זאָגען אין איין קול, אַז אָט באַלד שטייגט ער אַריבער זאָנענטהאַלען. ווי אַזוי ער ווערט אַיינגעלאַדען קיין וויען, אין בורג-טעאַטער אויף גאַסטראָלען. ווי אַזוי זאָנענטהאַל, דער גרויסער זאָנענטהאַל, זיצט אין פּאַרטער גלייך מיט אַלע און הערט איהם שפּיעלען. ווי אַזוי זאָנענטהאַל ווערט נתפּעל, פליהט אַרויף אויף דער סצענע, האַפּט איהם אַרום קושען און איז זיך מודה הויך אויף אַ קול פאַר דער גאַנצער וועלט, אַז איהם האָט געשלאָגען, מנצח געווען אָט דער יונגער אַרטיסט — ראַפאַלעסקאָ...

קאַפּיטעל איין און זיבעציג

ביידע האָבען געלאַכט

יענע נאַכט איז געווען אַ שווערע נאַכט פאַר אונזער האָלצמאַנען. ער האָט לאַנג נישט געקאָנט אַנשלאָפען ווערען. דאָס האַרץ איז איהם געווען שווער, ווי אַ שטיין. געדאַנקען האָבען זיך איהם געפּלאָנטערט, שווערע, אומעטיגע געדאַנקען: „וואָס איז דאָס געוואָרען מיט דעם „יאַט״? — האָט ער זיך געטראַכט, געהוסט און געקאַטשעט זיך פון איין זייט אויף דער אַנדערער. — שולדיג איז אין דעם די דאָזיגע שטאָדט, פּערברענט זאָל זי ווערען. פון זינט מע איז געקומען קיין וויען, איז דער „יאַט״ געוואָרען אַנ'אַנדער מענש. קאַפּריזנע געוואָרען ווי אַ בן-יחיד. מע דאַרף אַנטלויפען פון דאַנען וואָס גיכער״...

אַזוי' האָט אָבגע'פּסק'עט האָלצמאַן, געוואָרפען איין אומחן אויף דער שטאָדט וויען מיט איהרע מענשען. די שענע פּרייליכע שטאָדט האָט איהם אויסגעוויזען טונקעל, חושכ'דיג, אומעטיג, און די מענשען — מיאוס, פאַלש און שאַלקהאַפטיג. און אַלעס, וואָס ער האָט זיך פאָרגעשטעלט אין דער דאָזיגער נאַכט, האָט זיך איהם פאָרגעשטעלט פיעל ערגער, ווי עס איז געווען, און פיעל ערגער, ווי עס האָט געקאָנט זיין. אַלע זיינע שענע פּלענער זענען זיך מיט אַמאָל צוגאַנגען ווי אַ רויך. די מענשען, אויף וועלכע ער האָט זיך פערלאָזט, האָבען איהם מיאוס געפּיהרט אין באָד אַריין און זרויסגעגעבען מיט הענד און מיט פיס. דאָס ערגסטע, פאַר וועלכען ער האָט שטענדיג מורא געהאַט, איז געשעהען: מע האָט איהם בעלעגערט פון אַלע זייטען. מע לאָקערט אויף זיין נשמה. מע וויל צונעמען ביי איהם, אַוועקרויבען זיין גאַנץ פערמעגען. מע וויל אַרויסרייסען ביי איהם פון אונטער דער נאָז זיין ראַפּאַלעסקאָן.

„מע דאַרף אַכטונג געבען אויפ'ן „יאַט״,—טראַכט זיך האָלצמאַן,—

מע דאַרף איהם היטען, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג ... צופיעל שטיגוטערעס ... ווער ווייסט, ווער אויף וואָס עס קאָן איהם אַרויפ-פיהרען? ווער ווייסט, וואָס פאַר געדאַנקען עס האָט אָט דער שוואַלב און וואָס פאַר מחשבות עס טראָגט ביי זיך אין האַרצען די שוועסטער זיינע הענריעטאַ? און וואָס פאַר אַ שלאַנג עס ליגט אין בוזעם ביי אָט דער ברײנדעלע קאָזאַק? ... איין מענש אַליין צווישען אַזוי פיעל וועלף!" ...

און האָלצמאַן זעצט זיך אויף אויפ'ן בעט, שפּאַרט זיך אָן אויף זיין שפּיציגען עלענבויגען, הוסט זיך אויס און רופט זיך אָן צו זיין יונגען פריינד, וואָס ליגט אַ בעט קעגען אַ בעט:

— ראַפאַלעסקעלע, דו שלאָפסט?-

— ניין. וואָס איז דען?

— ס'איז מיר איינגעפאַלען אַ געדאַנק.

— דהיינו?

— דו הערסט, ווי איך הוסט?

— נו?

— מיין איך, אַז ס'איז אַנ'עק. מע דאַרף זיך גרייטען אין וועג אַריין. אָבזאָגען די עטליכע גילדען און אַוועקגעהן אַהין, וואו מיין טאַטע עליו השלום ...

ראַפאַלעסקאָ זעצט זיך אויך אויף אויפ'ן בעט, קוקט אויף האָלצ-מאַנען מיט גרויסע איבערגעשראָקענע אויגען.

— ביזט משוגע? צי חסר-דעה? צי דו רעדסט פון היץ?

האָלצמאַן איז צופרידען, וואָס ראַפאַלעסקאָ האָט זיך אַזוי דער-שראָקען, צולאַכט ער זיך, הויבט אָן הוסטען און שעלטען:

— נאַרעלע וואָס דו ביזט! אַזוי פיעל יאָהר קרענקט שטשופּאַקס קאָפּ, וויפיעל איך וועל נאָך, אם-ירצה-שם, לעבען. איך שמועס דאָס גלאַט אַקעגען דרינען. איך רעכען אַרויסשרייבען די מאַמע מיינע פונ'ם וויסטען לאַנד מיט מיין שוועסטערל, טאָמער וועל איך ווינציגער הוסטען ...

און האָלצמאַן פערהוסט זיך אויף לאַנג, אָטעמט אָב, דרעהט זיך אויס מיט'ן פּנים צו דער וואַנד און ווערט אַנשלאָפען. און עס חלומט זיך איהם, אַז ער איז ניט אין וויען, נאָר אין לעמבעריג. ער שפּאַ-צירט אַרום אויף קאַרל-לודוויג-שטראַסע און דערזעהט פון דערווייטען דעם דירעקטאָר פון לעמבערגער טעאַטער, געצעל בן געצעל, געהן

מיט׳ן „יאַט״ האַנד ביי האַנד, גלייך פאַרביי איהם, און זיי זאָלען דאָס איהם אַפילו מזכה זיין מיט אַ קוק. טוט דאָס איהם אַ בראָט און אַ ברען און אַ טראָג אויף פונ׳ם אָרט, און ער טוט אַ רוף דעם „יאַט״, פריהער שטיל: „ראַפּאַלעסקאָ!״ ווער-וואָס? ער הערט נישט! נאָך אַ מאָל: „ראַפּאַ-לעסקאָ!״... וואָס ווייטער, אַלץ העכער און העכער: „ראַ-פּאַ-לעס-קאָ!... ראַ-פּאַ-לעס-קאָ!!״... יענער וויל זיך אַפילו ניט אַרום-קוקען, גלייך ווי ער קען איהם גאָר נישט!... מעהר איז שוין האָלצ-מאַן נישט אימשטאַנד אויסצוהאַלטען. פון אַזאַ האַרצוועהטאָג קאָן פּלאַ-צען די גאַל ביים בעסטען מענשען. „ע! וואָס ס׳וועט זיין, וועט זיין, ער וועט צוגעהן צו אָט דעם ממזר, צו אָט דעם יאָקעל בן פלעקעל, וועט איהם אַ נעם טון ראַפּטום פון הינטען פאַר זיין חזיר׳שען קאַרק מיט איין האַנד, און מיט דער אַנדערער האַנד וועט ער איהם דער-לאַנגען אַ חמאַלי איבער די פּיסקעס איינס-צוויי-דריי, אָט אַזוי—טראַך-טאַרעראַך!״

אַ האַלב-טויטער שפּרינגט ראַפּאַלעסקאָ אַראָב פון זיין געלעגער און לויפט צו צו האָלצמאַנס בעט און דערזעהט פאַר זיך אַזאַ מין בילד: דאָס נאַכטטישעל, וואָס ביי האָלצמאַנען צוקאָפּענס, ליגט אויף דער ערד מיט די פיס אַרויף, אינאיינעם מיט אַ צובראָכענעם קאַראַפין וואַסער, אַ צופּיצעלט גלאָז, איין איבערגעקעהרטען, איין אויסגעבויגע-נעם לייכטער, און דער זייגער—האָלצמאַנס גאָלדענער זייגער, וואָס ער האָט ערשט ניט לאַנג געקויפט זיך אָט דאָ אין וויען—ליגט אויך צווי-שען די הרוגים אַ סקאַליטשעטער.

— וואָס איז געשעהען? — האָט ראַפּאַלעסקאָ אַ פרעג געטאָן ביי האָלצמאַנען.

אַ צוטומעלטער קוקט האָלצמאַן מיט בלאָנזשענדע אויגען אויף ראַפּאַלעסקאָן, וואָס קוים ער קאָן זיך איינהאַלטען פאַר געלעכטער, און אויפ׳ן חורבן, וואָס ער האָט דאָ אָנגעמאַכט.

צופרידען, וואָס דער חלום איז ניט מעהר ווי אַ חלום, האָט ער זיך אָנגערופען צו זיין יונגען פריינד פריילּיך, ווי זיין שטייגער איז:

— אפנים, אַז גזלנים האָבען זיך מיר גע׳חלומט, צי וועלכע שוואַרצע יאָהר? זעה נאָר, וויפיעל שאָדען! אַ חלירע זאָל אויף מיר קומען היינטיגע נאַכט!

אוןביידע האָבען זיי זיך געחאַפּט ביי די זייטען און האָבען אויסגעשאָסען מיט אַ געלעכטער. לאַנג-לאַנג האָבען זיי געלאַכט. שטאַרק

געלאַכט. אַזוי שטאַרק האָבען זיי געלאַכט, ביז מע האָט זיי אָנגע-קלאַפּט אין דער וואַנד פון צווייטען חדר, זיי זאָלען אויפהערען לאַכען.

ביידע האָבען געלאַכט. נאָר נישט ביידענס געלעכטער איז גע-ווען גלייך. איינער האָט געלאַכט געשמאַק, פונ׳ם גאַנצען האַרצען. און דער אַנדערער האָט געלאַכט מעהר ניט פון יוצא וועגען. געטראַכט זיך בעת-מעשה: „ניין, ס׳איז ניט דער „יאַט״, וואָס געוועזען... אפילו דאָס לאַכען וואָס ער לאַכט איז אויך נישט דאָס, וואָס געוועזען... מע דאַרף אַכטונג געבען אויף איהם... מע דאַרף אויסשרייבען די מאַמע מיט׳ן שוועסטערל... מע דאַרף אַנטלויפען פון וויען, וואו דער שוואַר-צער פעפער וואַקסט״...

קאַפּיטעל צוויי און זיבעציג

„אַ מענש מיט בילדונג"

דער איינציגער געבילדעטער אַרטיסט פון דער טרופּע „האָלצמאַן, שוואַלב עט קאָמפּ." איז געווען דער סופלער, בעני גאָרגעל, דער, וואָס האָלצמאַן האָט איהם אַריבערגענאַרט צו זיך פונ'ם לעמבערגער טעאַטער. דער דירעקטאָר געצעל בן געצעל האָט זיך ניט איין מאָל בעריהמט, אַז קיינער פערמאָגט ניט אַזאַ סופלער, ווי ער. וואָרום זיין סופלער איז, פערשטעהט איהר מיך, „אַ מענש מיט בילדונג". און טאַקי מהאי טעמא, ווייל ער איז „אַ מענש מיט בילדונג", האָט דאָס איהם אונזער האָלצמאַן איינאיינעם מיט דער פרימאַדאָנאַ „אַריבערגעהמאַליעט" צו זיך. האָלצמאַן האָט זיך ווי פערענטפערט פאַר זיך אַליין: „איך ווייס אַליין ניט, אויף וועלכע שוואַרצע יאָהר בעדאַרף איך האָבען אַזאַ מין נפש, וואָס אויפ'ן קוק איז ער מעהר ניט ווערט, ווי אַ העלער. נאָר גאָרניט, האַפּט איהם דער וואַסענמאַכער, „אַ מענש מיט בילדונג" וועט זיין שטיקעל ברויט תמיד פערדיענען"...

האָלצמאַן איז געווען גערעכט. אויפ'ן קוק וואָלט איהר פאַר אָט דעם נפש קיין העלער אויך ניט געבען: אַ שוואַרצער בחור, אַ דאַרער, אַיין אויסגעטריקענטער, מיט „אַ נאָז פון נאָזענלאַנד", מיט אַ דינעם האַלז און מיט אַ גרויסען קנאָפּ אין גאָרגעל, וואָס אַז ער רעדט, געהט דער קנאָפּ אַראָב און אַרויף, גלייך ווי ער שלינגט. אָבגעריסען-אָבגעשליסען, מיט אַיין אָבגעבאַרעט קאַפּעלישעל, און האָר אויפ'ן קאָפּ — אַ וואָגען מיט היי. וואָלט ער די האָר געשמירט מיט עפּיס, אָדער חאָטש אַזוי פערקעמט יעדען טאָג, וואָלט נאָך געווען צו דערליידען. איז אָבער אונזער סופלער ניט אַזאַ מענש, וואָס זאָל זיך אָבגעבען מיט אַזעלכע נאַרישקייטען. „אַ מענש מיט בילדונג" האָט

עפּיס אַנדערש וואָס צו טון. וויבאַלד אַזוי, בעדאַרף מען איהם שוין מוחל זיין, וואָס ער טראָגט אַ קויטיגען קאָלנער מיט אַ מאָדנעם שניפּס, וואָס ס'איז שווער צו טרעפען, ווי אַזוי האָט ער אויסגעזוכ־טען, בעת ער איז בעשאַפען געוואָרען אויף דער וועלט. דאָס אַלס־דינג, אַז איהר וועט נעהמען אינאיינעם, וועט איהר זיך לייכט פאָר־שטעלען דאָס פערזעהעניש, וואָס האַלצמאַן האָט אויף איהם באַלד געזאָגט, — פערשטעהט זיך, אונטער די אויגען, — אַז ס'איז מיאוס פאַר אָט דעם שלים-מזל אַ שטיקעל ברויט אויפצועסען. און ניט קוקענדיג דערויף, וואָס ער איז „אַ מענש מיט בילדונג“, האָט איהם האָלצמאַן געקרוינט אַלעמאָל מיט אַ נייעם נאָמען: פריהער — „שלים-מזל“, נאָכדעם — „בעשעפעניש“, נאָכדעם — גאָר „קונע-לעמעל“...

דאָס איז אַ כלל, אַז וואָס מעהר דער מענש איז געבילדעט, מעהר פּראָסט איז ער ביי זיך. דערפאַר, אַפּנים, האָט זיך אונזער סופלער ניט געפונען בעליידיגט און האָט געלאָזט זיך שאַפען פון יע־דען בעזונדער און געטאָן האַלצמאַנען כל עבודת פרך. האָלצמאַן איז געגאַנגען, פערשטעהט איהר מיך, מיט דעם גאַנג, אַז אַ מענש, ער מעג זיין געבילדעט ווי טויזענד רוחות, נאָר קוים איז ער ביי יענעם און עסט ברויט, דאַרף ער דאָס שטיקעל ברויט פערדיענען. „למאי ער אַליין, האַצמאַן טאַקי, איז דען ניט אַ טאַטענס אַ קינד? פונדעסטוועגען האָט איהם געמעגט אַנשטעהן אַמאָל, ניט היינט גע־דאַכט, אַרבייטען פאַר דריי, האַרעווען ווי אַ רוח, עסען מכות און פוצען די שטיוועל ביי שטשופאַקען, ימח שמו וזכרו זאָל ער דאַרט ווערען, וואו ער איז ערגיץ!“...

אַזוי האָט זיך פערענטפערט האָלצמאַן ביי זיך אין האַרצען, און אונזער אָרעמער סופלער, דער „מענש מיט בילדונג“, האָט גע־טראָגען דעם יאָך פון גלות שטילערהייד, קיינמאָל נישט בעקלאָגט זיך, פאַר קיינעם קיין צונג ניט איבערגעקעהרט, גלייך ווי עס דאַרף אַזוי צו זיין.

יעדער מענש האָט זיך אָבער זיין צייט, זיין מזל, זיין שטערן אין הימעל. עס איז געקומען אַ צייט אויך אויף אונזער „מענשען מיט בילדונג“, אַז זיין שטערן זאָל פלוצים איהם אָנהויבען שיינען און ער זאָל מיט אַמאָל דערהויבען ווערען ביי אַלעמען אין די אויגען, און אפילו ביי זיין פּרינציפּאַל האָלצמאַן.

דאָס איז געווען אין יענער צייט, ווען די טרופּע „האָלצמאַן,

שוואַלב עט קאָמפּ." האָט פּערלאָזט דאָס „וויסטע וויען" און האָט זיך אַוועקגעלאָזט איבער דער וועלט „שפּיעלען טעאַטער" אויפ'ן אַלטען שניט: אָפּערעטען, מעלאָדראַמען, סקאַרבאָווע אויסגעדראָשענע שטיק, — „אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען".

ויהי היום, איינמאָל אויף אַ רעפּעטיציע, ס'איז געקומען צו ראַפּאַלעסקאָן, ער זאָל אויפטרעטען, — והילד איננו, נישטאָ דער ערשטער ליעבהאָבער. וואו איז דער בחור? מע זוכט איהם אַ שעה, מע זוכט איהם צוויי. נישטאָ ניט ראַפּאַלעסקאָ, ניט דער סופלער, דער „מענש מיט בילדונג".

ווי אַזוי האָלצמאַן האָט דעמאָלט נישט בעקומען קיין אַפּאָפּלעקציע — איז טאַקי אַ נס מן השמים. דער כח הדם איז איהם איבערגעגאַנגען און ער האָט שוין גענומען איבערטראַכטען אַלערליי מעגליכקייטען, איינע שרעקליכער פון דער אַנדערער. נאָך דעם „ניין", וואָס ער האָט געהערט פונ'ם „יאַט" דעמאָלט אינ'ם וויענער בורג-טעאַטער קאָן אַלסדינג מעגליך זיין... אַזוי האָט זיך געטראַכט האָלצמאַן, און עס האָט איהם אַ חאַפּ געגעבען דער קראַם, אָנגעהויבען וואַרפען העכער הייזער. די מאַדאַם טשערניאַק האָט זיך דערשראָקען פאַר זיין שפּיציגע נאָז, וואָס האָט זיך עפּיס מאָדנע אויסגעצויגען איבערן אַיינגעפאַלענעם פּנים, ווי ביי אַ בר-מינן, און פאַר זיינע שפּיציגע אויגען, וואָס זענען מיט אַמאָל אויסגעלאָשען געוואָרען. האָט זי גענומען פאַדקעווען אַרום איהם, אויסרעדען דאָס האַרץ, בעטען, ער זאָל זיך צולייגען אויף אַ וויילעטשקע, וועט זי איהם מאַכען אַ קאָמפּרעס פון עסיג מיט וואַסער. האָט זי געהאַט פון איהם אַ קאָמפּרעס, אַז זי וועט פערזאָגען קינדס-קינדער. וואָס ס'איז איהם געקומען אויפ'ן מויל — דאָס האָט ער איהר געזאָגט. ער האָט זי נאָר געפרעגט, ווער בעט זי, זי זאָל שטופּען די צונג אַהינצו, וואו מע דאַרף ניט? און ער האָט זי אָנגערופען „ברײנדעלע קאָזאַק", „ליכטיגער פּנים", „האַלבע לבנה", „מאַזעפּאַ" און נאָך אַזעלכע שענע נעמען, צו וועלכע די מאַדאַם טשערניאַק איז די לעצטע צייט שוין געוואוינט געוואָרען פון איהם צו הערען און שווייגען. וואָרום וואָס האָט זי געקאָנט טון מעהר ווי אַלע אַנדערע אָרעמע פרויען, וואָס זענען געבליבען פּערליעבט אָהן אַ נשמה? מע ווישט אויס די אויגען — און לאָז זיין שטיל... דערווייל איז מען געקומען צו לויפען מיט אַ בשורה: „מזל-טוב, דער שאָדען האָט זיך אָבגעזוכט!" — „וואו? וואו?" — „אויף דער אַכסניא האָבען זיי זיך ביידע, ראַ-

פאַלעסקאָ מיט'ן סופלער, פערקלויבען אין אַ בעזונדער חדר און מע לייענט אַ ביכעל".

האָלצמאַן האָט געחאַפּט דעם צילינדער מיט'ן שטעקעל און איז קוים אַ לעבעדיגער געקומען צו לויפען בלאַס, פערסאַפּעט: „וואָס איז די מעשה?"—„געפונען, געפונען אַנ'אוצר!" ...

און ראַפּאַלעסקאָ חאַפּט אַרום האָלצמאַנען, האַלזט איהם און קושט איהם: „אַנ'אוצר! אַנ'אוצר!" האָלצמאַן קוקט איהם אָן ווי אַ משוגענעם: „וואָסער אוצר? וואָסערע לאָקשען?"—„אוריאל אַקאָסטאַ, דאָסזעלבע שטיק, וואָס זיי האָבען געזעהען שפּיעלען דעם גרויסען זאָנענטהאַלען אין וויען, געפינט זיך ביים סופלער איבערזעצט וואָרט אין וואָרט אין אונזער לשון, איז יודיש! אַנ'עק. מעהר שפּיעלט שוין ניט ראַפּאַלעסקאָ קיין אַנדער ראָל, אַחוץ „אוריאל אַקאָסטאַ". אַנ'עק. אויס אָפּערעטען. אויס מעלאָדראַמען. אויס פורים-שפּיעל. אויס. אויס!"...

אַזוי ווי האָלצמאַן איז געשטאַנען מיט'ן צילינדער און מיט'ן שטעקעל, אַזוי האָט ער זיך אַראָבגעלאָזט אויף אַ צובראָכען בענקעל און עס האָט איהם בעשלאָגען אַ קאַלטער שוויים: „וואָס איז דאָס פאַר ווערטער? וואָס פאַר אַ שפראַך? וואָס פאַר אַ לשון ביי דעם „יאַט" געוואָרען? און וואָס הייסט—ער וועט ניט שפּיעלען מעהר קיין אָפּערעטען? און וואו איז ער, האָלצמאַן, דער דירעקטאָר? ער האָט שוין גאָר קיין דעה ניט? און וואָס וועט זיין מיט די דעקאָראַציעס? מלבושים? ראָלען? פּיעסען? נאָטען? אַפּישען? וואָס טוט זיך דאָ? עק וועלט???"...

און האָלצמאַן איז גרייט געווען דעמאָלט צורייסען דעם סופלער אויף צוויי

ען. נאַ דיר אַזאַ מין אָנשיקעניש אויף זיין קאָפּ—„אַ מענש מיט בילדונג"!

קאַפּיטעל דריי און זיבעציג

וועלכע קאָן עסטדי פּוטער

פֿון דעמאָלט אָן איז אַוועקגעגאַנגען אַ סדרה: „אוריאל אַקאָסטאַ“. אומעטום, אין וואָס פֿאַר אַ שטאָדט די טרופּע „האָלצמאַן, שוואַלב עט קאָמפּ.“ איז געקומען, האָט מען נאָך די ערשטע צוויי־דריי פֿאָרשטעלונגען געגעבן „אוריאל אַקאָסטאַ“. און האָט מען די פּיעסע אויפגעפיהרט איין מאָל, האָט מען געמוזט זי אויפפיהרען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל. אין אַנדערע ערטער האָט מען געפאָדערט לכתּחילה קיין שום אָפּערעטע, נאָר די דאָזיגע פּיעסע. למשל, אין פּאַריז, וואו די קאָמפּאַניע האָט אָבגעשפּיעלט צוועלף ספּעקטאַקלען, האָט מען קיין אַנדערע פּיעסע ניט אויפגעפיהרט, אויסער „אוריאל אַקאָסטאַ“. און ס׳איז געווען, ווי האָלצמאַן זאָגט, חושך ואפלה! מע האָט צוטראָגען דאָס טעאַטער. אויף די בלעטער — אַזוי האָט מען אי־בערגעגעבן האָלצמאַנען — האָט מען פערגלייכט ראַפּאַלעסקאָן צו אַלע גרעסטע שפּיעלערס און נביאות געזאָגט, אַז ער וועט אַריבערשטייגען דעם גרויסען זאָנענטהאַל מיט אַלע בעריהמטע גלענצענדע שטערען אין דער וועלט.

אודאי האָט אונזער האָלצמאַן געקוואָלען, געוואָרען גרעבער ווי לענגער און געקליבען נחת, וואָס אַזאַ שמאַטע שבשמאַטע, גאָט זאָל ניט שטראָפען פֿאַר די רייד, ווי אָט דאָס שטיק „אוריאל אַקאָסטאַ“, ברענגט איין כמעט אַזוי פיעל געלד אין דער קאַסע, ווי די שענ־סטע אָפּערעטע, האָטש ס׳איז ניטאָ אין דעם ניט קיין טענץ, ניט קיין געזאַנג, ניט קיין פריילּיכע קופּלעטען. „אַ מאָדנע וועלט געוואָ־רען, אַ פערקעהרטע, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר. צאינה־וראינה־מוסר איז ביי זיי בעסער פון קופּלעטזען. אַ האַלבער משוגענער ווי אַקאָסטאַ אויף דער ביהנע איז ביי זיי ליעבער פון דער שענסטער פּרימאַדאָנאַ!

היינט געה!... נאָר אויך די אייגענע מעשה: לאָז זיין פון אַ קאָזאַק, אַבי צום לעבען...

אַ געזונד זאָל קומען אויף דעם שלים-מזל דעם טופלער, וואָס האָט אויסגעקראַצט דאָס דאָזיגע ביכעל. אַז מע שמועסט „אַ מענש מיט בילדונג", האַ-האַ, איז דאָך ניט שייך. מע דאַרף איהם שענקען אַנ'-אַלטען אַנצוג, זעהען, דער קוני-לעמעל זאָל אָנטון אַ ווייסען קאָלנער מיט אַ נייעם שניפּס, און טאַקי אין איינוועגס איהם אונטערשערען אַ ביסעל די האָר אויך — ער זעהט שוין אויס, ווי אַ קליינשטעדטעלדי-גער דיאַק, צו אַלדי רוחות!"...

אַזוי האָט זיך האָלצמאַן געזאָגט און האָט דעם טופלער געהע-כערט זיין געהאַלט, אָבגעגעבען איהם זיין פערדיענטען כבוד און אויפגעהערט רופען איהם „שלים-מזל", „בעשעפעניש", „קוני-לעמעל" און נאָך אַזעלכע נעמען. „אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזעם" — האָט האָלצמאַן געזאָגט און האָט זיך גענדרעהט די שפּיציגע וואָנסעס אַרויף טשאַקענדיג, מעשה ווילהעלם דער צווייטער, אָדער אַרומגעגאַנגען די הענד אין די קעשענעס, אַרויסגעשטעלט די גאָלדענע דאָפּעלקייט אויף דער ווייסער וועסטע און געדאַנקט גאָט, וואָס „ער, ברוך-הוא, האָט איהם אויסגעפיהרט אָהן מעצענאַטען און אָהן בעריהמטע אַרטיסטען, לאָזען זיי אַייך געהן כף-הקלע דאָרטען אַלע אינאיינעם מיט שטשופּאַ-קען, ימח שמו וזכרו"...

איין זאַך נאָר האָט געפעהלט אונזער האָלצמאַנען: אַ בעל-הבית'טע. דאָס הייסט, אַז מע וויל, האָט ער געהאַט אַ בעל-הבית'-טע אויך. און נאָך אַיין אומזיסטע דערצו. דאָס איז די מאַדאַם טשערניאַק.

זי האָט איהם געפיהרט די גאַנצע בעל-הבתישקייט, אָבגעהיט יעדען גראָשען, אַלטונג געגעבען אין שטוב, געוועזן איהם געטריי, ווי אַ הונד. פערריכט איהם די וועש, פערמערעזשעט איהם די קאָפּציס. אַמאָל געקאָכט איהם „טראַיאַנקע" און אַמאָל געמאַכט איהם „גאָגעל-מאָגעלס" — ער זאָל אַזוי ניט הוסטען. עס האָט שוין געהאַלטען אַזוי ווייט, אַז חברה אַקטיאָרען האָבען אונטער די אויגען זי אויפגעהערט צו רופען „מאַדאַם טשערניאַק" און „בריינדעלע קאָזאַק", נאָר — „מאַ-דאַם האָצמאַך". אַ גליק, וואָס האָלצמאַן האָט דערפון ניט געוואוסט. אַניט, וואָלט ער געהאַט צווייענדיגע עגמת-נפש: ערשטענס, וואָס מע געדענקט נאָך זיין אַמאָליגען נאָמען, און צווייטענס, וואָס מע

רעדט איהם אַזאַ מיאוסען שידוך. האָלצמאַן איז אַ בעלן אויף איין אַנ-דער שדוך. האָלצמאַן וויל אַ מיידעל, און דוקא אַ שענע. „אַט, למשל, אַזאַ מין קאָרעפּירער אתרוגעל, ווי אָט די פּרימאַדאָנאַ העגריעטאַ. פאַרוואָס ניט? מיט וואָס איז דאָס ניט גלייך? טאָמער איז זי ניט אַזאַ חכמה, איז זי אָבער שען, אַז דער רוח חאַפּט איהם אַוועק. דער חסרון — זי איז אַ ביסעל צו לעבעדיג. דרעהט זיך, ווי אַ חזן אויף נעריצך... עט, ס'איז אָבער נאָר איצטער, פאַר מתּן-תורה. לאָז ער איהר נאָר אָנטון דאָס פינגערל — עהע-העי! — וועט ער מיט איהר לערנען בלק, שטודירען הלכות דרך-ארץ, ווי גאָט האָט געבאָטען"...

איינמאָל — דאָס איז געווען אַ שבת בייטאָג — האָט זיך האָלצ-מאַן אָנגעטאָן מעשה פראַנט. די לעצטע צייט האָט ער בכלל אָנגעהויבען שטאַרק צו פראַנטעווען. „אויסגעקליידט ווי צו דער פּגירה" — האָבען געזאָגט אויף איהם די חברה אַקטיאָרען. ער האָט זיך אַרום-געראַזירט, פּערדרעהט די וואָנסעס אַרויף, בעגאָסען מיט פּאַרפומען, גענומען דאָס שטעקעלע און פאָרגעלייגט דער פרימאַדאָנאַ, זי זאָל מיט איהם געהן אַ ביסעל שפּאַצירען. האָט זי איהם בעטראַכט פון אויבען ביז אַראָב און האָט איהם אָבגעזאָגט ווי אַ טויטען: „אַז זי וועט זיך פּערבענקען נאָך איהם, וועט זי איהם שיקען רופען"... האָלצמאַן איז געבליבען ווי איין אָנגעשמיסענער און האָט אָבגעווישט די ליפּען.

דאָס אַנדערע מאָל האָט ער מיט איהר פּערפיהרט אַ געשפּרעך פּשוט וועגען חתונה האָבען. שוין צייט, האָט ער איהר געזאָגט, זי זאָל אויפהערען שפּרינגען פּי-פּו-פּאַ, אַ טראַכט טון וועגען תּכלית... האָט איהם העגריעטאַ אָבגעענטפערט אפילו זעהר גראָב, ניט ווי מע ענטפערט אָב אַ דירעקטאָר. זי האָט איהם געזאָגט: „למאי זאָל איהם דאַרען דער קאָפּ פאַר יענעם? פאַרוואָס זאָל ער בעסער ניט אין זי-נען האָבען זיין אייגענע נאָז, וואָס וואַקסט אויף איהר גראָז?"... דעם גראַם האָט האָלצמאַן אַראָבגעשלונגען און אַ פרעג געגעבען ביי איהר: פון וואַנען ווייסט זי, אַז ער האָט ניט אין זינען זיך? אפשר רעכענט ער אין גיכען אַ חתן ווערען? — „טאַקי באמת? — האָט זי איהם מיט אַ חוצפּה'דיג געלעכטערל איבערגעפרעגט. — פאַר וועמען, למשל, חאַ-חאַ-חאַ, פאַר'ן מלאך המות?"...

אונזער האָלצמאַן האָט גענומען נאָכקוקען, אויספאָרשען, ווער איז דאָ צווישען זיי דער שטן מקטרג? ביז ער האָט זיך אַרויפגע-

שלאָגען אויפ'ן רעכטען וועג. ברײַנדעלע קאָזאַק איז איהם געקומען צו־הילף. זי האָט איהם געעפּענט דעם מח, אַז ער איז אַ גרויסער נאַר. „אויב די אויגען, האָט זי איהם געזאָגט, זענען ביי איהם ניט פון הינטען, נאָר פון פאָרענט, דאַרף ער אַליין זעהען, וואָסער קאַן ס'עסט די פוטער"...

דערמיט האָט זיך די מאַדאַם טשערניאַק האָטש אַ ביסעל גע־קיהלט דאָס האַרץ פאַר די נעכט, וואָס זי איז ניט דערשלאָפען, און פאַר די טרערען, וואָס זי האָט פערגאָסען. ברײַנדעלע קאָזאַק האָט שוין ניט מורא געהאַט מעהר פאַר קיינעם. ביי איהר איז גע־ווען קלאָר ווי דער טאָג, אַז דער שידוך פון דער פרימאַדאָנאַ מיט ראַפאַלעסקאָן איז אַ פאַרטיגע זאַך, וואָס ניט היינט איז מאָרגען — דער בלאָטער מוז אויסזועצען. און דעמאָלט איז בערנאַרד האָלצמאַן איהרער. ס'איז גאָר נישטאָ וואָס צו רעדען.

קאַפּיטעל פיער און זיבעציג

האָלצמאַן האָט געסט

בריינדעלע קאָזאַקס אָנצוהערעניש, אַז צווישען דער פּרימאַדאָנאַ שחאַלב און ראַפאַלעסקאָ שפּיעלט זיך אָב אַ ראָמאַן, איז פאַר אונזער האָלצמאַנען געוועזן ווי מיט אַ שייט האָלץ איבערן קאָפּ. וואָרום אויסער דעם, וואָס ער פערלירט אין אַ שענעם פריהמאָרגען אַזאַ „קאַרעפּי-רער אתרוגעל", האָט דאָס איהם צושלאָגען איינעם פון זיינע בעסטע גלענצענדסטע חלומות, צושטערט איהם זעהר אַ וויכטיגען גרויסאַרטי-גען פלאַן, אויף וועלכען ער האָט געבויט אַ גאַנצען בנין.

דער דאָזיגער פלאַן איז געבוירען געוואָרען ביי איהם פּלוצים איינמאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען דורך אַ בריעף, וואָס ער האָט בע-קומען פון דער היים, פון זיין מאַמע, די אַלמנה שרה-ברכה. מיר גע-בען איבער דעם דאָזיגען בריעף וואָרט אין וואָרט, ווי ער איז גע-שריבען געוואָרען:

„צו מיין ליבען געטרייען זוהן הערשבער האָלצמאַן נ"י.

„איך שרייב דיר מיין ליבער געטרייער הערשבער אַ בריף דורך „אַלטער דעם מלמדס זוהנדעל, איציק, אַז ראשית בין איך ברוך „השם אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו „הערען אויף ווייטער ניט ערגער אמן. והשנית שרייב איך דיר מיין „ליבער געטרייער הערשבער אַז איך האָב שוין פון דיר לאַנג קיין „בריף ניט געהאַט, איך הייס שוין גאָר ניט וואָס איבערצוטראַכ-„טען. און איך בעט דיך זעהר מיין ליבער געטרייער הערשבער „זאָלסט מיר שרייבען פון דיין געזונד און וואָס דו מאַכסט און עס „גריסט דיר דיין שוועסטער זלאַטקע זאָל לעבען קיין עין-הרע אַ „מויד געוואָרען, זאָלסט זי זעהען וואָלסט דו זי ניט דערקענט אַזוי „אויסגעוואַקסען איז זי קיין עין-הרע ניט און שען איז זי קיין עין

„הרע ניט ווי דער טאָג, ניט איך זאָג דאָס ווייל איך בין איהר
„אַ מאַמע נאָר אַלע זאָגען דאָס, אַז איך טו אויף איהר אַ קוק טוט
„מיר וועה דאָס האַרץ, צייט נעמען אויפ'ן קאָפּ וואָס איז דער
„תכלית זיצען טאָג ווי נאַכט מיט דער נאָדעל און שטשאָבען פרעמדע
„קאָפּטלעך, מע דאַרף אַ קלער טון וועגען אַ שידוך, חתנים האָב
„איך פון איהרטוועגען טויזענד פאַר איינעם טויגען זיי אָבער אַלע
„אויפ'ן פייער, איינער איז יאָסעל דעם סטאָליאַרס יונגערער בן,
„פישעל, דער אַנדערער איז אַ קצב-יונג, ראובן הייסט ער, ווייל זי
„איהם ניט, זי זאָגט אַז סע שמעקט פון איהם פעל, און יאָסעל
„דעם סטאָליאַרס בן איז דוקא נאָך איהר די כפרה איז ער אָבער
„אַנ'אויסוואָרפלינג אַ שאַרלאַטאַן אַ דער רוח ווייסט וואָס, ער האָט
„ניט אפילו זאָלסט זאָגען אַ פּאָר שטיוועל ווי סע געהער צו זיין
„און דרעהט זיך פאַר די אויגען ווי אַ סאַוואָלע, איך האָב איהם
„שוין געגעבען אָנצוהערעניש עטליכע מאָל ער זאָל פערגעסען
„ווי אַזוי מיין טאָכטער הייסט, אַניט וועל איך איהם געבען דעם
„וועג, נאָר היינטיגע בחורים זענען ערגער פון די חזירים, טרייב
„זיי אַרויס דורך דער טיר קריכען זיי דיר דורכ'ן פענסטער,
„אודאי ווען דיין פעטער זלמן עליו-השלום זאָל זיין וואָלט ער זיך
„מיט אַזאַ חברה-מאַן אַנדערש אָבגערעכענט, וואָס קאָן איך טון
„משטיינס געזאָגט אַ יודינע אַנ'אַלמנה און אַנ'אָרימע דערצו? ווען
„איך קאָן איהר געבען נדן פערשטופען אַ חתן דאָס מויל חאָטש מיט
„אַזוינע ק"ן קאַרבען וואָלט זי שוין לאַנג ביי מיר געווען אַ כלה!
„איך התנים איז קיין מניעה ניט איך זאָל אַזוי האָבען אַ דאגה מיט
„אַלדאָס גוטס, טויזענד פאַר איינעם, וואָרום זי ווערט וואָס אַ טאָג
„שענער, זאָלסט אָנקוקען אַ מויד קיין עין-הרע וואָלסט דו זי ניט
„דערקענען, זי גריסט דיר גאָר פריינדליך און איך בעט דיך מיין
„ליבער און געטרייער הערשבער למען-השם זאָלסט מיר באַלד שריי-
„בען וואָס דו מאַכסט, און דער עיקר פון דיין געזונד, וואָרום איך
„ווייס שוין ניט וואָס איבערצוטראַכטען און זיי געזונד ווי עס
„ווינשט דיר דיין מאַמע צו זעהען אין דיר פיעל נחת שרה ברכה
„האָלצמאַן".

דער דאָזיגער בריעף איז אונזער האָלצמאַנען אַריין אין קאָפּ אַריין, און איבערהויפּט די ווערטער: „קיין עין-הרע אַ מויד, וועסט זי ניט דערקענען". און עס האָט איהם ניט אויפגעהערט צו פּיקען אין

מה אַזאַ געדאַנק: „אויב זי איז באמת אַזוי ווי די מוטער שרייבט, וואָלט אפשר געווען אַ סברה, אַז די אַלטע זאָל קומען מיט איהר צו פאָהרען אַהער, לאָז זי זיך בעקענען מיט׳ן „יאַט", טאָמער געפעלט זי איהם, אַ קשיא אויף אַ מעשה, ברעכט מען טעלער און מע שרייבט תנאים און טאַקי באַלד, איינס-צוויי-דריי, פיער שטעקענס — און אַ חופה! און דעמאָלט שטעלט ער אַרויס דער גאַנצער וועלט אַ פייג — ונאמר אמן"...

און האָלצמאַן פערשליסט זיך בסוד-סודות מיט דעם סופלער און ער דיקטירט איהם איין ענטפער צו דער מוטער בזה הלשון:

— הער זשע אויס, מיין טייערער, שרייבען זאָלסט דו איהר אַזוי:

„לאמי היקרה הצנועה מרת שרה-ברכה שתחי׳ ולאחותי היקרה „הצנועה מרת זלאַטקע שתחי׳. הנה זיי וויסען, אַז איך בין דאַנק „גאָט איין בעסטען געזונד און שפּיעל שוין ניט דאַנק גאָט מעהר „קיין טעאַטער, איך האָב שוין דאַנק גאָט אַנ׳אייגענעם טעאַטער „מיט אַנ׳אייגענער טרופּע און פערדיען דאַנק גאָט שען געלד, און „לעב דאַנק גאָט ווי אַ מענטש, און טו מיך אָן ווי אַ מענטש, און „געה אַרויס ווי אַ מענטש, און האָב דאַנק גאָט אַ שטיקעל נאָמען „אויף דער וועלט. נאָר איין זאַך, וואָס איך בין נע-ונד און האָב „ניט קיין היים. לכן איז ביי מיר געבליבען, אמי היקרה, זאָלסט „ניט מאַכען קיין לאַנגע שהיות, נעמען זלאַטקען און קומען מיט „איהר צו פאָהרען אַהער צו מיר, וועסט דו זיין בעל-הבית׳טע און „וועסט האָבען נחת אויף דער עלטער. גענוג דיר שוין צו שטעהן „ביי פרעמדע אויוועגס. צייט, זאָלסט דיר אויסרוהען דיינע „אַלטע ביינער און וויסען פון אַ וועלט צו זאָגען. און וועגען „זלאַטקען זאָלסט דו דיר גאָר ניט זאָרגען. איך האָב פון איהרטווע- „גען אַ ביסעל אַ שענערען שידוך ווי יאָסעל דעם סטאָליאַרס בן, און „אפילו ווי דער קצבניאַק ראובן. זעה-זשע, אמי היקרה, למען-השם „וויבאַלד דו בעקומסט דעם דאָזיגען בריעף, זאָלסט דו ניט מאַכען „קיין שהיות, זאָלסט נעמען זלאַטקען און זאָלסט קומען צו פאָהרען „אַהער צו מיר, צו דיין זוהן בערנאַרד האָלצמאַן,

„דירעקטאָר פון טעאַטער האָלצמאַן, שוואַלב עט קאָמפּ".

אוועקגעשיקט דעם בריעף, האָט האָלצמאַן גענומען אַרויסקוקען

אויף די געסט פון טאָג אויף טאָג. ס׳איז אָבער געווען אומזיסט זיין אַרויסקוקען: אָנשטאָט די ערוואַרטעטע געסט, בעקומט ער אַ בריעף פון דער מאַמע, אַז „זי האָט זיין בריעף מקבל געווען און אַז זי איז דאַנק גאָט אין בעסטען געזונד און זלאַטקע איז אויך דאַנק גאָט אין בעסטען געזונט׳, קיין עין-הרע אַ מויד, ער זאָל זי זעהען, וואָלט ער זי ניט דערקענט, און וואָס ער שרייבט, זי זאָל קומען צו פאָהרען, וואָלט זי זיכער געפלויגען צו איהם, זי זאָל האָבען פליגעל, ווי קאָן זי אָבער קומען, אַז עס דאַרף קאָסטען אַזוי פיעל געלד, צוויי מענשען הוצאות, היינט די גרעניץ, זי זאָל האָבען דאָס, וואָס די באַהן אַליין דאַרף קאָסטען, וואָלט זי שוין לאַנג חתונה געמאַכט זלאַטקען, מיט אַ חתן האָט זי קיין דאגה ניט, טויזענד פאַר איינעם, קיין עין-הרע אַ מויד, ער זאָל זי זעהען, וואָלט ער זי ניט דערקענט...״ א. ז. וו.

דאָס האָט האָלצמאַנען אַזוי אויפגערעגט, אַז ער האָט איהר באַלד אַרויסגעשיקט געלד און אַוועקגעשריבען איהר מיט׳ן האַרבען וואָרט, אַז זי זאָל די רגע קומען צו פאָהרען, נישט דערוועגען זיך מעהר קלערען אפילו איין מינוט וועגען אַ שידוך, נאָר נעמען זלאַטקען און, למען-השם, באַלד קומען צו פאָהרען!

נאָך דעם בריעף איז אַוועקגעגאַנגען נאָך אַ בריעף און נאָך אַ בריעף, ביז גאָט האָט געהאָלפען. איינמאָל אין אַ סוף-זומערדיגען אָווענד — אין טעאַטער, אין אַ קליין שטעדטעל אין גאַליציע איז דאָס געווען, אַ מינוט, איידער מע האָט בעדאַרפט אויפהויבען דעם פאָרהאַנג — האָט זיך דערהערט אַ רעש פון דרויסען. וואָס איז די מעשה? עפּיס אַ יודינע איין אָרעמע מיט אַ מיידעל פרעגען זיך נאָך אויף האָלצמאַנען און רייסען זיך אין טעאַטער אַריין אָהן געלד, לאָזט מען זיי ניט.

— אַ רוח אין אייער טאַטענס ערד אַריין! ממזרים, דאָס זענען דאָך מיינע געסט! — האָט זיך האָלצמאַן צושריגען אויף זיינע קאָלעגען און אַרויסגעלאָפען אין דרויסען.

— דיינע געסט? קומט דאָך דיר מזל-טוב. גאָט ליעב דיר מיט דיינע געסט! — האָבען איהם אָבגעענטפערט זיינע קאָלעגען און נאָכ-געגאַנגען נאָך איהם אָנקוקען האָלצמאַנס געסט.

קאַפּיטעל פינף און זיבעציג

אָרעמע ברײַנדעלע קאָזאַק

דרויסען איז געשטאַנען איין אלול'דיגע קלאָרע קיהלבליכע נאַכט. די לבנה איז נאָך ניט אַרויסגעטראָטען פון איהר געצעלט אויף צו בעלייכטען די ערד. נאָר די שטערען, וואָס האָבען זיך אָנגעהויבען בעווייזען איינציגווייז איינער נאָך דעם אַנדערן, זענען געווען גענוג אויף צו צוטרייבען דאָס פינסטערניש פון דער נאַכט, מע זאָל קאָנען אַרויסזעהען, אויף וויפיעל ס'איז מעגליך, די פיגורען פון האָלצמאַנס געסט.

צום אַלעם ערשטען האָט זיך געוואָרפען אין די אויגען אַ הויכע אַ טרוקענע, אַ דאַרע, אַ ביינעריגע יודינע, וואָס האָט געהאַפּט דעם אָבבליק פון אַ דאַרער אויסגעהאָרעוועטער קליאַטשע. אָבגעריסען, אָבגעשליסען, אָנגעלאָדען מיט בעטגעוואַנד—פּערענעס, קישענס, קאָלדרעס און גלאַט אַלטע שמאַטעס, האָט זי געקוקט איטליכען אין די אויגען אַריין, געזוכט, ווער איז דאָ צווישען דער חברה איהר זוהן? נעבען איהר, ווי אַ לאָשעקעל, איז געשטאַנען, האַרט ביים פּאַרטוך, אַ יונג מיידעל, כמעט נאָך גאָר אַ קינד, מיט פערפלאָמטע פרישע בעקלעך, מיט עטוואָס אַ פערשפּיצט קינדערש נעזעל און מיט געדיכטע ברעמען אויף איהרע שעמעוודיגע אויגען, וואָס האָבען געקוקט אַראָב, אויף דער ערד. אָנגעטאָן איז זי געווען אין אַ פּראָסט סיטצען קליידעל מיט אַ גרינג בעזשען קאָפּטעל, פון אויבען איין אַלט געלבליך בורנעסעל, וואָס האָט זיך ניט גוט פערשפּיליעט און אַרויסבעוויזען פערקיילעכדיגטע פאָרמען — סימנים, אַז דאָ שטעהט שוין נישט אַ קינד, נאָר אַ דערוואַקסען מיידעל.

די קאָמפּאַניע אַקטיאָרען, וואָס האָבען זיך אַרויסגעהאַפּט אויף אַ ווײַלע אָנקוקען האָלצמאַנס געסט, האָבען געלאָזט צו-רוה די אַלטע, וואָס האָט סוף-כל-סוף דערקענט נאָך די אויגען, ווער איז צווישען זיי

איהר זוהן, האָט זי זיך אַרויפגעוואָרפען אויף איהם מיט אַ געוויין און מיט אַ מאַנכבילשער שטימע און האָט אַנידערגעלייגט אַ מענה-לשון: „אוי, אַ דונער האָט מיך דערשלאָגען! אוי, אַ מכה איז מיר! ווינד און וועה איז דער מאַמע! אָט דאָס טאָקי ביזט דו, הערשבער? זוהן מיי-נער טייערער!״...

די אַקטיאָרען האָבען זיך בעסער גענומען בעטראַכטען דאָס יונגע שענע מיידעל, וואָס איז געשטאַנען ביי דער זייט איג׳ם ענגען בורנע-סעל און געוואַרט אויפ׳ן ברודער.

מאָדנע חנ׳עוודיג האָט ביי זיי אויסגעזעהען אָט דאָס יונגע נאַ-איווע פשוט-געקליידעטע בעשעפעניש מיט די פערפלאָמטע בעקלעך, ווי די פערשקעס, און מיט די געדיכטע ברעמען אויף די אַראָבגעלאָזטע אויגען. איהר גאַנצע פיגור האָט געריעדט פון יוגענד, פון פרישקייט און פון אומשולד. קיינער פון דער האַליאַסטרע האָט קיין וואָרט נישט אַרויסגעלאָזט, אַחוץ איין שוואַלב, האָלצמאַנס שותף, וואָס האָט אַ זאָג געטאָן אונטער דער נאָז, ווי פון גראָבען בויך אַרויס: „אַנ׳עפּעלע דאָס איז — מיר זאָל זיין!״...

די דאָזיגע חכמה פון איזאַק שוואַלב איז איצטיגס מאָל אַוועק מיט׳ן ווינד, גלייך ווי קיינער האָט דאָס נישט געהערט. דאָרט, וואו עס דרעהען זיך אַרום שטענדיג אָבגעבליאַקעוועטע, געקנייטשטע, נאָר אָנגעשמירטע פנימ׳ער, אַריינגעשטעלטע צייהן, אונטערגעפיהרטע ברע-מען, פרעמדע האָר, אויסגעאָרסעוועטע נישט-נאַטירליך הויכע ברוסטען מיט אַ פאַלש געקינצעלט שמייכעל אויף די אָנגעפאַרבטע ליפּען, אַז מע דער׳עהט אַ פריש פנים מיט אַ פריש געשטאַלט, פריש און געזונד און נאַטירליך, אַזוי ווי די מאַמע האָט געהאַט, — בלייבט מען שטעהן פערגאַפט. מע בעקוקט, מע בעטראַכט און מע בעוואונדערט. און מע דערמאַנט זיך, אַז מע איז אַליין אויך אפשר געווען אַמאָל יונג און פריש און נאַטירליך, אַזוי ווי די מאַמע האָט געהאַט...

נאָר נישט קוקענדיג דערויף, וואָס האָלצמאַנס שוועסטערל האָט געמאַכט, ווי עס שיינט, אַזאַ גוטען איינדרוק אויף דער גאַנצער קאָמ-פּאַניע אַקטיאָרען, האָט זיך אָבער האָלצמאַן אַליין געפיהלט זעהר נישט פויגעלדיג. עס איז איהם ניט אָנגעשטאַנען, וואָס צו איהם, צום די-רעקטאָר פון דער טרופּע, וועלכער „לעבט ווי אַ מענטש, טוט זיך אָן ווי אַ מענטש און געהט אַרויס ווי אַ מענטש״, זענען געקומען צו פאָה-רען געסט, אַ מאַמע מיט אַ שוועסטערל, וועלכע זעהען אויס, ווי די

שלעפעריגס. און דאָ האָבען זיך, ווי אויף צו-להכעיס, צונויפגעקליבען די גאַנצע חאַליאַסטרע. שטעהען און קוקען אויף זיין בייז וואונדער. האָט דאָס איהם פערדראָסען און ער האָט זיך צושריגען אויף די אַק-טיאָרען, זיי געמאַכט מיט דער בלאָטע, אין איינוועגס טאַקי בעווי-זען פאַר זיינע געסט, אַז ער, האָלצמאַן, איז מיט גאָטס הילף אַ בעל-הבית, אַ דירעקטאָר פון אַ טעאַטער, און דער עולם האָט פאַר איהם דאָס נייגיעהריגע. און נישט נאָר אויף די אַקטיאָרען קאָן ער אָנשריי-ען און אָבזידלען. האָלצמאַן, אַז ער וויל, קאָן ער דעם שותף שוואַלב אויך געבען אַ פינסטערען סוף. האָט ער זיך צושריגען אויך אויף שוואַלבען:

— הער נאָר, דו וואַסער-אָקס, דו טרעלבויך, דו טרפה׳נער האַלז, דו ביזט אויך אָט אַ דאָ מיט אַלע יאָלדען?!

אין איין מינוט איז פון דער חאַליאַסטרע נישט געבליבען קיין שריד ופליט. די רעזשי פון טעאַטער אויף דעם אָוונד האָט האָלצמאַן איבערגעגעבען צו זיין שותף שוואַלב, און אַליין האָט ער פערנומען זיינע געסט מיט די פעקלעך, פערינעס, קישענס, קאָלדרעס און שמאַ-טעס און איז אַוועק מיט זיי צו זיך אויף דער סטאַנציע.

* *

*

אויף מאָרגען נאָך דער פאָרשטעלונג האָט האָלצמאַן צונויפגערו-פען די גאַנצע קאָמפּאַניע און געשטעלט ביער לכבוד די געסט, וואָס זענען געווען ביי איהם אָנגעטאָן שוין יום-טוב׳דיג. די אַלטע — אין איהר שבת׳דיגע וועלענע פעטשיילע — האָט אויסגעזעהען, ווי איין אַלט פערד אין אַ שלייער. און דאָס שוועסטערל, זלאַטקע, איין אויסגעצוואָ-גענע און אַ פערקעמטע, האָט אַלעמען פערבישופט, ניט אַזוי מיט איהר הלבשה, ווי מיט איהרע פרישע בעקלעך, געדיכטע ברעמען, קליינע ציינדלעך און שעמעוודיגע אויגלעך.

— אַנ׳עפּעלע! — האָט אַ זאָג געגעבען נאָך אַ מאָל איזאַק שוואַלב, און איצטיגס מאָל האָט דער גאַנצער עולם אויסגעשאָסען אַ געלעכטער.

נאָר צוויי האָבען ניט געלאַכט. זיי איז ניט געווען צום גע-לעכטער. דאָס זענען געווען די פרימאַדאָנאַ שוואַלב און די מאַדאַם טשערניאַק (בריינדעלע קאָזאַק). דעם גאַנצען פריהמאָרגען זענען די צוויי געווען שטאַרק לא-עליכמ׳דיג, מאָדנע אָנגעבלאָזען. העגריעטע

שוואַלב איז גלאַט געווען ניט צופרידען, למאי ס׳איז דאָ נאָך אַ שען מיידעל אויף דער וועלט, און אין כעס אויף ראַפּאַלעסקאָן, למאי ער וואַרפט אויגען אויף דער קליינשטעדטעלדיגער יענטע מיט די רויטע הענד און מיט דעם שפּיצעכיגען נעזעל... אינ׳ם דאָזיגען מיידעל האָט הענריעטאַ געזעהען פאַר זיך אַ קאָנקורענטין. און וויפיעל זי האָט ניט געזוכט אויף איהר חסרונות, האָט זי אויסער דעם, וואָס די הענד זע־גען ביי איהר רויט און דאָס נעזעל אַ ביסעל שפּיצעכיג, נישט געפו־נען מעהר קיין שום חסרון. האָט דאָס זי געמאַכט נאָך מעהר אויפ־געדעגט.

נאָר אויב הענריעטאַ שוואַלב איז געווען נישט-צופרידען מיט האָלצמאַנס געסט, דאַרף מען זאָגען אויף דער מאַדאַם טשערניאַק, אַז אויף איהר איז געווען אַ גאָטס רחמנות צו קוקען. אויף איהר קיילע־כיגען לבנה-פּנים זענען אַרויסגעטראָטען רויטע פלעקען און אויף איהרע קליינע יאַפּאָנישע אויגען זענען געהאַנגען טרערען, חאָטש זי האָט זיך געהאַלטען שטאָלצעדיג, געגוידערט און כּלומרשט געשמייכעלט.

די מאַדאַם טשערניאַק נעבעך האָט געפיהלט, אַז איהרע זיבען יאָהר האָבען זיך געענדיגט, אַז אָט באַלד וועט מען צונעמען ביי איהר די שליסעלעך און מסתמא איבערגעבען צו אָט דער אַלטער מכשפה, וועלכער זי האָט געוואונשען מיט׳ן גאַנצען האַרצען אַ גיכען סוף און אַ גרינגען טויט.

די מאַדאַם טשערניאַק ווייסט שוין דעם טעם פון גלות. ס׳איז ניט דעם ערשטען מאָל ביי איהר, וואָס מע נעמט און מע וואַרפט זי אַרויס, ווי אַ כּלי, וועלכע מע דאַרף שוין ניט, ווי איין אַלט קלייד, וואָס איז אַרויס פון דער מאָדע, אָדער פשוט, ווי אַ זאַך, וואָס האָט זיך צוגעגעסען. „אָט דער גאַנאַמניק האָצמאַך — האָט זי זיך געטראַכט — וועט זיך באַלד מאַכען גלייך ווי גע׳פּגרט. ער וועט פערגעסען אַלס־דינג, וואָס מיר האָבען אַמאָל גערעדט, און אַז איך וועל איהם דער־מאַנען, וועט ער זיך כּלומרשט פערהוסטען אויף אַ האַלבע שעה“...

אָרעמע ברײנדעלע קאָזאַק! אַזוי ווי דאָס האַרץ האָט איהר גע־זאָגט. האָלצמאַן איז אַ מענש, וואָס האָט פיינט צערעמאָניעס. ביי איהם איז איינס-צוויי-דריי. ער האָט איהר אַפּילו ניט געזאָגט קיין דאַנק פאַר איהר בעל-הבתעווען ביז אַהער, און פאַר איהר אַכטונג גע־בען אויף זיין געזונד, און פאַר קיין זאַך. און אַז ער האָט דערזעהען אין דערפריה, אַז זי קלייבט זיך איהם עפּיס זאָגען, האָט ער זיך

אַ חאַפּ געגעבען ביים האַרצען און האָט אָנגעהויבען אַזוי שטאַרק צו הוסטען, אַז ער איז אַזש אונטערגעשפּרונגען.

שטיל, אָהן אַ זיי-געזונד, האָט זיך די מאַדאַם טשערניאַק אַרום האַלבען טאָג אַריבערגעפּעקעלט אויף אַ נייע קוואַרטיר, אַפילו קיין טרער ניט געלאָזט. צונויפגעפּאַקט די קאַסטענס, האָט זי זיך געמאַכט אַ האַרץ, גענומען אויף זיך די רויטע ראָטאָנדע און, שמייכלענדיג מיט איהרע גרויסע צייהן, האָט זי מיט אַ טענצעל, ווי איהר שטייגער איז, פערלאָזט האַלצמאַנס וואוינונג אויף שטענדיג.

— אַ נקמה מוז איך נאָך דערלעבען אָן דעם האָצמאַכען. סיידען איך וועל ליגען אין דער ערד און גראָז וועט אויף מיר וואַקסען, — האָט זיך געטרייסט ברײנדעלע קאָזאַק, געהענדיג איבער דער גאַס נאָכ'ן וואָגען איינע אַליין, איינגעהילט אין דער רויטער ראָטאָנדע.

קאַפּיטעל זעקס און זיבעציג

ער לערנט מיט זיי דרך-ארץ

די ערשטע עטליכע טעג, כל-זמן די אַלטע שרה-ברכה מיט איהר טאָכטער זלאַטקע זענען געווען ביי האָלצמאַנען געסט, האָט ער זיך בעגאַנגען מיט זיי ווי מיט געסט. אַכטונג געגעבען, זיי זאָלען עסען און זאָלען טרינקען און ס'זאָל זיי וואויל זיין. אויף אַ מינוס איז ער פון זיי ניט אָבגעטראָטען. ער האָט זיי בעוויזען רוב גדלו ורוב עשרו, זיי גענומען צַלע נאַכט אין טעאַטער און בעזעצט אוי-בענאָן אין דער ערשטער רייהע. זלאַטקע, פערשטעהט זיך, איז גע-ווען פון די פאָרשטעלונגען אויפ'ן זיבעטען הימעל; עס האָט זיך איהר אַזש געדרעהט דער קאָפּ. און אפילו די אַלטע שרה-ברכה, וואָס האָט בטבע פיינט געהאַט טעאַטער, ווי אַ כשר'ער יוד האָט פיינט חזיר, האָט צוליעב געטאָן, געקוקט מיט איין אויג אויף דער סצענע און מיט'ן אַנדערן אויג אויפ'ן פובליקום, געלאַכט הויך אויף אַ קול און געשאָלטען אין גוטען מוט די „קאָמעדיאַנטען" איבערן גאַנצען טעאַטער: „שלים-מזלען צו אַלדי שוואַרצע יאָהר!" אָדער: „מיינע וועהטאָגען אויף זייער קאָפּ!" אָדער: „אַ, ריק און לענד ברעכט, רבונו-של-עולם!" אַזוי אַז האָלצמאַן האָט צו איהר פון דער סצענע געמוזט ווינקען מיט די אויגען, מאַכען מיט די הענד און איינשטילען זי: „ששששששש!"... מיט איינעם וואָרט, די מאַמע מיט דער טאָכטער האָבען זיך געבאָדען אין פוטער און אין האָניג.

נאָכדעם אָבער, אַז די היץ פון גאַסטפריינדליכקייט איז ביי אונזער האָלצמאַנען איבערגעגאַנגען, האָט ער גענומען מיט זיינע געסט אַ ביסעל לערנען דרך-ארץ: ווי אַזוי זיי זאָלען געהן, ווי אַזוי זיי זאָלען שטעהן, ווי אַזוי זיי זאָלען זיצען אין טעאַטער, ווי אַזוי זיי זאָלען זיך „האַלטען צווישען מענשען". זיין שוועסטערל זלאַטקען

האָט ער אָנגעטאָן העגטשקעלעך, מע זאָל ניט אַרויסזעהען איהרע רויטע הענד, געקויפט אַ היטעלע מיט אַ גרויסער פעדער, כּמעט ווי ביי דער פּרימאַדאָנאַ, און אויסגעקליידט זי ווי אַ „פּרינצעסין".

מע קאָן ניט זאָגען, אַז די דאָזיגע „פּרינצעסין-קליידער" זענען געווען זלאַטקען שטאַרק צום האַרצען. אדרבה, זי האָט זיך געפיהלט אין זיי געענגט, געקוועטשט און געפּענטעט. עס האָט איהר וועה געטאָן דער קאָפּ, געשווינדעלט אין די אויגען און אויסגעוויזען, אַז די נאָז איז ביי איהר ניט אויף איין אָרט און אַז יעדער זעהט דאָס... מיט פערגעניגען וואָלט זי אָנגעטאָן צוריק דאָס סיצענע קליידעל מיט'ן בעושען קאָפּטעל מיט די אַלטע אויסגעטראָטענע שיך. זי האָט זיך געוואונשען, זי זאָל האָבען די ברכות, וואָס זי האָט זיך געפיהלט אין זיי אַ סך היימישער, ווי אין די נייע ענגע שפּיציגע שיכלעך מיט די הויכע אָבצאַסען, וואָס מע געהט אויף זיי, ווי אויף דובעס. נאָר וואָס זאָל זי טון, אַז דער ברודער הייסט אַזוי?...

און האָלצמאַן האָט בעטראַכט זיין שוועסטערל אין דער נייער הלבשה, פערגלייכט זי מיט דער פּרימאַדאָנאַ שוואַלב און געפונען, אַז זי איז גאָר ניט קיין מיאוס מיידעל. נאָר דאָס, וואָס זי איז נאָך אַ ביסעל ווילד, שעמעוודיג און צו-פיעל שוויגענדיג. מע דאַרף זי „אויססשוויטשען", אויסמענטשלען, אויסבילדען הייסט דאָס, מאַכען בערעדעוודיגער, לעבעדיגער, מיט איינעם וואָרט — פאַר אַ „ציוויליזירטע מאַמזעל"... דערביי וואַרפט ער אַ קוק אויפ'ן „יאַט", וואָס רעדט מיט זלאַטקען, און זלאַטקע לאָזט אַראָב די אויגען און ווערט רויט ווי אַ צוויק. ווינקט צו איהר האָלצמאַן מיט די ברעמען, זי זאָל אַראָבלאָזען די הענד און אויפהויבען די אויגען. פון דעם ווערט זלאַטקע נאָך רויטער, און האָלצמאַן ווערט אויפגערעגט מיט סכנת-נפשות, און אַז ער בלייבט אַליין מיט דער שוועסטער, גיט ער איהר ווי אַ הונד: „וואָס האָסט דו מורא קוקען גלייך אין די עינים, האָסט עפּיס געגנב'עט?"... אָדער: „זעה נאָר אַ פּאָר ידים"...

אויך צו דער אַלטער מוטער האָט זיך האָלצמאַן גענומען שטודירען מיט איהר הלכות דרך-ארץ, געוואָלט אַ ביסעל אויסקליידען, זי זאָל זיין „לייטענגלייך". עס פּאַסט איהם ניט, — האָט ער איהר געגעבען צו פערשטעהן מיט אַ שׂכל, — אַז דעם דירעקטאָרס מאַמע זאָל געהן אָנגעטאָן ווי אַ „קורעלאַפּניטשקע"... מעהר האָט מען נישט בעדאַרפט. שרה-ברכה איז אַ יודינע אַ פּראָסטע, נאָר איין אויפריכטיגע:

וואס אויף דער לונג, דאס אויף דער צונג. האט זי איהם אויסגע-הערט און אבגעענטפערט מיט איהר מאנסבילש קול, אז אויב זי גע-פעלט איהם ניט אין שלייער און עס שטעהט איהם ניט אן די ארע-מע מאמע, קאן זי איהם טון צוליעב, פערקערעווען דעם דישעל און פאהרען מיט דער טאכטער אהיים אפילו היינטיגען טאג.

און ניט לאנג געטראכט, נעמט זיך די אלטע גאנץ ערנסט צו איהרע פעקלעך, די פערינעס, די קישענס מיט די קאלדרעס, און רופט זיך אן צו זלאטקען:

— קום, טאכטער! וואס ווילען מיר, קורעלאפניטשקעס, זיך ארומדרעהען דא, צווישען אזעלכע גרויסע פריצים און פריצטעס? מיר קאנען זיי הלילה אויסשמירען זייערע פריצישע מלבושים...

פערשטעהט זיך, אז האלצמאן האט זיך באלד פערחאפט, גע-שווארען פאר דער מאמע מיט כל השבועות שבעולם און האט אויס-געשלאגען פאר איהר א קניה ערד, ביז ער האט גע׳פועלט ביי דער אלטער, אז „דאס, וואס ער האט גערעדט, האט ער געבילט".

א שען ביסעל צרות איז אונזער האלצמאן אויסגעשטאנען ערשט נאכדעם, בעת ער האט בעשלאסען מאכען פון זיין שוועסטערל איין אקטריסע. ווי א נאראווויסטע פערד האט זיך די אלטע שרה-ברכה אוועקגעשטעלט: „איין מאל ניין! גיכער וועט זי איינגעמען א מיתה-משונה, איידער דערלאזען, אז איהר טאכטער זאל טאנצען מיט אלע קאמעדיאנטען אויף איין שטריק. סיידען דעמאלט, ווען מע וועט איהר לייגען שארבענס אויף די אויגען!"... בקיצור, ניט מיט גוטען, ניט מיט בייזען. עס האט האלצמאנען אריינגעווארפען אין א קאלטען שוויס אריין: ער האט אזש אנגעהויבען צו הוסטען מיט בלוט...

דערזעהען בלוט, האט זיך די אלטע דערשראקען: „א וועהטאג איז איהר! א מכה איז איהר! א דונער האט זי דערשלאגען!"... און זי האט געגעבען איהר הסכמה נאר מיט א תנאי, און דער זוהן האט איהר געמוזט צושווערען און געבען א תקיעת-כף פאר צוויי עדות, אז פריהער זאל ער זלאטקען חתונה מאכען. ער האט זיך אונטערגענומען, אז ניט שפעטער ווי אין א האלב יאהר ארום וועט מען איהר געבען א חתן און שטעלען א חופה, אזוי ווי גאט האט געבאטען...

קאַפּיטעל זיבען און זיבעציג

„טערטעל-מערטעל"

טשערנאָוויץ — די הויפּטשטאָדט פון דער בוקאָווינאַ. סאַמע אין מיטען מאַרק, מיט די פענסטער צו די געוועלבען אַרויס, שטעהט מיט גדלות און מיט רעספּעקט צו זיך אַליין אַ גרויס האָטעל מיט'ן נאָמען „צום שוואַרצען האָהן" און קוקט אַרויס אויף געסט. גאָט מעג איהם העלפען: פון דעם וואַנדער-טעאַטער „האָלצמאַן, שוואַלב עט קאָמפּ." וועט זיך „דער שוואַרצער האָהן" די הענד ניט צופיהרען. די גאַנצע טרופּע פערנעמט בסך-הכל אַזעלכע דריי-פיער חדרים, און עסען עסען זיי אין אַ יודישער גאָרקיך, אי דאָס — ניט אַלע, וואָרום ניט יעדער אַרטיסט האָט מיט וואָס צו צאָהלען. ובפרט סוף חודש, אַז עס טרעטען אַריין די „אומריינע טעג" — דעמאָלט לעבט מען פון דעם, וואָס מע שטודירט די ראָלען, מע מאַכט פּראָבען און מע שפּיעלט אין „טערטעל-מערטעל". דאָס איז אַזאַ מין קאָרטען-שפּיעל, וואָס האָט אין זיך אַלע מעלות: מע דאַרף ניט צולייגען קיין קאָפּ, מע דאַרף ניט האָבען קיין בעשטימטע צאָהל מענשען אויף צו שפּיעלען און מע קאָן שפּיעלען ווי אַזוי מע וויל, אפילו שטעהענדיג. דעריבער טאַקי האַלטען פון דעם אַקטיאָרען, כלי-זמר, פריקאַזטשיקעס און בכלל מענשען, וואָס האָבען קיין צייט ניט און ווילען אַ שפּיעל טון האַפּענדיג, על רגל אחת.

אין דעם חדר, וואו די חברה שפּיעלען אין „טערטעל-מערטעל", איז אַזוי אָנגערויכערט, אַז קוים-קוים וואָס מע זעהט, ווער דאָרט געפינט זיך, האָטש ס'איז בייטאָג און די זון שיינט. גאַנץ אויבענאָן ביים טיש, איבער אַ גרויסען טעלער, זיצט דער באַנקיר. איצטיגס מאָל האָט די באַנק האָלצמאַנס שותף, איזאַק שוואַלב. אַ געגאָלטער פאַרשויך מיט אַ מורא'דיג רויט פּנים, וואָס זעהט אויס, גלייך ווי מע

האָט גענומען און מע האָט איהם אָבגעשונדען די הויט. און דערצו נאָך איז ער אויפגערעגט און היצט זיך זעהר שטאַרק. ער לייגט אויס די קאָרטען, אַ קלאַס נאָך אַ קלאַס, און ווערט בעגראָבען „אַזוי ווי קורח". כמעט יעדע קאָרט שלאָגט איהם „ווי אַ בעסטיע". און אויסער דעם, וואָס ער מוז אויסצאָהלען יעדען בעזונדער צוויי מאָל און דריי מאָל און פיער מאָל און ניין מאָל אַזוי פיעל, שעלט מען איהם נאָך אָן, וויפיעל עס קאָן אין איהם אַריין. פון אַלע זייטען שטרעקט מען צו איהם הענד, און ווערטלעך מיט קללות פליהען איבער זיין קאָפּ.

— שוועלבעלע! מיר צוויי קרוין, צוויי מכות דיר אין רויטען פנים אַריין!

— אַהער, שוועלבעלע, פאַר'ן אויבער פיק פיער מאָל אַזוי פיעל!

— שוואַלב, איך מוז דיך אויסטון היינט אַ נאַקעטען, ווי די מאַמע האָט דיך געהאַט!

— שוואַלב, ווערסט ביי מיר אָבגעהן מיט אַנ'אָקע בלוט!

— דעם טויט האָסטו ביי מיר, שוועלבעלע, דעם טויט!

— אַהאַ, ממזר! געשלאָגען? אַרויס מיט די „פאַרעס"!

און וואָס מעהר מע שעלט שוואַלבען, מעהר היצט ער זיך, און וואָס מעהר ער היצט זיך, מעהר פערשפּיעלט ער און פלאַמט און ברענט, ווי אַ „שטרויענער דאַך".

— חלירע! רייס איבער! גיב איבער די באַנק אַנ'אַנדערן, זעהסט דאָך, דו פאַרך, אַז סע געהט דיר נישט דאָס בלאַט.

אַזוי עצה'ט איהם הָאַלצמאַן, ווי אַ שותּף און ווי אַ גוטער פריינד, און חאַפּט אַ מיאוסען פּסק פון זיין צוהיצטען שותּף איזאַק שוואַלב:

— אַוועק, דו יאַדעשליווער הונד, דו אַלטער בחור איינער, ווער פרעגט ביי דיר עצות?...

און דער באַנקיר איזאַק שוואַלב ברענט און טאַשט קאָרטען און קוקט מיט רויטע אָנגעצונדענע אויגען אין טעלער אַריין און זעהט, אַז אין דער קאַסע „טאָגט", עס ווערט אַלעמאָל שיטערער און ווינציגער. איז ער זיך מטריח מיט אַ טיעפען זיפץ צו דער בוזעם-קעשענע, מיט ציטעריגע פינגער שלעפּט ער אַרויס פון דאָרט אַ פעטען טייסטער מיט געלד, און צווישען עולם ווערט נאָך לעבעדיגער:

פאַהרסט קיין „קעשעניעוו", איציקעל? פאָהר, פאָהר, גנב, און ווער בעגראָבען נייען איילען.

אַזוי רופט זיך אָן איינער אַ אויסגעטריקענטער אַקטיאָר מיט

אַ שאַרפען קנאָפּ אין גאָרגעל, און דעם דירעקטאָרס שוועסטער, זלאַט-קע האָלצמאַן, שיסט אויס אַ געלעכטער. קוקט אויף איהר דער גאַנצער עולם, פערשעמט זי זיך און ווערט רויט ביז'ן שפּיץ נעזעל, ווערט שיער ניט פערברענט. האָט ראַפּאַלעסקאָ אויף איהר רחמנות און לייגט איהר פּאָר קויפען בשותּפות אַ קאָרט אַס קרייץ. „היינט גילט אַס קרייץ". ווערט זי נאָך רויטער און טוט אויף איהם אַ קוק מיט דאַנקבאַרע אויגען, און דאָס האַרץ ווערט איהר שיער ניט צוגאַנגען. „אַך, ער זאָל, אַ שטיי-גער, ווען צוגעהן צו איהר. זיך שטעלען נעבען איהר. נאָהענט"... אַזוי קלערט ביי זיך זלאַטקע. און ראַפּאַלעסקאָ, גלייך ווי ער וואָלט געטראָפען איהר פערלאַנג, געהט ער צו צו איהר. שטעלט ער זיך אַוועק נעבען איהר נאָהענט. כּמעט פיהלט זי דעם ריח פון זיינע שע-נע לאַנגע בלאָנדע האָר, פון ווענכע זי ווערט שיער ניט משוגע. „גאָ-טעניו! ס'איז נאָך דאָ אויף דער וועלט אַזאַ מלאך פון הימעל, ווי אָט דער דאָזיגער בחור מיט די לאַנגע בלאָנדע שמעקענדיגע האָר און מיט די שענע מילדע אויגען? ביין, נישטאָ, נישט געווען און עס וועט ניט זיין!"... אַלעמאָל, ווען זי שטעהט נעבען איהם נאָהענט, פיהלט זי, אַז דאָס האַרץ פאַלט איהר אָקערשט ניט אַרויס און זי פערלירט זיך, ווייסט ניט, אויף וואָס פאַר אַ וועלט זי איז, און וואָס זי זאָל ניט האַלטען, פאַלט ביי איהר פון די הענד. דערזעהט די מאַמע איהרע, שרה-ברכה, זאָגט זי צו איהר הויך, אויף אַ קול: „וואָס איז מיט דיר, טאָכטער מיינע?" — ווערט זי נאָך רויטער און פערשעלט זיך דאָס גע-ביין. און דאָך איז זי גליקליך, אַז זי שטעהט אין די דלית אמות פון אָט דעם שענעם בחור מיט די בלאָנדע שמעקענדיגע האָר. און ווער שמועסט, אַז ער בעגליקט זי נאָך מיט אַ קוק, חאָטש מיט איין קוק פון זיינע שענע גוטע ליכטיגע מילדע אויגען, וואָס שיינען, ווי דער הימעל, און וואַרעמען, ווי די זון!... און וואָס געהט איהר אָן, אָט דער אָרעמער זלאַטקען, צי די אויגען קוקען אויף איהר, ווי זיי קוקען אויף אַלע אַנדערע? אַבי דער הימעל איז שען און לויטער, אַבי די זון לייכט און וואַרעמט...

דער באַנקיר איזאַק שוואַלב האָט אויסגעפּערקויפט העכער אַ האַלבע טאַש קאָרטען און ער שאַרט צונויף דאָס אַנגעוואָרפענע געלד אין טע-לער אַריין, און פּאַוואָליבקע, לאַנגזאַם, הויבט ער אָן אויסלייגען פון דער צווייטער טאַש אַ קאָרט נאָך אַ קאָרט, און דער עולם קוקט מיט זשעדנע אויגען, ווי די קאָרטען „שלאָגען", און דער געפילדער וואַקסט,

און קללות פליהען, און די געלעכטערן געהען ביז'ן הימעל אריין, און שוואלב היצט זיך און צאהלט געלד. פאלט ארויס אס קרייץ אין דער פערטער קלאס. ווערט א געשריי: „ווער האט אס קרייץ?"... „ראפא-לעסקא! ווער דען וועט האבען אס קרייץ?"... „ראפאלעסקעלע! וואס שווייגסט דו? נעם געלד!"...

— מיר האבען געוואונען, — זאגט ראפאלעסקא אן א בשורה זלאט-קען. און זלאטקע איז אויפ'ן זיבעטען הימעל. ניט אזוי צוליעב'ן גע-ווינס, ווי צוליעב דעם, וואס ראפאלעסקא רעדט מיט איהר, מיט זלאט-קען... ראפאלעסקא בעווייזט דעם באנקיר זיין קארט, און חברה זענען איהם מקנא: „איהם געהט דאס! נו-נו! אט א מוצלח! עמיצער איז איהם איבערגעגאנגען מיט פולע עמער"... און די אקטיארען לאזען אויס זייער ביטער הארץ צו שוואלבען דעם באנקיר:

— שוועלבעלע! אס קרייץ... פיער מאל אזוי פיעל... געב געלד, איציקעל, געב-געב!...

— איך געב, איך געב! — זאגט דער באנקיר איזאק שוואלב און צעהלט אויס פון טעלער ראפאלעסקאן אין האנד אריין פיער מאל אזוי פיעל און מיט פערגעניגען. דערפאר, ווייל ראפאלעסקא איז ניט גלייך צו אנדערע. ראפאלעסקא ווערט ניט נתפעל, אז ער געווינט, פילדערט ניט און שעלט זיך ניט, אז ער פערלירט. ראפאלעסקא איז איבערהויפט איין אנדער מענש, ניט גלייך צו אנדערע. ראפאלעסקאן האבען ליעב אלע אקטיארען און אלע אקטריסעס, אהן איין אויסנאהם. און מעהר פון אלעמען האט איהם ליעב — דעם דירעקטאר האלצמאנס שוועסטערל, זלאטקע נעבעך.

קאַפּיטעל אַכט און זיבעציק

אַדעפּעשע פון לאָנדאָן

זלאַטקע, דעם דירעקטאָר האָלצמאַנס שוועסטערל, איז גאָר אַליין נישט געוען די גאַנצע מעשה. זי ווייסט איבערהויפּט אַליין ניט, וואָס מיט איהר טוט זיך. דערזעהט זי ראַפאַלעסקאָן, אַזוי ווערט זי אויס מענש. העֶנד און פיס פערלירט זי. און ווער שמועסט, אין טעאַטער, אויף דער סצענע, אַז זי דערזעהט איהם נאָר, אַז זי דערהערט איהם רעדען, — פערלירט זי זיך אַזוי, אַז זי פיהלט, אַז מען מעג זי אַראָבפיהרען פון דער ביהנע. ניט איין מאָל האַפּט זי אַ מיאוסען פסק פון איהר ברודער דעם דירעקטאָר (האָלצמאַן איז אַ שטרענגער רעזשיסער אפילו צו זיין אייגענער שוועסטער). ער זאָגט צו איהר פּאַר אַלעמען אין די אויגען:

— נו, האָסט דו היינט געשפּיעלט, זלאַטקע, טאַקי ווי אַנ'אמת'ע קוה!... הענד און פיס דאַרף מען דיר אָבהאַקען פּאַר אַזאַ שפּיעל!...

זלאַטקע ווייסט אַליין אויך, אַז מע דאַרף איהר אָבהאַקען הענד און פיס פּאַר אַזאַ שפּיעל. נאָר וואָס איז זי שולדיג, אַז זי האָט פּאָרט ליעב געקראָגען שטילערהייד אָט דעם שענעם בחור מיט די לאַנגע בלאָנדע שמעקענדיגע האָר און מיט די ליכטיגע מילדע גוטע אויגען? און ליעב געקריגען האָט זי איהם פון דער ערשטער מינוט, וואָס זי איז געקומען מיט איהר אָרעמע מאַמע אַהער צו פאָהרען... וואָס האָט זי גאָר איגגאַנצען בעדאַרפט קומען אַהערצו צו פאָהרען... וואָס איז איהר אָבגעגאַנגען דאָרט אין דער היים, אין דעם קליינעם

שטעדטעלע? זיך געלערנט נייהען קאָפּטלעך און שוין אָנגעהויבען ביסלעכווייז צו פערדיענען. ניין, האָט דער ברודער אָנגעהויבען זע-צען מיט בריעף, אַ בריעף נאָך אַ בריעף. און געלד האָט ער זיי צו-געשיקט — זיי זאָלען קומען, למען-השם, זיי זאָלען קומען! נו, זענען זיי געקומען. האָט מען זי באַלד גענומען צו דער אַרבייט. פריהער פאַר אַ סוברעטין. מע האָט אָנגעטאָן איהר אַ קורץ קליידעלע מיט ענ-גע שיכעלעך, אַז די אויגען קריכען פון קאָפּ. היינט האָט מען איהר אָנגעפאַרבט די בעקלעך מיט רויטען, אונטערגעפיהרט די אויגען מיט שוואַרצען און געלערנט זי, ווי אַזוי זי זאָל שטעהן, ווי אַזוי זי זאָל געהן, ווי אַזוי זי זאָל זיך דרעהען, און ווי אַזוי זי זאָל פינט-לען מיט די אויגלעך. און ווער האָט דאָס אַלץ זי געלערנט? איהר ברודער, איהר אייגענער ברודער!... האָט זי זיך געקלאָגט פאַר דער מאַמע. האָט איהר די מאַמע, שרה-ברכה, געזאָגט: „עלעהיי, טאָכ-טער, דו דיענסט ביי אַ פרעמדען און מע הייסט דיך קריכען אויפ׳ן בוידעם — וואָלט דיר בעסער געווען?“... דערנאָך האָט זי דער ברודער געוואָלט מאַכען פאַר אַ פּרימאַדאָנאַ — האָט זי ניט קיין קול אויף צו זינגען. איז דער ברודער געווען אין כעס — סכנות, איבערגעקרימט איהר ווי זי זינגט: „דו קוויטשעסט, שוועסטערל, ווי אַ גוטע קאַץ, אַז מע טרעט איהר אָן אויפ׳ן עק...“

ערשט דעמאָלט איז זלאַטקען געוואָרען אַ ביסעל ליכטיגער אויף דער נשמה, אַז דער ברודער האָט איהר געגעבען לערנען די ראָל פון יהודית פון „אוריאל אַקאָסטאַ“. און נישט אַזוי דערפאַר, וואָס די ראָל פון יהודית איז איהר אַזוי געפעלען, ווי דערפאַר, וואָס די ראָל פון אַקאָסטאַ שפּיעלט אָט דער שענער בחור מיט די לאַנגע בלאָנדע האָר און מיט די ליכטיגע מילדע גוטע אויגען, וואָס מ׳רופט איהם „ראַפאַלעסקאָ“. אַך! וואָס פאַר אַ שענער נאָמען דאָס איז: „ראַפאַלעס-קאָ“, „ראַפאַלעסקאָ“... צוליעב איהם אַליין איז כדאי צו מוטשען זיך אָט דאָ, לערנען ראָלען, און חזר׳ן, ווי אַ פּאַפּאַגאַי, מאָדנע ווערטער, וואָס זי הויבט זיי ניט אָן צו פערשטעהן, און אַרויסטרעטען אַלע נאַכט אויף דער ביהנע, וואָס איין גאָט ווייסט דעם אמת, ווי אַזוי זי האָט דאָס פיינט. אָ, זי האָט פיינט די ביהנע, דעם טעאַטער, די אַרטיסטען. זי האָט פיינט די גאַנצע קאָמפּאַניע. און מעהר פון אַלע-מען האָט זי פיינט דעם ברודערס קאָמפּאַניאָן, איזאַק שוואַלב. אָנקו-קען קאָן זי ניט אָט דעם רויטען פנים דערפאַר, וואָס ער קריכט צו

איהר הינטער די קוליסען, אַז קיינער זעהט ניט. ער טשעפּעט זיך צו איהר, קנייפּט זי, רייסט אויס ביי איהר שטיקער פלייש און פרעגט נאָך ביי איהר, צי זי האָט איהם ליעב: „עפּעלע מיינס! האָסט מיך ליעב, עפּעלע?"... זלאַטקע שווייגט: „גאָט זאָל איהם אַזוי ליעב האָבען, דעם געשוואָלענעם רויטען פּנים!"... זאָגט צו זיך זלאַטקע און אַנטלויפט פון איהם. אין דער וועלט אַריין וואָלט זי געלאָפען, האָט זי מורא פאַר'ן ברודער. אַשפּיי וואָלט די געטאָן אויפ'ן טעאַ-טער, טוט איהר באַנג אָט דער ראַפּאַלעסקאָ מיט די לאַנגע בלאָנדע האָר און מיט די ליכטיגע מילדע גוטע אויגען. אַך, ראַפּאַלעסקאָ! ראַפּאַלעסקאָ! דער דאָזיגער ליעבער זיסער נאָמען איז איהר שטענדיג אויף די ליפּען. דער דאָזיגער ליעבער זיסער נאָמען חלומ'ט זיך איהר אין שלאָף. און נישט איין מאָל, ליגענדיג ביינאַכט אין בעט, נעמט זי אַרום דאָס קאַלטע קישעלע פון צוקאָפּענס, דריקט דאָס צו צו איהר וואַרעמער מיידעלשער ברוסט און זי דערמאַנט זיך אָן איהר ראָל, די ראָל פון יהודית, ווי זי רעדט צו זיך אַליין: „וואָס קאָן מיך אָבהאַלטען, איך זאָל איהם מיט היץ צופּרעסען צו מיין ברוסט?"... און זי דריקט צו דאָס קאַלטע קאָפּענקישעלע צו איהר וואַרעמער מיידעלשער ברוסט און מיט איהרע הייסע מיידעלשע ליפּען קושט זי דאָס אין דער פינסטער און שעפּטשעט שטילערהייד דעם ליעבען זיסען נאָמען: „ראַפּאַלעסקאָ! ראַפּאַלעסקאָ!"...

אין דערפריה, אַז די מאַמע וועקט אויף זלאַטקען, איז דאָס ערשטע, וואָס עס קומט איהר אויף די געדאַנקען, — דער זיסער ליע-בער ראַפּאַלעסקאָ. אָט באַלד וועט זי איהם ווידער זעהען. אָט באַלד וועט זי ווידער זיין מיט איהם אינאיינעם אויף פּראָבען. אָט באַלד וועט זי ווידער שטעהן מיט איהם אויף דער ביהנע. און מיט אַגע-פיהל, וואָס נאָר זי, זי אַליין קאָן דאָס וויסען, וועט זי זיין נעבען איהם נאָהענט, נאָהענט. וועט זי שלינגען זיינע ווערטער, זיינע זיסע ליעבע ווערטער: „יהודית! יהודית! מיט הייסע טרערען שטעהט אויף יעדען בלעטעלע פון דיינע בלומען אויפ-געשריבען, וואָס מיר זענען איינס פאַר דאָס אַנדערע געוואָרען"... און עס הויבט איהר אָן שוין בעצייטענס דאָס האַרץ צו קלאַפּען: „ראַפּאַלעסקאָ! ראַפּאַלעסקאָ"!...

און דערזעהט זי איהם, ווערט זי אויס מענש. הענד און פיס

פערלירט זי און ווערט אַלערליי קאָלירען. זי מינעט זיך נעבעך און בעהאַלט דאָס פּנים — קיינער זאָל ניט זעהען.

קיינער פון דער דאָזיגער קאָמפּאַניע בעמערקט דאָס נישט. צו-פיעל איז מען פערטאָן אין די קאָרטען. נאָר איין האָלצמאַן, וואָס זעהט אַפילו דעמאָלט, ווען ער קוקט ניט, און הערט אפילו דאָס, וואָס מע רעדט ניט, — ער זעהט אַלעס, ער הערט אַלעס און טראַכט ביי זיך אין האַרצען: „קיין עין-הרע, קיין בייז אויג, דער „יאַט" געהט אין חדר אַריין... אַז מיר וועלען ווערט זיין ביי גאָט, וועלען מיר אם-ירצה-השם אין גיכען צייטען שטעלען דער וועלט אַ פייג — ונאמר אמן".

— וואַסער-אָקס! וואָס ביזט דו געבליבען שטעהן? געב קאָר-טען! — זאָגט האָלצמאַן צו זיין שותף.

— איך געב! איך געב! — ענטפערט איהם שוואַלב. און טיילט אויס קאָרטען, און דאָס פּנים הערט איהם נישט אויף צו פלאַמען. אין דער מינוט דערהערט זיך אַ קלאַפּ אין טיר: איינס-צוויי-דריי. „אַריין!" רופען זיך אָן עטליכע קולות מיט אַמאָל, און עס עפענט זיך די טיר — אַ דעפּעש. „צו וועמען איז אַ דעפּעש?" — „צו איזאַק שוואַלב". „פון וואַנען איז אַ דעפּעש?" — „פון לאָנדאָן". „וואָס פאַר אַ דעפּעש?" — „האָט צייט, לאָזט איהם לייענען". „ווי קאָן שוואַלב לייע-נען? נישט פאַר איהם געזאָגט געוואָרען".

און איזאַק שוואַלב צוטיילט קודם דאָס געלד פון דער באַנק צוריק צו די שפּיעלערס, און דאָס נעמט אַ ביסעל צייט, וואָרום מע דאַרף דאָך האָבען אַ קאָפּ פון אַ מיניסטער, מע זאָל זיך אָנגעדענקען, וויפיעל ווער עס האָט אַיינגעשטעלט. דערביי פאַלט אַ שען ביסעל קללות אויפ'ן באַנקירס קאָפּ און שאַרפע שפּיציגע ווערטער פליהען אין דער לופטען, ווי געוועהנליך.

אויסגעטיילט דאָס געלד, חאַפּט זיך שוואַלב אַרויס אויף אַ מי-נוט מיט דער טעלעגראַמע צום בעל-הבית פונ'ם האָטעל, ער זאָל איהם איבערלייענען, וואָס דאָרטען שטעהט, און דער גאַנצער עולם בלייבט געשפּאַנט. וואָס פאַר אַ סודות קאָן האָבען שוואַלב פאַר זיין שותף האָלצמאַן?... און מעהר פון זיי אַלעמען איז געשפּאַנט האָלצמאַן אַליין. איהם שטעהט גלאַט ניט אָן די מעשה, וואָס ער איז געבליבען זיצען דאָ מיט אַלעמען, ווי איין אָבגעשמיסענער, און עס ברענט אין איהם אַ פייער אויף דעם גראָבען יונג, וואָס ער האָט זיך מיט איהם

פערבונדען: „אַ חלירע זאָל קומען אויף דעם ציגאַרענמאַכער!"... נאָר אָט קומט אַריין צוריק שוואַלב מיט אַ שײַנענדיג פּנים און רופט זיך אָן צום גאַנצען עולם:

— קינדער, מיר פאָהרען קיין לאָנדאָן!

עס איז שווער זיך פאָרצושטעלען, וואָס האָט זיך אָבגעטאָן צווישען די אַקטיאָרען, אַז מע האָט דערהערט די דאָזיגע בשורה. איינער איז אַרויפגעשפּרונגען אויפ'ן טיש, אויפגעהויבען די רעכטע האַנד:

— אי! לאָנדאָן? לאָנדאָן! לאָנדאָן! לעבען זאָל לאָנדאָן!

דער אַנדערער האָט זיך דערלאַנגט אַ פּאַטש איבער די ליטקעס:

— מיך ציהט שוין לאַנג קיין לאָנדאָן, דער רוח זאָל מיך נעהמען!

אַ דריטער, אַ לאַנגער אויסגעטריקענטער אַקטיאָר מיט קעסטעל-דיגע הויזען, ציהט זיך אויס ווי לאַנג ער איז, לייגט אַריין ביידע הענד אין די הויזענקעשענעס, גלאָנצט אויס אַ פּאָר אויגען מיט סכנות און הויבט אָן רעדען אויף ענגליש און מיט אַ ניגון: „אָ יעס-יעס, מאַי דיר מאַי ביר, מאַי קייק מאַי סטייק, מאַי רינג מאַי קינג!" אַ פערטער דערלאַנגט דעם פינפטען אַ פראַסק אי'ן פּלייצע און געהט גלאַט אַ טענצעל, זינגט צו דערביי מיט אַ הייזעריג קול אַ גוייש ליע-דעל, גאָט ווייסט פון וואַנען עס האָט זיך אַהער גענומען: „עה, בואוו טאי נעמאַ, טאי פּאָייהאַוו דאָ מלינאַ!"...

—שטיל זאָל זיין, ממזרים! — צושרייט זיך אויף זיי האָלצמאַן, ווי אַ מענש, וואָס פיהלט, אַז ער איז אַ בעל-הבית, און דערלאַנגט אַ זעץ מיט'ן קולאַק איבערן טיש. — זעה נאָר, מע האָט זיך עס אַ בי-סעל צוהוליעט! אַ גדולה אויף דער באָבע! קיין קאַפּעל דרך-ארץ פאַר איין עלטערען, אַ מכה אַייך אין האַלז! אַ מכה אַייך אין פּנים! אַ חלירע אין די פּלייצעס!...

און צו שוואַלבען רופט ער זיך אָן:

— אַנו, ווייז נאָר אַהער די דעפּעש, שוועלבעלע?

— ווייזען די דעפּעש? — זאָגט צו איהם שוואַלב און קווענקעלט זיך. — ווייזען דיר די דעפּעש? יאָ. וואָס דען? איך וועל דיר ניט ווייזען? איך וועל דיר ווייזען, איך וועל דיר ווייזען. נישט באַלד, שפּעטער אַ ביסעל. איך דאַרף דיר פריהער עפּיס דערצעהלען אַ זאַך.

קום זיך דורך, אַז דו ווילסט, אין קעלער אַריין. דאָרט וועל איך דיר ווייזן.

און שוואַלב קעהרט זיך אויס מיט'ן פנים צו דער קאָמפּאַניע:

— ווער געהט מיט מיר אין קעלער אַריין?

— וואָס הייסט ווער? אַלע!

— אין קעלער! אין קעלער!

עס ווערט אַ געפּילדער מיט אַ שטופּעריי צווישען דער חברה און מע פערלאָזט דעם „שוואַרצען האָהן" און מע געהט אַלע אינאיינעם אין קעלער אַריין.

קאַפּיטעל ניין און זיבעציק

אין קעלער

אייגענטליך איז דאָס ניט קיין קעלער, ס'איז גאָר אַ שטוב. און ניט קיין שטוב, נאָר אַ ווייַנשענק. און ניט קיין ווייַנשענק, נאָר אַ שענקעל. אין טשערנאָוויץ אָבער רופט מען דאָס „קעלער". אַז מ'זאָגט איינעם: „געהען מיר אין קעלער" — ווייסט ער שוין, אַז דאָס מיינט מען — צו מאיר בעשעלס. אַזוי רופט מען דעם בעל-הבית פונ'ם קעלער. נאָך זיין טאַטען בעשעל עליו-השלום (ער איז אויך געווען אַ ווייַנשענקער).

אָט אין דעם דאָזיגען קעלער זענען אַרייַנגעטראָטען אונזערע אַרטיסטען, זיך בעשטעלט ווער אַ צימעסעל, ווער אַ „ראָסעלע" מיט אוגערקעלעך און ווער אַ פּאָר אוגערקעלעך אַליין — יעדער לויט דער לאַגע פון זיין קעשענע נאָכ'ן „טערטעל-מערטעל", און וויין האָט געשטעלט שוואַלב.

— היינט איז אויפ'ן גלעזעל מיין טאָג! — האָט ער געזאָגט.

פונ'ם ערשטען גלעזעל מושקאַט, וואָס איזאַק שוואַלב האָט גענומען, האָט זיך אויפגעבונדען ביי איהם די צונג און ער האָט גענומען דערצעהלען פאַר זיין שותף האָלצמאַן די גאַנצע מעשה פון אָנהויב ביז'ן סוף, און דעם ריינעם אמת. גאָט זאָל איהם אַזוי בעגליקען, ווי ער וועט ניט פערלייקענען פאַר איהם אַפילו אויף אָט אַזוי פיעל. למאי זאָל ער זאָגען אַ ליגען, אַז ער קאָן געהן מיט'ן אמת? ס'איז אַנ'אָפּפענער זעקס און זעכציג. ער, איזאַק שוואַלב, האָט שוין לאַנג בעמערקט, אַז ער איז איהם, האָלצמאַנען, איבעריג. לחלוטין איבעריג. און דאָך האָט ער זיך געמאַכט ניט וויסענדיג און געהאַלטען זיך. צוליעב וועמען? נאָר צוליעב דער שוועסטער, דער פּרימאַדאָנאַ. פון אַ צייט אָבער האָט די פּרימאַדאָנאַ אַליין אויך אָנגעהויבען עפּיס ווי אַרויס פון דער

מאַדע. פון זינט מע האָט אַוועקגעוואָרפען די בעסטע אָפּערעטען צו־ליעב „אוריאל אַקאָסטאַ“ און נאָך אַזעלכע פּוסטע זאַכען, איז אַוועק אַ סדרה ראַפּאַלעסקאָ און נאָך אַ מאָל ראַפּאַלעסקאָ און ווידער אַ מאָל ראַ־פּאַלעסקאָ. מילא, ער אַליין, שוואַלב הייסט עס, ס׳זאָל איהם אַנהוי־בען אַרען. אוריאל אַקאָסטאַ — איז אוריאל אַקאָסטאַ. איז אָבער די שוועסטער. וואָס טוט מען מיט דער שוועסטער? זי וויל אויך, זאָגט זי, אַפּלאָדיסמענטען. האָט ער זיך מיישב געווען און שרייבט אַוועק אַ בריעף צו זיין ברודער ניסעל קיין לאָנדאָן, די גאַנצע מעשה, אַזוי און אַזוי. ער, איזאַק שוואַלב, טוט תמיד אַזוי. האָט ער עפּיס — אַזוי האַקט ער אַ בריעף צו זיין ברודער ניסעל פון לאָנדאָן: „שוטה בן פּיק־האָלץ! — שרייבט איהם זיין ברודער ניסעל פון לאָנדאָן: — ביז וואַנען איז דער שיעור אַרומצושלעפּען זיך פון שמונין צו בונין? אַמעהר, שרייבט ער, נעם די שוועסטער און קומט ביידע צו פאָהרען אַהער, קיין לאָנדאָן. איך האָב דאָ פּאַר אייך, שרייבט ער, אַ געשעפט — אַ גאָלד. מיר האָבען דאָ, שרייבט ער, אַ טעאַטער אַ צאַצקע, „פּאַוויליאָן — טעאַטער“ הייסט דאָס ביי אונז. שוין איינמאָל אַ טעאַטער. און אַרטיסטען, שרייבט ער, זענען איינס אין איינס: דראָנגען, קאַטשע־נעס, שייט-העלצער, און מע שאַרט פונדעסטוועגען גאָלד מיט לאָ־פּעטעס. וואָרום דאָס פּובליקום, שרייבט ער, איז דאָ זעהר ניט קיין געבאַלעוועט פּובליקום. וואָס מע גיט דעם, עסט עס אויף און לעקט אויס מיט די פינגער. איך האָב שוין גערעדט, שרייבט ער, מיט ווענען מע דאַרף, זאָגען זיי: לאָז נאָר דיין ברודער קומען אַהער מיט דער שוועסטער, מיט דער פּרימאַדאָנעכין, וועלען מיר זי פּערצוקערן. מיר האָבען, זאָגען זיי, געהערט פון איהר און געלייענט אין די צייטונגען. גוטס לאָזט זיך הערען פון דערווייטען. נו, און נאָך און נאָך שרייבט איהם זיין ברודער ניסעל פון לאָנדאָן. געהט ער, איזאַק שוואַלב, הייסט עס, און האַקט איהם אַריין אַ בריעף: אַזוי און אַזוי; פאָהרען איז קיין קונץ ניט; מע דאַרף וויסען, אויף וואָס מע פאָהרט; קאָנדיציעס, גאַ־ראַנטיע, קאָנטראַקט... קומט איהם אָן ווידער אַ תשובה פון זיין ברודער ניסעל פון לאָנדאָן: „בהמה, שרייבט ער, וואָס דו ביזט! אַז איך זאָג דיר, זאָלסט קומען, מסתמא איז שוין דאָ, שרייבט ער, אַלסדינג, וואָס מע דאַרף: קאָנדיציעס, גאַראַנטיעס און קאָנטראַקטען“. געהט ער, איזאַק שוואַלב, און האַקט איהם אַריין נאָך אַ בריעף, כך וכך: „האָב איך אַזוי פּיעל און אַזוי פּיעל און די שוועסטער — אַזוי

פיעל און אַזוי פיעל — זאָל ער קלאַפּען אַ דעפּעש, קומען זיי באַלד צו פאָהרען״. קומט איהם אָן אָט די דאָזיגע דעפּעש.

— נו? וואָס ועסט דו זאָגען אויף מיין אחי? — מאַכט שוואַלב צו זיין שותף און שטעלט איהם אַוועק אַקעגען דאָס רויטע פנים.

— וואָס זאָל איך זאָגען? — ענטפערט איהם האַלצמאַן כלומרשט גאַנץ קאַלטבלוטיג און קוקט זיך אויף די שפּיץ פינגער. איך האָב דיר שוין לאַנג געזאָגט, אַז דיין בראַטישעק איז אַ בראַווער יונגאַטש, ביזט ניט ווערט זיין פּאַדעשווע. אודאי איז גוט צו זיין אין טשערנאָוויץ, אַז מע האָט אַ ברודער אין לאָנדאָן, וואָס איז דאָ פאַרהאַן צו רעדען? נאָר וואָס דען? איך וואָלט אַ בעלן געווען זעהען די דעפּעש.

שוואַלב טוט אַ זופּ אָב פונ׳ם גלעזעל:

— קאָנסט דען לייענען?

— איך דאַרף נישט לייענען: איך וויל נאָר אַזוי אַ קוק טון.

— וואָס האָסט דו ניט געזעהען? אַ דעפּעש ווי אַלע דעפּעשען!— מאַכט צו איהם שוואַלב און בעווייזט איהם די דעפּעש אַקעגען דעם שיין פונ׳ם פענסטער. און איידער שוואַלב האָט זיך אַרומגעקוקט, איז די דעפּעש שוין געווען ביי האַלצמאַנען אין די הענד.

אַ מינוט שפּעטער איז צוגערופען געוואָרען האַלצמאַנס סעקרעטער, דער „מענש מיט בילדונג״, און אָט וואָס ער האָט איבערגעלייענט אין דעפּעש: „אויב קומען, איז נאָר מיט ראַפּאַלעסקאָן״.

— — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

דער דירעקטאָר האַלצמאַן האָט זיין שותף קיין שום אויסרייד נישט געמאַכט, אַפילו קיין וואָרט נישט געזאָגט. ער האָט נאָר גענו- מען די דעפּעש און האָט איהם דערלאַנגט מיט איהר אַ רעכטען שמיר איבער זיין רויט פנים פון אויבען אַראָב.

קאַפּיטעל אַכציג

ווער איז דער פּאַרשוין

די בעריהמטע וואַנדער-טרופּע „האָלצמאַן, שוואַלב עט קאָמפּ." איז שוין גרייט געווען צו פערלאָזען טשערנאָוויץ און פאָהרען ווייטער אָב-ריכטען גלות-טעאַטער. ניסעל שוואַלב האָט זיי שוין געהאַט צוגעשיקט אַפילו פון לאָנדאָן אַ יודישע צייטונג, וואו ס'איז געווען געדרוקט אויף דער ערשטער זייט אַ גאַנץ ברייטע אַפּיש מיט מורא'דיג גרויסע שריי-ענדיגע אותיות:

„!! סענסיישאָן!!

!!!איבערראַשענדע נייעס!!!

לעאָ ראַפּאַלעסקאָ, דער גרעסטער אידישער

סטאַר, וואָס האָט איבערראַשט די גאַנצע וועלט,—אין

גיכען אין לאָנדאָן, אין פּאַוויליאָן-טעאַטער!!!"

מע האָט שוין אַפּילו גענומען פּאַקען זיך אין וועג אַריין. עס איז געבליבען ניט מעהר נאָך איין פאָרשטעלונג אין טשערנאָוויץ צום בענעפיס פון ראַפאַלעסקאָ. צו דעם דאָזיגען בענעפיס האָט זיך געגרייט די טשערנאָוויצער יוגענד מיט'ן אַקאַדעמישען פעראיין בראש. די קאַר-טען זענען געווען דורך דער חברה יונגוואַרג אויסגעפערקויפט ביז איינע. עס זענען זיך צונויפגעפאָהרען קיין טשערנאָוויץ יונגע לייט פון די אַרומיגע קליינע שטעדטלעך, וואָס אַ יודיש טעאַטער האָט נאָך קיינמאָל אַהין ניט פערבלאָנזשעט פון אדם הראשון ביז צו היינטיגען טאָג.

אַ פול-געפאַקטער זאַל איז פאַר'ן אַרטיסט אַ גאַראַנטיע אויף ער-פאָלג. ובפרט פאַר אַזאַ איין אַרטיסט, ווי ראַפאַלעסקאָ, וואָס האָט כמעט צו יעדען ספּעקטאַקל זיך אָנגעצונדען מיט'ן זעלבען פייער, גלייך ווי ער טרעט אויף צום ערשטען מאָל אויף דער ביהנע און וויל בע-ווייזען פאַר'ן פּובליקום, וואָס ער פערמאָגט. ראַפאַלעסקאָ האָט זיך שוין לאַנג נישט געפיהלט אַזוי גוט, ווי אין דעם דאָזיגען אָוועגד. ער

האָט אָנגעווענדט אַלע כּחות פון זיין בליהענדען טאַלאַנט און האָט איצ־טיגס מאָל געשאַפען אין „אוריאל אַקאָסטאַ” איין אויסגעצייכענטען, אַ שטילען, איינזאַמען פילאָזאָף, איין אמת׳ען שפינאָזאַ. ראַפאַלעסקאָ אַליין האָט נישט געציעלט דערויף, נאָר עס האָט זיך ביי איהם געטאָן פון זיך זעלבסט, אינסטינקטיוו. דורך זיין אונגעוועהנליכער נאַטירליכקייט האָט ער בעוויזען, וואָס הייסט נצחון; אַז ניט דער איז אַ גבור, וואָס איז מנצח דעם אַנדערן, נאָר דער, וואָס קאָן אויסשטעהן אַ מלחמה מיט זיך אַליין און זיך אַליין מנצח זיין.

עס איז מעגליך, אַז ערגיץ אַנדערשוואו וואָלט דאָס איצטיגע שפּיעלען ניט אַזוי אויסגענומען, ווי עס האָט אויסגענומען אין טשערנאָוויץ, וויל אויף דער פאָרשטעלונג האָבען זיך געפונען די „עלעמענטען”, וואָס האַלטען מלחמה שטילערהייד מיט דער פינסטערניש. די דאָזיגע פער־באָרגענע העלדען פיהרען אָבער זעלטען אויס און פאַלען אָפט בעזיעג־טע, ווי אוריאל אַקאָסטאַ איז געפאַלען. דאָס טעאַטער האָט זיך פשוט געבראָכען פון די רוישענדע אַפּלאָדיסמענטען און מורא׳דיגע אָוואַציעס. די שטודירענדע יוגענד האָט אויף די הענד אַרויסגעטראָגען דעם בע־נעפיציאַנט ראַפאַלעסקאָן, איהם בעשאָטען מיט בלומען, אונטערגעטראָ־גען מתנות, וואָס חברה אַקטיאָרען האָבען זיי בעטראַכט און האָלצמאַן האָט זיי בעהאַלטען. אַ פּאָר יונגע לייט האָבען געלייענט אַדרעסען, וואָס קיינער האָט זיי ניט געהערט, אַחוץ דאָס בינטעל סטודענטען,— מיט איינעם וואָרט: דאָס איז געווען אַ טריאומף, וואָ סגיט זיך איין זעל־טען אַפילו אַזאַ צובאַלעוועטען אַרטיסט, ווי ראַפאַלעסקאָ.

נאָכ׳ן ערשטען אַקט האָט האָלצמאַן, וועלכער שטעהט אויף דער וואַך און גיט אַכטונג, בעמערקט צווישען יונגוואַרג, וואָס האָט ליעב צו שטופען זיך הינטער די קוליסען, עפּיס איינעם אַ מאָדנעם נפש, אַ בעוואַקסענעם, מיט אַ בעקאַנט פערשלאָפען פנים מיט בעקאַנטע באַנ־קעוואַטע אויגען. דער דאָזיגער נפש איז ניט געפעלען געוואָרען האָלצ־מאַנען פון דער ערשטער מינוט, וואָס ער האָט איהם דערזעהען. איהם איז ניט געפעלען געוואָרען, וואָס ער קריכט גלייך הינטער די קולי־סען, שטופּט זיך און וויל זיך דורכשלאָגען דוקא צו ראַפאַלעסקאָן. האָט איהם האָלצמאַן געבעטען, ער זאָל מוחל זיין געהן צוריק: „פע־טער! — האָט ער איהם געזאָגט אויפ׳ן איידעלען אַרט: — זייט ניט אָט דאָס, וואָס סע קוויטשעט, און קריכט ניט אַהין, וואו מע דאַרף ניט”...

צום צווייטען אַקט — ווידער דאָס אייגענע: דער פערשלאָפענער נפש מיט די באַנקעוואַטע אויגען שטופט זיך צו ראַפאַלעסקאָן, און האַלצ-מאַן גיט איהם דעם וועג מיט אַ פּאָר שטעכווערטלעך: „אַ יוד איז אַ חזיר. מע זאָגט איהם, וואוהין קריכסט דו, מאַכט ער זיך געפּגר׳ט”. נאָכ׳ן דריטען אַקט האָט איהם האָלצמאַן געפּאַקט שוין אויף דער טיר, צוויי שריט פון ראַפּאַלעסקאָן, האָט ער איהם אָנגענומען פון הינטען ביים קאָלנער און אַרויסגעוואָרפען פשוט, אָהן צערעמאָניעס, און געבענשט מיט „אַ חלירע אין דער לינקער זייט בויך” איהם און אַלע חניאָקעס, וואָס פּלאָנטען זיך פאַר די פיס, דער שוואַרץ יאָהר ווייסט זיי וואָס!... ערשט העט-שפּעטער, גאָר צום סוף, אַז די אַרטיסטען האָבען געהאַל-טען ביים איבערטון זיך, האָט האָלצמאַן בעמערקט פון דערווייטען דעמזעלבען פערשלאָפענעם נפש, ווי ער האָט זיך טאַקי פאָרט דורכ-געגליטשט און האָט זיך אַריינגעחאַפּט צו ראַפּאַלעסקאָן גלייך אין דער גאַרדעראָבנע אַריין. ווי אַ צורייצטער טיגער האָט האָלצמאַן דערלאַנגט אַ שפּרונג צו. נאָר איידער ער איז צוגעלאָפען איהם אָננעמען פאַר׳ן קאַרק, איז דער נפש שוין געווען אַרומגענומען מיט׳ן „יאַט” און ביי-דע האָבען זיי זיך געקושט און געהאַלזט, ווי צוויי לייבליכע ברידער.

האָלצמאַן האָט געעפענט מויל און אויגען און איז געבליבען שטעהן אַ פערגליווערטער. ווען דער טאַטע פון יענער וועלט זאָל קו-מען, וואָלט ער ניט בעדאַרפט מעהר שטוינען. האָלצמאַן האָט אויס-געזעהען אין דער מינוט, ווי אַ שטיק לייהם, ווי אַ נישט-פערענדיגטע סטאַטוע, אין וועלכער דער סקולפּטאָר האָט געוואָלט דורכפיהרען שרעק, נאָר ס׳איז איהם ניט געראָטען. זיין מאָדנע אויסגעצויגען גע-שטופעלט פנים איז געווען מאָדנע לעכערליך און זיינע שפּיציגע אוי-גען האָבען גערעדט:

— יודען! צושניידט מיך אויף שטיקלעך! וואַרפט אַרויס מיין פלייש פאַר די הינד! נאָר זאָגט מיר: ווער איז אָט דער פאַר-שוין, וואָס קושט זיך מיט׳ן „יאַט”?...

קאַפּיטעל איין און אַכציג

די מאַמע געשטאָרבען

ווער געדענקט בעני ראַפאַלאָוויטשעס קאַסיר, דעם פערשלאָפע-נעם מרה-שחורה׳דיגען בחור מיט די באַנקעוואַטע אויגען פון האַלע-נעשטי, וואָס מע רופט איהם מיט׳ן שענעם נאָמען „ששון-ושמחה״? — דאָס איז געווען דער פּאַרשוין, וואָס האָט זיך צוקושט מיט ראַ-פאַלעסקאָן.

ווי קומט ער קיין טשערנאָוויץ? פון וואַנען און צוליעב וועמען? וואָס הערט זיך עפּיס אין האָלענעשטי? וואָס מאַכט בעני ראַפאַלאָ-וויטש מיט זיין גאַנצע משפחה? וואָס מאַכט ישראלי דער חזן, לאה די חזנ׳טע און זייער טעכטערל רייזעל? — אָט וועגען דעם אַלעם האָט ששון-ושמחה געהאַט צו דערצעהלען פאַר ראַפאַלעסקאָן אַ גאַנ-צע נאַכט.

די צוויי, אַז זיי זענען אַרויס פון טעאַטער און געקומען אויף דער אכסניה „צום שוואַרצען האָהן״, האָבען זיי זיך פערקליבען צו ראַפאַלעסקאָן אין חדר, אָנגעפרעגט ביי האָלצמאַנען, צי ס׳איז מעג-ליך, מע זאָל זיי לאָזען אַליין.

— אָך! מיט׳ן גרעסטען בזיון! — האָט האָלצמאַן אַ זאָג געטאָן, בעת-מעשה אַ בלישטשע געגעבען מיט זיינע שפּיציגע אויגען אויפ׳ן מרה-שחורה׳דיגען פּיפערנאָטער מיט די באַנקעוואַטע אויגען, איבער-געלאָזט זיי אינצווייען, אָנגעזאָגט הויך אויף אַ קול, קיינער זאָל זיך ניט דערוועגען חלילה אַריינגעהן. און אַליין האָט זיך אונזער דירעק-טאָר, צו קיין חרפּה זאָל איהם ניט זיין, אַוועקגעזעצט ביי זיך אין צווייטען חדר אַקוראַט הינטער דער טיר, צוגעלייגט אַיין אויער און איינגעהערט זיך גוט, ניט דורכגעלאָזט אַ וואָרט פונ׳ם געשפּרעך, וואָס

איז פאָרגעקומען צווישען „יאַט" און צווישען דעם בעוואַקסענעם און פערשלאָפענעם פאַרשוין פון האָלענעשטי.

— הער - זשע, נשמה מיינע, לייבעניו, וואָס איך וועל דיר דערצעהלען, — אַזוי האָט ששון - ושמחה אָנגעהויבען מיט זיין מאָנאָ-טאָנער שטימע, נאָר איצטיגס מאָל אַ ביסעל לעבעדיגער ווי תמיד, — איך האָב דיר צו דערצעהלען און צו דערצעהלען. דריי טעג מיט דריי נעכט, דו הערסט צי ניין, איז ווינציג. ערשטענס האָלענעשטי. ס'איז גאָר נישט דאָס האָלענעשטי, וואָס אַמאָל. אָדעס, וואַרשאָ, פאַ-ריזש! היינט די מענשען — גאָר ניט די מענשען, וואָס פריהער. און אַלץ וועמען האָבען מיר צו פערדאַנקען? נאָר דעם יודישען טעאַטער— געדענקסט? פון יענעם טעאַטער אָן האָט זיך אינגאַנצען איבערגעביטען ביי אונז. אינגאַנצען, דו הערסט צי ניין, אַנדערש געוואָרען! וואָס אַנדערש — ווייס איך אַליין ניט, נאָר אַנדערש... און פון אַייער שטוב שמועסט מען ניט. פון אַייער שטוב איז דאָך גלאַט געוואָרען אַ תל! קודם דער בעל-הבית, דער טאַטע דיינער, הייסט עס. וויבאַלד דו האָסט ניט געסטייעט דעמאָלט, יענעם שבת-צונאַכטס, — געדענקסט דו? — האָט ער געזאָגט איינמאָל פאַר אַלעמאָל: מע זאָל דיך אויפזוכען און אַראָבבברענגען. אַ טויטען אָדער אַ לעבעדיגען, נאָר מע זאָל דיך אַראָבבברענגען! האָבען מיר זיך אַוועקגעלאָזט ביידע, איך און דיין ברודער אַנשעל, דו הערסט צי ניין, איבער דער גרויסער וועלט זו-כען דעם נעכטיגען טאָג... און וועדליג די סליעדסטוויע מיט די עדות האָבען מיר אַרויסגעוויזען, איז דער אמת אַרויף ווי בוימאייל אויפ'ן וואַסער, אַז דאָס איז ניט אַנדערש, ווי שטשופּאַקס אַרבייט, און אַז ער האָט קיין אַנדער וועג פאַר זיך ניט געהאַט, אָט דער שטשופּאַק, ווי רומעניע. על-כן האָבען מיר זיך אויך גענומען קיין רומעניע. כּך הוה. געקומען, דו הערסט צי ניין, קיין יאַס, הויבען מיר אָן זיך נאָכפרעגען ביי יודען: צי האָט איהר ניט געזעהען אַזעלכע און אַזעל-כע יודישע אַקטיאָרען שלים-מזל'ען, פערשלעפּטע קרענק, איינער מיט אַ מגושמדיג געקנייטשט פנים, דער אַנדערער אַ קורצינקער מיט ממזורי-שע אויגען, וואָס אַז ער געהט, טאַנצט ער אונטער? ווערען מיר געוואָהר, דו הערסט צי ניין, אַז מע האָט געזעהען אַ סך יודישע אַקטיאָרען שלים-מזל'ען, פערשלעפּטע קרענק, און אַלע זענען זיי מיט מגושמ'דיגע פנים'ער און מיט ממזורישע אויגען. נאָר וואָס דען? צי זיי טאַנצען געהענדיג, אָדער זיי געהען טאַנצענדיג — דאָס, זאָגען

זיי, האָבען זיי פערגעסען צו בעמערקען. אם-ירצה-שם, דאָס אַנדע-רע מאָל, זענען זיי מבטיח, דו הערסט צי ניין, וועלען זיי זיך שוין בעסער צוקוקען. וואָס זאָגסט דו אויף אַזעלכע מאָלדעווער קוטשמעס? הער-זשע, וואָס ווייטער איז געווען. דערזעהען, אַז אין יאַס איז אַ נעכ-טיגער טאָג — שלעכט, וואָס טוט מען? האָבען מיר זיך אַוועקגעלאָזט, דו הערסט צי ניין, ווייטער און ווייטער, ביז מיר זענען געקומען אַזש קיין בוקאַרעשט. פאָהרענדיג, זאָגט צו מיר דיין ברודער אַנשעל, אַז זיין נאָמען זאָל ניט הייסען אַנשעל, אויב ער וועט אייך ניט פּאַ-קען! זאָג איך: „הלואי, פון דיין מויל, זאָג איך, אין גאָטס אויערן". און כך הוה. געקומען קיין בוקאַרעשט, האָט דיין בראַטישעק, אַנשעל הייסט עס, געגעבען, דו הערסט צי ניין, אַ לעב אונטער — זאָל דער אויבערשטער אויסהיטען אַלע יודען! געלד האָט מען דאָך אונז מיט-געגעבען אַ פולע היטעל — וואָס אַרט איהם? וואו ערגיץ אַ טעאַטער, וואו ערגיץ אַ קאַפע, וואו ערגיץ אַ שענקעל, דו הערסט צי ניין. טענה איך מיט איהם: „אַנשעל, זאָג איך, אין גאָטעס ווילען, זאָג איך, וואָס טוסט דו, זאָג איך, דו ברענסט, זאָג איך, געלד!" מאַכט ער צו מיר: ס'איז ניט דיין טאַטענס עסק, שווייג! שלעכט — וואָס טוט מען? שווייג איך. עס געהט אַוועק אַ טאָג און צווי און דריי, געלד לאָזט אַזוי ווי שניי, שוין באַלד ניטאָ קיין פּאַרעס. זאָגט ער: שרייב דעם טאַטען, ער זאָל שיקען געלד. טענה איך: „אַנשעל! אין גאָטעס ווילען, זאָג איך, וואָס וועט זיין, זאָג איך, דער תכלית?" מאַכט ער צו מיר: ס'איז ניט דיין זיידענס געשעפט, מע זאָגט דיר שרייבען — שרייב! שלעכט, וואָס טוט מען? שרייב איך. דערווייל זיצען מיר אַזוי איינמאָל אין אַ מין טעאַטער, אָדער אַ שענקעל, וואָס מע רופט דאָס „פּאַראַדיז", עס שפּיעלען מיידלעך, טאַנצען און זינגען, און עפּיס איינע, מאַרינעסקאָ-מילאַנעסקאָ רופט מען זי, אפילו אַ גאַנץ היבשע נקבה, דו הערסט צי ניין, און אַ גו-טע ציגיינערין אויף אויסנעמען געלד (דאָ האָט די אויבערשטע ליפּ ביי ששון-ושמחה אויפגעהויבען זיך אַ ביסעל ווי צום לאַכען — דעם ערשטען מאָל פאַר דער גאַנצער נאַכט). איך טו אַ קוק, דו הערסט צי ניין, אַקוראַט ביי דער טיר שטעהען צווי קענטליכע פּאַרשוינען, ביידע אָנגעטאָן יום-טוב'דיג. איך קוק מיך איין — איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס'איז דו, לייבעל, הייסט עס. „יאָ, ס'איז ער, טראַכט איך מיר, ס'איז ער, ווי איך בין אַ יוד!" און איך טו מיך אַ הויב

אויף און רוף מיך אָן צו דיין ברודער אַנשעל: „אַנשעל, זאָג איך, דו זעהסט, זאָג איך, ער איז דאָ, זאָג איך!" זאָגט ער: ווער? זאָג איך: „לייבעל". זאָגט ער: עס חלומ'ט זיך דיר, זאָגט ער, דו שלאָפסט. אַהין-אַהער, ביז איך האָב מיך געלאָזט לויפען. ביז עפּיס וואָס, איז שוין, דו הערסט צי ניין, ניט געוועזן קיינער! שלעכט, וואָס טוט מען ווייטער? דערווייל קומט אָן אַ בריעף פון האַלענעשטי, אַז די מאַמע דיינע איז געפעהרליך קראַנק און אַז אַנשעל זאָל פאָהרען אַהיים וואָס גיכער. זאָג איך צו אַנשלען: „פאָהרען מיר?" זאָגט ער: שרייב אַוועק אַ בריעף, אַז מיר זענען שוין אויפ'ן רעכטען וועג, לאָז מען אַרויסשיקען נאָך געלד. זאָג איך: „אַנשעל, זאָג איך, אין גאָטעס ווילען, זאָג איך, אָדער לאָמיר פאָהרען אַהיים, אָדער לאָמיר פאָהרען ווייטער. ממה-נפשך"... מאַכט ער צו מיר: ניט דיין באָבעס דאגה, מע זאָגט דיר שרייב, זאָלסט דו שרייבען! שלעכט, וואָס טוט מען? געה איך און שרייב אַוועק, דו הערסט צי ניין, אַ בריעף קיין האָלענעשטי, צום טאַטען, הייסט עס, געוועהנליך פערשטעלט: אַזוי און אַזוי, שרייב איך, איז די מעשה, איהר זאָל וויסען זיין, שרייב איך, אַז אונזער נסיעה, שרייב איך, איז אַרויסגעוואָרפען, געה זוך דעם נעכטיגען טאָג, עס קאָסט נאָר געלד אומזיסט-אומנישט, און טון טוען מיר גאָרנישט. און דאָס, וואָס איך האָב אייך געשריבען ביז אַהער, שרייב איך, אַז מיר קעהרען איבער וועלטען, האָב איך דאָס אייך געשריבען נאָר ווייל אַנשעל, שרייב איך, האָט מיך אַזוי געהייסען שרייבען. וואָס זאָל איך טון, שרייב איך, איך בין דאָך ניט מעהר ווי אַ מענטש! מע הייסט מיך שרייבען, שרייב איך. על-כן זאָלט איהר מעהר, שרייב איך, קיין געלד ניט שיקען, און אַז איהר וועט אויפהערען שיקען געלד, שרייב איך, וועלען מיר דאָך סוף-כל-סוף מוזען קומען אַהיים. אָט אַזוי שרייב איך זיי פערשטעלט, וואָס דען האָב איך געזאָלט טון? זאָג אפשר, אַז איך בין אומגערעכט? הער-זשע ווייטער. עס געהט ניט אַוועק, דו הערסט צי ניין, קיין אַכט טאָג, קומט אונז אָן אַ דעפּעש קיין בוקאַרעשט, אַ קורצע נאָר אַ גוטע, סך-הכל דריי ווערטער: „קום צו פאָהרען. די מאַמע איז פאַרביי"...

ווי נאָר ששון-ושמחה האָט אַרויסגערעדט די דאָזיגע ווערטער, האָט ראַפאַלעסקאָ איהם אָנגעחאַפּט פאַר ביידע הענד:

— האַ? וואָס זאָגסט דו? די מאַמע?...

— זאָל האָבען אַ ליכטיגען גן-עדן. ווי דען, קינדעניו, האָט דאָס געקאָנט אַנדערש זיין? אַ קלייניגקייט, וואָס זי איז אויסגעשטאַנען! זי איז דאָך אַזוי אויך געווען, זאָל זי מיר מוחל זיין, הויט און ביינער, קוים-קוים וואָס די נשמה האָט זיך געהאַלטען, און דאָס גרויסע ראָס-קאָש, וואָס זי האָט געהאַט ביים טאַטען, דאַרפסט דו אויך געדענקען. און דאָ איין באָמבע נאָך דער אַנדערער. איך ווייס ניט, ווע-מען פון אַייך ביידען האָט זי בעסער ליעב געהאַט — דיך צי אַנשלען? וואָרום כל-זמן אַנשעל איז געזעסען אין בוקאַרעשט, האָט זי נאָך גע-האַט אַ האָפנונג, אַז ער וועט קומען מיט דיר אינאיינעם. ווייבאַלד אָבער, אַז זי איז געוואָהר געוואָרען, דו הערסט צי ניין?...

ניין. ראַפּאַלעסקאָ האָט איהם מעהר נישט געהערט. ער איז געפאַלען אויף דער האַנד, ווי מע פאַלט תחנון, בעהאַלטען דעם קאָפּ און האָט זיך צעוויינט און צוחליפּעט, ווי אַ קליין קינד. ששון-ושמחה האָט זיך פערלוירען. טרייסטען, אויסרעדען דאָס האַרץ, זאָ-גען אַ גוט וואָרט — דערויף איז ער ניט בעשאַפען געוואָרען. האָט ער גענומען ברעכען די הענד און רעדען צו זיך אַליין: „שלעכט, שלעכט! וואָס טוט מען?״ דערווייל האָט מען דערהערט ראַפּאַלעס-קאָס געוויין אין די איבעריגע חדרים, איז מען געקומען צולוי-פען, פריהער האַלצמאַן, דערנאָך די אַלטע שרה-ברכה און נאָך איהר זלאַטקע, און ס׳איז געוואָרען אַ בהלה מיט אַ טאַרעראַם מיט אַ הו-האַ.

— וואָס איז? וואָס איז דאָ געשעהען? — האָבען זיך אַלע דריי אַריינגעריסען.

— מיין מאַמע געשטאָרבען! — האָט ראַפּאַלעסקאָ אויסגעבראָכען און געפאַלען האַלצמאַנען אויפ׳ן האַלז מיט אַ געוויין. האָט זיך האַלצ-מאַן ניט געקאָנט איינהאַלטען און האָט זיך פערקרימט, ווי אַ יודינע, וואָס קלויבט זיך צו וויינען. אויף איהם קוקענדיג, האָט זיך צעוויינט אויך זלאַטקע, און די אַלטע שרה-ברכה האָט פערבראָכען מיט די הענד און גענומען יאָמערן און קלאָגען און לייענען מיט אַ ניגון, ווי פון אַ מענה-לשון:

— וועה איז מיר, ווינד איז מיר, אַ דונער האָט מיך דער׳הרג׳-עט! אַ מאַמע פון קינדער נעבעך, פּיסקליאַטעס, קליינע פייגעלעך! ווער וועט זיי פיטערן? ווער וועט אויף זיי אַכטונג געבען? וועמען וועט דער קאָפּ וועה טון אויף די עלענדע יתומים, וואָס זענען געבליבען

זוי אויפ׳ן וואַסער? וואָרום כּל זמן די מאַמע איז אַ מאַמע, איז דער טאַטע אַ טאַטע, און אַז די מאַמע געהט אַוועק, זאָל מען בעסער ניט דערלעבען ...

— לאָז זיין שטיל! זיך צעיאַחמערט אַ ביסעל! — איז האָלצמאַן אָנגעפאַלען אויף דער מוטער און צושריען זיך אויף אויף דעם פערוואַקסענעם מרה-שחורה׳דיגען קאַסיר מיט די באַנקעוואַטע אויגען פאַר דער גוטער בשורה, וואָס ער האָט אָנגעזאָגט דעם „יאַט“.

— שמינדער בגעץ! ווער האָט אַייך געבעטען? ווער האָט אַייך געשלעפּט פאַר דער צונג? אַזעלכע בשורות זאָגט מען אָן דורך אַ גוי...

ששון - ושמחה איז געבליבען זיצען ווי אַיין אָבגעשמיסענער, האָט זיך ראַפּאַלעסקאָ אָנגענומען זיין קריוודע. ער האָט געגעבען אָנצוהערעניש, אַז ששון - ושמחה איז בײַ איהם אַ גאַסט, און אַז ער וויל, מע זאָל איהם היינטיגע נאַכט לאָזען צו-רוה, נאָר היינטיגע נאַכט... האָלצמאַן האָט פערשטאַנען דאָס אָנצוהערעניש. און חאָטש עס האָט זיך איהם זעהר ניט געגלוסט איבערלאָזען דעם „יאַט“ אַליין מיט אָט דעם שמינדער בגעץ, נאָר ס׳איז עפּיס אַ תירוץ? איצט איז ניט די יאָהרען, וואָס אַמאָל. איצט, אַז ראַפּאַלעסקאָ זאָגט, איז געזאָגט... און האָלצמאַן פערקוקט איהם אין די אויגען אַריין און לאָזט אויס זיין גאַנץ ביטער האַרץ אויף דער מוטער און אויף דער שוועסטער:

— וואָס זענט איהר געקומען אַהער, וועלכע שוואַרצע יאָהר? ווער האָט געשיקט נאָך אַייך ווער? זעה נאָר, זיך צעיאַחמערט אַ ביסעל! ווער בעט אַייך, איהר זאָלט זיין קלאָגמוטערס ווער? — אַזוי האָט האָלצמאַן איבערגע׳חזר׳ט נאָך אַ מאָל, זיי דורכגעטריבען — און אַליין גליטשט ער זיך אויך אַרויס פאַוואָלינקע פונ׳ם חדר, בעזעצט זיך ווידער אויף זיין פריהערדיגען פּאָסטען, אויף יענער זייט טיר, און לייגט צו אַיין אויער. און ראַפּאַלעסקאָ בלייבט מיט ששון - ושמחה ווידעראַמאָל אינצווייען און ער בעט דעם קאַסיר, ער זאָל איהם איבערגעבען אַלע איינצעלהייטען מיט אַלע קלייניגקייטען — ווי אַזוי די מאַמע איז געשטאָרבען? און ווען איז זי געשטאָרבען? און צי האָבען זיי זי נאָך געטראָפען פאַר דער קבורה? און ווי אַזוי איז געווען די לויה? אַלסדינג האָט איהם ששון - ושמחה געמוזט דערצעהלען, און ניט איין מאָל, נאָר עטליכע מאָל. אַ סך מאָל!

קאַפּיטעל צוויי און אַכציג
נייעס פון האָלענעשטי

אַ גאַנצע נאַכט איז ניט געקומען קיין שלאָף אויף זייערע אויגען. ששון-ושמחה האָט דערצעהלט נייעס פון האָלענעשטי, און ראַפאַלעסקאָ האָט זיך צוגעהערט צו זיין מאָנאָטאָנעם קול, וואָס האָט געקלונגען און געהודיעט, ווי איין אָנגעבראָכענע גלאָק, און געצויגען זיך און געצויגען, ווי אַ געדיכטער האָניג, אָהן איין אויפהער און אָהן איין אָבשטעל, איבערגעריסען אַלעמאָל נאָר מיט „אַ הער-זשע ווייטער" און מיט אַ „דו הערסט צי ניין" און מיט אַ „שלעכט, וואָס טוט מען?" אויך האָלצמאַן נעבעך איז ניט געגאַנגען שלאָפען. ער האָט נישט געקאָנט אָברייסען זיך פון דער טיר. נישט געקאָנט אַפילו אויפהויבען זיך פון׳ם בענקעל, טאָמער דערהערט מען דאָרט אַ סקריפּ. עס זענען געווען מינוטען, ווען האָלצמאַן האָט זיך פערשאָלטען דאָס געביין: אויף צו-להכעיס האָט איהם געשטיקט אַלעמאָל אַ הוסט צו טון. האָט ער זיך איינגעהאַלטען מיט אַלע כחות און געזעסען אין געהאַקטע וואונדען און געהערט גלייך מיט ראַפאַלעסקאָן נייעס פון האָלענעשטי.

יענע נאַכט, קאָן מען זאָגען, זענען זיי ביידע, ראַפאַלעסקאָ און האָלצמאַן, געוואָהרע געוואָרען נייעס פון האָלענעשטי אַ סך מעהר, ווי אין די אַלע יאָהרען פון זינט זיי זענען נע-ונד אויף דער גרויסער וועלט.

ערשטענס, וועגען בעני ראַפאַלאָוויטש. וועה-וועה, וואָס פון ראַפאַלאָוויטשעס שטוב איז געוואָרען! אַ חורבן. איין איבערקעהרעניש. אָנהויבען פון ראַפאַלאָוויטשעס ווייב, פון ביילקען. די קליינישקע, די שטילינקע, די שוואַכינקע ביילקע איז אויסגעגאַנגען ווי אַ ליכט. שטיל, זיך נישט געקלאָגט פאַר קיינעם, איז זי אַוועק פון דער

וועלט, וואו זי האָט אַזוי פיעל געליטען איבער איהרע קינדער, קיין
גוטען טאָג נישט געוואוסט. די שטילינקעביילקע האָט געוואָלט
שטאַרבען שטיל, ווי זי האָט געלעבט. האָט זי דעריבער נישט גע-
וואָלט זאָגען קיינעם, וואָס איהר איז. און אַז ס׳איז איהר געוואָרען
שטאַרק שלעכט און אַלע האָבען דאָס דערזעהען, האָט בעני צושיקט
פערד אויף אַלע טראַקטען און אַראָבגעבראַכט די בעסטע דאָקטוירים,
געאַרבייט מעשים, געזאָגט, מע זאָל איהם אויסטון ביז׳ן העמד,
אַבי ביילקע זאָל איהם זיין געזונד. איז אָבער געווען שוין צו שפּעט.
ווי אַ קנויל ביימוועל, אָדער ווי אַ קליין קינדעלע, איז די קליינטש-
קע, שטילינקע ביילקע געלעגען אויף איהר גרויס בעט מיט שטאַרק
צונויפגעמאַכטע ליפּען און מיט שטאַרק איינגעפאַלענע ווייסע-ווייסע
בעקלעך. איינע אַליין אין אַ גרויסען אַלקיר אין אַ גרויס בעט. קיי-
נער-קיינער ביי דער זייט. בעני איז געווען פערטראָגען מיט די
דאָקטוירים. די עלטערע זיהן — אין געשעפט. די טעכטער — אין קיך-
זאַכען. אַנשעל און לייבעל זענען נישטאָ. נאָר איין בת-שבע, די
יונגסטע פון די טעכטער, איז געזעסען אין אַ ווינקעלע און געוויינט
שטילערהייד — זי זאָל ניט אויפוועקען די מאַמע. ניין, זי וועט שוין
ניט אויפוועקען די מאַמע. די מאַמע איז שוין געהאַט דעמאָלט גע-
שלאָפען שטאַרק. איהרע צוגעמאַכטע אויגען האָבען אויסגעזעהען אויף
איהר ווייס, צו ווייס פנים, ווי צוויי שוואַרצע גריבלעך. איהרע
בלאָנדע, אַמאָל זעהר שענע ברעמען, וואָס האָבען אַרויסגעקוקט פון
אונטער איהר ווייסען שטערן, אַרומגעברעמט מיט אַ ווייסען האַנדטיכעל,
האָבען צוגעגעבען איהר קליין קינדיש פנים אַ קינדיש פערטראַכט
אויסזעהען. איין האַנד, אַ קליין קינדיש ווייס, אַ ביסעל צו ווייס הענ-
טעל, איז אַראָבגעהאָנגען פון דער קאָלדרע אַראָב. אַלעס האָט אויס-
געזעהען ווי געוועהנליך, גלייך ווי זי ליגט אין אַ טיעפען שלאָף.
שטיל איז געווען. אַ האַרץ, וואָס האָט אַזוי פיעל ליעב געהאַט און
אַזוי פיעל דורכדעם געליטען, האָט שוין אויפגעהערט ליעבען, ליידען
און שלאָגען זיך. שטיל איז געווען. אַ מורא׳דיגע, אַ הייליגע שטיל-
קייט. דאָס איז געווען די שטילקייט פון׳ם טויט. געשטאָרבען ביילקע.

ביילקע איז געשטאָרבען, און די אַלטע באָבע, בעני ראַפּאַלאָווי-
טשעס מוטער, די וואָס שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ „ניין-ניין״ — די לעבט!
זי איז שוין עובר-בטל און בלינד אויף ביידע אויגען, נאָר זי לעבט,
און געהט פרעגט קשיות!... אַלע עלטערע קינדער, די זיהן מיט די

טעכטער, די שניר מיט די איידעמס מיט די אייניקלעך האָבען זיך צוקראָכען, דער אַהער, דער אַהין. בעני האָט קיינמאָל נישט געקאָנט הויזען מיט די קינדער. נאָר זיצט ביילקע איז איהם אַוועקגעשטאָרבען, איז ער געוואָרען — זאָל גאָט היטען!... אַנשלעגן האָט ער חתונה גע-מאַכט. טאַקי דעמזעלבען שידוך פון בעלץ. איהם געגעבען אַ ווייבעל אַ מיאוסקייט, נאָר פון אַ שען אָרט. ער טאָר אָבער נישט קומען פאַר'ן פּאָטערס אויגען. זיין נסיעה קיין בוקאַרעשט וועט ער איהם אייביג ניט פערגעסען. זיצט זיך אַנשעל אין בעלץ. ער האַלט אַ קלייטעל פון טיטון, פון מאַחאָרקע, און איז, זאָגט מען, געוואָרען אַזוי פערגרעבט, אַז ס'איז איהם גאָר נישט צו דערקענען... איין טאָכטער, די מיטעלס-טע, פערעל הייסט זי, האָט זיך געג'גט מיט איהר מאַן און זיצט אַ גרושה. די אַנדערע פון איהר, יוכבד, האָט חתונה געהאַט, דעם טאַ-טען אויף צו-להכעיס, פאַר יחיאל דעם כלי-זמרס אַ ברודער, אויך אַ כלי-זמר. און גאָר די יונגסטע, בת-שבע, האָט געזאָלט שטודירען אויף אַקושאָרקע, האָט זי בעני ראַפּאַלאָוויטש אויף צו-להכעיס חתונה גע-מאַכט, טאַקי פאַר איהם, פאַר שמחה דעם קאַסיר, הייסט עס. (דאָ לאָזט אַראָב ששון-ושמחה די אויגען און הויבט אָן ווי פערענטפערן זיך:) ער איז זיך מודה, אַז ער האָט שוין לאַנג געהאַט געוואָרפען אַן'אויג אויף בת-שבע'ן, נאָר ער האָט קיינמאָל ניט געוואַגט אַזאַ זאַך אָנצומוטען, חאָטש אַפּילו, אַז מע וויל צוריק, מיט וואָס איז יחיאל דעם כלי-זמרס ברודער אַ שענערער יחוס? יעדענפאַלס, איז דאָך שמחה אַן'אייגענער. אַ ווייטער קרוב, דאָך אַ קרוב. בת-שבע אַליין איז אַפּילו געוועזן פונ'ם שידוך מע קאָן ניט זאָגען שטאַרק צופרידען. אדרבה, זי האָט זיך אַ צייט „געבריקעוועט”, „געמאָרדעוועט”, געמאַכט אָנשטעלען, געוויינט און געאַרבייט, געזאָגט, אַז זי וועט זיך נאָר אַ מעשה אָנ-טון... איהם אַליין, שמחה'ן, הייסט עס, איז דאָס געוועזן אויך איבער דער טבע. בת-שבע איז טאַקי זעהר אַ וואוילע, מע קאָן זאָגען, די בעסטע פון אַלע. נאָר אָנהענגען זיך מיט גוואַלד האָט ער אויך ניט געוואָלט. האָט אָבער בעני ראַפּאַלאָוויטש זיך אַיינגעשפּאַרט — איינמאָל פאַר אַלעמאָל... בקיצור, זיי האָבען חתונה געהאַט — און גאָרניט. דאַנ-קען גאָט, זיי האָבען שוין צוויי קינדערלעך און עס וועט שוין באַלד זיין נאָך איינס... עס וואָלט זיי געוועזן, מע קאָן זאָגען, גאַנץ ניש-קשה'דיג, ווען נישט דאָס נייע אומגליק, וואָס האָט זיי געטראָפען...

— וואָס נאָך פאַר אַן'אומגליק? — פרעגט איבער מיט שרעק ראַ-

פּאַלעסקאָ, און ששון-ושמחה חאַפּט זיך איהם צו בערוהיגען:

— גאָרנישט. גאָרנישט. עס רעדט זיך נאָר אַזוי — אַנ׳אומגליק. אין דער אמת׳ען איז דאָס גאָר ניט אַזאַ איין אומגליק. דער בעל-הבית, מיין איך, דער שוועהר זאָל לעבען, דאָס הייסט דער טאַטע דיינער, איז אויף דער עלטער, פאַר צרות אַפּנים, די הערסט צי ניין, געוואָרען פרום. אָבער ווי אַזוי מיינסט דו פרום? מיט סכנת-נפשות! ער האָט זיך אַריינגעלאָזט, דו הערסט צי ניין, אין יודישקייט. טאָג ווי נאַכט — נאָר געדאַווענט און נאָר געזאָגט תהלים. מילא, דאָס דאַווענען מיט׳ן תהלים-זאָגען וואָלט אָבער נאָך אויך נישט געווען אַזאַ איין אומגליק, ווען נישט נאָך אַ גרעסערע צרה. דהיינו, וואָס פאַר אַ צרה? דער רבי!... דער בעל-הבית, מיין איך, דער שוועהר זאָל לעבען, איז מיט אַמאָל געוואָרען דעם רבינס אַ חסיד, אַ הייסער, אַ פייעריגער חסיד, און אָנגעהויבען פאָהרען, דו הערסט צי ניין, צום רבין. און ניט נאָר פאָהרען, נאָר זיצען, ליגען, נישט אַרויסטרעטען פונ׳ם רבינס הויף. פריהער איז געווען דער שטעפּאַנעשטער רבי, רב מתתיהו. איצט איז דער באָיאַנער. שוין העכער אַ האַלב יאָהר אַז ער האָט זיך אַוועק-געזעצט אין באָיאַן ביים רבין — און וויל נישט פאָהרען אַהיים. גע-קומען איז ער קיין באָיאַן אויף יום-טוב, און פון דעמאָלט אָן איז — אַ גוטען טאָג מיט דער קאַפּאָטע. האָב איך דערזעהען, אַז ס׳איז אַ מעשה אָהן אַנ׳עק, איך שרייב צו איהם, צום שוועהר, הייסט עס, אַ בריעף נאָך אַ בריעף: „גוואַלד, שוועהר לעבען, וואָס איז דער תכלית? עס ווערט אַ תל פונ׳ם איבעריגען ביסעל בעל-הבתישקייט!” ענטפערט די וואַנד? ער ווייסט נאָר איין זאַך: מע זאָל איהם, דו הערסט צי ניין, — איך זאָל איהם שיקען געלד פון דער היים. וואָס איז ביי מיר — אַ קרענעצע? אַ ברונען? אַ ברונען שעפּט זיך אויך אויס!... געזעהען, ס׳איז שלעכט — וואָס טוט מען? האָב איך מיך מיישב געווען, דו הערסט צי ניין, און האָב מיך אַראָבגעחאַפּט צום שוועהר קיין באָיאַן, מיט איהם איבעררעדען. מע קאָן דאָך איהם ניט מפקיר זיין... נאָר גערעד צו דער וואַנד, אַז יענער האָט זיך אַריינגעלאָזט, משטיינסגעזאָגט, אין אַזעלכע זאַכען: דער רבי, דער רבי און דער רבי! רעדען מיט איהם פון דער היים, פון האַלענעשטי — קאָן מען נישט. ער וויל נישט הערען. דערמאָנען איהם די קינדער — טאָר מען נישט. און ווער שמועסט, דער נאָמען לייבעל אָדער אַנשעל — לא יזכר ולא יפּקד. אַנשעל הייסט ביי איהם: „מלאך-המות”. אָט דער מלאך-המות האָט,

זאָגט ער, געקוילעט די מאַמע. ווען ניט אַנשעל מיט זיין שענער נסיעה קיין בוקאַרעשט, וואָלט דער שוועהר קיין אַלמן ניט געבליבען. דאָס איז זיכער, ווי דער טאָג. הער-זשע ווייטער. בין איך געקומען קיין באַיאַן צום רבין, צום שוועהר, הייסט עס, האָב איך איהם געטראָפען, דו הערסט צי ניין, אויף אַלע שונאים געזאָגט געוואָרען. איך קאָן מיך גאָר ניט דערמאַנען. דאָס האַרץ טוט וועה. זאָלסט איהם זעהען — קיין האַלב נישט געבליבען. דער בויך הענגט. די באַקען איינגעפאַלען. אַלט און גרוי. איך האָב מיך אַזש צעוויינט. און ער — ער זאָל דאָס אַפילו אַ פרעג טון: וואָס מאַכען די קינדער? — גאָרנישט, גאָלע גאָרנישט. איך זאָל געהן, דו הערסט צי ניין, מיט איהם צום רבין. און טאַקי באַלד. אַנדערש וויל ער ניט. איך זאָג דיר—שטאַרקער פון אייזען. אַ מוסר זיך אָראָבצונעמען פון דעם מענשען. איך וויל מיט איהם אָנהויבען עפּיס רעדען, שמועסען פון דער היים, וואָס וועט זיין דער תּכלית? לאָזט ער נישט. מאָרגען, זאָגט ער, מאָרגען. היינט דאַרף ער זיין, דו הערסט צי ניין, ביים רבין. און אַזוי פון טאָג אויף טאָג. דערווייל, זיצענדיג אַזוי אויף דער אכסניה, הער איך עפּיס יונגע לייט שמועסען פון טשערנאָוויץ... פון יודיש טעאַטער... פון אַ בענעפיס, וואָס ווערט געשפּיעלט דורך עפּיס איינעם אַ בעריהמטען נאָך גאָר אַ יונגיטשקען אַקטיאָר פון בוקאַרעשט, בלוט און מילך, מיט׳ן נאָמען ראַפאַלעסקאָ... דער נאָמען „ראַפאַלעסקאָ", די שטאָדט „בוקאַרעשט" און די ווערטער „אַנ׳אַקטיאָר" „אַ יונגיטשקער", „בלוט און מילך"— זענען מיר, דו הערסט צי ניין, אַריין אין נאָז אַריין: „צי איז דאָס נישט אונזער לייבעל?" — טראַכט איך מיר. עפּיס קלעפּט זיך מיר דאָ איינס מיט׳ן אַנדערן: בוקאַרעשט... ראַפאַלעסקאָ... יודיש טעאַטער... און איך האָב מיך מיישב געווען אַזוי: עס קאָסט במילא הוצאות, וועט קאָסטען נאָך אַ פּאָר הערלעס — איך מוז, דו הערסט צי ניין, אַ קוק טון אויף דעם דאָזיגען יונגיטשקען אַקטיאָר פון בוקאַרעשט. נאָר קודם בעדאַרף מען אַ רעד טון וועגען דעם מיט׳ן בעל-הבית, מיין איך, מיט׳ן שוועהר, הערכען, וואָס וועט ער זאָגען. פון וואַנען הויבט מען אָן? פון טעאַטער. פון יודיש טעאַטער אין טשערנאָוויץ... דערהערט „יודיש טעאַטער" — איז ער געוואָרען, וואָס זאָל איך דיר זאָגען? אַ שענערען לייגט מען אין דער ערד. ער האָט אַזש אָנגעהויבען צו טרייסלען זיך, געחאַפּט דעם שטעקען, דו הערסט צי ניין, און געזאָגט, אַז ער וועט מיר דעם קאָפּ צושפּאַלטען, טאָמער רעד איך אויס נאָך איין וואָרט!...

שלעכט, וואָס טוט מען? בין איך אַרויסגעגאַנגען אין גאַס, געדונגען אַ פוהר גלייך קיין טשערנאָוויץ און בעצאָהלט ווי אַ בראָדער סוחר. הוֹאָרום לאָמיר זיך ניט נאַרען, אַ שטייגער, איך זאָל וויסען, אַז ס'זאָל מיך קאָסטען מי יודע וויפיעל, איך זאָל אַפילו דאַרפען געהן צו-פוס איך ווייס אַליין ניט וויפיעל — וואָס איז שייך? וויפיעל איז ביי מיר ווערט דאָס אַליין, וואָס איך זעה דיך, דאַנקען גאָט, אַ לעבעדיגען. היינט דעם כבוד, וואָס דו האָסט געהאַט אין טעאַטער. דו ווערסט מיר גלויבען צי ניין? אַז ס'איז געוואָרען אַ געשריי מיט אַ פּאַטשערייי „ראַ-פאַלעסקאָ"! און אַז חברה יונגוואַרג האָבען דיך אַ נעם געגעבען אויף די הענד, האָבען זיך מיר געשטעלט טרערען אין די אויגען, ווי דו זעהסט מיך אַ יודען! איך האָב מיך דערמאַנט, דו הערסט צי ניין: ווער איז מיר, אָט דאָס איז דאָך אונזער לייבעל, אָט דער, וואָס איז געשלאָפען מיט מיר אין איין אַלקיר!... אַ בעט קעגען אַ בעט!...

דאָ האָט זיך ששון-ושמחה אויסגעווישט אַ טרער און פּלוצים האָט זיך ביי איהם איבערגעביטען דאָס קול מיט'ן פּנים, מיט'ן טאָן, און ער רופט זיך אָן צו ראַפאַלעסקאָן מיט אַ צוקערדיג גנביש לשון:

— געדענקסט, נשמה'ניו, ווי מיר פלעגען שלאָפען אינאיינעם, אין איין אַלקיר, אַ בעט קעגען אַ בעט?... מיינע הויזען מיט די שלי-סעלעך פלעג איך תמיד האַלטען ביי מיר צוקאָפּענס... מיינסט דו, אַז איך האָב ניט געהערט, ווי עמיצער שטעהט ביי מיין בעט, טאַפּט די הויזען און פּאָרעט זיך ביים טישקעסטעל?... געהערט, איך זאָל אַזוי הערען אַלדאָס גוטס. נאָר איך האָב נישט געקאָנט, דו הערסט צי ניין, אויפרייסען די אויגען... וואו איז אַהינגעקומען דאָס געלד, וואָס... דעמאָלט... פון טישקעסטעל?... איך מיין, ביי וועמען זענען זיי גע-בליבען? ביי אָט איענעם, וואָס מיט'ן מגושמ'דיגען געקנייטשטען פּנים? צי ביים קליינעם טאַנצענדיגען אַקטיאָר מיט די ממזורישע אויגען? צי גאָר ביי אָט אַ דער געשטופּעלטער חלירע, וואָס אַמאָל האָט ער גע-הייסען האָצמאַך, און היינט רופט מען איהם שוין האָלצמאַן?...

קאַפּיטעל דריי און אַכציג

אַ מחק פון ראַפּאַלאָוויטשעס שטוב

עס האָט שוין אָנגעהויבען שאַריען אויף טאָג. דער טשערנאָווי-צער מאַרק, וואָס שטעלט זיך אויס אַלע פריהמאָרגען אַקעגען דעם „שוואַרצען האָהן“, האָט שוין אָנגעהויבען אויסצושטעלען זיך, בעווי-זען סימנים פון לעבען, און אונזערע צוויי אַלטע בעקאַנטע, ראַפּאַ-לעסקאָ און ששון-ושמחה, האָבען נאָך אַלץ גערעדט. דאָס הייסט, רעדען האָט גערעדט ששון-ושמחה, און ראַפּאַלעסקאָ האָט איהם גע-הערט מיט דער גרעסטער שפּאַנונג, איבערגעריסען איהם זעלטען מיט אַ חאַפּ אויף זיך פון אָרט, אָדער מיט אַיין אויסגעשריי: „טאַקי באמת?“ אָדער: „וואָס רעדסט דו?“ אָדער: „עס קאָן ניט זיין?“... ששון-ושמחה האָט איהם פערזיכערט, אַז אַלץ, וואָס ער דערצעהלט איהם, איז תורת-אמת, געשוואָרען ביי זיין יודישקייט — ער זאָל אַזוי דערלעבען קומען אַהיים צו זיין ווייב און קינדערלעך, און נאָך אַזעלכע שבועות, גלייך ווי ראַפּאַלעסקאָ וואָלט איהם ניט געגלויבט אָהן אַ שבועה. דאָס איז געווען אַזוי קאָמיש, אַז האָלצמאַן, וועלכער איז נאָך אַלץ געזעסען הינטער דער טיר אין צווייטען חדר, אַריינ-געקוקט דורכ׳ן לעכעל פונ׳ם שליסעל צו ראַפּאַלעסקאָן אין חדר אַריין און צוגעהערט זיך שטאַרק צום גאַנצען שמועס, האָט זיך נישט גע-קאָנט איינהאַלטען פאַר געלעכטער און שמילערהייד געשטיקט זיך. און אַז ס׳איז געקומען צו דעם מאָמענט, ווען ששון-ושמחה האָט אַ פרעג געגעבען פלוצים ביי ראַפּאַלעסקאָן מכח׳ן געלד, וואָס ס׳איז פערפאַלען געוואָרען דעמאָלט פונ׳ם טישקעסטעל אין האָלענעשטי, האָט אונזער האַלצמאַן שטאַרק צוגעלייגט דאָס אויער צו דער טיר,

גייציג געווען צו האָרכען, וואָס וועט איהם דער „יאָט" ענטפערן דערויף; האָט אָבער בעת-מעשה געגעבען אַ טרישטשע דאָס בענקעל, וואָס האַלצמאַן איז אויף דעם געזעסען, אַזוי אַז אַלע דריי האָבען זיך איבערגעשראָקען: ראַפּאַלעסקאָ און ששון-ושמחה האָבען זיך גלאַט דערשראָקען פאַר'ן טרישטש, וואָס האָט אויסגעוויזען אין דער שטילקייט פון דער נאַכט אַ סך שטאַרקער, ווי ס'איז געווען אין דער אמת'ען. און האָלצמאַן האָט זיך דערשראָקען, טאָמער דערוויסט מען זיך, אַז ער איז די גאַנצע צייט געזעסען פון יענער זייט און צו-געהערט אַ פּרעמדען שמועס. דער איבערשרעק איז אָבער נאָך אַ פּאָר מינוט שטילשווייגען איבערגעגאַנגען מיט גאָרנישט, און האָלצמאַן האָט געקאָנט בלייבען גאַנץ אונגעשטערט אויף זיין פּאָזיציע, ווי פריהער. ליידער אָבער האָט ער סאַמע דאָס אינטערעסאַנטסטע נישט געהערט. נישט דערפאַר, ווייל ער האָט שלעכט געהערט; אדרבה, ער האָט דורך דער טיר געהערט איטליכס וואָרט. נאָר דאָ איז געווען אַיין אַנדער סבה: ראַפּאַלעסקאָ האָט אויף דער פּראַגע פון געלד פּשוט נישט געוואָלט ענטפערן. ער איז אויפגעשטאַנען, אַרומגעשפּאַצירט אַ פּאָר מאָל הין און צוריק איבערן חדר; דערנאָך האָט ער זיך אָב-געשטעלט און, שטאָט דעם ער זאָל ענטפערן זיין נייגעבאָרענעם שוואָגער אויף דעם, וואָס יענער האָט איהם געפרעגט, האָט ער ביי איהם בעסער אַ פּרעג געגעבען:

— נו! און וואָס מאַכט עפּיס מיין אַמאָליגער רבי, דער חזן?

„דער „יאָט" איז גאָר קיין נאַר ניט, — טראַכט זיך האָלצ-מאַן: — ער פרעגט איהם דאָס, ענטפערט ער איהם בויבעריק, פער-שלאָגט איהם האַקע-באַקע, מכח אַ רבין און מכח אַ חזן, וויבאַלד אַזוי, מעג איך געהן שלאָפען. שוין באַלד גרויסער טאָג. חאַפּט איהם דער וואַטענמאַכער, אָט דעם מרה-שחורה'דיגען פאַרשוין. אַ חלירע זאָל זיך אַריינחאַפּען צו איהם אין דער לינקער זייט בויך!"...

מיט די דאָזיגע ווערטער טראָגט זיך אָב אונזער האָלצמאַן שטי-לערהייד צו זיך אויפ'ן בעט, טוט זיך אויס און דעקט זיך אַיין מיט דער קאָלדרע איבערן קאָפּ און ווערט גיך אַנשלאָפען. און אונזערע שוואָגערס, ששון-ושמחה און ראַפּאַלעסקאָ, ציהען ווייטער זייער געשפּרעך:

ששון-ושמחה. אויף ישראלי דעם חזן פרעגסט דו? עהע-הע! גליקליך! גליקליך ווי די וועלט!

ראַפּאַלעסקאַ: דהיינו?

ששון-ושמחה: דהיינו, יענער איז אַ גביר.

ראַפּאַלעסקאַ: אַ גביר? ישראלי דער חזן אַ גביר?

ששון-ושמחה: אַנ'אדיר! ער איז שוין אויס מלמד, אויס חזן. טע-טע-טע! גאָרניט דער ישראלי, וואָס אַמאָל. און לאה די חזנ'טע, געדענקסט לאה די חזנ'טע? טראָגט זי פּערעל אין דער וואָכען, און געהט אָנגעטאָן, דו הערסט צי ניין, ווי אַ גבירטע, און בעריהמט זיך פאַר איטליכען מיט איהר טאָכטער. וואו זי שטעהט און וואו זי געהט — איז „מיין רייזעל" און „מיין רייזעל". זי האָט שוין מיט איהר „רייזעל" אַלעמען דעם קאָפּ פערדרייזעלט. אַ קליינינקייט — איהר רייזעל? היינט הייסט זי שוין ניט רייזעל. היינט הייסט זי שוין ראָזאַ און איז אַ בעריהמטע זינגערין. אין לאָנדאָן איז זי איצט. דו געדענקסט זי נאָך, צי ניין? אָט דאָ ניט לאַנג איז זי געווען צו-גאַסט ביי אונז אין האָלענעשטי מיט אַ גאַנצע האַליאַסטרע זינגערס און שפּיעלערס, פון לאָנדאָן געקומען צו פאָהרען, אַרומגעלאָפען מיט קאַרעטעס און וועלאָסיפּעדען, דו הערסט צי ניין, פּי-פּו-פּאַ — סכנת-נפשות! וואָס זיי האָט אָבגעקאָסט די נסיעה, מעגען מיר זיך דאָס ביידע ווינשען פערדיענען. אַ ווערטעלע? מע זאָגט גאָר, אַז זי האָט אַ חתן, פערמאָגט ער אַ מיליאָן, דו הערסט צי ניין, אַ גאַנצען מיליאָן! האָלענעשטי איז מיט איהר געגאַנגען האָדאָראָם. אויף די גאַסען איז מען איהר נאָכגעלאָפען. אַ ווערטעלע אויסצורעדען! עשטעגס, איז זי טאַקי געוואָרען שען, אַז ס'איז איהר אין פּנים נישט אַריינצוקוקען. הויך און שען און געזונד, און זינגט, זאָגט מען, אַז ס'לאָזט זיך אויס די וועלט. היינט איז זי פּשוט רייך, רייך אין געלד. קאָנסט פערשטעהן, אַ חזנ'ס אַ מיידעל פערגינט זיך, זי וויל אָוועקקויפען, דו הערסט צי ניין, אונזער דירה, דאָס הייסט, דעם שוועהרס דירה, פון וועמענס וועגען מיינסט דו? פון איהרעטוועגען? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן! פון דעם חזנ'ס וועגען. דער חזן אַליין האָט דוקא נישט געוואָלט הערען ניט זעהען. די חזנ'טע אויך ניט. זיי האָבען גע'טענה'ט, וואָס טויג זיי אַזאַ גרויסע יאַרמעלקע? זיי האָבען בעסער געוואָלט אָוועקקויפען נעהע דער אלמנה'ס דירה. האָט זיך די טאָכטער, רייזעל, הייסט עס, איינגעשפּאַרט, דו הערסט צי ניין, דוקא ראַפּאַלאָוויטשעס דירה! און נישט נאָר די דירה אַליין — דעם גאַנצען הויף מיט

דער סטאַדאָלע מיט'ן בעל-הבתישקייט וויל זי אָוועקקויפען. וואָס דאַרפסט דו מעהר? אפילו דעם הונד „טערקוש"—געדענקסט איהם?—האָט זי צו איהם אויך חשק געהאַט. אַז אָוועקקויפען, זאָגט זי, איז מיט האַק און פּאַק. אַ השגה פון אַ חזנ'ס אַ מיידעל, חע-חע!

דאָס איז געווען ביי ששון-ושמחה דאָס צווייטע געלעכטער פאַר היינטיגער נאַכט. דערזעהען אָבער, אַז ראַפּאַלעסקאָ לאַכט נישט מיט, אדרבה, ער איז עפּיס גאָר מאָדנע פערטראַכט און ווי פער-זאָרגט געוואָרען, פערענטפערט זיך ששון-ושמחה אויף זיין לשון:

—איך וואָלט די דירה בשום אופן ניט פערקויפט. נאָר אַז גאָט שיקט צו אַזאַ קונה! האָב איך מיך מיישב געווען, דו הערסט צי ניין, לאָז זי האָטש גוט בעצאָהלען. זאָג אפשר, אַז ניין?... וואָס איז דיר, לייבעלע? וואָס ביזט דו עפּיס פלוצים געוואָרען אַזוי?... עס טוט דיר אפשר באַנג, וואָס מיר האָבען פערקויפט די דירה? גלויב מיר, לייבעל סערדצע, עס האָט מיר אויך וועה געטאָן דאָס האַרץ, נישט ווינציגער ווי דיר, אפשר נאָך מעהר. נאָר וואָס האָט מען געקאָנט טון? אַז דאָס געשעפט געהט צו גרונד. דער בעל-הבית, מיין איך, דער שווער, זאָל לעבען, ליגט ביים רבין. די קינדער האָבען זיך צופאָהרען, איינער אין ליסי, דער אַנדערער אין סטריסי, צוזיהט און צושפּרייט, דו הערסט צי ניין, אויף אַלע זיבען ימים. ווער איז געבליבען אין דער היים? נאָר איין אַלטע באָבע, וואָס איז שוין עובר-בטל, און מיין בת-שבע מיט די קינדער. זיך רעכען איך ניט... וואָס דאַרף איך? איך, ווי דו קוקסט מיך אָן, דאַרף גאָרניט. איך לעב, דו הערסט צי ניין, אַזוי ווי איך האָב געלעבט שטענדיג. אַנ'אַנדערער אויף מיין אָרט—עהע-הע!...

דעם „עהע-הע" האָט ששון-ושמחה אויסגעצויגען מיט אַ ניגון און מיט אַ מאַך מיט דער האַנד. וואָס איז געווען דער פשט פונ'ם „עהע-הע"? און וואָס האָט בעדייט דער מאַך מיט דער האַנד?—איז שווער געווען צו טרעפען.

קאַפּיטעל פיער און אַכציג

זיי פּאַקען זיך אין וועג אַריין

אומזיסט האָט זיך אָט דער נפש שׂשון - ושׂמחה אַזוי פּערענט-פּערט פאַר זיין יונגערען שוואָגער: ראַפּאַלעסקאָס פּערטשאַדעטער קאָפּ, זיין פּערוועהטאָגט האַרץ און ער אינגאַנצען זענען געווען ווייט פון דאַנען. אַ מישמאַש פון געפיהלען האָט זיך צונויפגעקליבען ביי איהם אין האַרצען: געוויסענסביסען, בענקעניש, חרטה, נייגיריגקייט, ליעבע, — אַזוי פיעל האָט אונזער העלד נאָך קיינמאָל ניט איבערגע-לעבט, ווי אין דער דאָזיגער נאַכט. ער האָט אין איין נאַכט, קאָן מען זאָגען, פערלאָרען פאָטער און מוטער, שוועסטער און ברידער און דאָס גאַנצע הויזגעזינד מיט דער גאַנצער שטוב, וואו ער איז געבוירען, מיט דער שטאָדט, וואו ער איז אויסגעוואַקסען, — אַלעס, אַלעס, וואָס איהם איז אַמאָל געווען ליעב און טייער, האָט ער אין דער דאָזיגער נאַכט פערלאָרען, פערלאָרען אויף אייביג! און עס האָט זיך איהם אויסגעדאַכט, אַז אַלעס, וואָס איהם איז אַמאָל געווען נאָ-הענט, איז איצט ווייט פון איהם, גאַנץ ווייט, גלייך ווי איהם וואָלט אָבגעטיילט פון זיי אַ גאַנצע וועלט, איין אייביגקייט. און עס שטעלט זיך איהם פאָר אַלעס ווי אַ חלום, אַלעס טונקעל, ווי איינגעהילט אין אַ געדיכטען שלייער, און איבערגעדעקט מיט אַ נאַכט-הימעל, וואָס איז פול-פול מיט סודות. און נאָר איין שטערענדעל שיינט צו איהם אַרויס פונ'ם דאָזיגען טונקעלען הימעל, שיינט און לייכט און ווינקט צו איהם, רופט איהם צו זיך, — דאָס איז רייזעל...

און ראַפּאַלעסקאָ פערטראַכט זיך אויף דעם אַלעם, וואָס ער האָט דאָ געהערט, און וואָלט וועלען וויסען איין זאַך: וואָס איז דער שכל פונ'ם אַוועקקויפען זייער שטוב פאַר איהרע עלטערן? פאַרוואָס עפּיס גראָד זייער שטוב און נישט קיין אַנדערע?... וואָס פאַר אַ

מיין האָט דאָ געקאָנט זיין ביי איהר?... ניט שוין-זשע האָט ער קיין טעות? נישט שוין-זשע איז דאָס צוליעב איהם? ניט שוין-זשע איז איהר אַזוי טייער דאָס הויז, וואו ער איז געבוירען און ערצויגען געוואָרען? ניט שוין-זשע האָט זי איהם נאָך ניט פֿערגעסען? ניט שוין-זשע האָט זי נאָך ניט פֿערגעסען די שבועה, וואָס זי האָט איהם געשוואָרען דעמאָלט, אין האָלענעשטי, אין דער נאַכט פֿון דער שרפֿה אויף „גאָטס גאַס״, און געשטעלט דעם רויטען, מיט פֿייער בעדעקטען הימעל פֿאַר עדות — אַז אייביג און אייביג זאָלען זיי זיין אינאיינעם. אַז וואָס ס׳זאָל זיך מיט זיי ניט טרעפֿען און וואו זיי זאָלען ניט מגולגל ווערען, זאָלען זייערע נשמות זיין אינאיינעם. תמיד און אומעטום אינאיינעם!

און ער דערמאַנט זיך אין יענער נאַכט פֿון דער שרפֿה, אין יענער כּישופֿדיגער נאַכט, אין יענער אויסטערליש-שענער, גליקליכער, אונבּערגעסליך-כּישופֿדיגער נאַכט, ווען רייזעל איז געשטאַנען פֿאַר זיינע אויגען, אין אַ רויטען וואָלקען איינגעהילט, און האָט אויסגעזעהען, ווי אַ שענע פֿערכּישופֿטע נאַכט-פּרינצעסין...

— סטוק-סטוק-סטוק! — דערהערט זיך אַ קלאַפּ אין טיר.

— ווער איז? — פֿרעגט ראַפֿאַלעסקאָ אויפֿגעוואַכט, ווי פֿון שלאָף.

— ס׳איז איך, בערנאַרד.

עס עפֿענט זיך אויף די טיר און עס קומט אַריין האָלצמאַן, און אינאיינעם מיט איהם רייסט זיך אַריין אַ שטראָם פֿרישע לופֿט פֿונ׳ם נאָר-וואָס אַריינגעטראָטענעם פֿריהמאָרגען.

אַריינגעקומען, וואַרפֿט האָלצמאַן אַ קוק מיט זיינע שאַרפֿע שפּיציגע אויגען פֿריהער אויפֿ׳ן „יאַט״, וואָס ליגט אויסגעצויגען אינ׳ם גאַנצען אָנטון אויף דער סאָפֿע עפּיס מאָדנע צוקאָשמעט און פֿערטראַכט, דערנאָך — אויפֿ׳ן מרה-שחורה׳דיגען גאַסט, וואָס זעהט אויס ווי אַ שלעפֿעריגער שמש סליחות-צייט, — און האָלצמאַן בעקומט אַ שטאַרקען יצר-הרע אין דער מינוט אָנצונעמען אָט דעם בעסאַראַביער פּעמפּיק פֿאַר׳ן רויטען קאַרק, דערלאַנגען איהם אַ רעכטען „טערעבענץ״ פֿון פֿאָרענט און אַ פּאָר פֿיינע סטוסאַקעס פֿון הינטען און אַראָבלאָזען איהם פֿון אַלע טרעפּ „לעזאזל״. האָלצמאַן ווייסט אָבער, וואו אַיין און וואו אויס. ניט אַלעמאָל טאָר מען „אַרויסבעווייזען דעם כּהן״... האַלט ער זיך איין, חאַפּט אַ קוק פֿאַרבייגעהענדיג אויף די ניט-אָנגעריהרטע בעטען און רופֿט זיך אָן כּלומרשט מיט אַ שמייכעלע:

— זעה-נאָר — גאָר ניט געשלאָפֿען?

— ניט געשלאָפען, — ענטפערן זיי איהםביידע.

— האָלצמאַן פיהלט, אַז ניט דאָס האָט ער געוואָלט זאָגען, און ער רופט זיך אָן צו זיי אַלץ מיט דעמזעלבען געמאַכטען שמייכעלע:

— גאָר ניט געלייגט זיך אפילו?

— ניט געלייגט זיך אפילו.

— אַ גאַנצע נאַכט געזעסען און געפּלוידערט?

— אַ גאַנצע נאַכט.

— הם... צייט גרייטען זיך אין וועג אַריין, — זאָגט האָלצמאַן צו ראַפּאַלעסקאָן און פערקוקט איהם אין די אויגען אַריין.

— איך בין גרייט, — ענטפערט איהם ראַפּאַלעסקאָ, האַפּט זיך אויף פון דער סאָפע, און דאָס פּנים שיינט איהם אַקעגען דער אויפגעגאַנגענער זון, וואָס קוקט אַריין פריינדליך אין פענסטער אַריין.

„יאַט בלייבט יאַט” — טראַכט זיך האָלצמאַן. — דאַנקען גאָט, וואָס ס'איז איהם חאָטש ניט איינגעפאַלען אין קאָפּ אַ מחשבה זיך אַוועקזעצען שבעה נאָך דער געשטאָרבענער מאַמע פּלוצים אין מיטען מיטוואָך שבת-צונאַכטס. אָדער וואָס וואָלט ער געטאָן, למשל, ווען ראַפּאַלעסקאָ זאָגט, אַז ער וויל אַ פאָהר טון קיין באַיאָן צום רבין זיך זעהען מיט'ן טאַטען דעם בעל-תשובה? אָדער וואָס וואָלט זיין, ווען עס קומט איהם אַריין חלילה אַ „מאַנקאָליע” אין קאָפּ — זיך דורכפאָהרען גאָר קיין האָלענעשטי? אַ קשיא אויפ'ן „יאַט”?...

אַ גאַנצען פריהמאָרגען האָט האָלצמאַן ניט אַבגעלאָזט פונ'ם אויג אויף קיין רגע ניט ראַפּאַלעסקאָן, ניט זיין גאַסט. ער האָט דאָס אָבגעאַרבייט אַזוי קונציג, אַז וואו די צוויי זענען געוועזען, איז ער געוועזען אַ דריטער. ער האָט אַלעמאָל געהאַט איין אַנדער אויסרייד. האָלצמאַנס טרהה איז אָבער געוועזען אומזיסט. ראַפּאַלעסקאָ אַליין האָט זיך געפיהלט גרינגער אויף דער נשמה, אַז זיין נייגעבוירענער שוואָגער ששון-ושמחה איז געזעסען אויף דער פוהר, נאָכדעם ווי ער האָט זיך מיט איהם צוקושט און געלאָזט גריסען „גאָר פריינדליך”.

— פון מיינעטוועגען לאָזט אויך גריסען! — שרייט איהם נאָך האָלצמאַן.

— גאָר פריינדליך! — זאָגט איהם ששון-ושמחה, אויסגעדרעהט זיך צו איהם מיט'ן בעוואַקסענעם פערשלאָפענעם פּנים אויף דער פוהר, וואָס איז אָנגעפּאַקט מיט פּאַסאַזשירען קאָפּ אויף קאָפּ. דאָס פאָהרען אונזערע

„ליעבהאָבער פון קונסט” אַלע אינאיינעם צוריק, פון וואַנען זיי זענען געקומען, מיט פערביטערטע הערצער. גאָט ווייסט, ווען זיי קאָנען האָבען נאָך אַ מאָל אין זייער לעבען אַ זכיה צו זעהען און צו הערען אַזאַ איין אמת'ען קינסטלער, ווי אָט דער ראַפאַלעסקאָ!...

— בשם אלקי ישראל — מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! — בענשט זיי האַלצמאַן און רופט זיך אָן צו דער חברה אַקטיאָרען: — קינדער, צו דער אַרבייט!

די חברה אַקטיאָרען נעמען זיך פּאַקען אין וועג אַריין, און איבער זיי שטעהט דער דירעקטאָר האַלצמאַן, פּעררוקט דעם צילינדער-הוט אַהינטער, ווישט זיך דעם שווייס פונ'ם געשטופּעלטען פּנים און קאָמאַנדעוועט מיט זיי, פּונקט ווי מע האָט אַמאָל, בימי שטשופּאַק, ניט היינט געדאַכט, געקאָמאַנדעוועט מיט איהם:

— ניט אַזוי... אָט אַזוי... פריהער דעם קליינעם קאַסטען, דערנאָך דעם גרויסען קאַסטען — מיין איך פערקעהרט: פריהער דעם גרויסען קאַסטען, דערנאָך דעם קליינעם קאַסטען... אָט אַזוי... לייהמענער גולם, וואָס ביזט דו געבליבען שטעהן? נעם דו רעכטס, וועט ער נעמען לינקס — מיין איך פערקעהרט: נעם דו לינקס, וועט ער נעמען רעכטס... אָט אַזוי... הער-נאַר דו, קאָפּ און צונג, וואָס קוקסט דו אויף מיר, ווי אַ זינדיגער מענש? אַמעהר, קוק בעסער, ווי דו טראָגסט שלמה המלכ'ס שטוהל — אַרויסטראָגען זאָל מען דיך!... פּאַוואָלי די קרוין פון נאַפּאָלעאָן באָנאַפּאַרט! ממזר, צוברעכסט דו מיר נאַפּאָלעאָנס קרוין — צוברעך איך דיר דעם קאָפּ!...

אָט אַזוי קאָמאַנדעוועט האַלצמאַן, טרייבט און שעלט זיך מיט טויטע קללות. אויף איטליכס וואָרט, וואָס עמיצער רעדט אַרויס, געפינט זיך ביי איהם אַ קללה. למשל, איינער קומט און זאָגט איהם אָן אַ בשורה, אַז ס'איז אויסגעגאַנגען שטריקלעך, ענטפערט ער איהם: „שטריקלעך אויסגעגאַנגען? אַרויסגעהן זאָל פון אייך די פּאַרע!”—„וואו זאָל איך דאָס לייגען?” — „ליג אין דער ערד!” — „אפשר שטעלען אָט דאָ?” — „שטעה פּראַווצעס!” — „איך רעכען נעמען נאָך אַ פוהר”. — „נעם אַיין אַ מיתה משונה!” — „ער הייסט זיך געבען נאָך געלד”. — „געבען זאָל דיר גאָט אַ נייע נשמה!”...

איינעם האָט האַלצמאַן מכבד געווען מיט אַ שפּאָגעל-נייע קללה, אפילו אַ ביסעל אַ לאַנגע, נאָר אַ שאַרפע: „וויפיעל לעכעלעך ס'איז אויסגעשטופּעלט געוואָרען אין אַלע מצות פון דער וועלט, זינט די יו-

דען זענען אַרויסגעגאַנגען פון מצרים ביז היינטיגען פסח. — אַזוי פיעל פרישטשיקלעך זאָלען זיך דיר זעצען, ממזור, אויף דער צונג!״...

ווי אויף צו-להכעיס, טראָגט אָן דער גוטער יאָהר די אַלטע מאַמע שרה-ברכה מיט איהר בעטגעוואַנד.

— שוין? ביזט שוין דאָ מיט דיינע אַלטע שמאַטעס? דו וועסט מיך ברענגען דערצו, אַז איך וועל דיר אויפטרענען אַנ׳איבערבעט און אַרויסלאָזען דיר אַלע פעדערן!

— אַנו, לאָז דיר גאָט געבען אַזאַ זין! — ענטפערט איהם די אַלטע מוטער, דאָס איינציגע בעשעפעניש, וואָס האָט פאַר אונזער ביי-זען דירעקטאָר קיין טראָפּען דרך-ארץ.

האָלצמאַן טוט אַ שפּיי, און די אַלטע געהט אַוועק און קומט אָבער באַלד צוריק. וואָס ווייטער? גאָרניט. זי וויל, אַז איהר זוהן זאָל געהן עפּיס עסען, עפּיס נעמען אין מויל אַריין: „ער זעהט, זאָגט זי, אַזוי אויך אויסעט ווי אַ שוואַרץ יאָהר... ווי די שדים עסען, זאָגט זי, אַזאַ פּנים האָבען זיי... מע זעהט נאָך די באַקען, ווי די צייהנער קנאַקען... כּח, זאָגט זי, זאָל מען זוכען אין שיסעל... קייען, זאָגט זי, איז ניט הבל...״

עס ווייזט אויס, אַז די אַלטע שרה-ברכה האָט זיך אונטערגענומען אויסשיטען דאָס גאַנצע ביסעל פאָלקסווערטלעך, וואָס זענען שייך צו דער אכילה. איז אָבער האָלצמאַן היינט ניט גוט געלוינט, שלאָגט ער איהר איבער אין מיטען:

— זעה-נאָר! די „פּעטשענע-ווערענע״ האָט זיך אין איהר אַ ביסעל צורעדט! עס וועט אַמאָל נעמען אַ סוף, צי ניין?

האָלצמאַן פּערהוסט זיך אַזש פאַר כּעס, און חברה אַקטיאָרען ווערען שיער ניט דערשטיקט פאַר געלעכטער. לאַכען הויך האָט מען מורא. האָלצמאַן קאָן געבען אַ לאַכען, מע זאָל בלוי בעשטעהן.

ניין, האָלצמאַן איז היינט ניט אויפגעלייגט. שטאַרק ניט אויפגעלייגט. איהם איז די נסיעה קיין לאָנדאָן ווי אַ ביין אין האַלז: „ניט איינצושלינגען און ניט אויסצושפּייען״... ער ווייסט אַליין ניט פאַרוואָס, נאָר ס׳איז איהם עפּיס מאָדנע שווער דאָס האַרץ. עס האָבען זיך איהם געחלומט ביינאַכט אַלטע ווייבער — „אויף זייער קאָפּ זאָל עס פאַלען!״...